

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντι

Περίοδος Β', τεύχος 251, Παρασκευή 6 Ιανουαρίου 1984

Δρχ. 50

Καλώς ήρθες 1984...

Κείμενα:
Ν. ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗΣ
Δ. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΣ
Β. ΔΡΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ
Γ. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ
Π. ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ
Δ. ΛΙΑΡΟΣ
Λ. ΛΟΥΛΟΥΔΗΣ
Μ. ΟΥΑΛΑΣ
Δ. ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΤ. ΣΑΡΓΕΝΤΗΣ
Ν. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ
Δ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ

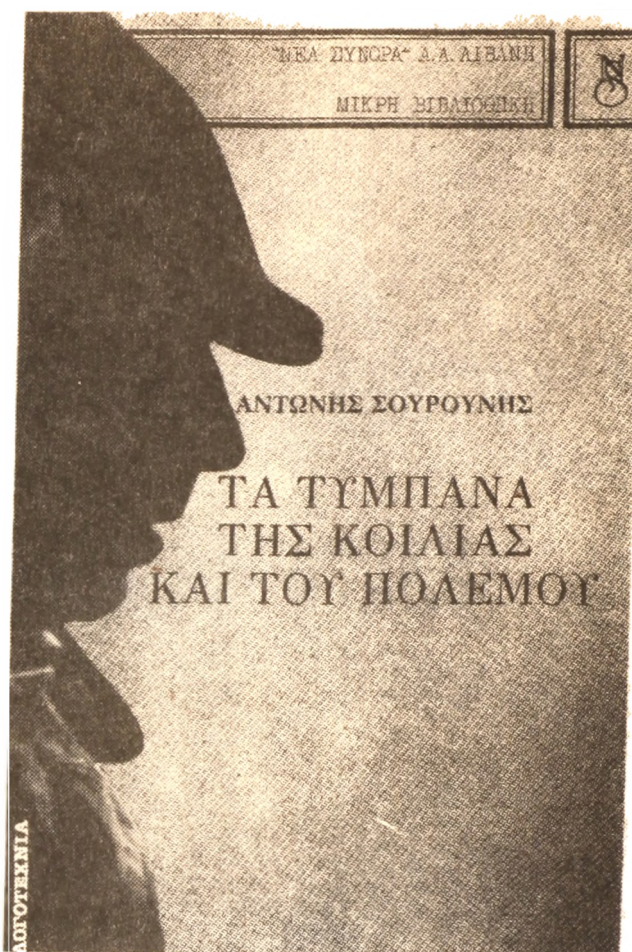
Σχέδια:
ΘΟΔΩΡΟΣ
ΙΩΑΝΝΟΥ
Γ. ΚΑΛΑΪΤΖΗΣ
Χ. ΜΠΟΤΣΟΓΛΟΥ
Μ. ΣΚΟΥΡΑΣ
Σ. ΣΟΡΟΓΚΑΣ

Τώρα πια μπορούμε να μιλάμε αλλιώς
για την πεζογραφία του καιρού μας.

Τρεις πρωτοπόροι Έλληνες συγγραφείς εμπιστεύτηκαν
τα βιβλία τους στα «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» Α.Α. Λιβάνη

Σωτηρία Σταυρακοπούλου
Η ΛΑΠΑΡΑΤΟΜΗ

Αντώνης Σουρούνης
*ΤΑ ΤΥΜΠΑΝΑ
ΤΗΣ ΚΟΙΛΙΑΣ ΚΑΙ
ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ*

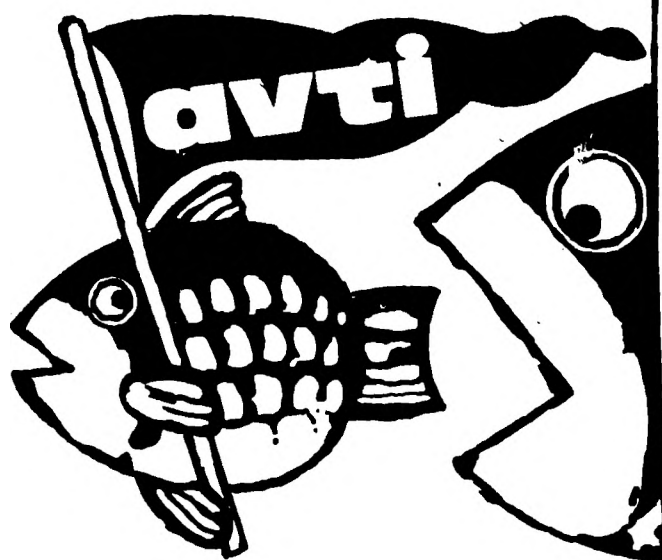

Στέλλα Βογιατζόγλου
*ΣΚΟΝΗ ΚΟΛΛΗΣΕ
ΣΤ' ΑΥΤΙΑ ΜΑΣ*

Αντώνης Σουρούνης
ΟΙ ΣΥΜΠΑΙΧΤΕΣ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ - ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ
Σόλωνος 94, Τηλ. 3644453

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713—72.32.819

Περίοδος Β' • Χρόνος 10ος • Τεύχος 251

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

«1984» ΑΦΙΕΡΩΜΑ	9-65
— Γιατί -και πέρα- από τον Όργουελ	9
— Τζωρτζ Όργουελ	10
Β. Δρουκόπουλος	
Χρονολογικό διάγραμμα	11
Π. Μαρτινίδης	
Ο Τζωρτζ Όργουελ ως το «1984»	12
Γ. Ιωάννου	15
Δημήτρης Ψυχογιός	
Αν υπάρχει ελπίδα βρίσκεται στους προ- λετάριους	16
Β. Δρουκόπουλος	
«1984»: Το πολιτικό στοιχείο και η διαμόρ- φωση μιας αντιουτοπίας	19
Στην εποχή του Μινιπλέντυ	26
Μ. Wallace	
Ο Orwell και ο Αμερικανός αναγνώστης	31
Δ. Δημητράκος	
Η ιδεολογική ταυτότητα του George Or- well	32
Ν. Χριστοδουλάκης	
Μερικοί το προτιμούν καυτό	36
Γ. Καλαϊτζής	
Ο Κώτσος απ' τα Πετράλωνα	42
Λ. Λουλούδης	
Τι σημαίνει ν' αγαπάς	46
Ν. Γιανναδάκης	
Η παλαιά οδός και η νέα ομιλία	52
Ντ. Σαργέντης	
Έλεγχος και απώλεια της μνήμης	54
Δ. Ραυτόπουλος	
Ντοστογιέφσκι-Όργουελ	56
Δ. Λιάρος	
Η τρομοκρατία της λήθης κι η ανατρε- πτικότητα της αλήθειας	60
Μ. Σκούρας	
«1984»	65

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντήνωρ	
Πότε οι εκλογές; Από την ευφορία στο σκεπτικισμό	4
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ	5
ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΕΣ	
Ν. Μάργαρης: Ακόμα ένας νόμος και φύγαμε	8
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	66
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	67
ΔΙΑΛΟΓΟΣ	68

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Μίλτος Σκούρας

«ΕΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ» Ή «1984»

«ΕΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ» θα αποτελέσει για την κυβέρνηση το 1984. Έτσι τουλάχιστον μας πληροφορούν σε εκτενή ρεπορτάζ οι έγκυρες φιλοκυβερνητικές εφημερίδες. «Πάταξη» της γραφειοκρατίας, απλοποίηση των διαδικασιών, σεβασμός των δικαιωμάτων των πολιτών, συνθέτουν ως φαίνεται το περίγραμμα του κυβερνητικού σχεδιασμού.

Η ΣΧΕΣΗ του πολίτη με το κράτος είναι πάντα μια επίμαχη πλευρά των θεωρητικών —και πρακτικών— διερευνήσεων περί της δομής της εξουσίας στην Ελλάδα. Και οπωσδήποτε αυτή η «διερεύνηση» δεν διευκολύνεται προς οποιαδήποτε κατεύθυνση με την πανηγυρική ανακήρυξη κάποιου έτους, ακόμα περισσότερο μάλιστα του δυσοίωνα 1984, ως «έτος του πολίτη».

ΔΙΟΤΙ βέβαια, η ίδια η ιδιότητα του πολίτη, ή είναι διαρκής, καθημερινή, συνεχής και καθολική, ή απλά δεν υπάρχει, όταν καδράρεται σε ετήσιους σχεδιασμούς και υπάγεται σε ειδικούς χειρισμούς.

ΤΙ ΘΑ μπορούσε λοιπόν να συμβάλλει όχι στο πανηγυρικό «έτος του πολίτη» αλλά στην καταξίωση της έννοιας και της ιδιότητας του πολίτη στην Ελλάδα του 1984;

ΑΣ ΠΟΥΜΕ απλά, πριν απ' όλα, ότι ο πολίτης πρέπει να ξαναβρεί την πολιτεία του, στην πιο κυριολεκτική και στην πιο σύνθετη έννοια της λέξης. Λίγο πολύ καταντήσαμε όλοι εξόριστοι στην ίδια τη χώρα μας.

ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ τοπίο αλλάζει, όχι από την έλλογη παρέμβασή μας αλλά από δυνάμεις που ενώ είναι κοινωνικά εξηγήσιμες εκδηλώνονται τυφλά, σαν φυσική καταστροφή.

ΑΠ' ΤΙΣ αλλοιωμένες όψεις του φυσικού τοπίου μέσα από τις πολυτελείς και κακόγουστες βίλες των «πλουσίων», τα αυθαίρετα των μικρομεσαίων, τους τιμεντόλιθους της φτώχειας, μέχρι τις πολυκατοικίες της ομοιομορφίας, ο πολίτης δεν αναγνωρίζει τον εαυτό του μέσα στο χώρο και την πόλη του.

ΤΟ ΙΔΙΟ συμβαίνει με τις αξίες ζωής, αυτό που ονομάζουμε ευρύτερα «πολιτισμό». Ο πολιτισμός δεν είναι πια μέσο έκφρασης, ή καλλιέργειας του πολίτη. Είτε «ξενόφερτος» είτε ως ντόπια παραγωγή, ο πολιτισμός δεν αναγνωρίζει το άτομο και δεν δημιουργεί αναγνωρίσιμα σύνολα.

Μαζοποιεί γενικώς και ιδιωτικοποιεί ατομικώς. Και φυσικά ένα άτομο χωρίς αξίες δεν κατακτά και την αυταξία του πολίτη. Αν λοιπόν θέλουμε πολίτη, θέλουμε και παραγωγό αξιών, συντελεστή δηλαδή του πολιτισμού.

ΚΑΙ ΒΕΒΑΙΑ, η έννοια του πολίτη πάσχει ουσιαστικά ως προς την άλλη κρίσιμη διάστασή της, δηλαδή την πολιτική. Ο πολίτης και η πολιτική δεν είναι έννοιες συμφιλιωμένες στη χώρα αν υποθέσουμε τουλάχιστον ότι η πολιτική χαράζεται, ασκείται και ελέγχεται από τους πολίτες.

ΓΙΑΤΙ, αν και στα τελευταία χρόνια υπάρχουν κάποιες στοιχειώδεις κατοχυρώσεις δικαιωμάτων που σφοδρά αμφισβητήθηκαν και με σκληρό αγώνα επιδιώχθηκαν, αυτά τα δικαιώματα αισθητά απέχουν από τη μεταβολή τους σε δυνατότητα άσκησής τους.

ΓΙΑΤΙ η όλη δομή της εξουσίας διαφυλάσσει προσεκτικά την απόσταση ανάμεσα στο κράτος και την κυβέρνηση και στους πολίτες και την κοινωνία τους. Και αν υποθέσουμε ότι αυτό ίσχυε επί «αντιδραστικής» Δεξιάς δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ανατράπηκε επί «προοδευτικού» ΠΑΣΟΚ. Σε μια σειρά κρίσιμα θέματα που συνδέονται ακριβώς με τη λεπτή μετάβαση από το αφηρημένο δικαίωμα στη συγκεκριμένη δυνατότητα άσκησής του, η κυβερνητική τακτική παραμένει αναλλοίωτη ως προς την απελευθέρωση των θεσμικών και διοικητικών κανόνων που διευκολύνουν αυτή την ποιότητα συμμετοχής, απόφασης και δράσης.

ΑΛΛΑ αν ως πολίτες θέλουμε να μιλήσουμε ο ένας στον άλλο με ειλικρίνεια και ο καθένας στον εαυτό του με ευθύτητα θα αναγνωρίζαμε έντονα τα στοιχεία του «ιδιώτη». Γιατί εν τέλει, όσο και αν οι θεσμοί δεσμεύουν, ο «προκάτ» πολιτισμός αν αλλοτριώνει, η πολιτική αν μεσολαβείται από ανελαστικούς κομματικούς μηχανισμούς ή το κράτος, το πεδίο της ελευθερίας είναι μια ανοιχτή επιλογή ατόμων ή συλλογικών αποπειρών.

ΑΝ ΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ δεν θέλουν να ανακυρυσσονται εις «έτος» μπορούν να κάνουν το χρόνο δικό τους, αναλαμβάνοντάς τον!

αντί

Πότε οι εκλογές; Από την ευφορία στο σκεπτικισμό...

ΟΙ ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ του Ιουνίου και το Κυπριακό, είναι τα δύο μεγάλα θέματα που —με την ανατολή του καινούργιου χρόνου— επικεντρώνουν, τη στιγμή αυτή, την προσοχή των πολιτικών σχολιαστών. Αλλά ήδη, με σημείο αναφοράς τις ευρωεκλογές, διατυπώνονται σειρά από ερωτήματα: Θα είναι το '84 χρόνος ευρύτερων εκλογικών αναμετρήσεων; Θα συμπέσουν, μήπως, οι βουλευτικές εκλογές με τις ευρωεκλογές; Και αν συμπέσουν ή δεν συμπέσουν, πώς διαγράφονται οι προοπτικές, εν όψει της προεδρικής εκλογής, Μαΐου 1985;

ΑΝ ΘΑ ΠΙΣΤΕΨΟΥΜΕ τον κυβερνητικό εκπρόσωπο Δημ. Μαρούδα, η κυβερνητική πορεία διέπεται από την ακρίβεια —και νομοτέλεια— των ουράνιων φαινομένων. Μέσα στο '84, όλα θα πάνε πρίμα: Το εισόδημα των εργαζομένων θα αυξηθεί. Ο πληθωρισμός θα καμφθεί. Ο σοσιαλιστικός μετασχηματισμός θα προωθηθεί. Συνεπώς, δεν υπάρχει λόγος οποιασδήποτε εκλογικής σπουδής. «Η κυβέρνηση θα εξαντλήσει ολόκληρη την τετραετία»...

ΟΜΩΣ, ΟΛΟΙ ΟΣΟΙ είναι σε θέση να γνωρίζουν κάτι από τις σκέψεις, συζητήσεις ή προβληματισμούς του στενού πρωθυπουργικού περιβάλλοντος, υποστηρίζουν ότι η περίπτωση πρόωγων εκλογών, επανειλημμένα απασχόλησε —και απασχολεί— τόσο τον ίδιο τον πρωθυπουργό, όσο και τα μέλη της κομματικής «τρόικας».

ΠΡΟΩΡΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ, όμως, μπορεί να σημαίνουν και «αιφνιδιαστικές εκλογές», δηλαδή βουλευτικές εκλογές κ α ι π ρ ι ν από τις ευρωεκλογές της 17ης Ιουνίου 1984... Το ενδεχόμενο αυτό, καθόλου δεν αποκλείει —τουλάχιστον μέχρι το βράδυ της 17ης Δεκεμβρίου, στη δεξίωση του προέδρου της Δημοκρατίας προς τιμή των δημοσιογράφων— ο αρχηγός της Νέας Δημοκρατίας, Ευ. Αβέρωφ. Η περίπτωση αυτή, όμως, ιδιαίτερα ύστερα από την έμμεση δήλωση του Κ. Καραμανλή, ότι η διάλυση της Βουλής είναι προνόμιο του ρυθμιστή του Πολιτεύματος, και με δεδομένη τη βούληση του πρωθυπουργού ν' αποφύγει οποιαδήποτε μετωπική αντιπαράθεση με τον αρχηγό του κράτους, θα πρέπει μάλλον ν' αποκλεισθεί. Έτσι, το βασικό ερώτημα που τίθεται, τώρα, είναι αν η κυβέρνηση έχει λόγους να προκρίνει την ταυτόχρονη διεξαγωγή των βουλευτικών εκλογών με τις ευρωεκλογές της 17ης Ιουνίου.

Λόγος και αντίλογος

ΚΑΤΑ ΤΗΝ «Καθημερινή», η κυβέρνηση έχει και παραέχει λόγους να θέλει τη σύμπτωση των δύο αυτών αναμετρήσεων: Πρώτο, γιατί η μείωση της εκλογικής δύναμης του ΠΑΣΟΚ, «συναρτάται άμεσα με τον χρόνο παραμονής του στην εξουσία». Δεύτερο, γιατί ο απογοητευμένος ψηφοφόρος του ΠΑΣΟΚ, ευχερέστερα θα εκδηλώσει την αποδοκιμασία του προς το κυβερνητικό κόμμα, όταν ξέρει —περίπτωση ευρωεκλογών μόνον— ότι η αρνητική ψήφος του «δεν υπόκειται στη δοκιμασία της πολιτικής μεταστροφής». Τρίτο, γιατί ένα οποιοδήποτε αρνητικό αποτέλεσμα στις ευρωεκλογές —έστω και αν αυτό σήμαινε κάμψη της εκλογικής δύναμης του ΠΑΣΟΚ κατά δύο ή τρεις μονάδες— θα τροφοδοτούσε τη Νέα Δημοκρατία με το επιχείρημα ότι «συντελέσθηκε ουσιαστική μεταβολή στο εκλογικό σώμα, έναντι των εκλογών του '81», κ.ά.

ΣΤΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΤΙΚΗ αυτή, η κυβέρνηση απαντά με τη δική της, φυσικά, επιχειρηματολογία: Είμαστε η μόνη χώρα που,

παρά την παγκόσμια οικονομική κρίση, επιμένει και διατηρεί την Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή, (ΑΤΑ). Είμαστε το μόνο κόμμα που έφερε στην κοινοβουλευτική και δημόσια ζωή της Ελλάδας, μια πραγματική επανάσταση. Συνεπώς, παρά τα όποια λάθη μας (μικρά λάθη) και τις όποιες παραλείψεις μας (μικρές παραλείψεις), ο λαός ξέρει πως είμαστε μια σοσιαλιστική κυβέρνηση που υπηρετεί το δικό του συμφέρον. Όσο για τους αντιπάλους μας, και ειδικότερα για τη Νέα Δημοκρατία, είναι κατάσταση υπό εκποίηση, που δεν μπορεί να προσφέρει καμιά εναλλακτική λύση —όπως αναγνωρίζουν και οι φίλοι μας οι Αμερικάνοι. Συνεπώς, όποτε και αν κάνουμε εκλογές, χωριστά ή ταυτόχρονα με τις ευρωεκλογές, θα τις κερδίσουμε με άνετη πλειοψηφία.

ΩΣΤΟΣΟ, Η ΟΠΟΙΑ φραστική ευφορία, δεν αναιρεί τον σκεπτικισμό που, ιδιαίτερα έντονος, εκδηλώνεται σε επίπεδο κομματικής ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ: Κάποιοι δυσανεστήμενοι ψηφοφόροι μας —παραδέχεται το εκλογικό επιτελείο, που πλαισιώνει την «τρόικα»— θα ρίξουν, ασφαλώς, αρνητική ψήφο στις ευρωεκλογές, εφόσον διαχωρισθούν από τις βουλευτικές. Και, ασφαλώς, αφού «ξεδώσουν» στις 17 Ιουνίου, θα ρίξουν θετική ψήφο, στην κάλη των εθνικών εκλογών. Τι γίνεται, όμως, αν τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών, αποδειχθούν υπέρμετρα αρνητικά; Και τι θ' αντιτάξουμε σε μια επιχειρηματολογία που θα λέει ότι υπάρχει δυσαρμονία μεταξύ Βουλής και εκλογικού σώματος;

Θα εκθέσει ξανά υποψηφιότητα ο Κ. Καραμανλής;

ΣΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΑΥΤΟ, ακριβώς, παρεμβαίνει η δεύτερη άποψη που υποστηρίζει ταυτόχρονες εκλογές, για Βουλή και Ευρωβουλή. Και, κατά κοινή παραδοχή, θα είναι εξαιρετικά δύσκολο για τον πρόεδρο της Δημοκρατίας να μην αποδεχτεί εισήγηση του πρωθυπουργού, για ανανέωση της λαϊκής εντολής, όταν, στις 17 Ιουνίου, θα υπολείπονται μόλις 16 μήνες από την εκπνοή της κανονικής κυβερνητικής θητείας. Άλλωστε, οι επικείμενες εξελίξεις γύρω από το Κυπριακό, προσφέρουν και το συνταγματικό έρεισμα για την πρόωπη διάλυση της Βουλής, προκειμένου (άρθρο 41, παρ. 2) «να αντιμετωπισθεί εξαιρετικής σημασίας εθνικόν θέμα».

ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΛΕΓΜΑ των σταθμίσεων αυτών, η κυβέρνηση δεν μπορεί να μην υπολογίσει και την προεδρική εκλογή, τον Μάιο του '85. Μέχρι στιγμής, δεν είναι βέβαιο ότι ο σημερινός πρόεδρος της Δημοκρατίας —που τον Μάιο του '85 θα είναι 78 χρονών— θα δεχθεί να επανεκθέσει υποψηφιότητα για το ύπατο αξίωμα της πολιτείας. Αν δεχθεί, τότε, δεν υπάρχει πρόβλημα για την κυβέρνηση, είτε οι εκλογές γίνουν τον Ιούνιο του χρόνου αυτού, είτε τον Οκτώβριο του '85: Ο Κ. Καραμανλής θα υπερψηφισθεί και από τα δυο μεγάλα κόμματα της Βουλής, το ΠΑΣΟΚ και τη Νέα Δημοκρατία. (Σχετικά αναφέρεται ότι ο πρωθυπουργός Α. Παπανδρέου απόρριψε με οργή εισήγηση κάποιων στελεχών του ΠΑΣΟΚ «για ένα δικό μας πρόεδρο». —«Ζείτε, τους είπε, εκτός τόπου και χρόνου». Πρόβλημα θα προκύψει όμως, αν ο σημερινός πρόεδρος της Δημοκρατίας, αποφασίσει —ύστερα από μια πενήντάχρονη παρουσία στο πολιτικό προσκήνιο— να ιδιωτεύσει. Τι θα γίνει τότε; Το μόνο βέβαιο, είναι ότι η σημερινή Βουλή δεν θα μπορεί ν' αναδείξει μο-

νοκομματικό (monocolore —το λένε οι Ιταλοί) πρόεδρο της Δημοκρατίας, αφού η σημερινή κοινοβουλευτική δύναμη του ΠΑΣΟΚ είναι 166 βουλευτές. Αλλά και αν ακόμα, στον αριθμό αυτό, προσθέσουμε τους 13 βουλευτές του ΚΚΕ, συν τους δύο ανεξάρτητους, η εκλογή είναι εξαιρετικά παρακινδυνευμένη, εφόσον αρκεί μία και μόνον διαρροή για να μην επιτευχθεί το ελάχιστο όριο των 181 ψήφων.

ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ αυτή, όμως, η πιθανότερη εξέλιξη θα είναι η διάλυση της Βουλής και η προκήρυξη εκλογών, όπως προβλέπει το Σύνταγμα. Αλλά, τότε —ερωτούν πλείστα όσα στελέχη του ΠΑΣΟΚ— γιατί η κυβέρνηση δεν επιλέγει, από τώρα, τον χρόνο «χ» των εκλογών, εφόσον «εκόντες-άκοντες, θα υποχρεωθούμε να πάμε σε εκλογές τον Ιούνιο του 1985;».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Ο χρόνος «χ» των εκλογών, εκτός από όλους τους άλλους παράγοντες, θα εξαρτηθεί και από το αν ο Κ. Καραμανλής θα εκθέσει ή όχι υποψηφιότητα για μια νέα θητεία, στο προεδρικό αξίωμα.

Κυπριακό και κινητικότητα

Η «ΠΑΣΗΣ ΦΥΣΕΩΣ εκλογολογία» όμως —όπως την χαρακτηρίζει η κυβέρνηση— δεν αναστέλλει τις εξελίξεις γύρω από το άλλο μεγάλο θέμα, το Κυπριακό. Τώρα πλέον, οι πάντες —ακόμα και ο «μέγας σιωπηλός», ο υπουργός Εξωτερικών, Ι. Χαραλαμπίδης— δεν αποκρύπτουν το «ενεργό αμερικανικό ενδιαφέρον για μια νέα νομιμότητα στην Κύπρο», αφήνοντας να νοηθεί ότι θα υπάρξει, οπωσδήποτε, μια κάποια «κινητικότητα» του θέματος. Την κινητικότητα αυτή, φαίνεται ότι προαισθάνθηκε ακόμα και ο Ραούφ Ντενκτάς, αφού έσπευσε να υποβάλει και αυτός προτάσεις, «με αμοιβαία επιφύλαξη, όπως είπε, όσον αφορά τις αντίστοιχες θέσεις των δυο πλευρών, σχετικά με την πολιτική υπόσταση αλλήλων».

ΔΕΝ ΧΩΡΕΙ αμφιβολία ότι οι προτάσεις Ντενκτάς αποτελούν έναν ακόμα διπλωματικό ελιγμό της Άγκυρας, σε μια προσπάθεια να προκαταλάβει τις επικείμενες συνομιλίες του προέδρου Σπ. Κυπριανού με τον γενικό γραμματέα του ΟΗΕ, Ξαβιέ Περέζ ντε Κουεγιάρ και τον Αμερικανό υπουργό Εξωτερικών Τζωρτζ Σουλτς. Δεν αποκλείεται, όμως, οι προτάσεις αυτές —επ'αυτοδυνάμει των Ελληνοκυπρίων στην Αμμόχωστο, επαναλειτουργία του αεροδρομίου της Λευκωσίας, ίδρυση κοινού πανεπιστημίου, αποκατάσταση της συνεργασίας μεταξύ των δυο κοινοτήτων, κ.ά. —ν' αποδειχθούν, τελικά, ο πυρήνας των αυριανών προτάσεων Σουλτς ή Κουεγιάρ, συμπληρωμένες, βέβαια, με κάποιους καινούργιους «δείκτες», όσον αφορά τις εδαφικές ή συνταγματικές ρυθμίσεις. Φυσικά, οι όποιες προτάσεις Σουλτς, θα εμφανισθούν σαν προτάσεις Κουεγιάρ, και οι όποιες προτάσεις Κουεγιάρ δεν θα υποβληθούν, χωρίς τη συναίνεση Σουλτς! Έτσι, όμως, η εμμονή του ΑΚΕΛ και του ΚΚΕ, στη «διαδικασία των Ηνωμένων Εθνών», χάνει, οπωσδήποτε, την πρακτικότητά της, εφόσον —το γράψαμε και άλλη φορά— η ιστορία του Κυπριακού διδάσκει πως δεν υπήρξε σχέδιο των ΗΠΑ για λύση του Κυπριακού (περιλαμβανομένου και του σχεδίου Άτσεσον), που να μην είχε περιβληθεί το ένδυμα των Ηνωμένων Εθνών.

ΚΑΤΩ από αυτά τα δεδομένα, σημασία δεν έχει πια αν το σχέδιο λύσης του Κυπριακού θα είναι αμερικανικό ή βρετανικό ή σοβιετικό ή σχέδιο Κουεγιάρ, αλλά αν το σχέδιο αυτό θα ανταποκρίνεται, στοιχειωδώς, στο σημερινό συσχετισμό δυνάμεων στην Κύπρο, στο Αιγαίο, στη Μεσόγειο, και αν, στοιχειωδώς, θα διατηρεί την ενότητα και εδαφική ακεραιότητα του κυπριακού κράτους. Αυτά, για να μην έχει κανείς αυταπάτες ως προς το ποιες μπορεί να είναι οι αυριανές εξελίξεις στο Κυπριακό...

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΔΥΟ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΟΛΙΤΩΝ

Πράγματι, η εύστοχη δήλωση του κ. Μαρούδα ότι δεν θα ανεχθεί στην Ελλάδα δύο κατηγορίες πολιτών έρχεται συχνά στο νου μας τον τελευταίο καιρό.

Ομαδικές δίκες επίκεινται για δεκαπέντε ραδιο-ερασιτέχνες στο Εφετείο στις 9 Ιανουαρίου. Την ίδια μέρα δικάζεται πάλι στο Εφετείο ο κ. Βασ. Παπαδόπουλος για «κατοχή πομπών», ενώ ήδη έχει αθωωθεί για το θέμα 2 φορές. Έτσι, η αναζήτηση της ελεύθερης έκφρασης αντιμετωπίζεται με ποινική δίωξη την ώρα ακριβώς που η Ελλάδα στεγάζει τις πιο απαράδεκτες αυθαιρεσίες.

Γιατί πώς καλύπτει η λογική του κ. Μαρούδα το τεράστιο θέμα της «Φωνής της Αμερικής» που αποτελεί με τη λειτουργία της την πιο σαφή και συγκεκριμένη παραβίαση όχι μόνο του «Συντάγματος και των νόμων του κράτους» αλλά και της εθνικής ανεξαρτησίας που φτάνει μέχρι και καταπάτηση του ίδιου του εθνικού εδάφους.

Διότι οι σταθμοί και υποσταθμοί της «Φωνής της Αμερικής» από τη Μακεδονία μέχρι τη Ρόδο είναι το ίδιο και περισσότερο αυθαίρετοι όσο ο τελευταίος ερασιτέχνης ή «διαφημιτζής» μιας αθηναϊκής συνοικίας. Και φυσικά δεν παρεμβαίνουν μόνο στα ερτζιανά ως απειλή στην ασφάλεια των πτήσεων αλλά ναρκοθετούν την εξωτερική μας πολιτική και την ασφάλεια της χώρας στο σύνολό της.

Επειδή λοιπόν συμφωνούμε πως δεν πρέπει τίποτα να χωρίζεται σε κατηγορίες περιμένουμε ότι στα δικαστήρια όπου οδηγούνται ομαδικά οι έλληνες ερασιτέχνες θα συναντήσουν στα εδώλια και τους αμερικάνους υπεύθυνους των παράνομων σταθμών.

Οι 108 που είναι 115 και μένουν στο τέλος 42 ή η κολοκυθιά

Μόνο 108 δεν είναι οι «συμφωνίες για τις βάσεις». Αν τις μετρήσει προσεχτικά στον πίνακά του ο Υφυπουργός —διαπραγματευτής θα τις βρει 110. Αν ακολουθήσει τη «λογική» της συρραφής του πίνακα θα πρέπει να προσθέσει άλλες 5 ώστε να γίνουν 115.

Στην πραγματικότητα τα συμβατικά κείμενα (δεν είναι όλα συμφωνίες με την πλήρη έννοια, την πιο δεσμευτική του όρου, και ελάχιστες έχουν δημοσιευτεί στην «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως») εκείνες που αφορούν με τη στενή έννοια της αρχικής διαπραγμάτευσης το θέμα «βάσεις» είναι μόλις 42. Με τη διεύρυνση της διαπραγμάτευσης την οποία πέτυχαν οι Αμερικανοί ώστε να φτάσουμε στο γνωστό «δέμα» (Package) που υπογράφηκε στις 8.9.83 πρέπει να προστεθούν 22 κείμενα που αφορούν τη χορήγηση στρατιωτικών εφοδίων, οπλισμού, πλοίων, αεροπλάνων, κτλ., άλλα 9 για την ανάπτυξη παραγωγής οπλισμού, την αξιοποίηση τεχνολογίας, ευρεσιτεχνίας κτλ., και 4 ακόμα που αφορούν την εγκατάσταση και χρήση πυρηνικών όπλων στο ελληνικό έδαφος. Όστε ο Υφυπουργός - διαπραγματευτής θα έβρισκε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, κάτω από την πιο διευρυμένη τους μορφή, το πολύ 77 κείμενα, από τα οποία 31 υπογράφηκαν επί δικτατορίας. Δεν θα τα έβρισκε δηλαδή αν είχε ακολουθηθεί η σωστότερη τακτική να καταγγελθούν όλες συλλήβδην ή και «εκ προοιμίου» πριν αρχίσει η διαπραγμάτευση.

Τα υπόλοιπα 38 κείμενα έχουν σχέση με βάσεις όσων ο φάντης με το ρετσινόλαδο. Αφορούν π.χ. την ειρηνική χρήση της ατομικής ενέργειας, την εκμίσθωση ωκεανογραφικού σκάφους, την πολιτική αεροπορία, και άλλα ανάλογα καθώς και 9 το ΝΑΤΟ και 16 τη Φωνή της Αμερικής στις διάφορες φάσεις και τοποθεσίες της.

Από τον κυκεώνα αυτόν ο Υφυπουργός - διαπραγματευτής και η ειδική επιτροπή του δεν θα κατορθώσει να ξεμπλέξει ούτε σ' ένα χρόνο ούτε σε πέντε, ώστε να περιορίσει τελικά τη λειτουργία των βάσεων στους όρους που προδιαγράφει η συμφωνία της 8.9.83. Ως τότε ισχύουν όλα τα κείμενα παράλληλα με τη νέα συμφωνία, τόσο εκείνα που αφορούν τις βάσεις όσο και εκείνα —και αυτό πολύ φυσικά— που δεν τις αφορούν.

Έτσι θα μπορεί ο Μεγάλος Αδελφός να συνεχίσει το επικερ-

δές του ψάρεμα στα θολά νερά της Σούδας του Ελληνικού, της Νέας Μάκρης, το κυνήγι του στις ελληνικές κορφές, ενώ ο Μικρός Αδελφός θα παίζει το Number-game, ελληνιστί «κολοκυθιά». Του ευχόμαστε για τον Καινούργιο Χρόνο διαύγεια, ψυχραιμία και υπομονή για να το παίξει όσο μπορεί καλύτερα. Προπαντός του ευχόμαστε να μην εμπλέξει, όπως πάει να κάνει, τη Φωνή της Αμερικής και τις 16 συμφωνίες της, για την οποία ο Μεγάλος Αδελφός νομιμοποιείται απόλυτα να προβάλει αναβλητικήν ένσταση, για τη διεξαγωγή ολότελα χωριστής διαπραγμάτευσης.

ΨΙΛΟΑΠΟΡΙΕΣ ΠΕΡΙ ΥΨΗΛΟΜΙΣΘΩΝ

Τουλάχιστον περιεργος είναι ο θόρυβος για τους «υψηλόμισθους» που ανακαλύφθηκαν ξάφνου ένα πρωί και διεκδικούνται ως επιτυχία από συμπολιτευόμενο και αντιπολιτευόμενο Τύπο ταυτόχρονα.

Όλοι αναγνωρίζουν πως το πρόβλημα υπάρχει, διαφωνούν όμως ως προς τις αιτίες του: οι μεν το αποδίδουν στο φαύλο καθεστώς που κληροδότησε η Δεξιά, οι δε στη φαυλότητα που οικοδομεί το ΠΑΣΟΚ. Το περίπου γελοίο του πράγματος ως προς τη σημερινή «σύγκρουση» το δημιουργούν τα ίδια τα γεγονότα. Η «Ακρόπολις» για παράδειγμα καταγγέλει ότι λογιστής τράπεζας εισέπραξε υπερωρίες για ένα μήνα 598.813 δρχ. και θεωρεί το γεγονός αποτέλεσμα «οργίου σπατάλης» από «ημέτερα τρωκτικά». Είναι όμως η ίδια καλή εφημερίδα που στην απεργία των τραπεζικών επί Ν.Δ. τόνιζε ότι ακριβώς αυτές οι υψηλές απολαβές των τραπεζικών καθιστούν «υπόπτο» τον αγώνα τους.

Οι ίδιοι οι υπάλληλοι, χαμηλού και μέσου μισθού στην πλειοψηφία τους, δεν έχουν πολλά να πουν για το θόρυβο που ξεσπά εν ονόματί τους.

Γιατί βέβαια, όσο δεν εφαρμόζονται ρυθμίσεις αντικειμενι-

κές και ενιαίες για το σύνολο του δημόσιου τομέα, ο «δημόσιος λειτουργός» δεν μπορεί παρά κάπου να μην πειθείται για το λαμπρό ενδιαφέρον που υποκινεί ο κλάδος του.

Γιατί μέχρι σήμερα, η δημόσια διοίκηση αντιμετωπίστηκε συνδυασμένα με το «ρόπαλο και το καρότο». Ρόπαλο σε ό,τι ξεπερνούσε τα όρια, «καρότο» για όσους ανακάλυπταν την προσαρμογή. Εξ ου και η πολυποίκιλοι κλάδοι και οι επάλληλες εσωτερικές στρωματώσεις ή «συντεχνίες» κατά τη γλώσσα της εποχής, που άλλοτε επιδιώχθηκε η δημιουργία τους «από τα πάνω» (για διασπαστικούς λόγους) και άλλοτε «απ' τα κάτω» (για λόγους διασφάλισης συμφερόντων και δικαιωμάτων).

Η λύση είναι γνωστή. Την επιδιώκουν πάγια οι δημοσιούπαλλοι και συνδικαλιστικοί φορείς, την διακρύπτει επίσης πάγια το ΠΑΣΟΚ πριν αναλάβει τις κυβερνητικές ευθύνες: Το Ενιαίο μισθολόγιο, που βέβαια θα έχει προσωρινό κόστος αλλά είναι η μόνη ρύθμιση με σίγουρο τελικό όφελος.

Ήδη όμως το Ενιαίο ετεροχρονίστηκε και κατατεμαχίστηκε εσωτερικά. Λέγεται ότι θα είναι μεν ενιαίο, αλλά με υποδιαιρέσεις δικαστικών, στρατιωτικών, εκπαιδευτικών, τεχνικών και όσων προστεθούν γενικώς στην πορεία. Και ότι επρόκειτο μεν να εφαρμοστεί το '84, αλλά η προπαρασκευή το παραπέμπει για το '85, όπου βέβαια οι επερχόμενες εκλογές θα το μεταθέσουν για το '86 κ.ο.κ.

Όσο λοιπόν δεν υπάρχει ενιαία ρύθμιση για το σύνολο, μόνο αποπροσανατολισμό δημιουργεί ο θόρυβος για μια πλευρά του προβλήματος, (οι «υψηλόμισθοι»), που θα μπορούσε να επιλυθεί άλλωστε άμεσα με την «κάθετη» απαγόρευση των υπερωριών και την άμεση πρόσληψη αντίστοιχων με τις ανάγκες υπαλλήλων.

Ως συνήθως λοιπόν, Τύπο και κομματικές αντεγκλήσεις δημιούργησε ο όνυχας που έκρυβε τον λέοντα...

Ο «ΜΕΣΟΣ ΕΛΛΗΝ» ΞΑΝΑΧΤΥΠΑ

Έχουμε επανειλημμένα τονίσει πως η παρούσα κυβέρνηση κάνει ό,τι μπορεί για να αντιπολιτευθεί τον εαυτό της. Για παράδειγμα, ποιος αμφιβάλει ότι κέρδος του ΠΑΣΟΚ θα ήταν η ταύτισή του με μια διεύρυνση των θεσμών, με μια απαλλαγή της κοινωνίας από τα ασφυκτικά δεσμά του κρατικού ελέγχου που τόσο ταλαιπώρησαν τον τόπο;

Κι όμως, μια ορισμένη λογική μέσα στην κυβέρνηση φρονεί πως, τώρα, που είμαστε «εμείς» στα πράγματα, οι ίδιες μέθοδοι με τη Δεξιά είναι χρήσιμες, διότι τώρα εμπεδώνουν τη «δική μας», «καλή» εξουσία, ενώ πριν ενίσχυαν την «κακή». Πρόκειται φυσικά για μια πρωτόγονη πολιτική λογική, που οι εκφραστές της δεν διαφοροποιούνται στην πραγματικότητα ουσιαστικά από τη Δεξιά. Αντίθετα μάλλον, της στρώνουν το δρόμο της επιστροφής, αφενός γιατί τώρα απογυμνώνουν το ΠΑΣΟΚ από εγκυρότητα και εμπιστοσύνη, και αφετέρου γιατί την οπλίζουν με ένα πρωτοφανές κατασταλτικό οπλοστάσιο, που ούτε η ίδια δεν είχε τολμήσει να οικοδομήσει.

Μια κλασική τέτοια περίπτωση είναι ο ανατριχιαστικός νόμος που πρόκειται σύντομα να έλθει προς ψήφιση στη Βουλή με τίτλο «κατάργηση της λογοκρισίας και μέτρα προστασίας της νεολαίας» και υπογράφεται από τον Υπ. προεδρίας κ. Κουτσόγιωργα.

Δεν θα ασχοληθούμε με την αναστροφή της πραγματικότητας στη γλώσσα που θυμίζει ανατριχιαστικά Όργουελ (η «κατάργηση της λογοκρισίας» είναι ο τρόπος επιβολής της)...

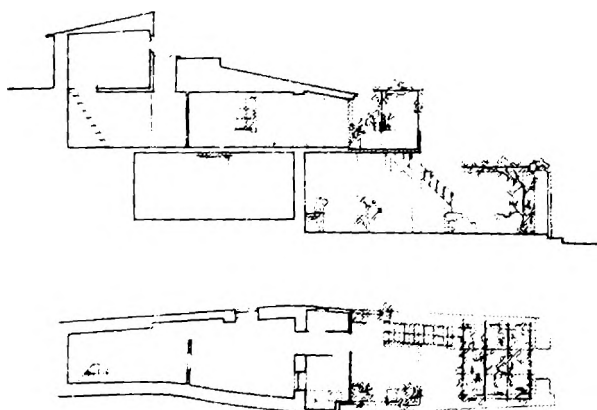
Θα αναφερθούμε απλώς επί τροχάδην και θα επανέλθουμε στο επόμενο τεύχος σε έκταση— με ορισμένες μόνο πλευρές του σχεδίου νόμου.

Πρώτο εκπληκτικό σημείο ότι όποιος θέλει να πραγματοποιήσει «ηχητική εγγραφή σε δίσκο, κασέτα ή άλλο αντικείμενο, υ-

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ
ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΣΠΙΤΙΑ

ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Η υποστήριξη του παλιού λαϊκού αθηναϊκού σπιτιού μέσα από φωτογραφικά παραδείγματα. Ένα λεύκωμα υποδειγματικής καλαισθησίας το οποίο αντιπαρατίθεται στον γενικό συρμό που υποστηρίζει τα ξενόφερτα νεοκλασικά κτίρια

ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΣΠΙΤΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΑΘΗΝΑ: «Νεφέλη» • Μαυρομιχάλη 9 • τηλ. 36.07.744, 36.39.962
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και Σία» Τσιμισκή 78 • τηλ. 279.720

ποβάλλει το προς εγγραφήν κείμενο και εφόσον πρόκειται για μοναδική σύνθεση, και την έγγραφη απεικόνιση της μουσικής (πάρτα) στη Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών.

Για την κυκλοφορία των εγγραφών αυτών προς το κοινό και τον πολλαπλασιασμό τους χρειάζεται βεβαίωση της Γεν. Γραμματείας Τύπου και πληροφοριών ότι κατατέθηκαν τα κείμενα αυτά».

Αν δεν κάνουμε λάθος, ούτε καν στη Σοβιετική Ένωση δεν ζητάνε πια και τις «πάρτες» ώστε να εγκρίνουν το έργο αν συμπορεύεται με τους νόμους του σοσιαλιστικού ρεαλισμού στην μουσική τέχνη. Ποιοι φωστήρες της Γεν. Γραμματείας και με βάση ποια σοσιαλιστική τεχνοτροπία θα κρίνουν τη μουσική αλλά και τους στίχους;

Συνδυάστε τώρα τα προηγούμενα με τα επόμενα: «Σ' εξαιρετικές περιπτώσεις ο Υπουργός ή ο Υφυπουργός Προεδρίας κυβερνήσεως (...) είναι δυνατόν να μην επιτρέψει την προβολή ταινίας ή την κυκλοφορία δίσκου, κασέτας ή άλλου αντικειμένου ηχητικής εγγραφής, είτε στο σύνολο είτε στο τμήμα της επικράτειας, εάν σ' αυτά υπάρχουν στοιχεία που μπορούν να βλάψουν τα εθνικά θέματα της χώρας ή να επηρεάσουν αρνητικά τις διεθνείς σχέσεις της».

Θα θέλαμε να ελπίζουμε τουλάχιστον ότι όλα αυτά είναι μια μανία τελειότητας, μια πρόθεση δικτατορίας του καλού γούστου απ' τη μία, και των εθνικών συμφερόντων από την άλλη.

Κι όμως ακόμα και εκεί μας περιμένει απογοήτευση. Το σχέδιο νόμου στηρίζεται στα ίδια τα θεμέλια της κοινωνίας όπως τα στερέωνε η Δεξιά και όπως τα φροντίζει και τώρα ο κ. Κουτσόγιωργας. Διαβάζουμε έτσι κάπου αλλού ότι «Αυστηρά ακατάλληλες χαρακτηρίζονται όσες ταινίες περιέχουν σκηνές ικανές να προσβάλλουν καταφανώς την αιδώ του μέσου ενήλικου».

Χωροφύλακες και θεολόγοι, επαγγελματίες μάρτυρες σε εγκλήματα προσβολής των ηθών αγαλλιόσθε! Η εξουσία σας φροντίζει πάντα αφού είστε τα θεμέλιά της. Ο μέσος Έλλην είναι πάντα ο δείκτης των μικρομεσαίων επιλογών μας. Που πρέπει όμως να ανατραπούν. Και γι' αυτό θα επανέλθουμε...

ΜΕΓΑΛΗ ΑΠΕΙΛΗ - ΜΙΚΡΕΣ ΕΛΠΙΔΕΣ

Οι πρώτες συστοιχίες «Πέρσιγκ» και «Κρουζ» είναι σε επιχειρησιακή ετοιμότητα ήδη στην Αγγλία, τη Δυτ. Γερμανία και είναι θέμα λίγων ημερών η ετοιμότητα εκείνων της Ιταλίας. Απ' την άλλη μεριά οι SS-20 θα αρχίσουν να κινούνται πλησιέστερα προς τη Δύση ώστε να μειωθεί ο χρόνος διαδρομής και να γίνουν αποτελεσματικότερα τα πλήγματά τους.

Θυμίζει τόσο πολύ παιδικό παιχνίδι με τα μολυβένια στρατιωτάκια, που ίσως γι' αυτό να είναι αδύνατο να συλλάβει κανείς την εφιαλτική φρίκη που περικλείουν αυτές οι μετακινήσεις «επί χάρτου». Είναι βέβαια παρήγορο ότι για πρώτη φορά η κλιμάκωση των στρατηγικών παιχνιδιών των υπερδυνάμεων βρήκε μια τέτοια λαϊκή αντίδραση στους λαούς της Δύσης (και θέλουμε να ελπίζουμε και της Ανατολής).

Αλλά, όπως ακριβώς η λαϊκή αυτή αντίδραση δεν επέτρεψε τελικά την εγκατάσταση το ίδιο έντονη πρέπει να είναι η ενεργοποίηση στην κατεύθυνση της διαρκούς πίεσης σε παγκόσμιο επίπεδο για μια κάποια συμφωνία ελέγχου τουλάχιστον της φρενιτιδας αυτής που μας οδηγεί σταθερά στον όλεθρο.

Θα ήταν πολύτιμο αν η Διάσκεψη για την Ευρωπαϊκή Ασφάλεια της 18 Ιανουαρίου στη Στοκχόλμη θα έβαζε τα θεμέλια μιας κάποιας συνεννόησης. Και εάν τους εκπροσώπους των κυβερνήσεων εκείνη την ημέρα τους συνόδευσαν συγκεντρώσεις και εκδηλώσεις σε όλο τον κόσμο, που θα υπενθύμιζαν τη διάθεση των απλών ανθρώπων για ζωή και ειρήνη.

Διάθεση που κυβερνήσεις και στρατιωβιομηχανικά συμπλέγματα ξεχνούν εύκολα όταν στους χάρτες αντιμετωπίζουν την ανθρωπότητα σαν πεδίο μάχης και τους ανθρώπους ως ποσοστά απωλειών.

Αρκετά έστω και στο παρά πέντε...

του Γιάννη Ιωάννου

Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗ

Όσο «σκοτεινά» ξεκίνησε και εκτυλίχθηκε η «υπόθεση Χριστοδουλίδη» το ίδιο σιωπηλά φαίνεται να οδηγείται στο «κλείσιμό» της. Ο Α. Χριστοδουλίδης ανέλαβε εκ νέου τη διεύθυνση του «Αθηναϊκού πρακτορείου» ενώ φαίνεται ότι επίκειται και η κομματική «αποκατάσταση».

Εξήγηση δεν δόθηκε καμία, από καμία πλευρά. Οι «λόγοι υγείας» φαίνεται πως είναι η κοινή φόρμουλα, η οποία θεωρείται επαρκής και για το δημόσιο έλεγχο και την κοινή γνώμη.

Βέβαια, θα ήταν ίσως υπερβολικό να ζηταγε κανείς από ένα άτομο (τον Ανδρέα Χριστοδουλίδη στην περίπτωση μας) να συγκρουστεί με έναν ολόκληρο μηχανισμό που κινήθηκε εναντίον του. Όμως η όλη ιστορία και όπως εκτυλίχθηκε και όπως μοιάζει να τελειώνει, δεν παύει να διαθέτει τα απεχθή και επικίνδυνα χαρακτηριστικά μιας πολιτικής μεθοδολογίας που ενώ κόστισε τόσα στον τόπο, φαίνεται να διαρκεί ακόμα στους κόλπους κάποιων κομμάτων.

Και αν ένα άτομο —και μάλιστα αδίστακτα διωκόμενο— μπορεί να βρει ελαφρυντικά για τη σιωπή του, κανένα συλλογικό μέγεθος δεν μπορεί να εξασφαλίσει «άλλοθι» για τις επιλογές τους.

Απ' αυτή τη σκοπιά το θέμα όχι του Χριστοδουλίδη ως ατομική περίπτωση αλλά της πολιτικής μεθοδολογίας που το δημιούργησε παραμένει ανοιχτό. Και θέλουμε να ελπίζουμε ότι η έστω έμμεση αποκατάσταση του Α. Χριστοδουλίδη θα είναι η απαρχή της κάθαρσης και της απαλλαγής από μια νοοτροπία που παρήγαγε τη συκοφαντία, τη διαβολή, τη συναλλαγή με τα χουντικά περιτρίμματα, που ζήσαμε όλοι διάφανα τους τελευταίους μήνες...

Γιατί άλλωστε «τέλος καλό» δεν σημαίνει πάντα πως όλα είναι καλά...

Ακόμη ένας νόμος και φύγαμε

Μια πρόταση για τα Φώτα

Πριν μερικές βδομάδες διάβασα στις εφημερίδες την είδηση ότι το Υπουργείο Γεωργίας εκπόνησε ειδικό νόμο για την προστασία του περιβάλλοντος. Στο κείμενο που δημοσιεύτηκε διαπίστωνα ότι κάλυπτε όλους τους τομείς του επιστητού. Το σχέδιο στάλθηκε σ' όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς, για να πουν τη γνώμη τους.

Πριν μερικούς μήνες κυκλοφόρησε σχέδιο νόμου-πλαίσιου για την προστασία του περιβάλλοντος που είχε εκπονήσει το ΥΧΟΠ. Κι εκείνο το σχέδιο είχε σταλεί σ' αρμόδιους φορείς για να πουν τη γνώμη τους.

Το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας όταν ψήφισε το νόμο για τις επενδύσεις ήταν προσεκτικότερο, γι' αυτό και ψηφίστηκε ο νόμος χωρίς, βέβαια, ν' αυξηθούν οι επενδύσεις. Δεν έστειλε πουθενά το σχέδιο αλλά το πέρασε —στα γρήγορα— από τη Βουλή. Υπήρχε στο νόμο αυτό μια παράγραφος κατά την οποία δεν χρειάζεται σύμφωνη γνώμη άλλων Υπουργείων όταν υπάρχουν εθνικοί λόγοι. Δηλαδή, με λίγα λόγια, η ομάδα του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας μπορεί να γράφει στα παλιά της τα παπούτσια και το νόμο του ΥΧΟΠ και το νόμο του Υπουργείου Γεωργίας (... όταν και αν ψηφιστούν!).

Την εποχή που το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας περνούσε το νόμο του, τόσο το ΥΧΟΠ όσο και το Υπουργείο Γεωργίας ήταν απασχολημένα (... το ένα κρυφά από το άλλο!) με τη σύνταξη των δικών τους νόμων, διαμαρτυρόμενα προς άλλα για το ποιο έχει την αρμοδιότητα για κάτι τέτοιο. Έτσι, τους ξέφυγε η... πονηρή παράγραφος του νόμου των επενδύσεων. Έχοντας υπόψη ότι οποιαδήποτε επένδυση (... με τον περονόσπορο που έπεσε σ' αυτές) μπορεί να χαρακτηριστεί σαν εθνικής σημασίας (... υπάρχουν διεθνιστικές ή... αντεθνικές;) όσους νόμους και να περάσουν τώρα απλώς κάνουν τρύπες στο νερό! Βέβαια, μπορεί κάποιος αφελής να σκεφτεί ότι

θα υπάρχουν και περιβαλλοντολόγοι, στην ομάδα που αποφασίζει τις επενδύσεις. Τον πληροφορώ ότι κάνει λάθος!.

Ο ίδιος αφελής μπορεί να ξαναρωτήσει. Μα είναι δυνατόν δυο Υπουργεία να ετοιμάζουν παράλληλα νόμους για το ίδιο αντικείμενο; Και βέβαια είναι! Το μόνο εύκολο πράγμα στην Ελλάδα είναι η κατασκευή νόμων. Στην εφαρμογή τους υπάρχει το πρόβλημα. Όποιος αμφισβάζει ασ κάνει μια βόλτα στις καμένες περιοχές της Σάμου για τις οποίες τόσα κροκοδείλια δάκρυα χύθηκαν το καλοκαίρι που πέρασε. Τα κατσίκια βόσκουν ανενόχλητα! Ό,τι δεν κατάφερε να καταστρέψει η φωτιά του καλοκαι-

ριού το καταστρέφουμε τώρα, παραβιάζοντας συγχρόνως το νόμο που απαγορεύει τη βόσκηση μετά τη φωτιά.

Στο νόμο πλαίσιο του ΥΧΟΠ υπήρχε παράγραφος που έλεγε, σωστότατα, ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι υποχρέωση του κράτους και εισάγεται σ' όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Φυσικά, είχαν... ξεχάσει να ενημερώσουν γι' αυτό το Υπουργείο Παιδείας, που είναι αρμόδιο και έτσι δεν υπήρχε εκπρόσωπός του στην επιτροπή σύνταξης. Άλλη παράγραφος μιλούσε για ίδρυση οικολογικών ινστιτούτων των οποίων, όμως, η δημιουργία είναι αρμοδιότητα του Υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας το οποίο, ξανά, δεν είχε ιδέα. Μάλιστα, στα προγράμματα ερευνών του το περιβάλλον καταλαμβάνει έσχατη θέση.

Όσοι διαβάζουν τις εφημερίδες για τη

ρύπανση των θαλασσών βλέπουν συχνά να επιβάλλονται πρόστιμα στους παραβάτες. Αν νομίζουν ότι αρμόδιοι για την ανάλυση των αιτιών είναι κάποιος ειδικός θ' απογοητευτούν. Ο οικολόγος που αποφασίζει είναι ο... λιμενάρχης που χρησιμοποιεί προωθημένη τεχνολογία ανάλυσης που στηρίζεται στην... οσμή (... τα μυρίζει!) και την... όραση (... τα βλέπει!). Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το λιμεναρχείο υπάγεται στο Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας το οποίο, ελπίζω, σύντομα θα ξεφουρνίσει το δικό του νόμο προστασίας του περιβάλλοντος. Απ' ό,τι μπορώ να γνωρίζω δεν αδιαφορεί!

Πριν ένα χρόνο, έχοντας υπόψη ότι η παρουσία αχινών δείχνει καθαρή θάλασσα, ένας βιομήχανος παράκτιας βιομηχανίας που καταβρωμούσε την περιοχή έβαλε εργάτες που μάζευαν αχινούς από άλλες ακτές και τους έριχνε τη νύχτα στη θάλασσα μπροστά από το εργοστάσιο. Στους διαμαρτυρόμενους κατοίκους έλεγε ότι εφόσον υπάρχουν αχινόι, η θάλασσα είναι καθαρή. Τι να κάνει ο έρμημος ο λιμενάρχης, που προβιάστηκε μέσα σε μια νύχτα σε οικολόγο;

Είναι πιθανό απ' όσα αναφέρω παραπάνω να μη βγαίνει καθαρά τι πρόταση κάνω και έτσι να δυσαρεστηθεί αρμοδιότατος υπουργός ο οποίος λέει ότι κάνω μόνο κριτική. Διαβλέποντας τον κίνδυνο προτείνω τα εξής: Όλα τα Υπουργεία να προχωρήσουν (... κρυφά το ένα από το άλλο!) σ' εκπόνηση νόμων. Στη συνέχεια θα τους ανταλλάξουν ανά δύο και κατόπιν θα μεγαλώσουν τον κύκλο (... ανά τρία, τέσσερα κτλ.). Αφού τελειώσει η ανταλλαγή, κατά την οποία θα προσπαθούν να πάρουν το καθένα περισσότερες αρμοδιότητες απ' όλα τα άλλα, να διοργανωθεί ένα Φεστιβάλ. Σ' αυτό θα υπάρχει περίπτερο για κάθε Υπουργείο το οποίο θα προβάλλει (... με κατάλληλο οπτικοακουστικό υλικό) τις ιδέες του. Στη συνέχεια, μ' ευθύνη του Λιμεναρχείου, της Πυροσβεστικής και του Τελωνείου, θα συσταθεί επιτροπή για τη βράβευση του καλύτερου. Κατόπιν, σε μια σεμνή τελετή, ο Μητροπολίτης θα πετάξει στη θάλασσα το νόμο που βραβεύτηκε και τους συντάκτες του, ο δε λιμενάρχης θα βάλει πρόστιμο στον Υπουργό για ρύπανση των νερών.

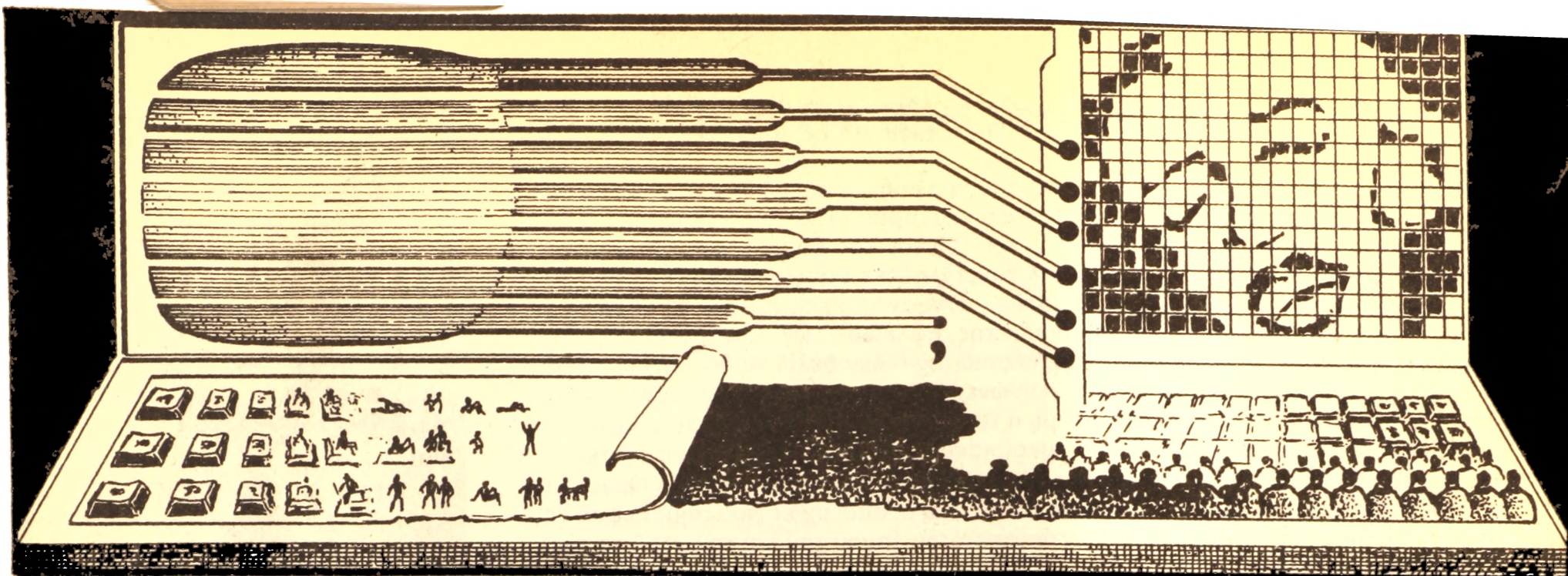
Ν. Μάργαρης

Ελληνική Λογοτεχνία • Δοκίμιο • Ξένη Λογοτεχνία
Φιλοσοφία • Εθνική Αντίσταση • Παιδικά
Ελληνικά Θέματα • Επιστημονική Φαντασία

Εξάντας

Κωλέττη 11 • Τηλ. 36.04.885
Τζαβέλα 1 • Τηλ. 36.21.236

ΘΟΔΩΡΟΣ

ΕΝΑ αφιέρωμα στον Όργουελ χρειάζεται κάτι περισσότερο από την επετειακή τεκμηρίωσή του. Γιατί, λοιπόν, το αφιέρωμα, πέρα από το γεγονός ότι είμαστε ήδη στο 1984; Θα λέγαμε λοιπόν ότι η ανάγκη αυτού του αφιερώματος βρίσκεται ακριβώς στο γεγονός του τυχαίου «1984». Όπως είναι γνωστό, άλλους τίτλους είχε διαλέξει ο ίδιος ο Όργουελ για το περίφημο πια βιβλίο του. Πρώτα «Ο τελευταίος άνθρωπος στην Ευρώπη», μετά «1948» και οι εκδότες του τον έπεισαν να το μετατρέψει σε «1984». Πράγμα βέβαια που σημαίνει από την άλλη μεριά ότι θα είναι το ίδιο επίκαιρο και το 1994 ή όσο καιρό στις σελίδες του δεν θα αναγνωρίζουμε μια μυθιστορία αλλά μια πραγματικότητα που όψεις της ήδη τις ζούμε.

Το «1984» έχει εκείνη τη δύναμη που αναγνωρίζουμε συνήθως στα κλασικά έργα της λογοτεχνίας: να παίζει με τη ζωή όπως είναι, όπως θα μπορούσε να είναι όπως θα θέλαμε ή δεν θα θέλαμε να γίνει.

ΕΧΕΙ μέσα του εκείνη τη «σκοτεινή» δύναμη που ανατρέπει τις προσεγγίσεις των εγχειριδίων, τα «κλισέ» με τα οποία η σκέψη αμύνεται ή επιτίθεται στην πραγματικότητα. Το έργο του Όργουελ στήριζεται σ' αυτό που ο Γιάννης Καλιόρης ονόμασε κάποτε «ηθική της λογοτεχνίας» που ορθώνεται απέναντι σε μια «πολιτική ηθική». Ανοίγει δηλαδή ένα πεδίο δυνατοτήτων, όπου ακριβώς, η έλλειψη της «συγκεκριμένης ανάλυσης» απ' τη μια αλλά και η δύναμη των καταστάσεων, απ' την άλλη, γεννούν ατέλειωτες αναλύσεις.

Ο ΟΡΓΟΥΕΛ στο «1984», διατάσσει το παίγνιο του αιώνα μας, ή το παίγνιο των κοινωνικοοικονομικών σχηματισμών που αναπτύσσονται στη διάρκεια του. Είναι αλήθεια πως όπως κάθε αντίστοιχο «παίγνιο» που διέταξε η λογοτεχνία, κι αυτό διεκδικήθηκε ή «χαρίστηκε» σε όλες τις πλευρές.

ΚΑΙ ΣΤΟ αφιέρωμα του ANTI, γίνεται φανερή αυτή η «βεντάλια» των προσεγγίσεων, αλλά και η νομιμότητα των πολλαπλών ερμηνειών και απαντήσεων. Σοσιαλιστής ή φιλελεύθερος, αστός ή προοδευτικός διανοούμενος, ο Όργουελ, ή καλύτερα το «1984» διασκελίζει τους χαρακτηρισμούς και ζει στη δική του δυναμική, που είναι η έλξη και η άμεση επικοινωνία με τον αναγνώστη.

ΟΜΩΣ, αν θέλουμε το «1984» να μην υπάρξει ποτέ ως απτή εκδοχή των κοινωνιών μας, πρέπει να ψάξουμε και το ίδιο το «παίγνιο» του βιβλίου και σε όσα παραπέμπει. Όσα στοιχεία το συγκροτούν εσωτερικά, όσα πράγματα προσθετικά το συμπληρώνουν.

Σ' ΑΥΤΗ τη «γραμμή» κινείται το αφιέρωμα του ANTI. Σε κείμενα για τον Όργουελ και το έργο του, σε κείμενα για έναν κόσμο που μοιάζει με τις εκδοχές του Όργουελ.

ΔΕΝ ΠΙΣΤΕΥΟΥΜΕ βέβαια πως έχει νόημα να δηλώσουμε αισιόδοξοι ή απαισιόδοξοι απέναντι στο «1984».

ΞΕΡΟΥΜΕ όμως ότι με αυτό το αφιέρωμα διαγράφουμε το μόνο ασφαλές πεδίο αισιοδοξίας, δηλαδή την προσπάθεια να αντιμετωπίσουμε την πραγματικότητα με εκείνο το κριτικό πνεύμα που αποτελεί και τον όρο ακύρωσης του κάθε «1984».

Γιατί
και πέρα
από
τον
Όργουελ...

Τζωρτζ Όργουελ (1903-1950)

Δημοσιογράφος και δοκιμιογράφος, μυθιστοριογράφος και αυτοβιογράφος ο Τζωρτζ Όργουελ με την κοινωνική, πολιτική και πνευματική ανορθοδοξία του εκπροσωπεί στην πιο ακραία της μορφή μια γνωστή «ποικιλία» του βρετανικού χαρακτήρα. Στη μητρική γλώσσα του το επίθετο «Οργουελιανός» πολιτογραφήθηκε σαν το συνώνυμο του ερεβώδους μέλλοντος που περιέγραψε στο βιβλίο — επιθανάτιο ρόγχο του, το «1984».

Ιδιότυπος σοσιαλιστής, ριζικά αντιιμπεριαλιστής, πολέμιος των αριστερών κομματικών σχηματισμών αλλά έντονα αγγλόφιλος πατριώτης («Δεν θέλω να δω κανείς να ταπεινώνει την Αγγλία αλλά ούτε αυτή να ταπεινώνει κάποιον άλλο») ο Όργουελ (όνομα που διάλεξε όπως και ο Λένιν από ένα ποτάμι) η τελευταία πρόταση που είχε γράψει λίγο πριν πεθάνει σ' ένα σημειωματάριο με ευκαιριακές εντυπώσεις και σκόρπιες σκέψεις, ήταν: «Στα 50 του καθένας έχει σχηματίσει τη φάτσα που του αξίζει». Ο Όργουελ δεν έφτασε σ' αυτήν την ηλικία, αλλά οι αντιφάσεις και οι αποτυχίες που σημάδεψαν τη ζωή του δεν μειώνουν σε τίποτα την αυθεντικότητα του έργου του και την αλήθεια των προσωπικών του βιωμάτων.

Στις σελίδες που ακολουθούν, έχει επιχειρηθεί από τους συνεργάτες που συμβάλουν στο τεύχος αυτό να ερευνηθούν μερικά από τα προβλήματα είτε του ίδιου του έργου του Όργουελ είτε προβλήματα των ημερών μας με αφετηρία το έργο του Όργουελ.

- Ο ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ ανιχνεύει την καθολικότητα του έργου του· καθολικότητα που εκφράζεται όχι μόνο από την ευρύτητα των αναφορών του σε προγενέστερου συγγραφείς αλλά, κυρίως, από το γεγονός ότι το ίδιο αυτό έργο είναι σημείο αναφοράς ενός ποικιλώνυμου αναγνωστικού κοινού.

- Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ εξετάζει την υπόθεση του Όργουελ ότι αν υπάρχει μια ελπίδα διεξόδου από τον εφιαλτικό κόσμο του μέλλοντος, αυτή εναποτίθεται στους προλετάριους που διατηρούν άθικτες τις ζωικές και ανθρώπινες λειτουργίες.

- Ο ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΡΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ εξετάζει κριτικά τη φιλολογία περί Όργουελ, ανιχνεύει στοιχεία της προσωπικής του ζωής και επιχειρεί να καταγράψει τη «δισυπόστατη» φύση του συγγραφέα και τα διλήμματά του για τη στράτευση στη ζωή και την τέχνη.

- Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ αναφέρεται στον εκπεσμό του οράματος της κοινωνίας της αφθονίας στον καπιταλισμό αλλά και το γραφειοκρατικό σοσιαλισμό, θέτοντας με οξύτητα και επίκαιρο τρόπο τα ερωτήματα στα οποία πρέπει σήμερα να απαντήσουμε για να κλείσουμε το δρόμο στο όποιο «1984».

- Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ καταγράφει την κριτική που έγινε στον Όργουελ απ' τα «δεξιά» και τα «αριστερά», και τους μηχανισμούς αυτής της κριτικής για να καταδείξει ποια είναι η πραγματική ιδεολογική ταυτότητα του συγγραφέα του «1984».

- Ο ΝΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ χωρίς συγκεκριμένη αναφορά στον Όργουελ καταγράφει με αναλυτικό τρόπο, τη σημερινή εικόνα των εξοπλισμών των δύο υπερδυνάμεων και τους κινδύνους που απειλούν τον κόσμο.

- Ο ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΛΟΥΛΟΥΔΗΣ επιμένει κυρίως στο ερωτικό στοιχείο, σαν δυνατότητα απόδρασης από έναν ασφυκτικά ολοκληρωτικό κόσμο.

- Ο ΝΙΚΟΣ ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗΣ αναφέρεται στην «Νέα Ομιλία» και την επιχειρούμενη ομοιομορφοποίηση της γλώσσας από την εξουσία.

- Η ΜΕΛΑΝΙΕ WALLACE δίνει τη μαρτυρία της για την «αξιοποίηση» και στρέβλωση που επιχειρήθηκε στην ψυχροπολεμική Αμερική ενός έργου που καταγράφεται στη σοσιαλιστική φιλολογία.

- Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ αναζητά και επισημαίνει τις πολλές ομοιότητες του έργου του Άγγλου συγγραφέα με τους «Δαιμονισμένους» του Ντοστογιέφσκι.

- Ο ΝΤΕΝΗΣ ΣΑΡΓΕΝΤΗΣ, περιγράφει πώς η σημερινή τεχνολογία τείνει να ελέγξει την προσωπικότητα με τρόπους που πλησιάζουν την μυθιστορία του Όργουελ.

- Ο ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΛΙΑΡΟΣ σημειώνει πως η αλήθεια και η διατήρηση της ιστορικής μνήμης στάθηκαν πάντοτε τα πιο επαναστατικά στοιχεία για τον άνθρωπο.

- Τέλος, ο ΘΟΔΩΡΟΣ, ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ, ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΑΪΤΖΗΣ, ο ΧΡΟΝΗΣ ΜΠΟΤΣΟΓΛΟΥ, ο ΜΙΛΤΟΣ ΣΚΟΥΡΑΣ και ο ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΟΡΟΓΚΑΣ με τα σχέδιά τους επιχείρησαν το ίδιο όπως και τα κείμενα μερικές διεισδυτικές επισημάνσεις.

- Ευχαριστούμε όλους αυτούς τους φίλους και συνεργάτες που βοήθησαν σ' αυτό το ειδικό τεύχος-αφιέρωμα. Παραδίνοντάς σας για μελέτη πιστεύουμε ότι επιχειρούμε μια θετική συμβολή: όσο πιο κριτικά επισκοπούμε τον κόσμο μας, τόσο πιο σίγουρα απομακρύνουμε το κακό και το «ξορκίζουμε».

Σχολή Αστυνομίας στη Βιρμανία.

Στο μέτωπο της Αραγωνίας, τον Μάρτιο του 1937: Στο κέντρο, ο Όργουελ.

Στη διάρκεια μιας εκπομπής του στο Β.Β.Σ.

- 1903** Γεννιέται στο Motihari Βεγγάλης ο Eric Arthur Blair (αργότερα θα πάρει το ψευδώνυμο George Orwell)
- 1907** Έρχεται με την οικογένειά του στην Αγγλία.
- 1914** Η πρώτη του δημοσίευση στην εφημερίδα *Henley and South Oxfordshire Standard* με το σύντομο πατριωτικό ποίημα «Ξυπνήστε! Νεαροί άνδρες της Αγγλίας».
- 1917-21** Φοιτά στο κολλέγιο του Ήτον με έναν από τους δασκάλους του τον Aldous Huxley.
- 1922** Κατατάσσεται στην Ινδική Αυτοκρατορική Αστυνομία. Υπηρετεί στη Βιρμανία ως τον Αύγουστο του 1927.
- 1928-29** Στο Παρίσι δουλεύει σαν λαντζέρης. Δημοσιεύει το πρώτο του επαγγελματικό άρθρο στα γαλλικά: «Η λογοκρισία στην Αγγλία» στην εφημερίδα του Henri Barbusse *Monde* (6.10.28). Επιστρέφει στην Αγγλία το τέλος του '29.
- 1931** Στο Λονδίνο ζει ανάμεσα στη φτωχολογιά. Μαζεύει λυκίσκο στο Kent* αλητεύει.
- 1932** Δουλεύει σαν δάσκαλος σ' ένα μικρό ιδιωτικό σχολείο για αγόρια.
- 1933** Κυκλοφορεί το πρώτο βιβλίο *Down and Out in Paris and London*.
- 1934** Δουλεύει σε βιβλιοπωλείο στο Λονδίνο.
- 1935** Κυκλοφορούν τα βιβλία του *A Clergyman's Daughter* και *Burmese Days*.
- 1936** Κυκλοφορεί το *Keep the Aspidistra Flying*. Παντρεύεται την Eileen O' Shaughnessy. Φεύγει για την Ισπανία και κατατάσσεται στο POUM (Εργατικό Κόμμα της Μαρξιστικής Ενοποίησης).
- 1937** Τραυματίζεται στο λαιμό. Επιστρέφει στην Αγγλία αρχές Ιουλίου. Κυκλοφορεί το βιβλίο του *The Road to Wigan Pier*.
- 1938** Κυκλοφορεί το *Homage to Catalonia*. Διάγνωση φυματίωσης. Περνά το χειμώνα στο Μαρόκο.
- 1939** Κυκλοφορεί το *Coming Up for Air*. Απορρίπτεται από το στρατό για λόγους υγείας.
- 1941** Προσλαμβάνεται στο BBC (Ινδική εκπομπή).
- 1943** Αρχίζει να γράφει τη *Φάρμα των Ζώων*. Παραίτεται από το BBC και αρχίζει να δουλεύει σαν λογοτεχνικός συνεργάτης του σοσιαλιστικού περιοδικού *Tribune*.
- 1944** Το ζεύγος Orwell υιοθετεί ένα αγοράκι.
- 1945** Ταξιδεύει στην ηπειρωτική Ευρώπη σαν ανταποκριτής του *Manchester Evening News* και του *Observer*. Κυκλοφορεί η *Φάρμα των Ζώων*. Θάνατος της γυναίκας του.
- 1946** Ζει ανάμεσα στο Λονδίνο και το νησί Jura (βορειοδυτική Σκωτία). Τον Αύγουστο αρχίζει να γράφει το «1984».
- 1947** Τον Δεκέμβριο εισάγεται σε νοσοκομείο της Γλασκώβης.
- 1948** Επιστρέφει τον Ιούλιο στο Jura. Και τον Νοέμβριο τελειώνει το «1984».
- 1949** Εισάγεται σε σανατόριο (6.1.). Γράφει το τελευταίο πλήρες άρθρο του: βιβλιοκριτική του Winston Churchill *Their Finest Hour* που δημοσιεύεται στο *New Leader* (Ν. Υόρκη -14.5.49). Τον Ιούνιο κυκλοφορεί το «1984». Εισάγεται, για τελευταία φορά, στο University College Hospital του Λονδίνου (3.9). Δεύτερος γάμος με τη Sonia Brownell (13.10).
- 1950** Πεθαίνει στις 21.1.

Ο Όργουελ με τους συντρόφους του στο POUM αποχωρούν από τα οδοφράγματα της Βαρκελώνης (Ιανουάριος 1937).

Επιμέλεια χρονολόγιου: Βασίλης Δρουκόπουλος

Ο Α' παγκόσμιος πόλεμος τελειώνει (11.11.1918).

Κραχ του χρηματιστηρίου της Wall street. Αρχή της οικονομικής κρίσης. 1.200.000 άνεργοι στη Βρετανία (1929).

Στη Βρετανία οι άνεργοι φθάνουν τους 2.700.000.

Ο Χίτλερ αναρριχάται στην Καγκελαρία της Γερμανίας (30.1.33). Φωτιά του Ράιχσταγκ (27.2.33). Η δίωξη των Εβραίων αρχίζει.

Η Γερμανία ανακαταλαμβάνει το Σάαρ και καταγγέλει τη συνθήκη των Βερσαλλιών. Η Ιταλία εισβάλλει στην Αβησσυνία. Αρχίζει ο Ισπανικός Εμφύλιος Πόλεμος (18.7.36). Δίκες της Μόσχας.

Βομβαρδίζεται η Γκουέρνικα (27.4.).

Ο Βρετανός πρωθυπουργός Chamberlain συναντά τον Χίτλερ στο Μόναχο (29.9.) και του εκχωρεί την Τσεχοσλοβακία.

Πέφτει η Βαρκελώνη (26.1.) και ο πόλεμος λήγει με την παράδοση της Μαδρίτης (28.3.). Η Βρετανία και Γαλλία κυρήσσουν πόλεμο στη Γερμανία (3.9.).

Μάχη της Βρετανίας (καλοκαίρι 1940-άνοιξη 1941). Η Γερμανία εισβάλλει στη Σοβιετική Ένωση (22.6.).

Παράδοση της Ιταλίας (3.9.)

Απόβαση στη Νορμανδία (6.6.).

Παράδοση της Γερμανίας (7.5.) Η Βρετανία εκλέγει Εργατική Κυβέρνηση (26.7.). Οι ΗΠΑ ρίχνουν την πρώτη ατομική βόμβα στη Χιροσίμα (6.8.). Η Ιαπωνία συνθηκολογεί (19.8.).

Πρώτη σύνοδος της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ (Λονδίνο, 1.10.).

Οικονομική κρίση ξεσπά στη Βρετανία.

Υποτίμηση της λίρας. Κρίση του Βερολίνου.

Ανακήρυξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας (1.10.).

Ξεσπά ο πόλεμος στην Κορέα (25.6.).

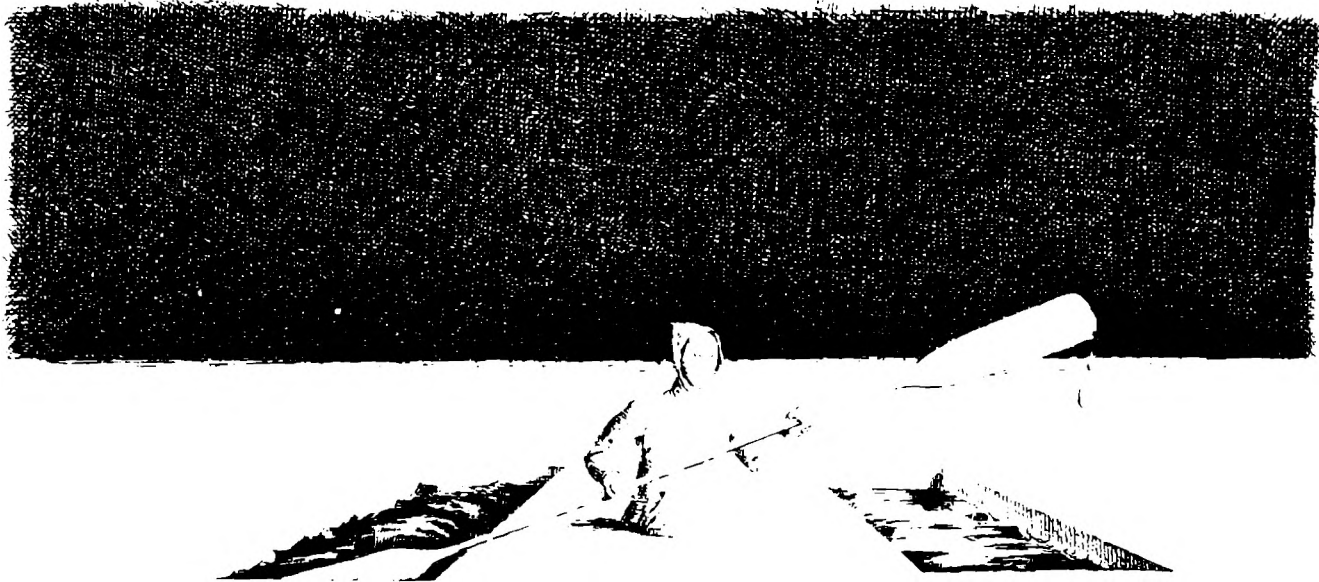

Ο Τζωρτζ Όργουελ ως το «1984»

του Πέτρου Μαρτινίδη

Οὐ τό τά γενόμενα λέγειν, τοῦτο ποιητοῦ ἔργον ἐστίν, ἀλλ' οἷα ἂν γένοιτο, καί τά δυνατά κατὰ τό εἶκός ἢ τό ἀναγκαῖον. Ὁ γάρ ἱστορικός καί ὁ ποιητής (...) τούτῳ διαφέρει, τῷ τόν μέν τά γενόμενα λέγειν, τόν δέ οἷα ἂν γένοιτο.

Ἀριστοτέλους *Περί Ποιητικῆς*, ΙΧ Ι και 2.

Υπάρχει σίγουρα λίγο από πάρα πολλούς προηγούμενους συγγραφείς στον Όργουελ (λίγος Γουέλς και λίγος Σουίφτ, λίγος Ζαμιάτιν και λίγος Κάιςλερ, λίγος Ντίκενς, Μπάτλερ, Τζόους, Ζολά κ.ο.κ.). Και υπάρχει, άλλο τόσο, λίγος Όργουελ σε πάρα πολλούς από τους αναγνώστες του (σε απογοητευμένους αριστερούς, σε αισιόδοξους ρομαντικούς, σε έντρομους ειρηνόφιλους, σε συντετριμμένους ιδεαλιστές, σε μελαγχολικούς υλιστές κ.ο.κ.).

Αυτές τις δύο κατευθύνσεις, αυτά τα δύο είδη επιδράσεων ή σχέσεων, θα προσπαθήσω να δείξω εν συντομία μέσα από δυο άλλες κατευθύνσεις επιχειρημάτων και αναφορών: εκείνην της διανοητικής και λογοτεχνικής πορείας του Όργουελ ως το μυθιστόρημα «1984» —που είναι και το τελευταίο έργο της ζωής του— κι εκείνην της σημασίας του συνολικού έργου του Όργουελ —μαζί και του «1984»— των θέσεων που περιέχει και των διαθέσεων ή των «προφητειών» που εκφράζει ως τη χρονολογία 1984.

* * *

Σαν άσκηση στο λογοτεχνικά αβέβαιο «είδος» της προφητείας, το «1984» γράφτηκε μέσα στα 1948, κι ο τίτλος του προέκυψε από το παιχνίδι της αντιστροφής των δύο τελευταίων αριθμών αυτής της χρονολογίας. Αλλά δεν πρόκειται καθόλου για μια τέτοια άσκηση. Πολύ περισσότερο είναι ένα πολιτικό δοκίμιο, μια σπουδή στον «ολοκληρωτισμό», ένα «politic-fiction» ίσως (ελάχιστα μόνο ένα «science fiction»), όσο και μια ψυχο-κοινωνιολογική μελέτη πάνω στο άτομο, την κοινωνία και τη δυνατότητα να κατευθυνθεί η ιστορία με απολύτως καθορισμένο στόχο.

Απομονώνοντας βέβαια στοιχεία από δω κι από κει, οι «καταγωγές» του «1984» είναι εύκολο να ανιχνευθούν σε διάφορα προηγούμενα έργα άλλων συγγραφέων: Σ' ό,τι λ.χ. αφορά την προβολή σ' έναν μελλοντικό χρόνο —τυπικά αλληγορική διέξοδος της «επιστημονικής φαντασίας»— η σχέση με τον Τζ. Γουέλς και τον Άλντους Χάξλεϋ, που ο Όργουελ τους εκτιμούσε και τους διάβαζε πολύ, είναι άμεση· σ' ό,τι αφορά το στήσιμο ενός κόσμου με στοιχεία και λεπτομέρειες από συνήθειες, τεχνολογικές διαφορές, γλωσσικές ιδιαιτερότητες κτλ., έτσι που η εικόνα αυτού του κόσμου να γίνεται πιο αληθοφανής και πειστική εξαιτίας αυτών των λεπτομερειών της, άμεση επίσης είναι και η σχέση με τον Τζόνθαν Σουίφτ, τον οποίο ο Όργουελ χαιρόταν εξ απαλών ονύχων («Τα ταξίδια του Γκιούλιμπερ» ήταν από τα πρώτα παιδικά του βιβλία). Σ' ό,τι επιπλέον αφορά τα παραπάνω χαρακτηριστικά, συνδυασμένα μέσα σε μια συγκεκριμένη πλοκή —την επαναστατικότητα μιας ερωτικής σχέσης απέναντι σ' ένα ολοκληρωτικό καθεστώς το οποίο κινητοποιείται για να συντρίψει τους δύο ήρωες και να τους στρέψει τον έναν εναντίον του άλλου— η σχέση είναι ακόμα πιο άμεση με το «Nous Autres» του Ζαμιάτιν¹ (για το οποίο ο Όργουελ είχε γράψει μια κριτική στην εφημερίδα Tribune, τον Ιανουάριο του 1946). Τέλος, σ' ό,τι αφορά όλο το πνεύμα της ανάκρισης και της μεταστροφής του ήρωα του «1984», του Γουίνστον Σμιθ, ο ανακριτής του (ο Ο' Μπράιεν) σχετίζεται άμεσα τόσο με τον Ντοστογιεφσκικό Grand Inquisiteur του Ζαμιάτιν όσο και με τον Γκλέτκιν, ανακριτή του δύστυχου Ρουμπάσοφ στο «Μηδέν και το άπειρον» του Κάιςλερ².

Απ' οσοοσδήποτε πάντως κι οποιουσδήποτε άλλους συγγραφείς κι αν αντλεί θέματα και ιδέες ένας δημιουργός, ακόμη περισσότερο αντλεί από την εντύπωση που του έχουσε κάνει οι διάφοροι αυ-

τοί συγγραφείς, ανάλογα με τις περιστάσεις μέσα στις οποίες τους συνάντησε και την καθοριστικότητα της τροπής που τα έργα τους έδωσαν στις δικές του εμπειρίες. Άρα, σε τελευταία ανάλυση, αντλεί πάντα από τον ίδιο του τον εαυτό —ανάλογα με το πώς τον διαμορφώνουν οι άλλοι. Έτσι οι κεντρικοί ήρωες του «1984», ο Γουίνστον Σμιθ και το απολυταρχικό σύστημα που τον αφανίζει, μπορεί να χρωστούν αρκετά είτε στον «D-503» και το «Etat unique», είτε στον Ρουμπάσοφ και τις Δίκες της Μόσχας, είτε ακόμα στα λογικά παιχνίδια των σοφών της «Λαπούτα» του Σουίφτ, ή και την αυθαιρεσία στο χειρισμό της γλώσσας από τον «Χάμπτυ - Ντάμπτυ» του Λιούις Κάρολ, πολύ περισσότερα όμως χρωστούν π.χ. στη «Φάρμα των ζώων» του ίδιου του Όργουελ και στο πώς στο σύντομο εκείνο «παραμύθι» (γραμμένο μεταξύ 1943-44) ο συγγραφέας έδειχνε να καταλαβαίνει τον εκφυλισμό μιας επανάστασης, την επιτήδεια αλλαγή κάποιων αρχικών συνθημάτων, την εκ νέου αναπτυσσόμενη ανισότητα και εκμετάλλευση, την προσωπολατρεία, την αλλοτρίωση, την καταπίεση.

Όσα εξηγεί μέσα σ' έναν φοβερό φιλοσοφίζοντα κυνισμό ο ανακριτής Ο' Μπράιεν προς το τέλος του «1984» (ότι δηλαδή «Η εξουσία δεν είναι μέσο, είναι σκοπός. Κανείς δεν εγκαθιδρύει μια δικτατορία αποσκοπώντας να διασώσει μιαν επανάσταση· την επανάσταση την κάνουν ώστε να εγκαθιδρυθεί η δικτατορία. Ο στόχος των διώξεων είναι οι διώξεις. Ο στόχος των βασανιστηρίων είναι τα βασανιστήρια. Ο στόχος της εξουσίας είναι η εξουσία») δεν αποτελούν παρά μερικά από τα στοιχεία που είχαν οδηγήσει τη μονοκρατορία του Κου Τζόουνς σ' εκείνην των γουρουνιών και ιδίως του Ναπόλιον, καθώς και στη μεταστροφή του αρχικού συνθήματος: «Τέσσερα πόδια καλό, δυο πόδια κακό», σε: «Τέσσερα πόδια καλό, δυο πόδια καλύτερο», και τη συρρίκνω-

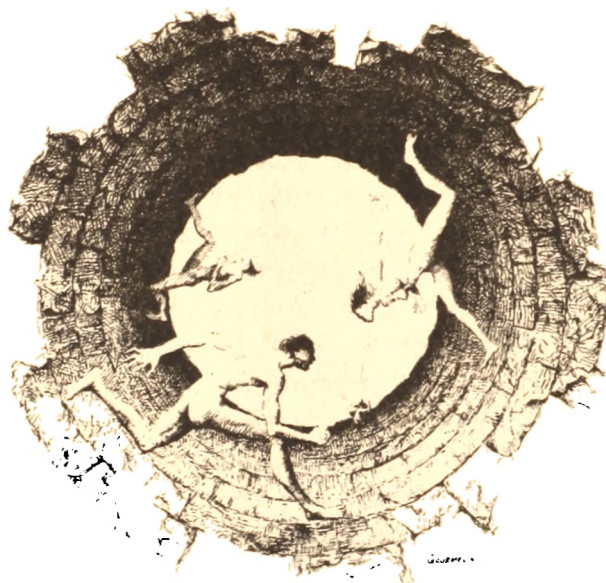
ση των επτά επαναστατικών εντολών στην περίφημη μία: «Όλα τα ζώα είναι ίσα, μα μερικά ζώα είναι πιο ίσα από άλλα».

Μ' αυτή την έννοια το «1984» δεν αρχίζει στα 1948 αλλά στα 1944 —την εποχή δηλαδή που γράφεται η «Φάρμα των ζώων». Αλλ' ούτε κι αυτό είναι απολύτως ακριβές. Προτού η απογοήτευση γενικευθεί, και η «φάρμα» —που είναι η Σοβιετική Ένωση— γίνει η «Οσεάνια», η «Γιουράζια» και η «Ηστάζια» —που είναι πλέον η υφήλιος— η απογοήτευση από κάπου αρχίζει. Κι αυτό το «κάπου», για τον Όργουελ, βρίσκεται ακόμη πιο παλιά: Στην ελαστικότητα λχ. της ανοχής των μαζών απέναντι στις αντιδιαμετρικές αλλαγές πολιτικών γραμμών από πλευράς ηγεσίας τους, και τη σπουδή τους να πεισθούν με βιαστικά όσο και σαθρά σχετικά επιχειρήματα. Και πάλι, όλες οι προπετείς δηλώσεις του Ο' Μπράιεν για το πώς το κόμμα της Οσεάνια και ο Μπιγκ-Μπράντερ μπορούν να πετύχουν οτιδήποτε, εντελώς ανεμπόδιοι από κάθε έννοια «αντικειμενικής αλήθειας», πηγάζουν εν μέρει απ' όλη την κατάπληξη του Όργουελ (όσο και αρκετών ακόμη διανοουμένων της εποχής του —Πωλ Νιζάν, Αντρέ Ζιντ, Άρθουρ Κάιςλερ κ.ά.) για το πώς μεταξύ Αυγούστου 1939 και Ιουνίου 1941 η Ναζιστική Γερμανία και η Σοβιετική Ένωση έγιναν από εχθροί σύμμαχοι, και από σύμμαχοι πάλι εχθροί. «Η συναισθηματική ζωή των Γερμανών» έγραφε σχετικά ο Όργουελ στην εφημερίδα «The Listener» (19.6.41), «οι έρωτες και τα μίσση τους οφείλουν να μπορούν ν' αλλάζουν εντελώς κατεύθυνση, από τη μια στιγμή στην άλλη, εάν αυτό κρίνεται απαραίτητο». Όσο για τους συγγραφείς της Ε.Σ.Σ.Δ. σημείωνε ότι, μέσα σ' ένα τέτοιο κλίμα, «οι πιο ικανοί και οι περισσότερα υποσχόμενοι απ' αυτούς διακρίνονται από μια σαφή τάση να αυτοκτονούν ή να εξαφανίζονται στις φυλακές».

Ακόμη πιο πίσω στο χρόνο, αυτή η ευκολία των ολοκληρωτικών καθεστώτων να μετατρέπουν το αδιαμφισβήτητο δόγμα της Δευτέρας σε κολάσιμη αίρεση της Τρίτης, μετατρέποντας ελαφρώς το θεωρητικό τους πλαίσιο κι εξολοθρεύοντας τους ελάχιστους από τους οπαδούς τους που θα πρόβαλλαν κάποιες κριτικές ή αντιρρήσεις, ο Όργουελ την έζησε, μπορούμε να πούμε, «στο πετσί του». Την έζησε στην Ισπανία, πολεμώντας τους φασίστες του Φράνκο και βλέποντας, έπειτα από μήνες στο μέτωπο, όσους από τους συντρόφους του P.O.U.M. (Partido Obrero de Unificación Marxista) δεν είχαν σκοτωθεί, να κατηγορούνται και να συλλαμβάνονται ως προδότες από τους δημοκρατικούς και τους κομμουνιστές των μετόπισθεν, επειδή, ενδιάμεσα, το P.O.U.M. είχε καταγγείλει τις δίκες που γινόντουσαν τότε στη Μόσχα. Όλο αυτό το κλίμα της καχυποψίας, της λαιμοδείας και των διαστρεβλώσεων που ίσχυε για τη Βαρκε-

λώνη την άνοιξη του 1937 προς ανθρώπους που είχαν προσφερθεί με κάθε ανιδιοτέλεια κι ευγένεια να υπερασπίσουν τις στοιχειώδεις αρχές της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας, προτού οδηγήσει στο κλίμα της «Φάρμας των ζώων» και της Οσεάνια του «1984», αναπτύχθηκε πιο περιγραφικά στο «Homage to Catalonia» και πιο δοκιμιογραφικά στο «Inside the Whale». (Το πρώτο φέρνει τον Όργουελ κοντά στις άλλες διάσημες μυθιστορηματικές αφηγήσεις του Ισπανικού εμφύλιου: Στο «Για ποιον χτυπά η καμπάνα», του Χέμινγουεϊ, ή την «Ελπίδα» του Αντρέ Μαλρώ. Το δεύτερο, που φέρνει τον Όργουελ πιο κοντά στον Κάιςλερ λχ. και τα πολιτικά του δοκίμια —«Ο κομμισάριος και ο γιόγκι»— είναι μια άρνηση στην παθητικότητα, πολιτική και κοινωνική, ή την «απορρόφηση» μέσα στα «λίπη» ενός οικείου μικρο-σύμπαντος —αδιάφορου κι απρόσβλητου απέναντι στα όσα συμβαίνουν παραδίπλα στον κόσμο).

Ενδιαμέσως, σ' ένα μυθιστόρημα του 1939 —το «Coming up for air» —μπο-

ρούν εξίσου να ανιχνευθούν ορισμένα στοιχεία, χαρακτηριστικά και του «1984». Η αίσθηση ανασφάλειας απέναντι σ' ένα μάλλον αβέβαιο και απειλητικό μέλλον π.χ. (που είναι επίσης κοινή και στην «Time Machine» του Γουέλς), ή η νοσταλγία για έναν ειδυλλιακό κόσμο κι έναν τρόπο ζωής που τείνουν να εξαφανιστούν μέσα σ' ένα διαρκώς μηχανοποιούμενο παρόν (που είναι θεματικά συγγενής εξίσου προς το «Μαγικό βουνό» του Τόμας Μαν). Ακόμη, όλη η εξαφάνιση των αισθημάτων των ηρώων του «Coming up» —του Τζωρτζ Μπούουλινγκ και της Έλση— καθώς και η αλλοτρίωση στη συνάντησή τους μετά από πολλά χρόνια, προκύπτουν μέσα από εξωτερικές παρεμβολές, σαν κι εκείνη της κρατικής δικτατορίας που οδηγεί στην αποξένωση τους ήρωες του «1984» —τον Γουίνστον Σμιθ και την Τζούλια.

Μ' αυτή την έννοια, και πάλι, το «1984» δεν αρχίζει ούτε στα 1948, ούτε στα 1944, αλλά στα 1940, στα '39 ή τα '36, και ίσως ακόμη πιο πριν: Εν μέρει την εποχή της μεγάλης (κι ως ένα βαθμό ηθελημένης) φτώχειας, όταν ο Όργουελ έγραφε το «Down and out in Paris and London» (1933) και το «The road

to Wigan Pier», διαμορφώνοντας την αντίθεσή του σε κάθε κοινωνική αδικία ή πολιτική τυραννία, σε κάθε αποικιοκρατική ή καπιταλιστική εκμετάλλευση, σε κάθε τυποποιημένη κι αποσκληρυμμένη σκέψη. Εν μέρει πιο πριν όταν έγραφε το πρώτο του μεγάλο μυθιστόρημα —το «Burmese Days» —(περίπου στα 1930), συνειδητοποιώντας, μέσα από το αποτυχημένο αίσθημα των ηρώων (του Φλόρυ και της Ελίζαμπεθ Λακερστήν) και την τελική αυτοκτονία του νέου, το μέγεθος της καταπίεσης που συνεπαγόταν η βρετανική αποικιοκρατία στις Ινδίες, σε απόλυτη αντίθεση με το πόσο ειδυλλιακές φάνταζαν οι αποικίες από το Λονδίνο. Εν μέρει, ακόμη πιο πριν, όσο ο ίδιος, χωρίς το ψευδώνυμο Orwell αλλά με το πραγματικό του όνομα, Eric Blair, υπηρετούσε ως μέλος της Αυτοκρατορικής Αστυνομίας στη Βιρμανία (μέχρι το 1927) και είχε να εφαρμόζει τη σκληρή αποικιοκρατική πολιτική —όχι χωρίς να παρατηρεί ταυτόχρονα πως: «συχνά η γάμπα ενός ινδού κούλη είναι πιο αδύνατη από το μπράτσο ενός εγγλέζου»³. Ή και νωρίτερα, στην εποχή (1922) που για να περάσει τις εξετάσεις του στη Βρετανική Αυτοκρατορική Αστυνομία είχε, μεταξύ ιστορίας, μαθηματικών, λατινικών και σχεδίου, να γράφει εκθέσεις με θέματα όπως: «Φανταστείτε τι θα συνέβαινε, εάν ο Νέλσων είχε χάσει τη ναυμαχία του Τραφάλγκαρ».

* * *

Μετά τις σπουδές του στην Αγγλία (και μάλιστα στο Πανεπιστήμιο του Έτον, μεταξύ 1917-21), ο Έρικ Μπλαιρ ή Τζωρτζ Όργουελ δεν βρέθηκε τυχαία στην Αστυνομία των Ινδιών. Είχε γεννηθεί στις Ινδίες (το 1903), γιος μιας αγγλο-γαλλίδας αποίκου κι ενός αγγλού μέσου υπαλλήλου της αποικιοκρατικής Civil Service. Από τη μητέρα του έμαθε ν' αγαπά όχι μόνο τον Φλωμπέρ και τον Ζολά, αλλ' εξίσου τον Μπωντλαίρ και τον Βιγιόν (στίχους των οποίων παρέθεσε σ' ένα από τα πρωτόλεια έργα του, το «Keep the Aspidistra flying»). Αγαπώντας από νωρίς αυτούς τους ποιητές και περνώντας στην εφηβεία μεταξύ Αγγλίας και Βεγγάλης, δύσκολα κανείς παραβλέπει, από τη μια, το ότι τα αγαθά που απολαμβάνουν ορισμένοι λευκοί ευρωπαίοι οφείλονται κατά μεγάλο μέρος στην εξοντωτική δουλειά εκατομμυρίων υποσιτιζομένων ιθαγενών —και δύσκολα επίσης προθυμοποιείται, από την άλλη, να δεχθεί σαν λυτρωτική διέξοδο μian ισοπεδωτική «ισότητα», που θα επιβάλει με κάθε μέσο κάποια εξουσία της μετριότητας.

Με την αρχική έπαρση της ηλικίας και της εποχής του, τον ενθουσιασμό και τη ρομαντική ίσως επιδίωξη μιας απελευθέρωσης και ανοδικής εξίσωσης των ανθρώπων, ο Όργουελ έγραψε, δημοσιογράφησε, πολέμησε —μεταφορικά όσο και κυριολεκτικά— και κυρίως έλπι-σε. Κι όπως συμβαίνει σ' αυτές τις περι-

πτώσεις, συν τω χρόνω, άρχισε να συνειδητοποιεί αντιφάσεις και να συσσωρεύει απογοητεύσεις: Όπως, μεταξύ άλλων, ότι η επέκταση του πολιτισμού συνεπάγεται την εκτράχυνση της εκμετάλλευσης· ότι η μποέμικη ζωή η παραδομένη στις λεπτές απολαύσεις της τέχνης συνεπιφέρει τη χαύνωση και την απάθεια ως προς τις τύχες του κόσμου· ότι ο ηρωισμός των χαρακωμάτων και η συντροφικότητα ενός εξιδανικευμένου αγώνα παρακολουθούνται μονίμως από τις πλεκτάνες, τα ψεύδη και τις παραχαράξεις των ιστορικών γεγονότων στα μετόπισθεν· ότι η θελκτική εικόνα μιας ειρηνικής και αδελφωμένης ανθρωπότητας είναι πάντα έτοιμη να δώσει τη θέση της σε απωθητικότερες εικόνες λαών έτοιμων να σαγηνευθούν απ' όποιους ηγέτες τους ζητούν την απόλυτη υποταγή και τους τάζουν τον αδιάκοπο αγώνα, τον κίνδυνο και τον θάνατο· κι ότι όσο οι άνθρωποι «μαθαίνουν να σκέπτονται μόνο με συνθήματα, είναι πάντα έτοιμοι να μιλήσουν με πυροβολισμούς».

Αν, τελικά, «το πορτραίτο του μέλλοντος» όπως δηλώνει ο Ο' Μπράιεν προς το τέλος της ανάκρισης, είναι εκείνο «μιας μπότας που σφραγίζει ένα ανθρώπινο πρόσωπο —για πάντα», δικαίως ο Γουίνστον Σμιθ στο τέλος του «1984» μένει να πίνει το «τζιν της Νίκης» —σαρωμένος. Στο κάτω κάτω αντέδρασε κι άντεξε, όσο μπορούσε, προτού βρεθεί να υιοθετεί κάθε αλλαγή πολιτικής της Οσεάνια σαν να ήταν από πάντοτε έτσι, προτού προδώσει τη Τζούλια και προτού αρχίσει να «αγαπά» τον Μπιγκ-Μπράδερ. Κι αν, κατά τη γνώμη μου, υπάρχει μια νότα αισιοδοξίας σ' όσα υποστηρίζει ο Σμιθ λίγο πριν αρχίσει να υποκύπτει, αυτή δεν έγκειται στο ότι κάποιος Θεός (στον οποίο έτσι κι αλλιώς ο Σμιθ δεν πιστεύει), ή το Πνεύμα του Ανθρώπου (στο οποίο πιστεύει) θ' αντέξουν περισσότερο ή θ' αντιδράσουν αποτελεσματικότερα στο καθεστώς του Μπιγκ-Μπράδερ, παρά στο ότι κι άλλοι όπως ο Σμιθ (κι όπως ο Όργουελ) θα συνεχίσουν να στρατεύονται σε χαμένες υποθέσεις —όχι νικώντας, αλλά παραμένοντας, έτσι, άνθρωποι οι ίδιοι, μέσα σ' έναν συνεχώς «απανθρωποποιούμενο» κόσμο.

Μ' αυτή την έννοια κυρίως, ο κόσμος του «1984» προσιδιάζει ουσιαστικά στον

κόσμο του 1984. Όλες οι άλλες συγκρίσεις ανάμεσα στους δύο κόσμους, και την προφητική πιστότητα του ενός ως προς τον άλλο, θα κινδύνευαν ν' αποδειχθούν μάλλον απλοϊκές. Το αν δηλαδή το ολοκληρωτικό σύστημα της Οσεάνια μοιάζει μ' εκείνο της Σοβιετικής Ένωσης, ή αν οι τρόποι παρακολούθησης των πολιτών —με ιπτάμενες συσκευές και εσωτερικά κυκλώματα τηλεόρασης— θυμίζουν από πολύ κοντά τη σύγχρονη κατάσταση στις Η.Π.Α. κ.ο.κ., είναι συγκρίσεις χωρίς ιδιαίτερο νόημα. (Εξάλλου και για την πιο αυθεντική «επιστημονική φαντασία», η αξία ενός Ασίμοφ λ.χ., ενός Κλίφορντ Σίμακ, ενός Γουέλς ή κι ενός Βερν ακόμη, δεν εναπόκειται καθόλου στο επαληθεύσιμο ή μη των μελλοντολογιών τους —και σίγουρα το «1984» δεν είναι μόνο ένα δείγμα «science fiction»).

Η πιο σημαντική επικαιρότητα του τελευταίου έργου του Όργουελ βρίσκεται στο ακριβώς αντίθετο άκρο από εκείνο της μελλοντολογικής προφητείας: Στο τι δηλαδή απ' όσα έπρεπε να ψυχωραγούν στα 1948, συνεχίζουν ακόμη να επιβιώνουν και στα 1984. Όπως λ.χ. ότι αισθήματα φόβου, ταπείνωσης και μίσους συνεχίζουν να κινητοποιούν πλήθη ανθρώπων, πολύ περισσότερο απ' όσο αισθήματα δικαιοσύνης κι αγάπης. Ότι η σκέψη συνεχίζει να πτωχεύει μέσα σε μια «καινογλώσσα» (το «newspeak» της Οσεάνια) η οποία απορρίπτει συνεχώς τις σύνθετες έννοιες και τις σημασιολογικές αποχρώσεις, αποφορτίζει τις εκφράσεις απ' οτιδήποτε μη κυριολεκτικό, εξομοιώνει ουσιαστικό και ρήμα που αναφέρονται στο ίδιο αντικείμενο και ισοπεδώνει τα πάντα. Ότι η ερωτική στέρηση συνεχίζει να μετατρέπεται σε πολεμόχαρο πυρετό (κι αν δεν πρόκειται, όπως στην Οσεάνια, για απόλυτη σεξουαλική αποχή, πρόκειται σίγουρα για μια σεξουαλικότητα χωρίς έρωτα, που αφήνει «άκαφτη» πολλή συναισθηματική ενέργεια —μετατρέψιμη περαιτέρω σε οικονομική ή ιδεολογική κτλ. αντιπαλότητα και διάθεση κυριαρχίας πάνω στους άλλους).

Ωστόσο —κι αυτό είναι μια ακόμα ομοιότητα, πλην θετική— περιπτώσεις ανθρώπων όπως ο Όργουελ συνεχίζουν να ορθώνονται αντίθετοι, να πολεμούν και να ελπίζουν και ν' απογοητεύ-

ονται, διατηρώντας όμως μέσα στην αποκορύφωση της εξέγερσης, όσο και μέσα στα βάθη της συντριβής, εκείνη τη διαύγεια, τη νηφαλιότητα και την τιμιότητα που κάνουν ώστε να μην ισχύει γι' αυτούς τα όσα παρατηρούσε ο Α. Καίσελ σχετικά με τους συγγραφείς που, «με ευκίνησία πιθήκου», μετατοπίζονται από τη μιαν άκρη του ιδεολογικοπολιτικού φάσματος στην άλλη. Από τον «Κομισσάριο» δηλαδή στο «Γιόγκκι», βρίσκοντας πάντα εύκολα «τους λόγους που έπρεπε για να δικαιολογήσουν τον εκπατρισμό τους από το υπέρυρθο στο υπερίωδες. Σ' αυτά τα ζητήματα, συνεχίζει ο Καίσελ, αξιοσέβαστη είναι η αδεξιότηας και αηδής η ευελιξία. Ποτέ τους δεν προσπάθησαν στα σοβαρά να πάνε αντίθετα προς τον άνεμο· παραδόθηκαν στην πρώτη αύρα που τους απόκοψε σιγά σιγά από τα στελέχη τους, τους περιδίνισε και τους απόθεσε μαλακά στο άλλο άκρο· ίσως γι' αυτό, όταν ακούμε τον ψίθυρό τους, μοιάζει τόσο πολύ με το θρόισμα των ξερών φύλλων».

Το λιγότερο που μπορεί να πει κανείς για τον Όργουελ, είναι ότι από τον νεανικό αντι-αποικιοκρατισμό του στον ώριμο αντι-ολοκληρωτισμό του δεν άφησε να παραδοθεί στην «πρώτη αύρα». Γι' αυτό και η «Φάρμα των ζώων» ή το «1984» δεν είναι ούτε «ψίθυροι», ούτε «θρόισμα ξερών φύλλων».

Νοέμβριος 1983

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Επαναστάτης από το 1905 ο Ζαμιάτιν, αναδείχθηκε μετά το '17 σε σημαντικό μέλος της ένωσης Ρώσων συγγραφέων. Γράφοντας στα 1920 ότι: «Βγαίνουμε από μια περίοδο καταπίεσης των μαζών για να περάσουμε σε μία περίοδο όπου το άτομο καταπιέζεται εν ονόματι των μαζών», βρέθηκε σύντομα εξόριστος στο Παρίσι, όπου έζησε την υπόλοιπη ζωή του και έγραψε το «εμείς»,

μια αντι-ουτοπία για ένα απολυταρχικό «Μοναδικό - Κράτος», ενάντια στο οποίο ξεσηκώνεται το αίσθημα του πολίτη «D-503» προς την «I-330». (Περισσότερα για το μυθιστόρημα αυτό και τον συγγραφέα του βλ. σε Π. Μαρτινίδη «Συνηγορία της Παραλογοτεχνίας», εκδ. Πολύτυπο, Αθήνα 1982, σ. 163-4).

2. Το ότι ο Ρουμπάσοφ πρέπει ν' αλλάξει πεποιθήσεις προτού εκτελεσθεί, ενώ ο Γουίνστον Σμιθ αλλάζει για να επιστρέψει

σε μια καταθλιπτική κι αλλοτριωμένη ύπαρξη, αφού μάθει ν' αγαπά τον Μπιγκ-Μπράδερ, δεν ανάγει, αυτό καθαυτό, την ατμόσφαιρα του Καίσελ σε ιδιαιτέρως «μηδενιστική» ή απαισιόδοξη σε σχέση μ' εκείνην του «1984», όπως σημείωνε ο ίδιος ο Όργουελ σε μια κριτική του για το «Darkness at noon» (που είναι ο αυθεντικός τίτλος για «Το μηδέν και το άπειρον») τον Σεπτέμβριο του 1944. (Πρβλ. «Collected Essays, Journalism and Letters

of G. Orwell», Penguin 1968).

3. Για όσες βιογραφικές παρατηρήσεις προηγήθηκαν, καθώς για μια δυο ακόμη που ακολουθούν, οι πληροφορίες οφείλονται στα βιβλία των: Bernard Crick: «George Orwell: A Life», Penguin 1980· και Jean-Daniel Jurgensen: «Orwell, ou la route de 1984», Éd. R. Laffont, Paris 1983.

Τα σκίτσα είναι του GOURMELIN από το περιοδικό PILOTE.

...ΚΑΙ ΖΗΣΑΝΕ
ΑΥΤΟΙ ΚΑΛΑ
ΚΑΙ ΜΕΙΣ
ΚΑΛΥΤΕΡΑ

του Γιάννη Ιωάννου

3.9.84
ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΟ

Δήλωση μυστικής αλήθειας κι έκδηλου παραλογισμού:

Αν υπάρχει ελπίδα, βρίσκεται στους προλετάριους

του Δημήτρη Ψυχογιού

ΣΧΕΔΙΟ ΣΩΤΗΡΗ ΣΟΡΟΓΚΑ

Στην αναγκαία πορεία του από το έγκλημα στην κάθαρση ο Ουίνστον Σμιθ, απλό μέλος του κόμματος - κράτους που κυβερνά την Ωκεανία εν έτει 1984, μαθαίνει επιτέλους ν' αγαπά απόλυτα, χωρίς ενδοιασμούς. Ξεκίνησε την ανατρεπτική του δραστηριότητα μετασχηματίζοντας σε πράξη, λόγο δηλαδή, τη μίζερη ανερωτική κατάστασή του: γράφει στο ημερολόγιο του *Κάτω ο Μεγάλος Αδελφός*. Όταν ο κύκλος κλείνει και με τη βοήθεια του «συντρόφου» Ο' Μπράιεν και του θαλάμου 101 καταλήγει στο χώρο των ηττημένων - ενσωματωμένων επαναστατών, στο Καφενείο της Καστανιάς, «είχε κερδίσει τη μάχη με τον εαυτό του. Αγαπούσε το Μεγάλο Αδελφό».

Για να ντρεσάρουν όμως τον Ουίνστον Σμιθ και να τον μετατρέψουν σε λάτρη του αρχηγού έπρεπε πριν να τον κάνουν ν' απορνηθεί μιαν ολόκληρη σειρά κακών έξεων: τον ορθολογισμό του, τον έρωτά του για την Τζούλια, το οιδιπόδειο, την αγάπη του για τους προλετάριους, την ανθρωπιά του. Όλα αυτά έπρεπε, ανάλογα με την περίπτωση, να ξεχαστούν, να μετατραπούν στο αντίθετό τους, να μετασχηματιστούν σε κάτι άλλο, να ξεριζωθούν —έτσι που τελικά να μην υπάρχει τίποτ' άλλο στα συναισθήματα και τη συνειδησή του παρά πίστη κι αγάπη στην τηλεοπτική ενσάρκωση του Κράτους-Κόμματος, το Μεγάλο Αδελφό.

Δεν είναι τυχαίο που ένα από τα κύρια μέτωπα πάλης του οργουελικού ήρωα είναι ο ορθολογισμός: Η σκέψη ότι *Ελευθερία*

σημαίνει να λες ότι δύο και δύο κάνουν τέσσερα ή ότι η δημοσίευση του ντοκουμέντου, που αποδεικνυε την πλαστογράφηση του παρελθόντος, θα ήταν αρκετό για ν' ανατινάξει το κόμμα και να το κάνει σκόνη, προκύπτουν από την ίδια τη θέση του διανοούμενου Ουίνστον Σμιθ μέσα στους μηχανισμούς του κόμματος-κράτους: είναι ένα γρανάζι της πολύπλοκης μηχανής που πλαστογραφεί συνεχώς τα γραπτά στοιχεία του παρελθόντος ώστε να τα κάνει συμβιβαστά με το παρόν. Όμως το παρόν, κάθε στιγμή, δεν είναι αντικειμενικά δοσμένο —το παρόν είναι η βούληση του Εσωτερικού κόμματος, της ανώτατης κοινωνικής τάξης δηλαδή. Για τους δικούς του λόγους, που ο Ουίνστον αγνοεί, το Εσωτερικό Κόμμα αποφασίζει πως η κατάσταση είναι «πέντε». Δουλειά του Ουίνστον είναι ν' ανατρέξει στα ντοκουμέντα του παρελθόντος και να κάνει το «δύο και δύο» που υπάρχει εκεί «δύο και τρία», ώστε η σημερινή θέση του Κόμματος-Κράτους να δικαιώνεται. Εξορθολογίζει το παρελθόν ο Ουίνστον Σμιθ και το κάνει με προσοχή, ευσυνειδησία και ζήλο όχι μόνο γιατί φοβάται τις επιπτώσεις του λάθους του αλλά, και γιατί έτσι καταφέρνει να είναι δημιουργικός. Όμως, κι ο ίδιος συνειδητοποιεί σιγά σιγά πως πρόκειται για μια δημιουργικότητα που δεν έχει κανένα απολύτως εμφανές νόημα.

Γιατί δεν μπορεί να είναι σίγουρος ότι και αυτό ακόμη το «δύο και δύο» υπήρξε πράγματι στο παρελθόν. Το μόνο που ξέρει είναι ότι το κόμμα ήθελε τότε (στο βαθμό που πρόκειται

για κάτι που συμβαίνει μετά την άνοδό του στην εξουσία) να το παρουσιάσει ως «δύο και δύο». Επομένως δεν υπάρχει τίποτα: ούτε το «δύο και δύο», ούτε το «τέσσερα»· δεν υπάρχει παρά η δοσμένη κάθε στιγμή βούληση του κόμματος. Ο ορθολογισμός του Ουίνστον λειτουργεί στο κενό, δεν παράγει κανένα αποτέλεσμα, δεν δημιουργεί καμιά τάξη στο χάος, δεν αποτελεί δημιουργία: αναπαράγει το σχιζοφρενικό καθεστώς της διπλής σκέψης, αποτελεί μian άσκηση που του την επιβάλλουν χωρίς να ξέρει το γιατί. Ο Ουίνστον εξεγείρεται απαιτώντας να υπάρχουν τα «δύο και δύο» και να κάνουν «τέσσερα».

Όμως, αν αυτή η συνιστώσα της εξέγερσης του Ουίνστον Σμιθ ενάντια στο Κόμμα-Κράτος έχει τις ρίζες της στην ίδια τη θέση του στη διαδικασία παραγωγής «αληθειών» που εξασφαλίζουν την κυριαρχία του Κόμματος-Κράτους πάνω στα μέλη του και μέσω αυτών πάνω στην κοινωνία των πολιτών (στην «ταξική θέση» του θα λέγαμε), όλες οι υπόλοιπες καθορίζονται από το γεγονός, ότι, όντας 39 χρονών το 1984, έζησε την παιδική του ηλικία πριν επιβληθεί ο Άγγος. Τότε όλοι ζούσαν όπως σήμερα μόνο οι προλετάριοι ζουν: υπήρχε ακόμη πυρηνική οικογένεια (πατέρας, μητέρα, παιδιά) ως δομική κοινωνική μονάδα, υπήρχαν οι πρωτογενείς σχέσεις που την καθορίζουν, υπήρχε οιδιπόδειο. Στ' όνειρό του, από την εικόνα της μητέρας του περνά στην εικόνα της Τζούλιας που γδύνεται· αισθάνεται ενοχή για τη σχέση με τη μητέρα του, μισεί τη Τζούλια μέχρι τη στιγμή που θα του αποκαλύψει τον έρωτά της. Αναπολεί τον καφέ, το τζιν, την παιδική σοκολάτα, τα τρόφιμα, τα μικρά αντικείμενα όπως αμυδρά τα θυμόταν από την παιδική του ηλικία. Έχει συναισθήση της μιζέριας του 1984 γιατί κάπου θυμάται πως πριν από 30-35 χρόνια η ζωή, τα πράγματα, οι σχέσεις των ανθρώπων ήσαν διαφορετικές.

Κατάλοιπο αυτής της παλιάς εποχής είναι και η πίστη του πως αν υπάρχει ελπίδα, βρίσκεται στους προλετάριους. Αυτή η δήλωση μυστικής αλήθειας κι έκδηλου παραλογισμού στηρίζεται, πιστεύει στην αρχή ο Ουίνστον Σμιθ, στην υλική δύναμη των προλεταρίων, το 85% του πληθυσμού της Ωκεανίας. Δεν είχαν παρά να συνειδητοποιήσουν τη δύναμή τους, να τινάξουν το Κόμμα στον αέρα αύριο το πρωί. Ήξερε ακόμη ότι το Κόμμα όταν κατέλαβε την εξουσία κι επέβαλε το καθεστώς του Άγγος το έκαμε στο όνομα των προλεταρίων, ένιωθε ότι το Κόμμα απορρίπτει και δυσφημίζει όλες τις αρχές που αρχικά υποστήριξε το σοσιαλιστικό κίνημα, αλλά ισχυρίζεται πως ενεργεί έτσι στ' όνομα του σοσιαλισμού, κατηλώντας ταυτόχρονα τα μέλη του σε μια περιφρόνηση προς την εργατική τάξη που δεν έχει προηγούμενο σ' όλους τους περασμένους αιώνες.

Όμως οι προλετάριοι του 1984 δεν ικανοποιούν τον Ουίνστον. Διατηρούν ακόμη εκείνη την πρωταρχική μορφή των προλεταρίων της Ρώμης, όταν ήσαν οι «μόνη τῇ τεκνογονία τῇν πόλιν αὐξοντες». Όσο συνέχιζαν να δουλεύουν και να γεννούν, όλες οι άλλες δραστηριότητές τους δεν είχαν καμιά σημασία, για το κόμμα και τα μέλη του:

«Αφημένοι στη τύχη τους, σαν τα αμολημένα κοπάδια στις πεδιάδες της Αργεντινής, είχαν ξαναγυρίσει σ' έναν τρόπο ζωής που τους φαινόταν φυσικός, πάνω στα πρότυπα των προγόνων τους. Γεννιόνταν, μεγάλωναν στους δρόμους, πήγαιναν στη δουλειά από τα δώδεκα τους χρόνια, περνούσαν μια σύντομη περίοδο ανθηρής ομορφιάς και σεξουαλικού πόθου, παντρεύονταν στα είκοσι, ήταν κι όλες μεσόκοποι στα τριάντα, και πέθαιναν συνήθως γύρω στα εξήντα τους. Η βαριά δουλειά, η φροντίδα για το σπίτι και τα παιδιά, οι μικροπρεπείς καυγάδες με τους γείτονες, κινηματογράφος, ποδόσφαιρο, μπύρα και πάνω απ' όλα, ο τζόγος, αποτελούσαν όλο κι όλο τον πνευματικό τους ορίζοντα. Δεν ήταν δύσκολο να τους ελέγχει το Κόμμα. Κυκλοφορούσαν διαρκώς ανάμεσά τους πράκτορες της Αστυνομίας της Σκέψης, διαδίδοντας ψεύτικες φήμες. Και σημειώναν και εξο-

στράκιζαν τα λίγα άτομα που έκριναν ότι μπορούσαν να γίνουν επικίνδυνα. Δεν έκαναν όμως καμιά προσπάθεια να τους μνησούν στην ιδεολογία του Κόμματος. Το Κόμμα δεν ήθελε να έχουν οι προλετάριοι πολιτική συνείδηση. Ό,τι ζητούσε απ' αυτούς, ήταν ένας πρωτόγονος πατριωτισμός τον οποίο μπορούσε να επικαλείται κάθε φορά που χρειαζόταν να τους κάνει να δεχθούν περισσότερες ώρες δουλειάς ή μειωμένο συσσίτιο. Ακόμα κι όταν ήταν δυσχερή — πράγμα που γινόταν καμιά φορά — η δυσχερής τους δεν οδηγούσε πουθενά, γιατί μη έχοντας γενικές απόψεις, συγκεντρώνονταν μόνο σε ασήμαντες προσωπικές στεναχώριες. Τα σημαντικά πράγματα τους διέφευγαν. Οι περισσότεροι προλετάριοι δεν είχαν καν τηλεθόνες σπίτι τους. Ακόμα και η ασφάλεια πολύ λίγο ανακατευόταν στις δουλειές τους. Υπήρχε ένα μεγάλο ποσοστό εγκληματικότητας στο Λονδίνο, ολόκληρο κράτος εν κράτει από κλέφτες, ληστές, πόρνες, λαθρεμπόρους ναρκωτικών, και φυγόδικους κάθε λογής· αλλ' αφού αυτά συνέβαιναν μεταξύ των προλεταρίων δεν είχαν σημασία. Στα θέματα ηθικής, ήταν ελεύθεροι να ακολουθούν τον κώδικα των προγόνων τους. Ο σεξουαλικός πουριτανισμός του Κόμματος δεν επιβάλλονταν σ' αυτούς. Οι σεξουαλικές σχέσεις δεν τιμωρούνταν, το διαζύγιο επιτρεπόταν. Ακόμα και η θρησκευτική λατρεία θα επιτρεπόταν αν οι προλετάριοι έδειχναν κανένα σημάδι ότι τη χρειαζόνταν ή την ήθελαν. Ήταν υπεράνω κάθε υποψίας. Όπως έλεγε και ένα σύνθημα του Κόμματος: «τα ζώα και οι προλετάριοι είναι ελεύθεροι».

Μάταια θα προσπαθήσει ο Ουίνστον Σμιθ να στηρίξει στους προλετάριους τον ορθολογισμό του, άδικα θ' αναζητήσει τη δικαίωση της, ιστορικής τελικά, αλήθειας ότι «δύο και δύο κάνουν τέσσερα» στη μνήμη των προλεταρίων: Αυτοί, θυμόντουσαν ένα εκατομμύριο άχρηστα πράγματα, έναν καυγά μ' έναν συνάδελφο, μια χαμένη τρόμπα ποδηλάτου, την έκφραση που είχε το πρόσωπο μιας αδελφής πεθαμένης από καιρό, τα στροβιλισματα της σκόνης μια μέρα πριν εβδομήντα χρόνια. Όμως τα γεγονότα που είχαν κάποια σημασία ήταν έξω από το οπτικό τους πεδίο. Ήταν σαν τα μυρμήγκια, που μπορούν να δουν μικρά αντικείμενα, αλλά όχι μεγάλα.

Ακούει μια μέρα στο δρόμο φωνές από εκατοντάδες στόματα. Η καρδιά του σκίρτησε, εξέγερση, οι προλετάριοι σπάζουν τα δεσμά τους. Τον περίμενε η σκηνή εκατοντάδων γυναικών που είχαν ξεσπάσει σε προσωπικούς καυγάδες διεκδικώντας κάθε μια για λογαριασμό της τενεκεδένιες κατσαρόλες. Πώς γινόταν και δεν φώναζαν έτσι για ζητήματα που ν' αξίζουν; Όταν ρωτά ένα γέρο αν η ζωή ήταν τα παλιά χρόνια καλύτερη ή χειρότερη, αν θα προτιμούσε να ζει τότε ή τώρα, παίρνει την απάντηση: Ξέρω τι περιμένεις να σου πω. Περιμένεις να σου πω ότι θα προτιμούσα να ήμουν νέος. Ο χρόνος που βιώνουν οι προλετάριοι είναι χρόνος προσωπικός, δεν έχει καμιά σχέση με τον αντικειμενικό χρόνο που αναζητά ο διανοούμενος αντικομματικός.

Έτσι ο Ουίνστον Σμιθ ρίχνεται στο δρόμο της προσωπικής εξέγερσης χωρίς να περιμένει την επαφή με τη μυστηριώδη Αδελφότητα που πολεμά το καθεστώς, χωρίς να ελπίζει στο ξεσκήκωμα των προλεταρίων, χωρίς να πιστεύει πως η Τζούλια τον θέλει. Από τα πρώτα που θα καταγράψει στο ημερολόγιό του είναι η αντίδραση της προλεταρίας μάνας μπρος στη φρίκη του πολέμου και τη δική του φρίκη, όταν αναγκάζεται, αναζητώντας τη σεξουαλική επαφή, να κάνει έρωτα με μια ξεδοντιάρα, μογιατισμένη, πενηντάρα, προλεταρία πόρνη. Όμως η σχέση του με την Τζούλια, η αναζήτηση χώρων συνάντησης μακριά από τις τηλεθόνες του Κόμματος που παρακολουθούν τα πάντα, τον φέρνει σ' όλο και μεγαλύτερο συγχρωτισμό με τους προλετάριους. Κι εκεί θ' αρχίσει ν' ανακαλύπτει αλήθειες που του ήσαν αδιανόητες πριν γίνουν παράνομο ζευγάρι με την Τζούλια:

... Όταν βρισκόσουν μεσ' τις αρπάγες του Κόμματος, αυτό

που ένιωθες ή που δεν ένιωθες, αυτό που έκανες ή συγκρατούσες τον εαυτό σου να μην το κάνεις, δεν είχε απολύτως καμιά σημασία. Ό,τι κι αν γινόταν, εξαφανιζόσουν και κανένας δεν άκουγε πια τίποτα για σένα ή για τις πράξεις σου. Είχες πια διαγραφεί από την ιστορία. Οι άνθρωποι, που, ανήκαν σε δύο γενιές πριν, δεν προσπαθούσαν ν' αλλάζουν την ιστορία. Τους κυβερνούσε η πίστη τους σε προσωπικές αρχές, που γι' αυτές δεν είχαν καμιά αμφιβολία. Αυτό που είχε σημασία, ήταν οι προσωπικές σχέσεις και μια κίνηση χωρίς αποτέλεσμα, ένα φιλί, ένα δάκρυ, μια λέξη σ' έναν ετοιμοθάνατο, μπορούσαν να έχουν μια δική τους αξία. Οι προλετάριοι, σκέφτηκε ξαφνικά, είχαν παραμείνει σ' αυτήν την κατάσταση. Δεν ήταν πιστοί σ' ένα Κόμμα, μια χώρα ή μια ιδέα, ήταν πιστοί ο ένας στον άλλον. Για πρώτη φορά στη ζωή του, δεν ένιωσε περιφρόνηση για τους προλετάριους, ούτε σκέφτηκε γι' αυτούς πως ήταν μόνο μια αδρανής δύναμη που μια μέρα θα ζωντάνευε και θα έφερνε την αναγέννηση στον κόσμο. Οι προλετάριοι είχαν παραμείνει άνθρωποι. Δεν είχαν σκληρύνει μέσα τους. Είχαν διατηρήσει μέσα τους τα πρωτόγονα αισθήματα που αυτός έπρεπε να μάθει από την αρχή κάνοντας συνειδητή προσπάθεια. Και πάνω σ' αυτή τη σκέψη θυμήθηκε, χωρίς να υπάρχει φανερή σχέση, πως πριν από μερικές βδομάδες είχε δει να κείτεται στο πεζοδρόμιο ένα κομμένο χέρι, και το είχε σπρώξει με το πόδι του στον υπόνομο σαν να ήταν κοτσάνι από λάχανο.

— «Οι προλετάριοι είναι άνθρωποι» — είπε δυνατά. «Εμείς δεν είμαστε».

Ο Ουίνστον Σμιθ θα πέσει διαδοχικά σ' όλες τις παγίδες που του ετοιμάζουν η Αστυνομία Σκέψης και το Κόμμα. Θ' ακολουθήσει ένα ένα τα σημάδια που τον οδηγούν στο Υπουργείο Αγάπης, στο φοβερό θάλαμο 101. Τη στιγμή που πρόκειται να τον συλλάβουν, παρακολουθώντας με την Τζούλια από το κρησφύγετό τους την μεσόκοπη γυναίκα που απλώνει συνεχώς με μανταλάκια πάνες μωρών για να στεγνώσουν, θα διαισθανθεί πού βρίσκεται η δύναμη των προλετάρικων:

... Η γυναίκα εκεί κάτω δεν είχε πνεύμα, δεν είχε παρά μόνο γερά μπράτσα, μια φλογερή καρδιά, μια καρπερή κοιλιά. Αναρωτήθηκε πόσα παιδιά άραγε να είχε γεννήσει. Άνετα ίσως και δεκαπέντε. Είχε την στιγμιαία άνθησή της. Για ένα χρόνο ίσως είχε την ομορφιά ενός άγριου τριαντάφυλλου, έπειτα φούσκωσε ξαφνικά σαν ένα φρούτο που έχει λιπανθεί, σκληρύνθηκε, έγινε κόκκινη και τραχιά. Η ζωή της πέρασε με το πλύσιμο, το σφουγγάρισμα, το καρύκωμα, το μαγείρεμα, το σκούπισμα, το γυάλισμα, το μπάλωμα, και ξανά το σφουγγάρισμα, το πλύσιμο, πρώτα για τα παιδιά της, έπειτα για τα εγγόνια της, επί τριάντα χρόνια αδιάκοπα. Κι ύστερα από τριάντα χρόνια, ακόμα τραγουδούσε...

...Οι προλετάριοι ήταν αθάνατοι: όταν κοίταζε κανείς αυτή τη ρωμαλέα φιγούρα στην αυλή, δεν υπήρχε αμφιβολία γι' αυτό. Στο τέλος, η ώρα που θα ξυπνούσαν θα σήμαινε. Κι ώσπου να γίνει αυτό, ακόμα κι αν αργούσε χίλια χρόνια, θα έμεναν ζωντανοί παρ' όλες τις αντιξοότητες, σαν τα πουλιά, περνώντας από σώμα σε σώμα τη ζωντάνια που το Κόμμα δεν μπορούσε να μοιραστεί μαζί τους, και ούτε μπορούσε να σκοτώσει...

Όμως, εξακολουθεί να πιστεύει πως οι προλετάριοι κρατούν ζωντανή την ανθρωπιά με τις πρωτογενείς σχέσεις τους, κρατούν ζωντανά τα σώματα με τον έρωτα. Αλλά το πνεύμα, την αλήθεια, τους την έχουν στερήσει. Θα μπορούσε όμως να μοιραστεί μαζί τους το μέλλον κρατώντας ζωντανό το πνεύμα, όπως αυτοί κρατούσαν το σώμα και μεταδίδοντας το κρυφό δόγμα πως δύο και δύο κάνουν τέσσερα, κι αυτός είναι ένας αγώνας που δίνει όταν πέφτει στα χέρια των δημίων του. Θα ξεχάσει τους προλετάριους από τη στιγμή που θα μπει στη διαδικασία της αποκατάστασης: να μάθει, να καταλάβει, ν' αποδεχθεί. Προσπαθεί ν' αντιμετωπίσει τους βασανιστές του με τα μόνα όπλα που διαθέτει: τον ορθολογισμό που είχε, τον έρωτα

που γνώρισε με την Τζούλια, την ανθρωπιά που έμαθε από τους προλετάριους. Το Κόμμα θα τα συντρίψει όλα' θα του αποδείξουν πως ο ορθολογισμός του δεν έχει νόημα, πως η ανθρωπιά του είναι ψεύτικη, πως προδίδει την Τζούλια. Θα νιώσει κάθε στιγμή που υποχωρεί, κάθε στιγμή που λυγίζει, πως σώμα και πνεύμα είν' ένα, πως μέσα από το σώμα μπορούν να ελέγχουν το πνεύμα κι αντίστροφα. Η θέση του, όταν τα συντρίψουν και τα δύο, είναι στο Καφενείο της Καστανιάς, να πίνει συνθετικό τζιν με γαρύφαλο, να ζει από την αργομισθία που του παραχώρησαν, να λύνει προβλήματα σκακιού, ν' αγαπά το Μεγάλο Αδελφό.

Ακόμα κι αν είχε καταλάβει τους προλετάρους καλύτερα, ακόμα κι αν είχε προσπαθήσει να εξαφανιστεί ανάμεσά τους μαζί με την Τζούλια, ακόμα κι αν είχαν γίνει κι οι δύο προλετάριοι, η θέση του θα ήταν ξανά στο Καφενείο της Καστανιάς. Το Κόμμα-Κράτος διαθέτει το 1984 όλα εκείνα τα μέσα που μπορούν να ενσωματώσουν τον οποιοδήποτε, χρησιμοποιώντας όλο και πιο βίαιους μηχανισμούς, αντίστοιχους με την αντίσταση που συναντά. Όμως την κοινωνία των πολιτών συνολικά δεν μπορεί να την ενσωματώσει. Γιατί τότε θα είχε αυτοκαταργηθεί ως Κόμμα-Κράτος, θα είχε εξαλείψει το Άλλο πάνω στο οποίο ασκεί την εξουσία. Το όραμα του μέλλοντος αυτό που ερμήνευε γιατί το Κόμμα ενεργούσε έτσι, γιατί τα μέλη του έπρεπε να είναι σχιζοφρενικά και να το γνωρίζουν, μια μπότα να πατάει το πρόσωπο ενός ανθρώπου —για πάντα, δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί.

Το Υπουργείο Αλήθειας θα συνεχίζει την πλαστογράφηση της ιστορίας γιατί αυτός που ελέγχει το παρελθόν, ελέγχει το μέλλον' αυτός που ελέγχει το παρόν, ελέγχει το παρελθόν. Όμως το παρελθόν, παρόν και μέλλον του Κράτους-Κόμματος δεν συμπίπτει μ' αυτό της κοινωνίας των πολιτών. Οι προλετάριοι, όπως κι η Τζούλια που είναι πολύ πιο κοντά τους, δεν ενδιαφέρονται αν ανέκαθεν εχθρός της Ωκεανίας ήταν η Ευρασία και σύμμαχος η Ανατολασία ή το ανάποδο. Το μόνο που ενδιαφέρει τους προλετάριους το 1984 είναι να επιβιώσουν και ν' αναπαραχθούν.

Ζουν καθημερινά, εμπειρικά, το γεγονός πως «δύο και δύο κάνει τέσσερα», δεν έχουν κανένα λόγο να το διακηρύσσουν αν αυτό δεν αρέσει στην εξουσία. Εξασφαλίζουν το μέλλον σώματος και πνεύματος με την υποταγή, την πονηριά, τον έρωτα. Είναι οι μόνοι που έχουν διπλά κρεβάτια, που διαβάζουν πορνογραφήματα, που αγαπούν τα παιδιά τους και δεν φοβούνται ότι θα τους προδώσουν στην Αστυνομία Σκέψης, που μπορούν και τραγουδούν σαχλοτράγουδα κοροΐδευτικά για τις τρύπες μνήμης που εξαφανίζουν, τα ενοχοποιητικά για τα κόμμα, στοιχεία του παρελθόντος:

Λεν πως ο χρόνος γιατρεύει όλες τις πληγές
λένε είν' εύκολο το χτες να λησμονήσεις
όμως εγώ νιώθω ακόμα σαν να 'ταν χτες
τα δάκρυα, τα φιλιό κι όλες τις συγκινήσεις.

Οι Προλετάριοι του 1984 θα εξακολουθούν να γεννοβολούν όσο οι διανοούμενοι, τα μέλη του Κόμματος-Κράτους θα καταλήξουν ένα ένα στο Καφενείο της Καστανιάς. Αδιαφορώντας για το Υπουργείο Αγάπης θα εξακολουθούν να κάνουν μαύρη αγορά, θα εκπορνεύονται' αδιαφορώντας για το Υπουργείο Αλήθειας θα θυμούνται αυτά, τα μικρά κι ανθρώπινα, που τους ενδιαφέρουν. Αλλά αν υπάρχει ελπίδα, μας λέει ο Όργουελ αναφερόμενος στο έτος 1984, βρίσκεται στους προλετάρους. Πρέπει να επιμένεις σ' αυτό. Όταν το λες, φαίνεται λογικό' όταν κοιτάς ανθρώπους που περνούν δίπλα σου στο δρόμο, γίνεται ζήτημα πίστης.

Υ.Γ. Ο τίτλος και οι λέξεις, φράσεις ή ολόκληρα αποσπάσματα που είναι γραμμένα με πλάγια γράμματα είναι από το 1984, μετάφραση Ν. Μπάρτη, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1978.

«1984»: Το πολιτικό στοιχείο και η διαμόρφωση μιας αντιουτοπίας

του Βασίλη Δρουκόπουλου

«Ένα σημειωματάριο του 1949 (Αρχείο Orwell) περιλαμβάνει 86 ονόματα κομμουνιστών ή συμπαθούντων, σε στήλες με κατηγορίες "ονόματα", "επάγγελμα" και "παρατηρήσεις". Οι περισσότερες καταχωρήσεις είναι γραμμένες από άλλο άγνωστο χέρι αλλά με συχνά σχόλια από τον Orwell και μερικές από τις καταχωρήσεις είναι από τον ίδιο. Πολλές από αυτές είναι εύλογες και δηλώνουν μυστικά μέλη ή μέλη μετωπικών οργανώσεων, αλλά αρκετές φαίνονται υπερβολικές και απίθανες, απλά αναφερόμενες σε μέλη με "κομμουνιστικοφανείς" ιδέες» (Crick, σ. 454).

«Ο Orwell κάποτε είπε ότι ήταν διατεθειμένος να καταρτίσει μια λίστα με ονόματα πνευματικών ανθρώπων που θα ήταν πρόθυμοι να συνεργαστούν με τους Ναζί αν αυτοί κατόρθωναν να εισβάλλουν στην Αγγλία.

(Steinhoff, 1975, σ. 221).

Αναμφίβολα, ο σπόρος του «1984» (κυκλοφόρησε τον Ιούνιο του 1949) έπεσε στο γόνιμο έδαφος που καλλιεργούσε η ψυχροπολεμική υστερία. Η ακουστική ποιότητα της τότε πολιτικής σκηνής επέτρεψε στη φωνή του Orwell να αντηχήσει σε βαθμό χωρίς προηγούμενο. Ιδιαίτερα στην Αμερική, η προπαγάνδα του καθημερινού και περιοδικού Τύπου χρησιμοποίησε το τελευταίο βιβλίο (που στις αρχές του 1983 θα έφθανε τις 63 εκδόσεις) ενός Βρετανού συγγραφέα που αποκαλούσε τον εαυτό του σοσιαλιστή, σαν τον κριό της αντικομμουνιστικής της σταυροφορίας.

Αλλά και στην Βρετανία, όπου καθώς τελείωνε η δεκαετία του '40 κυβερνούσε το Εργατικό Κόμμα, πολλοί που έβλεπαν ή ένιωθαν τα συμφέροντά τους να απειλούνται, νόμισαν ότι διέκριναν στον εφιάλτη του «1984» το τέρμα του δρόμου που οδηγούσε τη χώρα ο ήπιος δημοκρατικός σοσιαλισμός του Attlee.

Βέβαια, μπορεί κανείς να αντιτείνει ότι οι συγγραφείς δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για τις διαστροφές που συμβαίνουν στα μυαλά μερικών αναγνωστών τους ή για τις καταχρήσεις που άθελα ή ακόμα ενάντιά τους θα γίνουν του έργου τους. Πράγματι, ο Orwell αντέδρασε στις, όπως τις έβλεπε, πιο κατάφωρες παραβιάσεις και παρερμηνειές του «1984». Τα παραδείγματα είναι αρκετά. Ο Orwell υπαγόρευσε στον εκδότη του ένα κείμενο για να χρησιμοποιηθεί σαν «δελτίο Τύπου» όπου ανάμεσα στα άλλα έλεγε: «... ο κίνδυνος (του ερχομού ενός «1984») βρίσκεται στη δομή των σοσιαλιστικών και φιλελεύθερων καπιταλιστικών κοινωνιών που τους έχει επιβληθεί από την ανάγκη της προετοιμασίας για ολοκληρωτικό πόλεμο με την ΕΣΣΔ. Και από τα νέα όπλα από τα οποία βέβαια η ατομική βόμβα είναι το πιο ισχυρό και το πιο διαφημισμένο. Αλλά ο κίνδυνος βρίσκεται επίσης στην αποδοχή ολοκληρωτικών απόψεων από τους διανοούμενους όλων των αποχρώσεων. Το μήνυμα από αυτή την επικίνδυνη εφιαλτική κατάσταση είναι απλό: Μην το αφήσετε να γίνει πραγματικότητα. Εξαρτάται από σας. Επίσης, ο Orwell αρνήθηκε να δώσει συνέντευξη στα αμερικάνικα περιοδικά Time και Life καταδικάζοντας έτσι την «δημοσιότητα ντροπής» που έδινε στο βιβλίο του ο δεξιός αμερικανικός Τύπος. Τέλος, όταν η Ένωση των Εργατών της Βιομηχανίας Αυτοκινήτων (ΗΠΑ) θέλησε να συστήσει στα μέλη της το «1984» ζήτησε από τον Orwell μια επεξήγηση σχετικά με τον διθυραμβικό τόνο προβολής του βιβλίου από τον δεξιό Τύπο, εκείνος έγραψε: «το πρόσφατο μυθιστόρημά μου δεν αποβλέπει σε επίθεση ενάντια στον σοσιαλισμό ή στο Βρετανικό

Εργατικό Κόμμα (του οποίου είμαι υποστηρικτής) αλλά σε αποκάλυψη των διαστροφών που υπόκειται μια κεντρικά ελεγχόμενη οικονομία και που ήδη έχει μερικά πραγματοποιηθεί στον κομμουνισμό και τον φασισμό. Δεν πιστεύω ότι απαραίτητα το είδος της κοινωνίας που περιγράφω θα υπάρξει, αλλά πιστεύω (αναγνωρίζοντας βέβαια ότι το βιβλίο είναι μία σάτιρα) ότι κάτι παραπλήσιο μπορεί να συμβεί. Πιστεύω επίσης ότι ολοκληρωτικές ιδέες έχουν ριζώσει στα μυαλά των διανοουμένων παντού και έχω προσπαθήσει να επεκτείνω αυτές τις ιδέες στις λογικές συνέπειες τους. Οι σκηνές του βιβλίου εκτυλίσσονται στη Βρετανία για να δοθεί έμφαση στο ότι οι αγγλόγλωσσες φυλές δεν είναι από τη φύση τους καλύτερες από οποιεσδήποτε άλλες και ότι ο ολοκληρωτισμός, αν δεν πολεμηθεί, θα θριαμβεύσει παντού»¹.

Ήταν όμως πραγματικά αθώος ο συγγραφέας για την υποδοχή που του επιφύλαξε και την ανάγνωση που του έκανε ο δεξιός Τύπος; Και έχουμε να κάνουμε με μια γνήσια διαστροφή του μηνύματος του «1984» ή απλά με μία πιο στενή και λίγο πιο ακραία ερμηνεία από αυτήν που ήθελε να προβάλλει ο Orwell;

Το μήνυμα του «1984»

«Έχεις διαβάσει αυτό το βιβλίο; Κύριε, πρέπει να το διαβάσεις. Έτσι θα μάθεις γιατί πρέπει να ρίξουμε τη βόμβα στους μπολσεβίκους! Με αυτά τα λόγια ένας αξιολύπητος, τυφλός εφημεριδοπώλης μου σύστησε το «1984» στη Ν. Υόρκη, λίγες εβδομάδες πριν πεθάνει ο Orwell».

(Deutscher 1957, σ. 245)

Είδαμε ότι ο Orwell δεν θεωρούσε το βιβλίο του σαν πρόβλεψη ή προφητεία αλλά περισσότερο σαν προειδοποίηση και κάλεσμα σ' ετοιμότητα. Όλα τα χρόνια της ενήλικης ζωής του (και σ' αυτό το σημείο θα γυρίσουμε αργότερα) διέκρινε την ύπαρξη ορισμένων τάσεων που αν αφήνονταν ανεξέλεγκτες, ανθρώπινες αξίες όπως αλήθεια, δικαιοσύνη, ελευθερία, ισότητα ευσπλαχνία και ευπρέπεια θα εξαφανίζονταν σχεδόν απόλυτα, θυμίζοντας μόνον, όπως έλεγε ο Spender (1971 σ. 64) στοιχειώδεις επιβιώσεις οργάνων σαν τις αμυγδαλές και τη σκωληκοειδή απόφυση.

Ο Orwell είχε γράψει για τον Jonathan Swift: «Ο Swift είναι ένας αρρωστημένος συγγραφέας. Παραμένει πάντοτε σε καταθλιπτική διάθεση που στους περισσότερους ανθρώπους είναι μόνον περιοδική, και σαν να είναι δυνατόν κάποιος που υποφέρει από ίκτερο ή τα επακόλουθα της γρίππης να έχει τη ζωτικότητα να γράψει βιβλία». Και ακόμα: «Ο Swift... διαθέτει μια τρομερή ένταση οραματισμού, ικανού να απομονώνει μία μοναδική κρυμμένη αλήθεια και έπειτα να τη μεγενθύνει και να τη διαστρέφει» (Politics vs Literature, 1946). Τι ειρωνεία που αυτές οι παρατηρήσεις ισχύουν αρκετά και για τον ίδιο τον Orwell. Η δικιά του η μεγέθυνση δεν είναι μια φωνή προειδοποίησης αλλά μια κραυγή απελπισίας χωρίς όρια. Μπορεί να οξύνει την ευαισθησία, την παρατηρητικότητα και την ετοιμασία μας σε κάθε τι που γύρω μας μπορεί να θυμίζει, έστω σε μικρογραφία το «1984», μπορεί ακόμα να συνδέει περισσότερο μερικούς από μας με αυτές τις ανθρώπινες αξίες που εξακολουθούμε να απολαμβάνουμε αλλά ταυτόχρονα μας αφήνει άοπλους, ανίσχυρους και παραδομένους χωρίς αντίσταση σε ένα ενδεχόμενο τύπου «1984».

Και αυτό για πολλούς λόγους. Πρώτο, γιατί ο Orwell δεν μας εξηγεί το πώς αυτές οι τάσεις που βασανιστικά διέκρινε σ' όλη του τη ζωή εξελίσσονται και καταλήγουν στην κατάσταση που περιγράφει. Το «1984» είναι ένα «μυθιστόρημα» για το μέλλον αλλά ένα μέλλον που εκλαμβάνεται σαν εκφυλισμένο παρόν (Woodcock

1967, σ. 231). Η ιστορία όμως δεν μπορεί να αναπαρασταθεί με μονοτονικές εξισώσεις όπου οι γραμμές ομαλά χαράσσονται είτε προς τα πάνω είτε προς τα κάτω και που κάποτε σταματούν ακινητοποιώντας την ιστορία. Δεύτερο, γιατί η ήττα του κύριου ήρωα Winston Smith του «1984» για την οποία ο Orwell μας προετοιμάζει από την αρχή της αφήγησης, είναι τελειωτική και ταπεινωτική. Δύσκολα κάτι τέτοιο μπορεί να ατσαλώσει την πρωτοβουλία μας και τις ενέργειές μας για τη πρόληψη και αποφυγή μιας δυνατότητας που τώρα μόνο αναπόδραστη φαίνεται πια. Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Zwerdling (1974, σ. 16), ο εκμηδενισμός του ήρωά του δεν είναι μόνον απόρροια της συγκεκριμένης ανάλυσης της κοινωνίας του «1984» αλλά πηγάζει από την πεποίθηση του Orwell ότι τα ανθρώπινα όντα έχουν περιορισμένες δυνατότητες που κάνουν αδύνατη την εκπλήρωση των σκοπών που έχουν θέσει στους εαυτούς τους. Αυτό βέβαια είναι μια θεμελιακά συντηρητική θέση που υποστηρίζεται από την άποψη του Orwell ότι η ιδέα που θεωρεί ότι «ο άνθρωπος είναι από τη φύση του καλός και διαφθείρεται μόνον από το περιβάλλον» αποτελεί μία από τις «ιδιαίτερα συζητήσιμες απόψεις» που «η Αριστερά έχει κληρονομήσει από τον Φιλελευθερισμό» («Writers and Leviathan», 1948). Και τρίτο, γιατί η νοσηρή του απαισιοδοξία σφραγίζεται με το «Αν θες μια εικόνα του μέλλοντος, φαντάσου μια μπότα να αποτυπώνεται στο ανθρώπινο πρόσωπο —για πάντα» («1984»). Για τον Orwell ο άνθρωπος αξίζει περισσότερο από τη μοίρα που του ορίζει ένας προδιαγραμμένος κόσμος. Αλλά ταυτόχρονα ξεχνάει ότι για ένα λαό που βρίσκεται πριν ή μέσα στη δοκιμασία δεν είναι μόνον ό,τι θα υποστεί ή υφίσταται αλλά και ό,τι ενεργεί ή θα ενεργήσει. Όμως στον κόσμο του «1984» οι λαοί έχουν ήδη αυτοκτονήσει.

Ας εξετάσουμε όμως περισσότερο τη διάχυτη απαισιοδοξία του «1984». Ο Spender (1971, σ. 65) προτείνει: «Αν ο οραματισμός του Orwell εκφράζει μια πραγματική δυνατότητα, τότε το να ζητάει κανείς τη μετατροπή της σε αγάπη ή ελπίδα ή χαρά είναι σαν να ζητάει από τον Δάντη να προσθέσει περισσότερη χαρά στην εικόνα του που είναι η Κόλασή του». Επιτόλαιη θα την κρίναμε αυτή την παρατήρηση. Δεν χρειάζεται ένας συγγραφέας να γίνει ρομαντικά αισιόδοξος για να πάψει να είναι μελοδραματικά απαισιόδοξος. Μια και η φαντασία του Orwell κάθε άλλο παρά εκκεντρική μπορεί να χαρακτηριστεί αφού εκατοντάδες χιλιάδες αναγνώστες την έκαναν και δικιά τους, το θέμα είναι ότι ο Orwell με τη νοσηρή απαισιοδοξία του ενίσχυσε στο μυαλό των αναγνωστών του το μίσος για τον «εχθρό» και τον πανικό για την πιθανή «καταστροφή» αρνούμενος ταυτόχρονα να προωθήσει την πολιτική μόρφωση έστω και στην πιο γενική της μορφή. Ο Orwell βασιζόταν στους ταπεινότερους φόβους και προκαταλήψεις που δημιουργούνται σε μια κοινωνία σε διάλυση και για υπεράσπισή του είχε κάποτε πει: «Όταν είσαι σ' ένα πλοίο που βυθίζεται, όλες σου οι σκέψεις είναι για πλοία που βυθίζονται».

Ο Orwell δεν μας περιγράφει μια κοινωνία άξια του αγώνα μας γιατί ο σκοπός του είναι αρνητικός αλλά και πάλι δεν μας δείχνει πώς μπορούμε ν' αποφύγουμε τον ολοκληρωτισμό του «1984» αλλά κι ούτε, αν τυχόν καταλήξουμε εκεί, πώς θα μπορέσουμε να απαλλαγούμε απ' αυτόν.

Βλέπουμε λοιπόν, ότι ο σφιχτός εναγκαλισμός της δεξιάς διανόησης και των μέσων ενημέρωσης δεν ήταν τυχαίος αλλά εδραζόταν στο βαθύ συντηρητισμό του Orwell, όπως αναλύσαμε πιο πάνω. Παρόλες τις «κατόπιν εορτής» προσπάθειές του να ισχυριστεί ότι το βιβλίο του δεν πρέπει να ερμηνευθεί σαν επίθεση στην ιδέα του σοσιαλισμού, ο ίδιος πάλι είχε δηλώσει το 1948 αρκετά κυνικά, ότι «μάλλον είναι άσχημο σημάδι αν ένας συγγραφέας σήμερα δεν θεωρείται ύποπτος αντιδραστικών τάσεων, όπως ήταν άσχημο σημάδι πριν είκοσι χρόνια αν δεν θεωριόταν ύποπτος κομμουνιστικών συμπαθειών». Και όμως. Οι διαψεύσεις, οι διευκρινίσεις και τα «δελτία τύπου» δεν έπεισαν αρκετούς που συνέχισαν να ερμηνεύουν το «1984» σαν μια επίθεση πικρόχολης σάτιρας ενάντια στο Βρετανικό Εργατικό Κόμμα και όχι ενάντια στην ΕΣΣΔ.

Ο Μεγάλος Αδερφός και το καθεστώς του δεν προσπαθούν να προσεταιριστούν ιδεολογικά τους προλετάριους γεγονός που όπως σημειώνει ο Deutscher (1957) δεν θα απέφευγε καθόλου ο Orwell σε περίπτωση που θα ήθελε πράγματι να στρέψει τα πυρά του αποκλειστικά ενάντια στη Σοβιετική Ένωση. Φιλμς γεμάτα

σκηνές σεξ, ζυθοποσία, ποδόσφαιρο, χαρτοπαιξία και στοιχήματα δεν ήταν τόσο πολύ γνωρίσματα της Σοβιετικής Ένωσης όσο της μεταπολεμικής Βρετανίας. Η εικόνα του Υπουργείου της Αλήθειας και της μίζερης καντίνας του είναι εμπνευσμένη από το BBC του Λονδίνου όπου ο Orwell δούλεψε στα χρόνια του πολέμου και από το Τμήμα Λογοκρισίας του Υπουργείου Πληροφοριών όπου είχε δουλέψει η γυναίκα του². Και το Winston βέβαια θυμίζει τον «πρωθυπουργό της νίκης». Επίσης, η αιρετική ιδέα στο μυαλό του κεντρικού ήρωα είναι ότι «η πραγματικότητα είναι κάτι το εξωτερικό, το αντικειμενικό, κάτι που υπάρχει από μόνο του» ενώ αντίθετα το κεντρικό αξίωμα της τυραννίας που περιγράφει ο Orwell είναι ότι «η πραγματικότητα δεν είναι κάτι το εξωτερικό, η πραγματικότητα ενυπάρχει στο ανθρώπινο μυαλό και πουθενά αλλού». Το πρώτο είναι γνώρισμα του διαλεκτικού υλισμού, το δεύτερο της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας. Η αντιστροφή είναι προφανής. Βέβαια, άλλες εικόνες είναι παρμένες από την ιστορία της Σοβιετικής Ένωσης, για παράδειγμα: τα τρίχρονα πλάνα, ο Goldstein με «το λεπτό πρόσωπο Εβραίου μ' ένα πλούσιο φωτοστέφανο από αιθέρια άσπρα μαλλιά και το τραγίσιο γεγάκι» της *Θεωρίας και πρακτικής του Ολιγαρχικού Κολλεκτιβισμού* δεν είναι άλλος από τον Bronstein (γνωστού με το ψευδώνυμο Τρότσκυ) συγγραφέα της *Προδομένης Επανάστασης*. Και εικόνες σαν την έλλειψη ειδών ευρείας κατανάλωσης, τα κουπόνια, τις ουρές και την κακή συντήρηση των κτιρίων απαντούν σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες που είχαν γνωρίσει την καταστροφή του πολέμου. Από την άλλη όμως πλευρά, ο Orwell προσπαθεί να ξεφύγει από τα όρια της ιστορικής «πεπατημένης», της εύκολης αντιστοιχίας της κοινωνίας του «1984» με μια εικόνα σύγχρονων πολιτικών καθεστώτων. Εδώ το κόμμα δεν χαρακτηρίζεται σαν φορέας μιας συγκεκριμένης ιδεολογίας και δεν ωθείται στις πράξεις του από συγκεκριμένα συμφέροντα. Είναι η θριαμβευτική ενσάρκωση του πνεύματος του κακού, της δίψας για εξουσία και του σαδισμού της δύναμης.

Βέβαια υπήρξαν και άλλες ερμηνείες του «1984». Η μια το ήθελε αποκύημα της φαντασίας ενός ανθρώπου που πέθαινε (ο Orwell έγραψε το «1984» —Αύγουστος 1946/Νοέμβριος 1948— υποφέροντας από προχωρημένη φυματίωση). Αυτή βασίζεται στις ομολογίες του Orwell ότι δεν ήταν απόλυτα ικανοποιημένος από το βιβλίο του και ότι αυτό «Δεν θα ήταν τόσο ζοφερό, αν δεν ήμουν τόσο άρρωστος» και «το χάλασα αρκετά, εν μέρει γιατί ήμουν τόσο άρρωστος όταν το έγραφα». Η άλλη ερμηνεία το έβλεπε σαν καθαρή έκφραση της κατωτερότητας που είχε νοιώσει ο Orwell στα δυστυχισμένα χρόνια της σχολικής του ηλικίας και που μεταφέρει από τη μικρή κόλαση του σχολείου, απ' όπου πολλοί από τους αναγνώστες έχουν περάσει, στη μεγάλη αλλά άγνωστη κόλαση του ολοκληρωτισμού του «1984».

Άλλοι το είδαν σαν επίθεση ενάντια σ' όλους αυτούς τους παράγοντες της σύγχρονης κοινωνίας που οδηγούν τη ζωή στην κενότητα, μονοτονία, αποστέρηση και φόβο. Υπήρξαν και άλλοι που το προσέγγισαν ψυχαναλυτικά και τέλος άλλοι που θεώρησαν το βιβλίο σαν αλληγορική επίθεση του Orwell ενάντια στην ιεραρχία της καθολικής εκκλησίας!

Αλλά το «1984» ούτε αποτέλεσμα της αρρώστειας της τελευταίας περιόδου της ζωής του ήταν αλλά κι ούτε η ομολογία του «ήταν το 1943 που το σκέφτηκα για πρώτη φορά» είναι δυνατό να θεωρηθεί καθοριστική. Η σήραγγα που οδήγησε τελικά στον εφιαλτικό κόσμο του «1984» είχε ανοίξει από πολύ πριν και γέμιζε με τον καιρό από πηγές εμπνευσης, ιδέες, εντυπώσεις και λεπτομέρειες.

Γνώμες και ιδέες · Βήματα μπροστά και πίσω

«Κάτω
στο βάθος
τόσα πέλματα βαρεία
Ακούω να 'ρχεται καινούργιο βήμα».

(Μ. Κατσαρός —«Κατά Σαδδουκαίων»)

Στην επίσημη βιογραφία του συγγραφέα του «1984» γραμμένη από τον Bernard Crick υποστηρίζεται ότι ο Orwell ήταν ένας μπερδεμένος και διχασμένος άνθρωπος. Όπως θα δούμε πιο κάτω αυτός ο χαρακτηρισμός δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα. Σ' όλη του τη ζωή ο Orwell έπαιρνε συγκεκριμένη θέση απέ-

ναντι σε γεγονότα και υιοθετούσε συγκεκριμένες απόψεις αλλά, πολύ συχνά, αργότερα και συνήθως απρόβλεπτα έπαιρνε αντίθετη θέση και υιοθετούσε διαφορετικές απόψεις. Όπως πετυχημένα έγραψε πρόσφατα ο Haskin (1983, σ. 43): «Ο Orwell είχε τη διεστραμμένη συνήθεια να θαυμάζει την πλευρά στην οποία εναντιωνόταν και να μισεί την πλευρά που υποστήριζε». Βέβαια, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Orwell τις περισσότερες φορές δεν κρυβόταν πίσω από το δάχτυλό του, δεν ήταν εσωστρεφής και πάντοτε μιλούσε ανοιχτά. Παρόλο που φαινόταν να είναι βαθιά δεσμευμένος με ό,τι σκεφτόταν, γι' αυτόν να το διατυπώνει στο χαρτί με «ειλικρινείς» λέξεις δεν ήταν μια επώδυνη αναγκαιότητα. Όμως, όπως μας λέει ο Mander (1961, σ. 73): «Ο Orwell μοιάζει με τον δημόσιο αγορητή του οποίου οι επίμονες και αντιφατικές ιδέες τείνουν να παραβλέπονται επειδή είναι τόσο ολοφάνερα ειλικρινείς». Αλλά η καθαρότητα μιας τυπικής κατηγορίας, της ειλικρίνειας, όσο αφοπλιστική κι αν είναι, δεν αρκεί για να καταλάβουμε το τι πράγματι συνέβαινε μέσα στο μυαλό του Orwell, τι ακριβώς εννοούσε και προς τα πού ουσιαστικά όδευαν οι σκέψεις του.

Ας συζητήσουμε λοιπόν τις απόψεις του Orwell σε ζητήματα και συμβάντα που έχουν άμεση ή έστω έμμεση σχέση με το μήνυμά του «1984». Και ας αρχίσουμε με τις σκέψεις του πάνω στην τέχνη, την πολιτική και την προπαγάνδα, και το «Γιατί γράφω;». Στο ομώνυμο δοκίμιο (1947) ο Orwell μας παρουσιάζει χωρίς περιστροφές τις θέσεις του πάνω στο ερώτημα που απευθύνει στον εαυτό του.

Μετά από μία σύντομη περιήγηση στην παιδική του ηλικία ο Orwell μας παραθέτει τα τέσσερα κίνητρα που σύμφωνα με αυτόν ωθούν κάποιον να γράψει: 1) Ο απλός εγωισμός. Με άλλα λόγια, η επιθυμία να θέλεις τους άλλους να μιλούν για σένα και να σε θυμούνται μετά τον θάνατό σου. 2) Ο αισθητικός ενθουσιασμός. Η αντίληψη για την ομορφιά, η ευχαρίστηση που δημιουργείται από την αρμονική σύζευξη των ήχων, η αίσθηση του ρυθμού, η επιθυμία του να μοιράζεται κανείς αισθητικές εμπειρίες. 3) Το ιστορικό κίνητρο. «Η επιθυμία να δει κανείς τα πράγματα όπως είναι, να ανακαλύψει αληθινά γεγονότα και να τα φυλάξει για να χρησιμοποιηθούν από τις μέλλουσες γενιές» και 4) Ο πολιτικός σκοπός. «Η επιθυμία να σπρώξει τον κόσμο προς μια κατεύθυνση, να αλλάξει τις ιδέες των ανθρώπων για το είδος της κοινωνίας για την οποία θα πρέπει να αγωνιστούν».

Βέβαια ο Orwell παραδέχεται ότι η βαρύτητα του κάθε κινήτρου ποικίλει από συγγραφέα σε συγγραφέα και ασφαλώς αυτά τα κίνητρα, μερικές φορές, ανταγωνίζονται το ένα το άλλο. Για τον εαυτό του ισχυρίζεται ότι αν δεν είχε πάρει μέρος στον Ισπανικό εμφύλιο πόλεμο τα τρία πρώτα κριτήρια θα υπερτερούσαν του τέταρτου. Επίσης, πιο κάτω κάνει την ενδιαφέρουσα δήλωση: «Κάθε γραμμή σοβαρής εργασίας που έχω γράψει από το 1936 έχει γραφτεί, άμεσα ή έμμεσα, ενάντια στον ολοκληρωτισμό και υπέρ του δημοκρατικού σοσιαλισμού, όπως τον καταλαβαίνω». Φαίνεται λοιπόν ότι ο Orwell είχε αρκετά ξεκαθαρισμένες ιδέες, αν κανείς κρίνει από το σημαντικό του δοκίμιο «Γιατί Γράφω;», σχετικά με την προσωπική του θέση σαν συγγραφέας.

Αλλά πάλι τα πράγματα δεν είναι ούτε τόσο απλά ούτε χωρίς αντιφάσεις. Πρώτον, ας ξαναθυμηθούμε την προηγούμενη συζήτηση πάνω στο αρνητικό μήνυμά του «1984». Συμβιβάζεται αυτό με το τέταρτο κριτήριο του Orwell; Ασφαλώς όχι. Γιατί ο Orwell στο «1984» έχει εγκαταλείψει την ιδέα ότι μια δίκαιη και ευπρεπής κοινωνία είναι δυνατή και ότι αυτή μπορεί να ξεπηδήσει μέσα από τη σημερινή κοινωνία· γιατί αποφασιστικά αντιστέκεται στην προσπάθεια για την πραγματοποίηση μιας «ουτοπίας»· γιατί υπονοεί ότι κάθε αλλαγή είναι προς το χειρότερο μια και θα φέρει αναγκαστικά μαζί της ανασφάλεια, διαφθορά και βασανιστήρια και καλύτερα λοιπόν να βασιστούμε στους υπάρχοντες θεσμούς όσο κι αν αυτοί έχουν φθαρεί. Δεύτερο, σε ένα άλλο πολύ γνωστό δοκίμιο («Charles Dickens», 1939) ο Orwell αρχικά αναγνωρίζει ότι ο Ντίκενς δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν ένας πολιτικά στρατευμένος συγγραφέας και επίσης γράφει ότι πουθενά στο έργο του Ντίκενς δεν μπόρεσε να βρει μια θετική πρόταση. Αλλά έπειτα δέχεται ότι η ηθικολογική κριτική της κοινωνίας όπως διατυπώνεται από τον Ντίκενς, μπορεί να μην είναι λιγότερο «επαναστατική» από μια πολιτικο-οικονομική κριτική και τελικά συμφωνεί με τον Ντίκενς που λέει: «Αν οι άνθρωποι συμπεριφερόντουσαν με ευπρέπεια, ο κόσμος θα ήταν δίκαιος». Αλλά πιθανόν πουθενά αλ-

λού τόσο καθαρά δεν αποκαλύπτει ο ίδιος ο Orwell τις εσωτερικές του αντιθέσεις αλλά και τον συμβιβασμό που τον βολεύει στο θέμα «Γιατί Γράφω;», όσο στο παρακάτω κομμάτι που παραθέτουμε χωρίς περικοπές:

«Αυτό που ήθελα πιο πολύ να κάνω στη διάρκεια των δέκα τελευταίων χρόνων ήταν να μετατρέψω την πολιτική γραφή σε τέχνη. Το σημείο εκκίνησής μου είναι πάντα το συναίσθημα της ταύτισης, η αίσθηση της αδικίας. Όταν κάθομαι να γράψω ένα βιβλίο δεν λέω στον εαυτό μου 'πρόκειται να δημιουργήσω ένα έργο τέχνης' Το γράφω γιατί υπάρχει κάποιο ψέμα που θέλω να αποκαλύψω, κάποιο γεγονός στο οποίο θέλω να τραβήξω την προσοχή και το αρχικό μου ενδιαφέρον να ακουστώ. Αλλά δεν θα μπορούσα να γράψω ένα βιβλίο ή ακόμα ένα μεγάλο άρθρο σε περιοδικό, αν δεν ήταν επίσης αυτό μια αισθητική εμπειρία. Ο καθένας που ενδιαφέρεται να εξετάσει τη δουλειά μου θα διαπιστώσει ότι ακόμα και όταν είναι ανοιχτή προπαγάνδα περιέχει πολλά στοιχεία που ένας επαγγελματίας πολιτικός θα θεωρούσε άσχετα. Δεν μπορώ και δεν θέλω να διαγράψω τελείως την άποψή μου για τον κόσμο που διαμόρφωσα στην παιδική μου ηλικία. Όσο ζω και είμαι σε καλή κατάσταση θα εξακολουθώ να συγκινούμαι έντονα από τον πεζό λόγο, να αγαπώ την επιφάνεια της γης και να ικανοποιούμαι με τα συμπαγή αντικείμενα και με άχρηστες σκόρπιες γνώσεις. Δεν υπάρχει λόγος να καταπιέσω αυτή την πλευρά του εαυτού μου. Ο σκοπός είναι να συμβιβάσω τις εντυπωμένες συμπάθειες και αντιπάθειές μου με τις ουσιαστικά δημόσιες, συλλογικές δραστηριότητες που αυτή η εποχή επιβάλλει σε όλους μας». («Γιατί Γράφω;» 1939).

Και ερχόμαστε έτσι στο θέμα «τέχνη και προπαγάνδα». Ο Orwell είχε επανειλημμένα διατυπώσει τη γνώμη ότι δεν υπάρχει μη-πολιτική λογοτεχνία, ότι «η ιδέα ότι η τέχνη δεν πρέπει να έχει σχέση με την πολιτική είναι από μόνη της μια πολιτική σχέση «και ότι «όλη η τέχνη είναι προπαγάνδα». Επίσης είχε κριτικά εκφράσει ότι «στους καλλιεργημένους κύκλους η άποψη 'η τέχνη για την τέχνη' κατέληγε πραγματικά στη λατρεία του ασήμαντου. Η λογοτεχνία γι' αυτούς δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ένας χειρισμός των λέξεων»³. Παρόλα αυτά ο Orwell κατακρίνει τον Τολστόι που υποστήριζε ότι η τέχνη πρέπει να έχει και να κυρήσσει έναν ορισμένο ηθικό σκοπό. Οι αντιφατικές απόψεις του πάνω στην τέχνη και στο ρόλο του συγγραφέα εκείνη την εποχή φανερώνονται ακόμα πιο καθαρά στο δοκίμιό του «Μέσα στη φάλαινα» (1940) όπου στην αρχή φαίνεται να κατακρίνει την απολιτική θέση του Henry Miller που έλκεται από την ιδέα του να βρίσκεται και να γράφει τα βιβλία του μέσα στην άνετη απομόνωση που προσφέρει το κήτος, να παραμένει απαθής και να δέχεται αναντίρρηση ό,τι και να συμβαίνει έξω. Μετέπειτα όμως, ο Orwell δηλώνει: «είναι ολοφάνερο ότι αυτό που συμβαίνει τώρα, πόλεμος ή όχι πόλεμος, είναι διάλυση του *laissez-faire* καπιταλισμού και της φιλελεύθερης-χριστιανικής κουλτούρας» και συνεχίζει «σχεδόν σίγουρα οδεύουμε προς την εποχή των ολοκληρωτικών δικτατοριών— μια εποχή που η ελευθερία της σκέψης αρχικά θα είναι ένα θανάσιμο αμάρτημα και αργότερα μια αφαίρεση χωρίς νόημα». Έτσι προχωρεί και τελικά επιστρέφοντας στον Miller γράφει: «Φαίνεται πιθανό λοιπόν ότι στα εναπομένοντα χρόνια του ελεύθερου λόγου κάθε μυθιστόρημα που θα αξίζει να διαβαστεί θα ακολουθεί λίγο ή πολύ τη γραμμή που ακολούθησε ο Miller—δεν εννοώ τη τεχνική ή τη θεματική αλλά την άποψη που υπαινισσόταν... Μπες μέσα στη φάλαινα... σταμάτα να αγωνίζεσαι ενάντια στην πορεία του κόσμου ή να προφασίζεσαι ότι την ελέγχεις· απλά δέξου την, υπόμεινέ την και κατάγραφέ την. Αυτή φαίνεται να είναι η συνταγή που κάθε ευαίσθητος μυθιστοριογράφος είναι πιθανόν ότι θα υιοθετήσει τώρα». Για τον Orwell, μένοντας έξω από τη φάλαινα, σίγουρα θα φέρει στον συγγραφέα τη χρεωκοπία της ευαισθησίας και αυτό, όπως θα έλεγε ο Proust, θα είναι το τέλος του ταλέντου. Για τον Orwell, ο συγγραφέας μέσα στη φάλαινα δεν φαίνεται να παρακμάζει μια και δεν ευθύνεται για το ότι κατά την εμπειρία του έχει εγκαταλείψει το αντικείμενό του. Παραφράζοντας μια γνώμη του Γεφτουσένκο, ο συγγραφέας του Orwell όχι μόνον πρέπει να είναι ελεύθερος να καθορίζει τις μορφές που θα πάρει η Δικιά του Ελευθερία αλλά και να είναι ελεύθερος από τον αγώνα για την Ελευθερία. Έτσι ο θρίαμβος της απολογίας της εφησυχασής ολοκληρώνεται.

Οι αντιφάσεις και ανακολουθίες του Orwell δεν περιορίζονται

στο θέμα «πολιτική τέχνη» που αναλύσαμε προηγούμενα αλλά προχωρούν σ' ένα διαφορετικό και πιθανόν σημαντικότερο επίπεδο, εκείνο της πολιτικής ενασχόλησης του συγγραφέα, όχι μόνο σαν οπαδού ή ακτιβίστα αλλά σαν πολιτικού συγγραφέα. Εδώ ο Orwell γίνεται κατηγορηματικός. Ας τον παρακολουθήσουμε στο «Writers and Leviathan» (1948):

«Όταν ένας συγγραφέας ασχολείται με την πολιτική θα πρέπει να το κάνει σαν πολίτης και σαν ανθρώπινο ον, αλλά όχι σαν συγγραφέας. Δεν νομίζω ότι έχει το δικαίωμα, απλά στο όνομα των αισθημάτων του, να αποφεύγει τη βρώμικη δουλειά της πολιτικής. Ακριβώς όπως κάθε άλλος, θα πρέπει να είναι διατεθειμένος να δώσει διαλέξεις σε αίθουσες που κάνει ρεύμα, να γράψει με κιμωλία στα πεζοδρόμια, να μαζέψει ψηφοφόρους πόρτα-πόρτα να μοιράσει προκηρύξεις, ακόμα και να πολεμήσει σε εμφυλίους πολέμους αν αυτό είναι απαραίτητο⁴. Αλλά οτιδήποτε άλλο και να κάνει αυτό που ποτέ δεν πρέπει να κάνει είναι να γράψει για το κόμμα. Θα πρέπει να ξεκαθαριστεί ότι τα γραφτά του είναι κάτι ξεχωριστό... Μήπως όλα αυτά σημαίνουν ότι ο συγγραφέας δεν θα πρέπει να αρνηθεί μόνον την καθοδήγηση από τα πολιτικά αφεντικά αλλά επίσης να απέχει από τη συγγραφή πολιτικών κειμένων; Άλλη μια φορά, σίγουρα όχι!

Δεν υπάρχει κανείς λόγος για τον οποίο δεν θα πρέπει να γράφει, αν το θέλει, με τον πιο ωμό πολιτικό τρόπο. Έτσι θα πρέπει να ενεργεί μόνο σαν άτομο, σαν ξένος, το πολύ σαν ανεπιθύμητος αντάρτης στο πλευρό του τακτικού στρατού... Μερικές φορές, αν ο συγγραφέας είναι ειλικρινής, τα κείμενά του κι η πολιτική του δράση μπορεί πραγματικά να αντιφάσκουν. Υπάρχουν περιπτώσεις που αυτό είναι απλά ανεπιθύμητο: αλλά τότε το φάρμακο για την περίπτωση δεν είναι η παραποίηση των ορμών του αλλά η σιγή.

Το να προτείνεται ότι ένας δημιουργικός συγγραφέας, σε στιγμές σύγκρουσης, πρέπει να χωρίζει τη ζωή του σε δύο μέρη, μπορεί να φανεί ηττοπαθές ή επιπόλαιο: αλλά στην πράξη δεν μπορώ να δω τι άλλο μπορεί να κάνει. Το να κλειδώσεις τον εαυτό σου σε ένα γυάλινο πύργο είναι αδύνατο και ανεπιθύμητο. Το να ενδίδεις σαν άτομο όχι μόνον στην κομματική μηχανή αλλά ακόμη στην ιδεολογία της ομάδας, καταστρέφεις τον εαυτό σου σαν συγγραφέα».

Σ' αυτά τα αποσπάσματα ο άκρατος φιλελευθερισμός του Orwell αναδύεται απερίφραστα. Όπως λέει ο Thirlby (1956, σ. 245): «Η διχασμένη νοητική κατάσταση του ανθρώπου που από ένα τέτοιο πρόβλημα φτάνει σε ξεκάθαρη αντίφαση και που για συνειδησιακούς λόγους, θα μπορούσε να γράψει ένα σύνθημα στο πεζοδρόμιο αλλά δεν θα το ρίξει στο χαρτί, δεν είναι εύκολο να γίνει αντιληπτή». Όμως, η τελευταία ανακολουθία αλλά και όλες οι άλλες αντιφατικές δηλώσεις του Orwell που συζητήσαμε προηγούμενα είναι εξηγήσιμες αν θυμηθούμε ότι ο Orwell δήλωνε στο «Γιατί Γράφω»;: «Σε μια ειρηνική περίοδο μπορεί να είχα γράψει εξεζητημένα βιβλία ή απλές περιγραφές... όπως είναι όμως τα πράγματα έχω υποχρεωθεί να καταλήξω ένα είδος φυλλαδιογράφου». Σύμφωνα με τον Raymond Williams (1971, σ. 33) η λέξη-κλειδί είναι το «υποχρεωθεί» που δείχνει ότι ο Orwell είχε μια ξεκαθαρισμένη εικόνα για τον εαυτό του σαν συγγραφέα όπως θα ήθελε να είναι σε μια άλλη εποχή⁵. Φοβόταν το μέλλον, κι αυτό το δείχνει στο «1984», αλλά ούτε και το παρόν φαίνεται να τον ικανοποιούσε. Για τον Orwell το παρελθόν δεν είναι ο χρόνος της μνήνης και το μέλλον ο χρόνος της ελπίδας. Στην κοινωνία του «1984» το παρελθόν παύει να ασκεί ένα «κύρος» πάνω στους ανθρώπους, το «κύρος» του προηγούμενου, της πατρικότητας, του κοινωνικού πλαισίου στη διαλεκτική του ροή: «Όποιος ελέγχει το παρελθόν ελέγχει το μέλλον: όποιος ελέγχει το παρόν ελέγχει το παρελθόν» («1984»).

Αλλά δεν είναι μόνον οι πολιτικοποιημένοι συγγραφείς στην υπηρεσία του κόμματος που προσβάλλουν τον φιλελευθερισμό του Orwell. Είναι, πιο γενικά, το στρώμα των διανοουμένων. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει ο Orwell είχε παρατηρήσει, σε σχέση με το γιατί έγραψε το «1984», ότι οι ολοκληρωτικές ιδέες είχαν ριζώσει στο μυαλό των διανοουμένων και προσπαθούσε να επεκτείνει αυτές τις ιδέες στις λογικές τους συνέπειες.

Έβλεπε τους διανοούμενους ν' ανεβαίνουν τα σκαλοπάτια της κοινωνικής ιεραρχίας. Σ' έναν υπερδεδεμένο κόσμο η έφεση των διανοουμένων — ιδιαίτερα των αριστερών — για οργάνωση, τάξη,

ορθολογικότητα, για λύση στα προβλήματα της σύγχρονης εποχής τους έφερνε πιο κοντά στην εξουσία όπου «επιτέλους θα μπορούσαν να πιάσουν το μαστίγιο». Όπως είχε emphatic γράψει στο *The Road to Wigan Pier* (1937): «Πιστεύω ότι το βαθύτερο κίνητρο πολλών σοσιαλιστών είναι απλά μια υπερτροφική αίσθηση για τάξη. Η τωρινή κατάσταση δεν τους δυσχεραίνει επειδή δημιουργεί αθλιότητα και ακόμη λιγότερο επειδή κάνει την ελευθερία κάτι το αδύνατο, αλλά επειδή είναι ακατάστατη: αυτό που επιθυμούν βασικά είναι να ανάγουν τον κόσμο σε κάτι που να μοιάζει με σκακιέρα». Και η κρατική εξουσία είχε ανάγκη από εμπειρογνώμονες, ειδικούς, επιστήμονες και ανθρώπους του πνεύματος⁶.

Και στο «1984» ο Orwell παίρνει την τελική εκδίκησή του. Εδώ, η συζήτηση ανάμεσα στον Winston Smith, τον κεντρικό ήρωα του βιβλίου και στον Ο' Brien, τον αξιωματούχο του Εσωτερικού Πυρήνα του κόμματος εξαντλεί σχεδόν όλα τα φιλοσοφικά θέματα που μπορεί κανείς να φανταστεί: τη σχέση γνώσης και γνωρίζοντος, τη λογική για δράση, την έννοια, τη φύση και τη χρήση της ιστορίας, της γλώσσας, της ηθικής και της μεταφυσικής. Αφού όλα ειπωθούν, ο διανοούμενος με τον κρατικό μηχανισμό στη διάθεσή του κάνει τον συζητητή του να γονατίσει και να δηλώσει πίστη, υποταγή αλλά και αγάπη στον υπέρτατο δεσπότη, τον Μεγάλο Αδερφό. Ο «Τελευταίος Άνθρωπος στην Ευρώπη» (τίτλο που ο Orwell είχε σκεφτεί να χρησιμοποιήσει στο βιβλίο αντί για το «1984») έχει πια λυγίσει⁷. Ο θρίαμβος της τεχνοκρατικής διάνοησης πάνω στον άνθρωπο με τις «κοινές» ιδέες, τα «φυσικά» συναισθήματα, τις «ξεπερασμένες» επιθυμίες και τη «γήινη» λογική είναι απόλυτος. Έτσι η ζωή δεν είναι τίποτε άλλο παρά μία καταδίκη σε πορεία ανελέητη.

Ο Orwell «έξω από τη φάλαινα». Πόσα βήματα μπροστά και πόσα πίσω;

«Ένας ευτυχισμένος εφημέριος μπορούσα να είχα υπάρξει εδώ και διακόσια χρόνια, εξαγγέλοντας την αιώνια καταδίκη και κοιτώντας την καρδιά μου να μεγαλώνει»

Από ποίημα του Orwell (1935)

Η απάθεια τυλίγει το 85% του πληθυσμού στην Ωκεανία του «1984»⁸. Είναι οι προλετάριοι στους οποίους ο Orwell αποδίνει τη δυνατότητα εξέγερσης ενάντια στο καθεστώς: θα έφθανε μόνον, όπως ο ίδιος λέει «να κουνηθούν όπως το άλογο διώχνει τις μύγες». Αλλά πάλι αμφιβάλλει: «Ωστόσο αποχτήσουν συνείδηση δεν θα ξεσηκωθούν ποτέ και δεν θα αποχτήσουν συνείδηση παρά μόνον αφού ξεσηκωθούν». Βέβαια οι επιταγές για δράση που δημιουργούνται από την καθημερινή ζωή διεγείρουν τη συνείδηση και με τη σιέρα της η διεργεμένη συνείδηση ωθεί σε παραπέρα δράση. Ο Orwell όμως δεν θέλει, και για λόγους που θα εξηγήσουμε πιο κάτω, να συζητήσει αυτή τη διαλεκτική λύση στο δίλημμα που βάζει στο μυαλό του Winston Smith. Αυτή η επιλογή του φαίνεται να πηγάζει από τη σχεδόν παντελή σιωπή του στο εύλογο ερώτημα του αναγνώστη: Ποιος παράγει τα αγαθά που διατηρούν στη ζωή τους κατοίκους της Ωκεανίας και το πολεμικό υλικό που επιτρέπει τον συνεχή πόλεμο; Κανείς υποθέτει, από τις ελάχιστες νύξεις, ότι πρέπει να είναι οι προλετάριοι. Αλλά τότε τι γίνεται στη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας; Ποιες είναι οι εμπειρίες τους και οι αντιδράσεις τους από την καθημερινή τους τριβή; Τίποτε, μα τίποτε δεν τους περνάει από το μυαλό; Κι αν αυτό πράγματι συμβαίνει, πώς και γιατί συμβαίνει; Η αντίδραση των προλετάρων στο «1984» εξαντλείται στα μικρά παράπονα. «Τα μεγαλύτερα δεινά ξεφεύγουν της προσοχής τους» μια και «στερούνται γενικών ιδεών» για να τα συλλάβουν και να τα κρίνουν. Όπως μας λέει ο R. Williams (1971, σ. 78): «οι προλετάριοι είναι σαν τα μυρμήγκια που μπορούν να βλέπουν μικρά αντικείμενα αλλά όχι μεγάλα».

Αργότερα, και για πρώτη φορά, ο Winston Smith παύει να περιφρονεί τους προλετάρους «ή να τους θεωρεί μόνο μια αδρανή δύναμη που κάποια μέρα θα έρθουν πάλι στη ζωή και θα αναγεννήσουν τον κόσμο». Τους θεωρεί ανθρώπινους με πρωτόγονα αισθήματα που δεν έχουν νεκρωθεί ακόμα μέσα τους. Την ελπίδα του την εναποθέτει στους προλετάρους: το μέλλον τους ανήκει: είναι αθάνατοι. Αλλά από την άλλη μεριά το κόμμα ελάχιστα ασχολείται μαζί τους. Δεν τους παρακολουθεί συνέχεια — η μεγά-

λη πλειοψηφία δεν έχει στα σπίτια της τηλεοθόνη, ο πουριτανισμός που διέπει το κόμμα απουσιάζει εδώ— οι πολυγαμικές σχέσεις και το διαζύγιο επιτρέπονται, δεν προσπαθεί να τους ενσταλάξει τις ιδέες του —απλά αδιαφορεί για τις δικές τους μια και τείνουν να είναι ανύπαρκτες. Και όλα αυτά γιατί το κόμμα τους θεωρεί τελείως ακίνδυνους τώρα και στο μέλλον, απελπισμένα σαν άτομα και παραλυμένα σαν τάξη⁹.

Μετά από αυτή την αντιφατική τοποθέτηση του Orwell πάνω στο θέμα της υποκειμενικής διάθεσης και της αντικειμενικής στάσης των προλεταρίων ας δούμε τις αντίστοιχες θέσεις του Orwell στη καθημερινή ζωή.

Οι τρεις συμφορές και οι εξορκισμοί τους

«Ο Neil Kinnock (τωρινός αρχηγός του Εργατικού Κόμματος) μου είχε πει ότι τα χρόνια της νιότης του στην Ουαλλία, οι λογοτεχνικοί και πολιτικοί ήρωές του ήταν ο Aneurin Bevan και ο George Orwell. Μου είπε: «Για κάποιο λόγο που δεν θυμάμαι πια διάβασα το «1984» πρώτα και δεν μπορούσα να το βγάλω από το μυαλό μου. Μετά διάβασα το *Homage to Catalonia* που με συνάρπασε. Αλλά όταν διάβασα το τελευταίο κεφάλαιο από το *The Road to Wigan Pier* το καλοκαίρι του 1956 (μου φαίνεται) και ήμουν 14 χρονών, τα ένστιχτά μου εκφράστηκαν επιτέλους με λέξεις και ήξερα όχι μόνον ότι ήμουν σοσιαλιστής αλλά γιατί ήμουν σοσιαλιστής».

(Fyvel, 1982, σ. 176)

Όπως είναι γνωστό ο Orwell γεννήθηκε από γονείς που ανήκαν στο μεσοαστικό στρώμα¹⁰. Τα παιδικά του χρόνια σαν εσωτερικός μαθητής σε ιδιωτικά σχολεία κάθε άλλο παρά ευτυχισμένα υπήρξαν. Η περίοδος που πέρασε σαν αστυνόμος της Ινδικής Αυτοκρατορικής Αστυνομίας στη Βιρμανία δημιουργεί μέσα του τα πρώτα αντιιμπεριαλιστικά αισθήματα: «Για πέντε χρόνια ήμουν ένα κομμάτι ενός καταπιεστικού συστήματος και αυτό μ' έχει αφήσει με βαρειά συνείδηση» (*The Road to Wigan Pier*). Επίσης «Υπηρέτησα στην Ινδική Αστυνομία για πέντε χρόνια και προς το τέλος αυτής της περιόδου μίσησα τον ιμπεριαλισμό, που υπηρετούσα, με μια πίκρα που είναι δύσκολο να εξηγήσω. Στον ελεύθερο αέρα της Αγγλίας κάτι τέτοιο δεν γίνεται τελείως κατανοητό. Για να μισήσει κανείς τον ιμπεριαλισμό πρέπει να είναι ένα κομμάτι του» (*The Road to Wigan Pier*). Και αφού παραιτηθεί από το αστυνομικό σώμα για ένα διάστημα περιφέρεται σαν αλήτης στη Νότια Αγγλία, μαζεύει λυκίσκο και στο Παρίσι δουλεύει σαν αχθοφόρος σε ξενοδοχεία ή πλένει πιάτα. «Ένιωσα ότι έπρεπε να ξεφύγω όχι μόνον από τον ιμπεριαλισμό αλλά από κάθε είδους ανθρωπίνης κυριαρχίας. Θέλησα να καταδυθώ, να βρεθώ τελείως χαμηλά ανάμεσα στους καταπιεσμένους, να είμαι ένας από αυτούς και με το μέρος τους ενάντια στους τυράννους τους... Με αυτόν τον τρόπο οι σκέψεις μου στράφηκαν προς την αγγλική εργατική τάξη. Ήταν η πρώτη φορά που ένοιωσα την ύπαρξη της εργατικής τάξης και αρχικά ήταν μόνον επειδή προσέφερε μια αναλογία. Ήταν τα συμβολικά θύματα της αδικίας, που έπαιζαν τον ίδιο ρόλο στην Αγγλία με τους Βιρμανούς στη Βιρμανία» (*The Road to Wigan Pier*).

Μας λέει, λοιπόν, ο Orwell ότι ενήργησε περισσότερο για προσωπικούς παρά για ιδεολογικούς λόγους. Οι Williams (1971, σ. 20) και Eagleton (1970, σ. 106) αποκαλούν το φαινόμενο «αρνητική ταύτιση» δηλαδή την προσέγγιση σε μία ιδέα ή την σύνδεση με μια ομάδα ανθρώπων που πηγάζει από την καθαρά προσωπική κοινωνική εμπειρία του υποκειμένου. Και αυτή η συναισθηματική του επιλογή δεν πρέπει να είχε βαθιές πολιτικές προεκτάσεις. Ένας φίλος του μας διηγείται το επεισόδιο στο Sheffield γύρω στα 1935 όταν ο Orwell έκανε τη γνωριμία ενός κομμουνιστή που άρχιζε να καταφέρεται ενάντια στην αστική τάξη. Ο Orwell τον διακόπτει απότομα: «Κοίτα εδώ, είμαι αστός και η οικογένειά μου είναι αστική. Αν μιλάς με αυτόν τον τρόπο θα σου δώσω γροθιά στο κεφάλι». Και ο ίδιος είχε κάποτε περιγράψει τον εαυτό του σαν «το αμορτισέρ της αστικής τάξης».

Πράγματι, η κοινωνική ανάλυση του Orwell ήταν χαλαρή. Περιγράφει το κλίμα και την ατμόσφαιρα, τη συμπεριφορά και νοοτροπία των μελών της κοινωνίας αλλά η κοινωνική δομή δεν είναι κλίμα· είναι αποτέλεσμα μιας ιστορικής εξέλιξης με συγκεκριμένα σημεία αναφοράς που ο Orwell έχανε από την οπτική γωνία του πρίσματος που χρησιμοποιούσε. Κι έτσι η ανάλυση του φανέρωνε

απελπιστικά θρυμματισμένες εικόνες μικροσκοπικά και ασύνδετα σκίτσα της κοινωνίας. Ο Orwell μίσησε ό,τι είδε από τον καπιταλισμό και τον ιμπεριαλισμό αλλά ποτέ δεν μπόρεσε να δει τον πρώτο σαν συνέπεια του δεύτερου και τον δεύτερο στην ολότητά του σαν οικονομικό και πολιτικό σύστημα¹². Ούτε μπόρεσε να συνδυάσει την πίστη του σε πολιτικές ιδέες με το πώς αντιλαμβάνονταν και ερμήνευε την πολιτική πραγματικότητα. Για τον Orwell: «Η ενέργεια που αληθινά διαμορφώνει τον κόσμο πηγάζει από τα συναισθήματα —φυλετική περηφάνεια, λατρεία για τους ηγέτες, θρησκευτική πίστη, αγάπη για τον πόλεμο— που οι φιλελεύθεροι διανοητές μηχανικά διαγράφουν θεωρώντας τα αναχρονισμούς, και που τα έχουν συνήθως καταστρέψει μέσα τους έτσι ώστε έχουν χάσει κάθε δύναμη για δράση» («Wells, Hitler and the World State», 1941). Με την υιοθέτηση μιας τέτοιας αντίληψης για τη δυναμική της κοινωνίας η απόρριψη της μαρξιστικής ερμηνείας από τον Orwell δεν έρχεται σαν έκπληξη. Ιδιαίτερα διαφωνεί με τον καθοριστικό ρόλο που δίνει ο μαρξισμός στην ταξική πάλη ενώ αρνείται, όπως ο Orwell έλεγε, τη σημασία της θρησκείας, του πατριωτισμού, της ηθικής. Έτσι γι' αυτόν οι μαρξιστές δεν μπορούν να καταλάβουν τους ανθρώπους μια και νομίζουν ότι κατέχουν την απόλυτη αλήθεια. Πάλι όμως έγραφε: «Η πάλη της εργατικής τάξης είναι σαν την ανάπτυξη ενός φυτού. Το φυτό είναι τυφλό και ανόητο αλλά γνωρίζει αρκετά για να μπορεί να ανεβαίνει προς το φως και αυτό θα συνεχίζει να το κάνει παρόλες τις ατελείωτες απογοητεύσεις» («Looking back on the Spanish Civil War», 1942).

Αλλά η βαθύτατη απαισιοδοξία του τον κάνει να γράφει: «Πιθανόν ένας βαθμός δοκιμασίας είναι αναπόφευκτος στην ανθρωπινή ζωή, πιθανόν οι επιλογές που έχει ο άνθρωπος είναι εντός του κακού, πιθανόν ακόμα ο σκοπός του σοσιαλισμού δεν είναι να κάνει τον κόσμο τέλει αλλά να τον κάνει καλύτερο. Όλες οι επαναστάσεις είναι αποτυχίες αλλά δεν είναι όλες ίσες αποτυχίες» («Arthur Koestler», 1944). Σ' αυτό το σημείο η συνέπεια ανάμεσα στην πολιτική του κρίση και το μήνυμα των βιβλίων του είναι άξια προσοχής. Όπως είπε ο Zwerdling (1974 β, σ. 97): «Κάθε του μυθιστορημα είναι για μια αποτυχημένη επανάσταση». Και αυτό που φοβάται ο Orwell και που προβάλλει το «1984» είναι όχι τόσο ότι η επανάσταση θα αναβάλλεται για πάντα αλλά ότι η επανάσταση που η εργατική τάξη απεργάζεται θα γεννήσει και θα θρέψει ένα τέρας. Τη σκέψη του M. Djilas ότι η επαναστατική δύναμη μετατρέπεται σε βία και τυραννία μόλις πάψει να λειτουργεί σαν μέσον αλλαγής, φαίνεται ν' ασπάζεται κι ο Orwell. Όχι όμως σαν υπόθεση αλλά σαν αναπόφευκτη βεβαιότητα.

Η δυσπιστία του Orwell στη δυνατότητα ενός γνήσιου σοσιαλιστικού μετασχηματισμού έχει τις ρίζες της και τις ιδέες του για την εργατική τάξη. Αναγνωρίζει ότι «Σε μένα στα πρώτα χρόνια της παιδικής μου ηλικίας, σε όλα σχεδόν τα παιδιά οικογενειών σαν τη δική μου, οι κοινοί άνθρωποι έμοιαζαν περίπου σαν υπάνθρωποι» (*The Road to Wigan Pier*). Αργότερα που ο Orwell θέλησε να ξεφύγει από τον «καθώς πρέπει» κόσμο που τον περιέβαλε, προσεγγίζει το προλεταριάτο, πραγματικό και λούμπεν, και παρά τις δηλώσεις του τύπου: «αν υπάρχει ένα είδος άνδρα από τον οποίο νιώθω υποδεέστερος αυτός είναι ο ανθρακωρύχος», πάντα δυσκολεύεται να τρέφει προς αυτό γνήσια και πηγαία συμπάθεια. Ο Burgess σχολιάζει σχετικά: Ο Orwell «προσπάθησε να αγαπήσει τους εργάτες αλλά δεν μπορούσε. Είχε κοντά στην καρδιά του την υπόθεση της δικαιοσύνης για την εργατική τάξη αλλά δεν μπόρεσε ουσιαστικά να παραδεχθεί τους εργάτες σαν πραγματικούς ανθρώπους. Ήταν ζώα-ευγενή και δυνατά όπως το άλογο στην Φάρμα των Ζώων, ο Boxer, αλλά βασικά φτιαγμένοι από διαφορετική πάστα απ' ό,τι ο εαυτός του. Αγwonίστηκε ενάντια στην ανικανότητα να τους κατανοήσει με απελπισμένες πράξεις στέρησης, αλητεύοντας στο Παρίσι και το Λονδίνο, κάνοντας διακοπές στην κόλαση για να γράψει το βιβλίο *Wigan Pier*. Ένιωσε οίκτο για τους εργάτες και τα ζώα. Επίσης τα φοβήθηκε. Υπήρχε ένα δυνατό στοιχείο νοσταλγίας μέσα του για τη ζωή της εργατικής τάξης που δεν μπορούσε αυτός να ζήσει» (Burgess, 1978, σσ. 32, 3).

Στα μυθιστορήματά του λείπουν οι ολοκληρωμένοι χαρακτήρες από την εργατική τάξη¹³. Στη *Φάρμα των Ζώων* η επανάσταση ξεσπάει «αυθόρμητα» «προτού σχεδόν τα ζώα καταλάβουν τι έχει συμβεί». Η γνώση, οι ιδέες και οι πρωτοβουλίες βρίσκονται

πάντα με το μέρος της άρχουσας τάξης παρόλο που μερικές φορές τα μέλη της φέρονται εγωιστικά και ανίκανα. Τα γουρούνια της Manor Farm ανακαλύπτουν συνέχεια ότι τους λείπει η τεχνική γνώση του ανθρώπου αλλά και δεν μπορούν να την αποκτήσουν ή να την αφομοιώσουν. Η προσπάθεια για τον ανεμόμυλο αποτυχαίνει οικτρά (Walsh, 1956 σ. 37). Η εμπιστοσύνη του Orwell στην εργατική τάξη και τις δυνατότητές της είναι ανύπαρκτη. Για τη διψα της εργατικής τάξης για μόρφωση γράφει στο *The Road to Wigan Pier*: «Δεν υπάρχει ούτε ένα αγόρι της εργατικής τάξης μέσα σε χίλια που να μην περιμένει με λαχτάρα την ημέρα που θα τελειώσει το σχολείο... Στην εργατική τάξη, η ιδέα να συνεχίσει κανείς το σχολείο ως περίπου την περίοδο της ενηλικίωσης αντηχεί σαν κάτι υποτιμητικό και άνανδρο». Σε αντίθεση με τα μυθιστορήματά του, στα βιβλία-χρονικά (*The Road to Wigan Pier*, *Down and Out in Paris and London*, *Homage to Catalonia*) οι περισσότεροι ήρωές του προέρχονται από την εργατική τάξη αλλά ο Orwell δεν τους μεταχειρίζεται σαν αντιπρόσωπους της τάξης τους, με την πολιτική σημασία, αλλά σαν φορείς μιας φυσικής ενέργειας που προέρχεται από πηγές που βρίσκονται έξω από την κοινωνική ύπαρξη και εμπειρία των ανθρώπων (Hynes, 1971, σ. 9). Ειδικότερα, για το *The Road to Wigan Pier* ο Eagleton (1970, σ. 104, 5) γράφει ότι «... είναι μία συμπαθητική έρευνα της ζωής του εργαζόμενου λαού, αλλά είναι μελέτη των απόψεων του Orwell όχι του λαού· οι αναλύσεις είναι οξυδερκείς και συναισθηματικά λεπτομερείς αλλά είναι περιγραφές του περιβάλλοντος παρά των εμπειριών (του εργαζόμενου λαού)».

Όσο για τη σχέση της εργατικής τάξης με το σοσιαλισμό ο Orwell μας διαβεβαιώνει ότι «ούτε ένας γνήσιος εργάτης δεν καταλαβαίνει τις βαθύτερες επιπτώσεις του Σοσιαλισμού» και «αγωνιζόμενος ενάντια στην αστική τάξη ο εργάτης... καταλήγει αστός». Και τελικά, «πιθανόν μια αταξική κοινωνία δεν σημαίνει μια μακάρια κατάσταση όπου όλοι θα συμπεριφέρονται ακριβώς όπως και πριν με τη διαφορά ότι δεν θα υπάρξει ταξικό μίσος ή σνομπισμός: πιθανά σημαίνει την ύπαρξη ενός ψυχρού και άγονου κόσμου όπου τα ιδεώδη μας οι κωδικές μας, οι προτιμήσεις μας —δηλαδή η ιδεολογία μας δεν θα έχει πια έννοια» (*The Road to Wigan Pier*)¹⁴.

Η αντιφατική πορεία του Orwell ανάμεσα στα γεγονότα και τις ιδέες της εποχής του εκδηλώνεται καθαρά και στην προσωπική του στάση απέναντι στο σοσιαλιστικό κίνημα. Δηλώνει στο *The Road to Wigan Pier*: «... πριν να μπορείς να βεβαιωθείς αν είσαι γνήσια υπέρ του σοσιαλισμού πρέπει ν' αποφασίσεις αν η τωρινή κατάσταση είναι ανεκτή ή όχι, και πρέπει να πάρεις μια οριστική στάση απέναντι στο τρομερά δύσκολο θέμα της κοινωνικής τάξης» και στο βιογραφικό του πρόλογο για την Ουκρανική έκδοση (1947) της *Φάρμας των Ζώων* έγραφε: «Ως το 1930 δεν θεωρούσα τον εαυτό μου σοσιαλιστή. Από την φύση μου δεν είχα ως τα τότε ξεκαθαρισμένες πολιτικές απόψεις. Έγινα σοσιαλιστής περισσότερο από αηδία για την καταπιεσμένη και παραμελημένη ζωή του φτωχότερου τμήματος των βιομηχανικών εργατών παρά από οποιαδήποτε θεωρητική κατανόηση μιας σχεδιασμένης κοινωνίας». Και τέλος, στο δοκίμιο «The Lion and the Unicorn» (1940) προτείνει ορισμένα μέτρα (π.χ. εθνικοποιήσεις, αναδιανομή του εισοδήματος, μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος) σε μια προσπάθεια, όπως λέει, «... να μεταβάλει τον πόλεμο σε επαναστατικό πόλεμο και την Αγγλία σε σοσιαλιστική δημοκρατία».

Η υστερική του όμως αντιπάθεια απέναντι, όχι μόνον στο Βρετανικό Κομμουνιστικό Κόμμα και στη Σοβιετική Ένωση¹⁵ αλλά και γενικότερα στο να ανήκει κανείς, και ιδιαίτερα οι διανοούμενοι¹⁶, σε κάτι πλατύτερο από τον εαυτό του και να δουλεύει ενεργά για έναν κομματικό σκοπό, τον κάνει να δηλώνει το 1949: «Αν μόνο μπορούσα να γινόμουν η *eminence grise* του Nye (δηλαδή του *Aneurin Bevan*, υπουργού Υγείας στην πρώτη μεταπολεμική εργατική κυβέρνηση και συμβόλου της σοσιαλιστικής αριστεράς) σύντομα θα σηκώναμε τη χώρα όρθια στα πόδια της» (Ο' Flinn, 1975, σ. 19)¹⁷ και «όλα τα αριστερά κόμματα στις εκβιομηχανισμένες χώρες είναι στο βάθος μια απάτη, γιατί αγωνίζονται ενάντια σε κάτι που πραγματικά δεν θέλουν να καταστρέψουν» («*Rudyard Kipling*», 1942).

Η τελευταία άποψη επαναλαμβάνεται στο «1984»: «Σε κάθε παραλλαγή του σοσιαλισμού που εμφανίστηκε περίπου από το 1900 και μετά, ο σκοπός για εγκαθίδρυση της ελευθερίας και ισότητας,

όλο και περισσότερο εγκαταλείπονταν απροφάσιστα και «Γύρω στην τέταρτη δεκαετία του 20ου αιώνα όλα τα κύρια ρεύματα της πολιτικής σκέψης ήταν αυταρχικά. Ο επίγειος παράδεισος είχε δυσφημιστεί ακριβώς τη στιγμή που μπορούσε να είχε πραγματοποιηθεί». Καταλήγοντας, δεν θα ήταν άστοχο να παρατηρήσουμε ότι η σκέψη του Orwell στο σύντομο διάστημα της ενήλικης ζωής του κατατρεχόταν από τις τρεις μεγαλύτερες συμφορές που αυτός διάκρινε γύρω του: την ύπαρξη κοινωνικών τάξεων την καταπίεση και τη φτώχεια. Απέναντι σ' αυτά προβάλλει σαν αντίδοτα την ευπρέπεια, την ελευθερία και τη δικαιοσύνη. Ο σοσιαλισμός που ο Orwell διατεινόταν ότι πρέσβευε ήταν μάλλον ένα είδος συναισθηματικού και ανθρώπινου φιλελευθερισμού που πλησίαζε την «ηθική, ημιθρησκευτική παράδοση με καταγωγή τον ευαγγελικό προτεσταντισμό» (1948). Και σ' αυτόν τον συναισθηματισμό του πρέπει να οφειλόταν η εύκολη αλλαγή της γνώμης του και η παράδοση αντιφατικότητας της σκέψης του. Πιθανόν ο επιτυχέστερος χαρακτηρισμός του ήταν αυτός που ο ίδιος είχε αποδώσει στον Jonathan Swift («*Politics vs. Literature*», 1946): ένας αναρχικός Τόρυ.

Έχει παρατηρηθεί από μελετητές του Orwell ότι πολλές από τις ιδέες αλλά και τις λεπτομέρειες που υπάρχουν στο «1984» είναι παρμένες, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, από άλλους ουτοπικούς και αντι-ουτοπικούς συγγραφείς (τον Wells, τον Huxley, τον Zamiatin, τον Swift, τον Koestler, τον Burnham για να αναφέρουμε τους σημαντικότερους)¹⁹. Πιθανόν, οι εμπνεύσεις και τα δάνεια του Orwell να μην έχουν τόσο μεγάλη σημασία όσο το γεγονός ότι βιβλία που είχε διαβάσει σε διάφορες περιόδους της ζωής του, επέδρασαν στη σκέψη του, εντυπώθηκαν στο μυαλό του και ρίχτηκαν στο χαρτί του τελευταίου βιβλίου του. Αλλά πάλι αυτές οι ιδέες δεν είχαν μείνει αδρανείς ως την ημέρα που ο Orwell άρχισε να γράφει το «1984». Αντίθετα, είχαν διαπεράσει όλη τη ζωή και το έργο του. Έτσι, σωστά έχει λεχθεί από φίλους και μελετητές του ότι το «1984» «είναι η συσσωρευμένη εμπειρία ετών» και ότι ο Orwell «καταφέρνει να στοιβάξει στο 1984 σχεδόν όλες τις ιδέες των προηγούμενων βιβλίων του». Όπως σημειώνει ο Steinhoff (1975, σ. 123) είναι σίγουρα μια επιτρεπτή υπερβολή το ότι από την αρχή ως το τέλος ο Orwell πάντοτε έγραφε το ίδιο μυθιστόρημα. Όχι μόνον τα έργα του χαρακτηρίζονται από τον ίδιο τόνο και ύφος αλλά σε όλα αυτά η κεντρική ιστορία είναι μια κρυμμένη ή ανοιχτή εξέγερση, που τελικά είναι καταδικασμένη ν' αποτύχει, ενάντια σε ένα είδος ζωής παραδεχτό από πολλούς αλλά αφόρητο από τους πρωταγωνιστές. Σχεδόν όλο του το έργο είναι το χρονικό του επερχόμενου χάους όπως αυτός το έβλεπε. Αυτή είναι ίσως η μόνη συνέπεια του ανθρώπου και του συγγραφέα Orwell. Γι' αυτό πιθανά να είναι λάθος να προσπαθούμε να βάζουμε σε χρονολογικά κουτάκια τις θέσεις και τις αντιθέσεις, τις συμπάθειες και τις αντιπάθειες, τις γνώμες και τις αναιρέσεις τους, τον έμπρακτο ηρωισμό και την πρόσκληση για μακάριο εφesuχασμό του Orwell.

Από την άλλη μεριά (όσο παράδοξη κι αν φαίνεται αυτή η αντίφαση —όμως ας μη ξεχνάμε την κύρια θέση του παράδοξου σ' ολόκληρον τον Orwell) ίσως να είναι λάθος να του κολλάμε την απλοϊκή και μονοσήμαντη ετικέτα του χονδροειδούς και κυνικού ψυχροπολεμικού φερεφώνου ή ακόμα περισσότερο να τον εξυψώνουμε στο βάθρο του συμβόλου ενός οποιουδήποτε σοσιαλισμού. Συνολικά, η μόνη σημαντική συνέπειά του να ήταν ενδεχόμενα η φύση της ίδιας της ευρηματικής αντιφατικότητάς του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Burgess, A., 1985, Hutchinson, London, 1978.
Crick, B., *George Orwell - A Life*, Secker and Warburg, London, 1980.
Deutscher, I., «"1984" - The Mysticism of Cruelty» στο *Russia in transition and other essays*, Coward -Mc Cann, Inc., N.Y., 1957.
Eagleton, T., «George Orwell and the Lower Middle-class Novel» στο *Exiles and Emigrés*, Chatto and Windus, London, 1970.
Fyvel, T.R., *George Orwell: A personal memoir*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1982.
Hynes, S. (ed.), *Twentieth Century Interpretations of 1984*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1971.
Mander, J., *The Writer and Commitment*, Secker and Warburg, London, 1961.
O' Flinn, P., *Then and Us in Literature*, Pluto Press, London, 1975.
Popkin, H., στο J. Meyers (ed.), *George Orwell: the Critical Heritage*, Routledge and Kegan Paul, London, 1975.

Raskin, J., «George Orwell and the Big Cannibal Critics», *Monthly Review*, May 1983.
 Spender, S., «Introduction to "1984"» στο *Hynes op. cit.*
 Steinhoff, W., *The Road to "1984"*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1975.
 Thirlby, P., «Orwell as a Liberal» *The Marxist Quarterly*, 1956.
 Thompson, E.P. (ed.), «Outside the Whale» στο *Out of Apathy*, Stevens and Sons Ltd, London, 1960.
 Walsh, J., «George Orwell», *The Marxist Quarterly*, January 1956.
 Williams, R., *Orwell*, Fontana/Collins, Glasgow, 1971.
 Woodcock, G., *The Crystal Spirit: A study of George Orwell*, Penguin, Harmondsworth, 1967.
 Zwerdling, A., «Orwell: Socialism v Pessimism», *New Review*, June 1974 (α).
 Zwerdling, A., *Orwell and the Left*, Yale University Press, New Haven, Conn., 1974 (β).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Είναι παράξενο ότι το 1941 ο Orwell απέκλειε τη μεταμόρφωση της Αγγλίας σε αντίγραφο της Ναζιστικής Γερμανίας ενώ το 1949 δεν απέκλειε τη μεταμόρφωσή της σε «ολοκληρωτικό καθεστώς κομμουνιστικού ή φασιστικού τύπου»: «Τα ανθρώπινα όντα επηρεάζονται από το παρελθόν τους. Η Αγγλία μπορεί να υποστεί πολλές εκφυλιστικές αλλαγές σαν αποτέλεσμα του πολέμου, αλλά δεν μπορεί, εκτός αν κατακτηθεί, να μεταβληθεί σε Ναζιστική Γερμανία.... Το ανθρώπινο υλικό που απαιτείται γι' αυτό απουσιάζει. Αυτό το οφείλουμε σε τρεις αιώνες ασφάλειας, και στο γεγονός ότι δεν ηττηθήκαμε στον τελευταίο πόλεμο».

Επίσης, ας σημειωθεί, ότι ο εκδότης μόλις διάβασε το «1984» πριν την εκτύπωσή του έγραψε στην έκθεσή του για το βιβλίο: «Το πολιτικό σύστημα που επικρατεί είναι Ινγκο = Αγγλικός Σοσιαλισμός. Αυτό το ερμηνεύω σαν εσκεμμένη και σαδιστική επίθεση στο σοσιαλισμό και γενικά στα σοσιαλιστικά κόμματα. Φαίνεται να δείχνει την τελική ρήξη του Orwell με το

σοσιαλισμό...». Βέβαια την ύπαρξη της μυστικής αυτής έκθεσης αγνοούσε ο Orwell.

2. Λίγο πριν ο Orwell παραιτηθεί από το BBC (1943) παρομοίωσε τον εαυτό του με «ένα πορτοκάλι ποδοπατημένο από μια βρώμικη μπότα».

3. Για τα πρώτα ποιήματα του T.S. Eliot ο Orwell είχε γράψει (1942) ότι ήταν «... η τελευταία άναρθρη κραυγή μιας πολιτιστικής παράδοσης, ποιήματα που εκφράζουν μόνον τον καλλιεργημένο ραντιέρη τρίτης γενιάς, τους ανθρώπους που μπορούν να συναισθάνονται και να κάνουν κριτική αλλά που δεν είναι ικανοί να ενεργήσουν».

4. Ο Orwell είχε παραδεχθεί ότι έγραφε συνθήματα υπέρ του ΡΟΥΜ στη Βαρκελώνη κατά τη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου.

5. Για το πόσο ελκυστική εύρισκε ο Orwell την πριν από τον Α' παγκόσμιο πόλεμο εποχή κοίτα Porkin (1975, σσ. 322,3) και Mander (1961, σ. 89).

6. Βέβαια, όπως και σε πολλά άλλα σημεία, ο Orwell δεν πρωτοτυπεί. Οι ιδέες του πρώην τροτσκιστή Αμερικανού συγγραφέα, James Burnham, τον είχαν βαθύτατα επηρεάσει. Ο Orwell είχε επανειλημμένα συζητήσει το έργο του Burnham και παρόλο που διαφωνούσε με συγκεκριμένες απόψεις του (π.χ. το αναπόφευκτο ενός προληπτικού πολέμου ενάντια στη Σοβιετική Ένωση και την απαγόρευση του Αμερικάνικου κομμουνιστικού κόμματος) πιθανόν αυτό να είχε τη μεγαλύτερη από κάθε άλλο βιβλίο επίδραση στο «1984» κοίτα Steinhoff 1975, κεφ. 3 και σσ. 200-4.

7. Ο Orwell για να τονίσει το επείγον του μηνύματός του (έναν αιώνα μετά τη δημοσίευση του Κομμουνιστικού Μανιφέστου και τη χρονιά των επαναστάσεων στην Ευρώπη) είχε προτείνει τον τίτλο «1949» αλλά μεταπίεσθη από την γνώμη των εκδοτών του που έβρισκαν τον τίτλο υπερβολικό. Έτσι, το 48 μετατράπηκε σε 84. Επίσης ας σημειωθεί ότι το 1884 ιδρύθηκαν στη Βρετανία η Fabian Society, η Social Democratic Federation και η Socialist League (η πρώτη πολιτική οργάνωση που χρησιμοποίησε τη λέξη «σοσιαλιστικός» στην ονομασία της). Ένας αιώνας Ινγκο ως το 1984!

8. Ας θυμηθούμε ότι ο δημοκράτης James Harrington στις μέρες του Cromwell (1656) έγραψε την ουτοπική «Oceana». Δεν ήταν σάτιρα ούτε θεωρία ενός μεγάλου κοινωνικού φιλοσόφου. Όπως ο ίδιος την είχε αποκαλέσει, ήταν «μια πολιτική ρομαντική περιπέτεια», μια προσπάθεια να προτείνει λύση στα προβλήματα της χώρας του σε μια κρίσιμη ιστορική εποχή. Ο ουτοπισμός του κεντρώνεται στην ιδέα της λαϊκής κυριαρχίας.

9. Μήπως και δεν είναι τυχαίο ότι ο Orwell δεν θέλησε να παραθέσει το κομμάτι του «Θεωρία και η πρακτική του ολιγαρχικού κολλεκτιβισμού» όπου, όπως μαντεύει ο Winston Smith, οι προλετάριοι θεωρούνται από τον Goldstein σαν η ελπίδα του μέλλοντος;

10. Κάποτε είχε παρατηρήσει: «Σχεδόν όλο το οικογενειακό εισόδημα δαπανιέται για να διατηρούνται τα προσχήματα».

11. Επίσης: «Εκείνο που βαθύτατα ήθελα εκείνον τον καιρό ήταν να βρω κάποιο τρόπο για να ξεφύγω ολοκληρωτικά από τον ευνοήσιμο κόσμο».

12. Μας λέει στο «1984» ότι αν δεν υπήρχαν τα εκατοντάδες εκατομμύρια των κατοικημένων και σκληρά εργαζομένων κούληδων που κατοικούν στο τετράπλευρο με άκρα την Ταγγέρη, τη Μπραζαβίλ, το Νταργουίν, και το Χονγκ-Κονγκ, η δομή της παγκόσμιας κοινωνίας και ο τρόπος με τον οποίο αυτή διατηρείται, δεν θα ήταν διαφορετικός.

13. Όπως εξάλλου και από την άρχουσα τάξη. Οι κύριοι χαρακτήρες του Orwell είναι από τα μεσοαστικά στρώματα και ιδιαίτερα εκείνα που δυσκολεύονται να επιπλέουν, εγκλωβισμένα ανάμεσα στη διατήρηση των ορθόδοξων κανόνων καλής συμπεριφοράς και τη στέρηση.

14. Τη λειτουργία του ανομιτισμού σαν εγγύηση στη διατήρηση της ευπρέπειας ο Orwell τονίζει στο «Raffles and Miss Blandish» (1944).

15. Λίγο μετά τη μάχη του Στάλινγκραντ, ο Orwell δήλωνε ότι η λύδια λίθος της πνευματικής εντιμότητας ήταν η προθυμία για κριτική της Ρωσίας και του Στάλιν. Πάλι το 1948 έγραφε στον *Observer* «... ίσως η Ρωσία να είναι σήμερα πιο μακριά από έναν εξισωτικό σοσιαλισμό από ό,τι ήταν εδώ και τριάντα χρόνια», αλλά το 1946 είχε επισημάνει: «ποτέ δεν έχω αλλάξει τη στάση μου απέναντι στο σοβιετικό καθεστώς από τότε που για πρώτη φορά άρχισα να το παρατηρώ στη δεκαετία του '20. Αλλά αντί να με έχει απογοητεύσει, τελικά έχει εξελιχτεί κάπως καλύτερα απ' ό,τι είχα προβλέψει εδώ και δεκαπέντε χρόνια». Επίσης ομολογεί ότι είχε σχίσει αφίσες της κομμουνιστικής εφημερίδας *Daily Worker* (1941).

16. Οι λέξεις «σοσιαλισμός» και «κομμουνισμός», έλεγε ο Orwell μαγνητίζουν τους γυμνιστές, τους σανδαλοφόρους, τους μανιακούς του σεξ, τους ειρηνόφιλους, τις φεμινίστριες, τους γενειοφόρους χορτοφάγους, τους φανατικούς υποστηρικτές του ελέγχου των γεννήσεων κ.ά. Ο δεξιός, από την άλλη μεριά χαρακτηρίζεται σαν ο ευηπόλητος σκεπτόμενος μέσος άνθρωπος (Thompson, 1960, σ. 161).

17. Η «συνωμοτική» ερμηνεία της ιστορίας που έδινε ο Orwell στα μεταπολεμικά γεγονότα παρουσιάζεται από τον Deutscher (1957), σ. 243.

18. Παρόλα αυτά ο Orwell ένα χρόνο μετά από την επιστροφή του στην Αγγλία (1937) όπου για τέσσερις μήνες είχε πολεμήσει με την πολιτοφυλακή του ΡΟΥΜ στο μέτωπο της Αραγονίας, γίνεται μέλος του Independent Labour Party. Έπειτα από δύο περίπου χρόνια παραιτείται. Κοίτα «Why I joined the ILP» (1938) στον 1ο τόμο των *Collected Essays* και για τους λόγους παραίτησης «Autobiographical Note» (1940) στον 2ο τόμο, καθώς και Steinhoff (1975, σσ. 72, 3).

19. Η πιο διαφωτιστική ανάλυση των επιρροών που είχε δεχθεί ο Orwell βρίσκεται στον Steinhoff (1975, Πρώτο Μέρος).

Εξόρμηση

ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

**express
news**

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΕΝ ΣΥΝΤΟΜΙΑΙ

Δέν υπάρχει λόγος νά κρατάτε ολόκληρες τίς εφημερίδες πού διαβάζετε, γιά νά φυλάξετε μία είδηση πού σάς ενδιαφέρει. Κρατείστε μόνο τήν είδηση.

Ζητείστε μας τά αποκόμματα όλων τών εφημερίδων, γιά νά μή μπείτε εσείς στόν κόπο νά τά συγκεντρώσετε.

Δουλειά μας είναι νά ενημερωνόμαστε καί νά σάς ενημερώνουμε.

Διαβάζουμε όλες τίς εφημερίδες (έλληνικές καί ξένες) καί κρατάμε γιά λογαριασμό σας, τά αποκόμματα πού σάς άφορούν.

Δέν είμαστε «μερικοί άνθρωποι», αλλά ένα ολόκληρο δημοσιογραφικό έπιτελείο πού δουλεύει υπεύθυνα γιά τήν ειδική - δική σας ενημέρωση.

Επικοινωνείστε μαζί μας!

EXPRESS NEWS

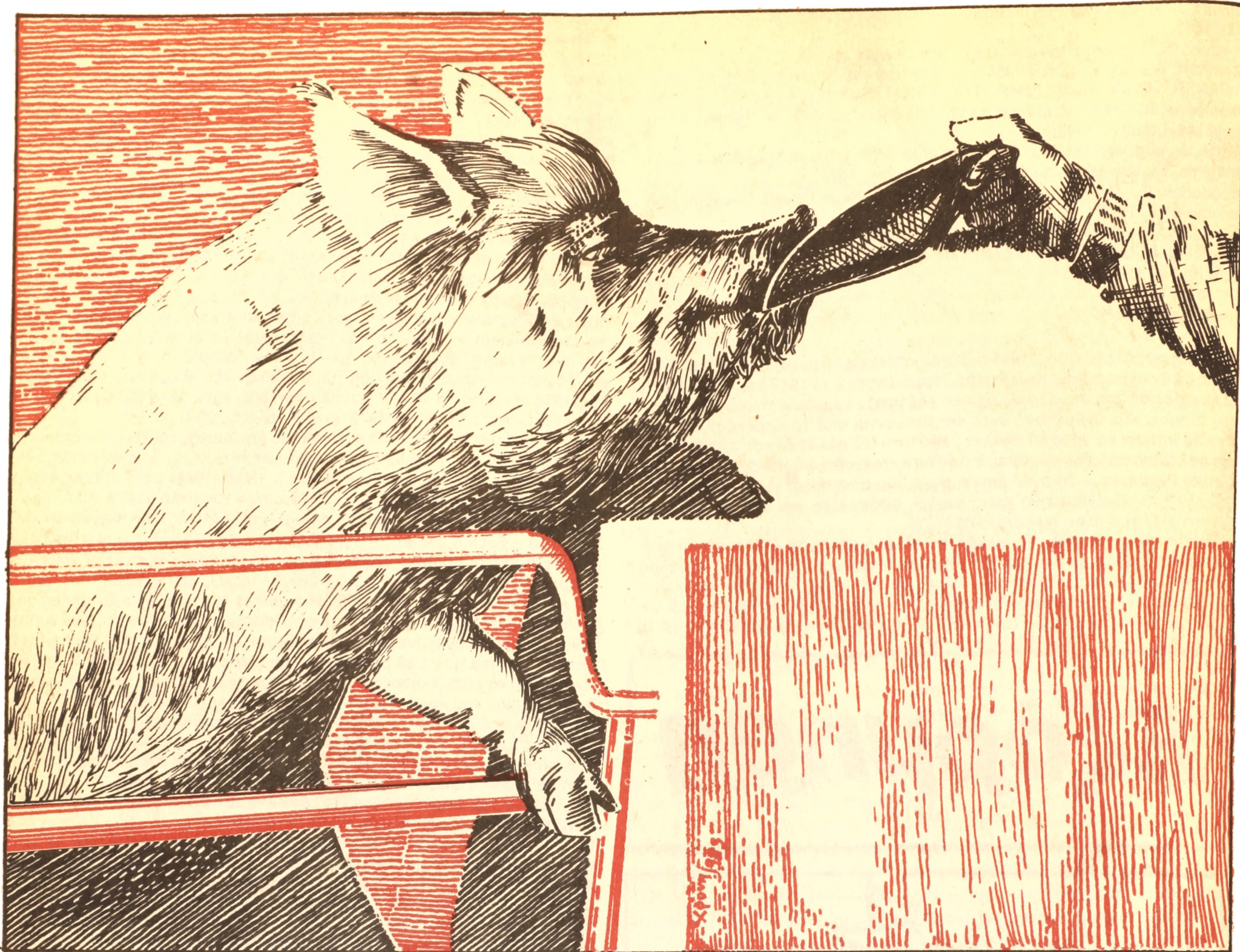
Τό προσωπικό σας Άρχείο.

ΣΤΡΑΤΟΣ ΜΟΥΥΒΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ & ΞΕΝΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ 6 ΤΗΛΕΦ. 3243.351 ΑΘΗΝΑΙ Τ. Τ. 122

Στα πρώτα χρόνια του εικοστού αιώνα, το όραμα μιας μελλοντικής κοινωνίας που θα ήταν απίστευτα πλούσια, άνετη, πειθαρχημένη και επαρκής, ένας κόσμος αστραφτερός από γυαλί, ατσάλι και κάτασπρον πετρώματα, αποτελούσε μέρος της συνείδησης σχεδόν κάθε μορφωμένου ανθρώπου. Η επιστήμη και η τεχνολογία εξελίσσονταν ταχύτατα και φαινόταν φυσικό να υποθέτει κανείς πως θα συνέχιζαν να εξελίσσονται. Αυτό δεν έγινε· και τούτο οφείλεται απ' το ένα μέρος στην ένδεια όπου οδήγησε μια μακριά σειρά πολέμων και επαναστάσεων, από το άλλο γιατί η επιστημονική και η τεχνική πρόοδος βασιζόνταν στην εμπειρική σκέψη που δεν μπορούσε να επιζήσει σε μια αυστηρά συγκροτημένη κοινωνία.

Ο κόσμος είναι στο σύνολό του, πιο πρωτόγονος σήμερα απ' ό,τι ήταν πριν από πενήντα χρόνια. Μερικές υπανάπτυκτες περιοχές έχουν προοδεύσει και διάφορα όργανα, που έχουν πάντα κάποια σχέση με τον πόλεμο και την αστυνόμευση έχουν τελειοποιηθεί αλλά τα πειράματα και οι εφευρέσεις σε μεγάλο ποσοστό σταμάτησαν. Επιπλέον οι καταστροφές του ατομικού πολέμου του 1950 δεν επανορθώθηκαν ποτέ εντελώς. Εν τω μεταξύ οι κίνδυνοι που ενυπάρχουν στη μηχανή υφίστανται πάντα.

Από τη στιγμή που εμφανίστηκε για πρώτη φορά η μηχανή έγινε φανερό σε όλους τους σκεπτόμενους ανθρώπους, ότι η ανάγκη του ανθρώπινου μόχθου και κατά συνέπεια σ' ένα μεγάλο βαθμό, της ανθρώπινης ανισότητας, είχε εκλείψει. Αν η μηχανή χρησιμοποιόταν γι' αυτόν τον σκοπό, η πείνα, η εξοντωτική δουλειά, ο αναλφαβητισμός και η αρρώστεια θα εξαφανίζονταν μέσα σε λίγες γενεές. Και πραγματικά, χωρίς να έχει χρησιμοποιηθεί με τέτοια πρόθεση, με το να παράγει πλούτη που μερικές φορές ήταν αδύνατο να μη μοιραστούν —η μηχανή με ένα είδος αυτόματης διαδικασίας ανέβασε πολύ το βιοτικό επίπεδο του μέσου ανθρώπου, για μια περίοδο πενήντα χρόνων στο τέλος του δεκάτου ενάτου και στις αρχές του εικοστού αιώνα.

Αλλά ήταν επίσης φανερό πως μια γενική αύξηση του πλούτου απειλούσε την καταστροφή —γιατί πραγματικά με μια έννοια ήταν η καταστροφή— μιας κοινωνίας ιεραρχικής.

Όργουελ «1984»

Στην εποχή του Μινιπλέντου

του Γιώργου Κατηφόρη

Όπου υπάρχει ισότητα εκεί μπορεί
να υπάρξει και λογική
Όργουελ — «1984»

Η α μπορούσε κανείς να μεταφράσει το «Μινιπλέντου» σε «Υπαφθονίας» (δηλαδή Υπουργείο Αφθονίας — Ministry of Plenty). Αλλά με διεθνοποιημένη πια τη λέξη «μίνι», το «Μινιπλέντου» μου φαίνεται πιο εκφραστικό. Αν, άλλωστε, η διαστρέβλωση του γλωσσικού οργάνου αποτελεί —όπως πίστευε ο Όργουελ— μέσο εξουσίας, στον τόπο μας που η ουσιαστική εξουσία (όταν δεν βρισκόμαστε σε επανάσταση εναντίον της) ασκείται από τους ξένους, τι φυσικότερο από μία ξενόγλωσση εξουσιαστική ορολογία; Πλάι στο γκουβέρνο, το δοβλέτι, τις μπίζνες, το μπόση, τα τζιμάνια (G-men, δηλαδή government men), του αγκιτάτορα, την ιντελιγκέντσια και βεβαίως τον πόλισμαν, γιατί να μην προσθέσουμε το Μινιπλέντου, με τη σαρκαστική του αντιφατικότητα;

Υποκατανάλωση

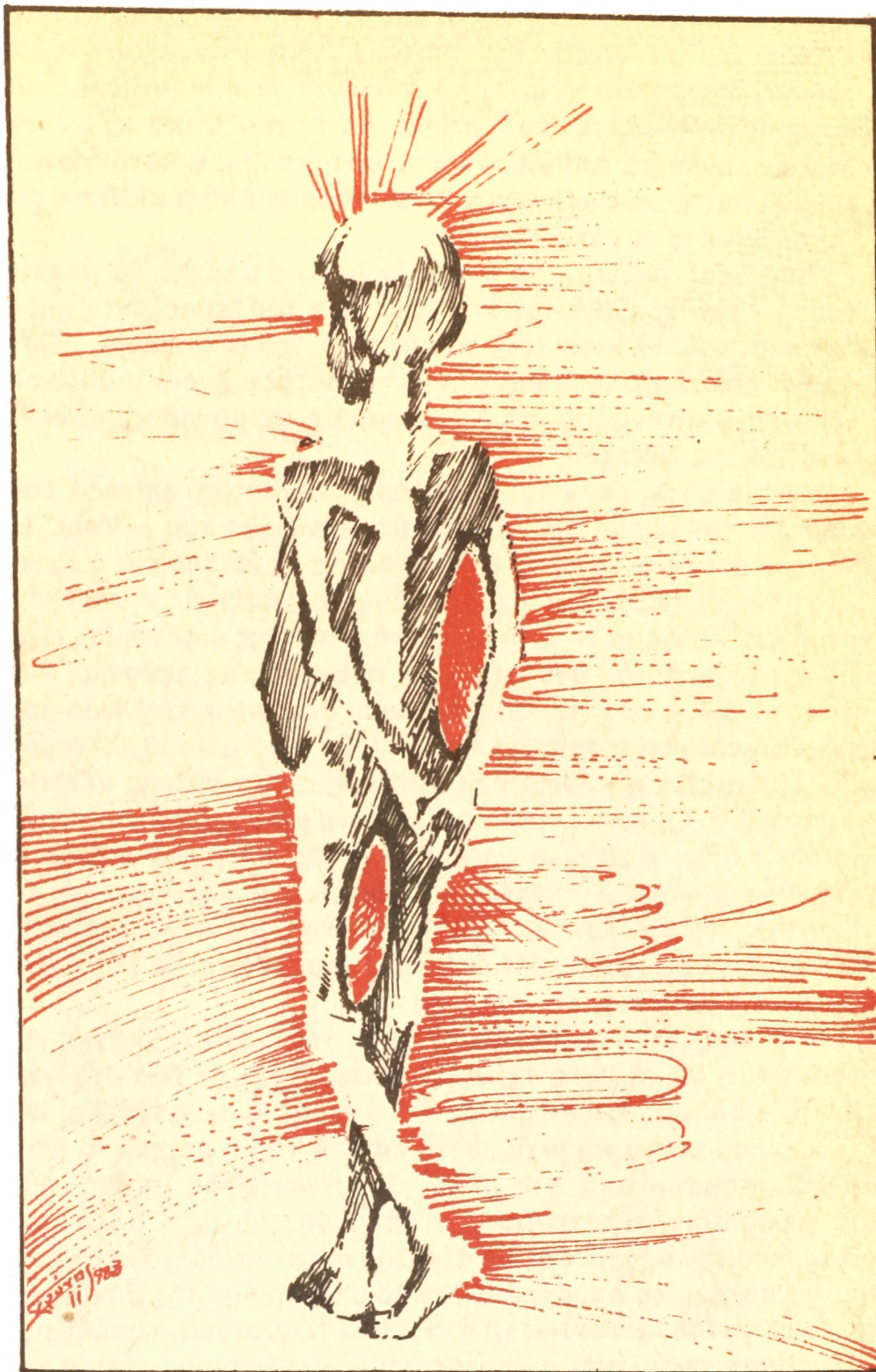
Πώς ζουν οι άνθρωποι του Όργουελ στο καθεστώς του Μινιπλέντου; Ιδού: Αντί για ζάχαρη τους παρέχουν ζαχαρίνη σε παστίλιες. Ο καφές τους, δίχως άρωμα, αφήνει στο στόμα μιαν άθλια γεύση. Η σοκολάτα τους είναι μια θαμπή, καστανή ουσία που τριβεται στα δάκτυλα κι έχει γεύση από καμένα σκουπίδια. Όσο για τα τσιγάρα, ο καπνός χύνεται από το τσιγαρόχαρτο αν ο καπνιστής ξεχαστεί και κρατήσει το τσιγάρο του κάθετο αντί για οριζόντιο.

Η κακή ποιότητα δηλητηριάζει όλες τις μικροχαρές της ζωής. Εκτός, όμως, από το τσάι, που είναι δυσεύρετο, τα άλλα ήδη συνήθως υπάρχουν. Αγοράζονται με χρήμα, που δεν έχει ακόμη καταργηθεί (το 1984) αλλά χρειάζεται και δελτίο. Το Μινιπλέντου καθορίζει αυστηρά τις μερίδες. Είκοσι γραμμάρια σοκολάτα την εβδομάδα. Εκατό γραμμάρια καπνός πίπας. Λιγοστά τα είδη ιματισμού. Ο κεντρικός ήρωας στο μυθιστόρημα, ο Ουίνστον, κοιμάται χωρίς πυτζάμες, γιατί θα του χρειαζόταν εξακόσια κουπόνια να τις αγοράσει, ενώ έχει δικαίωμα σε τρεις χιλιάδες κουπόνια μόνο το χρόνο για όλα του τα ρούχα. Στα παπούτσια μεγάλη έλλειψη. Ο μισός πληθυσμός γυρίζει ξυπόλητος.

Μερικά είδη έχουν εξαφανισθεί οριστικά. «Αναρωτιέμαι για τα λεμόνια, πως να ήταν» λέει κάπου η φιλενάδα του Ουίνστον. «Πορτοκάλια έχω δει. Είναι ένα είδος φρούτα, στρογγυλά, κίτρινα, με χοντρή φλούδα». «Τα θυμάμαι τα λεμόνια» της απαντάει ο Ουίνστον. «Στα 1950 έβρισκες παντού. Ήταν τόσο ξυνά, να τα μύριζες μόνο σου σφίγγονταν τα δόντια».

(Θυμάται κανείς άθελά του το Μποσταντζόγλου. Την εποχή της Καραμανλοκρατίας, έβαζε τον Πειναλέωντά του να ρωτάει τη μαμά Ελλάς:

«Μαμά, τι είναι το τυρί
τι είδους ζώον είναι
μην είναι όρνις ή πτηνόν
και μοιάζει με τες χήναις;»)

ΣΧΕΔΙΟ ΧΡΟΝΗ ΜΠΟΤΣΟΓΛΟΥ

Τέτοιο ανάλαφρο χιούμορ είναι αδιανόητο στο στυννό κόσμο του Όργουελ. Η κατάθλιψη της μιζέριας πνίγει τις ψυχές. Τα μεσημέρια στις καντίνες οι εργαζόμενοι τρώνε τις μερίδες του κανονισμού. Μια караβάνα γκριζοροζέ σουπα, ένα κομμάτι ψωμί, καφέ δίχως γάλα και μια παστίλια ζαχαρίνη. Από το τραπέζι σηκώνονται με την αίσθηση πως τους έκλεψαν. Στις κατοικίες τους η αθλιότητα συνεχίζεται. Το ασανσέρ δε λειτουργούν, οι σοβάδες πέφτουν από τα ταβάνια, οι σωλήνες του νερού, με την πρώτη παγωνιά του χειμώνα, σκάζουν, όταν χιονίζει στάζουν τα ταβάνια, η κεντρική θέρμανση λειτουργεί στη μισή της ένταση, το ηλεκτρικό κόβεται στις έντεκα το βράδυ. Για τις επισκευές αποφασίζει κάποια μυστηριώδης υπηρεσία, που μπορεί να κάνει μέχρι και δυο χρόνια για ν' αλλάξει ένα σπασμένο τζάμι σε παράθυρο.

Συμβαίνουν και χειρότερα. Γειτονιές ολόκληρες στο Λονδίνο (εκεί διαδραματίζεται το «1984») τις μαστίζουν οι αρουραίοι. Πειναλέοι και επιθετικοί, είναι ικανοί να κατασπαράξουν μωρά στις κούνιες ή γέρους ακινητοποιημένους από τις αρρώστειες, αν τους βρουν αφύλαχτους. Στις λαϊκές γειτονιές, βέβαια...

Κοινωνικές τάξεις

Γιατί υπάρχουν και αριστοκρατικές συνοικίες. Ήσυχες, απόμερες, καθαρές, με πάρκα, με άνετα διαμερίσματα καλά επιπλωμένα, υπηρέτες, όλα όσα χρειάζεται η άνετη διαβίωση.

Εκεί μένουν τα στελέχη του κόμματος —η καινούργια αριστοκρατία. Σ' αυτούς δε λείπει τίποτα. Και καφέ αγνό και ζάχαρη γνήσια, ακόμη και κρασί από σταφύλια πίνουν (ο πολύς κόσμος δηλητηριάζεται καθημερινά με το συνθετικό «Τζιν της Νίκης»). Από τα αποθέματα της κομματικής αριστοκρατίας τροφοδοτείται και η μαύρη αγορά —όλο και κάτι κλέβουν για να πουλήσουν οι υπηρέτες τους.

Πρόκειται, βέβαια, για ανώτερα μόνο στελέχη. Τα μεσαία και τα κατώτερα φυτοζωούν στη μίζερια του Μινιπλέντυ —μια δημοσιούπαλληλοποιημένη κομματική γραφειοκρατία. Όσο για τον πολύ λαό, τους προλετάριους, αυτοί γυρνούν μισοξυπόλητοι στις γειτονιές με τους αρουραίους, με μοναδικό άφθονο το «Τζιν της Νίκης».

Παρόλα αυτά, δεν είναι η διαφορά στο βιοτικό επίπεδο που αποτελεί την ουσία της εφιαλτικής κοινωνίας του «1984». Η διαφορά δεν είναι σκοπός, είναι μέσο για να διατηρηθεί ο εξουσιαστικός και ιεραρχικός χαρακτήρας της ταξικής κοινωνίας. Ιστορικά, πριν από το «1984», η ανάπτυξη της οικονομίας είχε δημιουργήσει τη δυνατότητα μιας πραγματικής αφθονίας για όλους. Αλλά, η προς τα πάνω εξίσωση στο βιοτικό επίπεδο άρχισε να υπονομεύει την ίδια την ύπαρξη του ταξικού φαινομένου. Η αταξική κοινωνία βρισκόταν προ των πυλών. «Γιατί» παρατηρεί ο Όργουελ, «αν η άνεση και η εξασφάλιση γινόταν ίδια για όλους, η μεγάλη μάζα των ανθρώπων, που συνήθως τους αποναρκώνει η φτώχεια, θα αποκτούσαν μόρφωση και ανεξάρτητη σκέψη. Τότε θα καταλάβαιναν ότι μια (εξουσιαστική) προνομιοϋχά μειοψηφία δεν έχει λόγο ύπαρξης και θα τη σάρωναν αργά ή γρήγορα, από τη μέση».

Για να επιζήσει η ταξική δομή της κοινωνίας ήταν ανάγκη να θυσιαστεί η υλική αφθονία. Αυτό επιτεύχθηκε σε δύο στάδια. Πρώτα ο κόσμος χωρίστηκε σε αντιμαχόμενα στρατόπεδα, με ίση περίπου πολεμική ισχύ, ώστε κανένα να μη μπορεί να επιβληθεί αποφασιστικά στο άλλο. Τα στρατόπεδα μπήκαν σε μια διαδικασία στρατιωτικής σύγκρουσης μόνιμης αλλά μέτριας, που την κρατούσαν σε σταθερό και ελεγχόμενο επίπεδο. Με τις πολεμικές απορροφούσαν το υπερπρόϊόν της βιομηχανίας και καταστρέφοντάς το στα πεδία των μαχών, εμπόδιζαν τη διάδοση της υλικής αφθονίας στους πληθυσμούς. Εσωτερικά, πάλι, το κάθε στρατόπεδο οργανώθηκε ιεραρχικά, γιατί τέτοιου είδους κοινωνική οργάνωση επιβάλλουν οι συνθήκες του πολέμου, που παράλληλα χρησιμεύουν για να δικαιολογούν υλικές θυσίες και στερήσεις.

Με τη διαφορά ότι τέτοιες δικαιολογίες δε χρειάζονται στο καθεστώς του Μινιπλέντυ, επειδή ελλείψεις δε συμβαίνουν. Φροντίζουν γι' αυτό οι στατιστικές υπηρεσίες που κατασκευάζουν διαδοχικά ψηλούς στόχους για το οικονομικό πλάνο και στοιχεία για να αποδείξουν την επίτευξη των στόχων, ενώ η πραγματικότητα βαδίζει το δικό της τελείως άσχετο δρόμο. Ευημερούν οι αριθμοί, δυστυχούν οι άνθρωποι. Ένας από τους ήρωες στο μυθιστόρημα, ολότελα αλλοτριωμένος στην επίσημη προπαγάνδα, ακούει με θαυμασμό τις στατιστικές για την αύξηση των καταναλωτικών αγαθών μέσα στο χρόνο. «Σπουδαία δουλειά έκανε φέτος το Μινιπλέντυ στα καταναλωτικά», σχολιάζει. «Αλήθεια, μήπως σου βρίσκεται να μου δανείσεις κανένα ξυραφάκι;» (Τα ξυραφάκια έχουν χαθεί για καιρό από την αγορά, καθώς και τα κορδόνια των παπουτσιών).

Αποκρυπτογράφηση

Εύκολα θα μπορούσε κανείς να περάσει στο συμπέρασμα ότι το Μινιπλέντυ δεν είναι παρά μια σάτιρα της σοβιετικής οικονομίας. Και ασφαλώς η εικόνα του Όργουελ έχει χαρακτηριστικά παρμένα κατ' ευθείαν από το σοβιετικό «πρότυπο». Η διαφορά στην ποιότητα και την ποσότητα των αγαθών που καταναλώνουν τα ψηλά κλίμακια, στο κόμμα και στα επαγγέλματα, σε σχέση με τους απλούς πολίτες είναι, ίσως, το κυριό-

τερο και πάντως το πιο εξοργιστικό. Αν κανείς θελήσει να συνοψίσει σε ένα μόνο φαινόμενο την ήττα της σοσιαλιστικής ιδεολογίας μέσα στη σοβιετική πραγματικότητα, αν θελήσει να επισημάνει το ένα βαθύ τραύμα που έχει ξεζουμίσει το κύρος του κομμουνιστικού κινήματος στα μάτια των λαών, θα πρέπει να το ονομάσει έτσι: Το αποκλειστικό μαγαζί για τα μέλη και τους υπαλλήλους της Κεντρικής Επιτροπής. (Ή το ιδιαίτερο αυτοκινητάκι, που τους κουβαλάει τα ψώνια στο σπίτι, για να μην κουράζονται να τρέχουν στα μαγαζιά. Ή οι αποκλειστικές συνοικίες των στελεχών που μπροστά τους χάνει το χρώμα του το Ψυχικό των δικών μας αστών).

Στο «1984» υπάρχουν και διάφορα άλλα σοβιετικού τύπου χαρακτηριστικά. Η χρόνια έλλειψη στα είδη λαϊκής κατανάλωσης. Η χαμηλή ποιότητα. Η κακή συντήρηση στις λαϊκές πολυκατοικίες. Η ελεύθερη αγορά, μερικές φορές μάλιστα η μαύρη αγορά, δίπλα στο επίσημο κρατικό σύστημα ανεφοδιασμού. Τα αναπόφευκτα σφάλματα του προγραμματισμού στις χιλιάδες λεπτομέρειες της οικονομίας και η αδιαφορία των υπευθύνων. Η χρήση στατιστικών στοιχείων που συγκαλύπτουν αντί να φωτίσουν την πραγματικότητα.

Παρόλα αυτά θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε το Μινιπλέντυ μιαν απλή καρικατούρα της σοβιετικής οικονομικής πραγματικότητας. Η φιλόδοξη σύνθεση του Όργουελ βρίσκει μερικά μόνο αφετηριακά σημεία σ' αυτήν. Από κει και πέρα τραβάει το δικό της δρόμο που σχετίζεται περισσότερο με τον εφιάλτη ενός εκτροχιασμένου καπιταλισμού παρά με την ανάλυση του σοβιετικού «προτύπου».

Τα οικονομικά της παραφροσύνης

Αλλά τότε γιατί οι τόσες αναφορές (έμμεσες, φυσικά, αλλά τελείως διαφανείς) στη σταλινική Ρωσία; Η απάντηση είναι νομίζω, απλή. Ο Όργουελ δεχόταν για την εξέλιξη της σοβιετικής κοινωνίας τη θεωρία της προδομένης επανάστασης. Προχωρώντας πέρα από τον Τρότσκι, έβλεπε στη Σοβιετική Ένωση την αποκατάσταση κάποιας μορφής καπιταλισμού. Κι αυτό τον ενδιέφερε —η επιβίωση, το μέλλον του καπιταλισμού ύστερα από μια επιφανειακά πετυχημένη αντικαπιταλιστική επανάσταση. Ο σταλινισμός για τον Όργουελ δεν είναι ούτε ρωσική ιδιομορφία ούτε ριζικά νέο κοινωνικό φαινόμενο. Είναι η προέκταση μερικών χαρακτηριστικών του καπιταλισμού, που ο συγγραφέας τα τροποποιεί και τα σπρώχνει στην υπερβολή.

Γι' αυτό στο «1984», πέρα από τα στοιχεία με σοβιετική προέλευση βρίσκουμε και μιαν άλλη σειρά ερεθίσματα με αφετηρία τις οικονομικές συνθήκες ζωής των ευρωπαϊκών λαών στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ζαχαρίνη θυμίζει τα γερμανικά Ερζάτς, το δελτίο ήταν γενικό φαινόμενο, το ίδιο και τα συσσίτια. Πίσω από τις στερήσεις της οικονομίας του Μινιπλέντυ βρίσκεται όχι τόσο ο κακός (ή ο αδύνατος) προγραμματισμός των σοβιετικών, ούτε καν άμεσα η προδομένη (στο θέμα των ταξικών διακρίσεων) επανάσταση, όσο βρίσκεται η πολεμική οικονομία. Η οικονομία ενός πολέμου, μιας ανθρωποσφαγής, που την είχαν προκαλέσει τα καπιταλιστικά συμφέροντα.

Σ' αυτό ο Όργουελ δεν έχει αμφιβολίες. Δέχεται την άποψη ότι η καταστροφή ενός μέρους από το προϊόν είναι ανάγκη του καπιταλιστικού συστήματος.

«Δεν αποτελούσε ικανοποιητική λύση» γράφει «το να διατηρούνται οι μάζες στη φτώχεια με περιορισμό της παραγωγής των αγαθών. Αυτό έγινε σε μεγάλη κλίμακα στην τελευταία φάση του καπιταλισμού, περίπου ανάμεσα στο 1920 και το 1940. Η οικονομία πολλών χωρών αφέθηκε να αποτελματωθεί, κομμάτια γης αφέθηκαν να χερσώσουν, σταμάτησε η συσσώρευση κεφαλαίου, μεγάλα τμήματα του πληθυσμού εμποδίζονταν να δουλέψουν και τα ψευτοσυντηρούσε στη ζωή η κρατική φιλανθρωπία».

Ο Όργουελ πέρα από την αναφορά του στην παραγωγικότητα

τα της μηχανής, δεν επιχειρεί να εξηγήσει οικονομικά τις αιτίες της καπιταλιστικής υπερπαραγωγής που οδηγούν στην ανάγκη να καταστρέφονται, ως ένα σημείο, τα προϊόντα για να επιβιώνει το σύστημα που τα παράγει. Επειδή, όμως, και στο σημείο αυτό, όπως και σε πολλά άλλα, ο τρόπος που σκέφτεται είναι καθαρά μαρξιστικός, θα μπορούσαμε, ίσως, να συμπληρώσουμε τη σκέψη του με μια αναφορά στο Μαρξ.

Ούτε και σ' αυτόν, βέβαια, βρίσκουμε ολοκληρωμένη θεωρία υπερπαραγωγής. Μας προσφέρει, όμως, την κρίσιμη ιδέα ότι το σύστημα μπαίνει στην ξέφρενη παραγωγική διαδικασία που το χαρακτηρίζει, επειδή σκοπό στην οικονομική δραστηριότητα βάζει τη συσσώρευση μιας αφαιρέσης, του χρήματος, που η ανάγκη από τη φύση της, δεν επιδέχεται κορεσμό. Το χρήμα στον καπιταλισμό δεν είναι μέσο, είναι σκοπός και μάλιστα σκοπός που καθορίζει για παραπέρα σκοπό μόνο τον εαυτό του. Είναι ο αυτοσκοπός της καπιταλιστικής οικονομίας και υποτάσσει, κάνει μέσο του, την παραγωγή. Για να υπηρετήσει τη δίχως όρια και δίχως τέρμα επιδίωξη του σκοπού αυτού πρέπει και η παραγωγή να αναπτύσσεται δίχως όρια, εκτός από ένα: τη συσσώρευση του ίδιου του χρήματος. Αν φθάσει να απειλήσει τη συσσώρευση, τότε η παραγωγή είναι που πρέπει να σταματήσει και το προϊόν να καταστραφεί. Αλλά η ανάπτυξη της παραγωγής πάντα καταλήγει να απειλήσει τη συσσώρευση του χρήματος επειδή, για διάφορους λόγους που δεν είναι δυνατόν να συζητηθούν εδώ, καταλήγει στη μείωση των ποσοστών κέρδους. Γι' αυτό η κατασπατάληση ενός μέρους από τον κοινωνικό πλούτο γίνεται μόνιμη ανάγκη στον ώριμο καπιταλισμό. Πρόκειται για παραφροσύνη αλλά, όπως λέει ο Μαρξ στο Grundrisse «*παραφροσύνη που αποτελεί εξελικτική φάση της οικονομίας και καθοριστικό παράγοντα στην πρακτική ζωή των λαών*».

Η καινοτομία του Όργουελ βρίσκεται στη μετάθεση του κεντρικού στόχου της κοινωνίας από τη συσσώρευση του χρήματος στη συσσώρευση της κρατικής εξουσίας. Η δεύτερη όμως αυτή συσσώρευση παρουσιάζει εντυπωσιακές αναλογίες με την πρώτη: δεν έχει τέρμα, δεν έχει άλλο σκοπό από τον εαυτό της και θεσμοθετεί την ανάγκη για καταστροφή ενός μέρους του προϊόντος, που το διοχετεύει μόνιμα στα πεδία των μαχών. Έτσι εξηγεί το σύστημα του «1984» στο θύμα —Ουίνστον ο παρανοϊκός αλλά σοφός, ανακριτής και βασανιστής του.

«Αρχίζεις να βλέπεις τι είδους κόσμο δημιουργούμε; ακριβώς τον αντίθετο από τις ηλίθιες ηδονιστικές ουτοπίες που φαντάστηκαν οι παλιοί μεταρρυθμιστές. Έναν κόσμο φόβου, προδοσίας και μαρτυρίου, έναν κόσμο που θα ποδοπατάς και θα ποδοπατιέσαι, έναν κόσμο που θα γίνεται όχι λιγότερο αλλά περισσότερο ανελέητος όσο θα εξελίσσεται. Η πρόοδος στον κόσμο μας θα είναι πρόοδος στην κατεύθυνση του ακόμη μεγαλύτερου πόνου... Δε θα υπάρχει νομιμοφροσύνη, εκτός από τη νομιμοφροσύνη στο κόμμα. Δε θα υπάρχει αγάπη εκτός από την αγάπη του Μεγάλου Αδερφού. Δε θα υπάρχει γέλιο, εκτός από το γέλιο του θριάμβου πάνω από έναν νικημένο εχθρό... Όλες οι αντίρροπες απολαύσεις θα καταστραφούν. Αλλά πάντα —μην το ξεχνάς αυτό Ουίνστον— πάντα θα υπάρχει το μεθύσι της εξουσίας, συνεχώς θα αυξάνεται και συνεχώς θα γίνεται πιο ραφιναρισμένο. Πάντα, σε κάθε στιγμή, θα υπάρχει ο ενθουσιασμός της νίκης, το συναίσθημα ότι ποδοπατάς έναν εχθρό που δεν έχει πια μέσα άμυνας...

Αυτό τον κόσμο ετοιμάζουμε, Ουίνστον. Έναν κόσμο νίκης πάνω σε νίκη, θριάμβου πάνω σε θρίαμβο πάνω σ' άλλον θρίαμβο. Έναν ατελείωτο ερεθισμό, ερεθισμό, ερεθισμό του νεύρου της εξουσίας».

Ένας κόσμος που «ποδοπατάς και ποδοπατιέσαι» δίχως τέλος, δεν διαφέρει και τόσο από τον κόσμο της καπιταλιστικής οικονομίας. Οι νόμοι της οικονομικής ζούγκλας προεκτείνον-

ται σε νόμους, εξίσου ανεξέλεγκτους, της πολιτικής ζούγκλας. Μετά το «1984» θα μπορούσε κανείς να παραφράσει τον περίφημο ορισμό του Κλαούζεβιτς και να πει: «*πόλεμος είναι η συνέχεια της καπιταλιστικής οικονομίας με άλλα μέσα*».

Η αφθονία και η βία

Σε ποιο βαθμό ζούμε όλοι μας κάτω από το καθεστώς του Μινιπλέντυ; Η δυνατότητα της αφθονίας έχει φθάσει να απειλεί την ταξική δομή της κοινωνίας; Σε ποιο βαθμό αντιμετωπίζουμε στην καθημερινή μας ζωή τις συνθήκες μια πολεμικής οικονομίας;

Ευκολότερα μπορεί να απαντήσει κανείς στη δεύτερη ερώτηση. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αν τα κολοσσιαία ποσά, που ξοδεύονται από τις μεγάλες δυνάμεις (και τα μικρά κράτη) για εξοπλισμούς, διοχετεύονταν σε παραγωγικές επενδύσεις, ένα μεγάλο μέρος από την υλική δυστυχία που μαστίζει την ανθρωπότητα θα μπορούσε να έχει εξαλειφθεί. Η δυστυχία, όμως, αυτή δεν είναι του τύπου που βλέπουμε στο «1984». Οι λαοί στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες ασφαλώς δε ζουν σε συνθήκες Μινιπλέντυ. Παρόλα τα χαρακτηριστικά ελαττώματά τους ούτε καν οι οικονομίες του «πραγματικού υπαρκτού σοσιαλισμού» έχουν καταδικάσει τους καταναλωτές σε στερήσεις τέτοιας κλίμακας. Η μορφολογία της δυστυχίας στο σύγχρονο κόσμο εντοπίζει τα κέντρα της στις χώρες του Τρίτου Κόσμου: τα σκελετωμένα παιδιά στο Μπανγκλαντές και στη Μπιάφρα, αυτά είναι τα αληθινά, τραγικά θύματα της σύγχρονης πολεμικής οικονομίας.

Για τους προνομιούχους στο Βόρειο Ημισφαίριο, η ώρα του Μινιπλέντυ δεν έχει φθάσει. Ίσως, με τη μορφή και την τρομακτική δύναμη που έχουν αποκτήσει τα σύγχρονα μέσα της καταστροφής, να μη φθάσει ποτέ. Τα πυρηνικά όπλα, που υλοποιούν τη δίχως νόημα συσσώρευση δύναμης στο σύγχρονο κόσμο, όσο και αν στοιχίζουν, δεν είναι τόσο δαπανηρά ώστε να συντρίψουν την κατανάλωση στις οικονομικά αναπτυγμένες χώρες. Ασφαλώς οι εξοπλισμοί δεν είναι δίχως οικονομικές συνέπειες. Ασφαλώς η σημερινή φάση υπερεξοπλισμού στις Ηνωμένες Πολιτείες συντελεί στην αύξηση της ανεργίας στην Ευρώπη και —με το να διοχετεύει τις επενδύσεις στην «αμυντική» μόνο βιομηχανία— υποθηκεύει το μέλλον της παραγωγικότητας στην ίδια την Αμερική. Ασφαλώς μια σοβιετική οικονομία δίχως ανταγωνισμό εξοπλισμών θα ήταν σε θέση κάπως καλύτερα να εφοδιάσει τους καταναλωτές έστω και αν διατηρούσε στο ακέραιο το δύσκαμπτο και ακατάλληλο για καταναλωτικά αγαθά υπερσυγκεντρωτικό προγραμματισμό της οικονομίας.

Αλλά έστω και αν δεχτούμε όλα αυτά, οι εξοπλισμοί από μόνοι τους δεν αρκούν να μας οδηγήσουν στο καθεστώς του Μινιπλέντυ. Χρειάζεται ο ενεργός πόλεμος κι αυτός, με τη σημερινή δύναμη των όπλων δεν είναι υπόθεση οικονομικής δυστυχίας αλλά ολοκληρωτικής εξολόθρευσης. Αποφεύγοντας το Μινιπλέντυ τραβάμε ίσως για το Μεγαθάνατο.

Η άλλη ερώτηση είναι αν το ταξικό καθεστώς απειλήθηκε πραγματικά από τη δυνατότητα της αφθονίας. Εδώ τα πράγματα δεν είναι τόσο σαφή. Οι εργαζόμενες μάζες στον αναπτυγμένο καπιταλισμό, χωρίς να έχουν πάψει να στερούνται, διαθέτουν πάντως αρκετή άνεση για να μπορούν να σκεφθούν και να συλλάβουν τον αδικαιολόγητο χαρακτήρα της κοινωνικής και οικονομικής ανισότητας που επικρατεί. Δεν είναι τόσο οι υλικές συνθήκες της ζωής τους, περισσότερο τους αδρανοποιεί η έλλειψη ιδεολογικού προσανατολισμού, η απουσία πολιτικής ηγεσίας ικανής να εμπνεύσει. Οι ήττες της σοσιαλιστικής ιδέας στις σοβιετικές συνθήκες παίζουν, οπωσδήποτε, ανασχετικό ρόλο στη χειραφέτησή τους από την αστική ηγεμονία.

Υπάρχει, όμως, ένας τομέας που η οικονομική πρόοδος δημιούργησε πραγματικά άμεση πρόκληση για την ιεραρχία της οικονομικής ζωής. Όχι τόσο με την κάποια σχετική μεταπολεμική ευημερία όσο με την ουσιαστική εξαφάνιση, στην περίοδο 1945-1970, της ανεργίας. Στην εικοσιπενταετία αυτή μεγάλωσε στη Δύση μια γενιά που δε θυμόταν πια το 1930, δεν ήξερε τι θα πει «άνεργος». Το διεκδικητικό κύμα που ξέσπασε στην Ευρώπη και κορυφώθηκε σε δραματικά γεγονότα, όπως το Μάη του 1968 στη Γαλλία ή το «ζεστό φθινόπωρο» της ίδιας χρονιάς στην Ιταλία, στηριζόταν στη σιγουριά της εξασφαλισμένης δουλειάς.

Για μια στιγμή φάνηκε πως πήγαινε να διαμορφωθεί κάποια καινούργια ισορροπία δυνάμεων στο ταξικό μέτωπο. Ο εργατικός έλεγχος, η κοινωνικοποίηση χωρίς κρατικοποίηση, η κατάρτιση του αλλοτριωτικού συστήματος δουλειάς, του μάνατζμεντ, η αυτοδιαχείριση των εργαζομένων, η αντίδραση στο γιγαντισμό των παραγωγικών μονάδων, η δημοκρατία στην παραγωγή, συνθήματα για καιρό ξεχασμένα, άρχισαν να ξαναβγαίνουν στην επιφάνεια. Δεν διάρκεσαν, όμως. Η αστική τάξη πέρασε στην αντεπίθεση. Οι κυβερνήσεις στα αστικά κράτη χρησιμοποίησαν τη μάχη εναντίον του πληθωρισμού για να δημιουργήσουν ξανά την ανεργία και να τιθασεύσουν με το όπλο αυτό την εργατική τάξη. Σε μεγάλο βαθμό το πέτυχαν, καλλιεργώντας επιβλητικά και την πολεμική υστερία. Έτσι είδαμε την αγγλική εργατική τάξη, με 12% ανεργία, να ξαναψηφίζει τη συντηρητική κυβέρνηση ανταμοιβοντάς την για την απίστευτης ασημαντότητας «νίκη» στο γελοίο πόλεμο των Φώλκλαντς. Αν αντικαταστήσουμε με το «υποαπασχόληση» τον όρο «υπαφθονία» του Όργουελ, βρισκόμαστε μπροστά σε μια κλασική περίπτωση φιλοπόλεμου αστικού ηγενομισμού στην οικονομία. Με τον πόλεμο των Φώλκλαντς, το «1984» άγγιξε την πατρίδα του συγγραφέα του. Με την κρίση των πυραύλων, τις επεμβάσεις στη Λατινική Αμερική, στο Αφγανιστάν και ποιος ξέρει πού αλλού, μπορεί να αγγίξει και πολλές άλλες χώρες.

Είναι δυνατή η αφθονία;

Ας αφήσουμε, όμως, για λίγο τις εφιαλτικές εκδοχές. Αν υποθέσουμε ότι η άρχουσα τάξη χάνει την ικανότητά της να αμύνεται, ότι υποχρεώνεται να μειώσει τη φιλοπόλεμη στάση της και να αποδεχθεί μια βασικά φιλειρηνική οικονομία, θα έχουμε τη δυνατότητα να δημιουργήσουμε τόση αφθονία ώστε να θεμελιώσουμε πάνω της το σοσιαλισμό; Για τον Όργουελ, όπως και για το Μαρξ, η απάντηση είναι ένα emphatic «ναι».

«Σε έναν κόσμο που ο καθένας θα δούλευε λίγες ώρες, θα είχε αρκετά να φάει, θα ζούσε σε σπίτι με μπάνιο και ψυγείο, και θα είχε αυτοκίνητο ή ακόμη και αεροπλάνο, ή πιο φανερό και ίσως η πιο σημαντική μορφή ανισότητας θα είχε εκλείψει», γράφει ο Όργουελ. Μοιάζει σαν αντίλαλος του θριαμβικού τόνου του Μαρξ, στην κριτική του προγράμματος της Γκότα:

«Στην ανώτερη φάση της κομμουνιστικής κοινωνίας, όταν η υποδουλωτική υποταγή του ατόμου στην κατανομή της εργασίας, και μαζί της η αντίθεση ανάμεσα στη σωματική και την πνευματική δουλειά, έχουν εξαφανισθεί, όταν η δουλειά δεν είναι πια ένα απλό μέσο ζωής αλλά έχει γίνει η κύρια ανάγκη της ζωής, όταν οι παραγωγικές δυνάμεις έχουν και αυτές αυξηθεί με την ολόπλευρη ανάπτυξη του ατόμου και όλες οι πηγές του συλλογικού πλούτου ρέουν πιο άφθονα... τότε μόνον η κοινωνία θα μπορέσει να γράψει στις σημαίες της: από καθέναν ανάλογα με τις ικανότητές του, σε καθέναν ανάλογα με τις ανάγκες του».

Αλλά τι θα γράφει με χ ρ ι τότε η σοσιαλιστική κοινωνία στις σημαίες της; Αυτό είναι το πρώτο ερώτημα. Και το δεύτερο: είναι τεχνολογικά δυνατόν να φθάσουμε ποτέ σε τόση αφθονία; Το δεύτερο ερώτημα μπαίνει πιο έντονα στο κείμενο του

Όργουελ. Αυτοκίνητο στον καθένα; Αεροπλάνο; Ψυγείο; Στον κάθε Ινδό; Στον κάθε Κινέζο; Στον κάθε Αφρικανό ή Λατινοαμερικανό; Έχουν γίνει μερικοί υπολογισμοί που καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι, αν θελήσουμε να εφοδιάσουμε τον κάθε κάτοικο του πλανήτη με όσο διαρκή καταναλωτικά αγαθά είναι εφοδιασμένος ο μέσος Αμερικάνος, δε θα βρούμε αρκετό σίδηρο στο φλοιό της γης για να τα κατασκευάσουμε. Και πού θα βρεθεί το πετρέλαιο για να κινηθούν όλοι αυτοί οι στόλοι από αυτοκίνητα και αεροπλάνα; Το καουτσούκ για τα λάστιχά τους; Και τόσα άλλα.

Βέβαια, καθόλου δεν πρέπει να υποτιμήσουμε την επινοητικότητα του ανθρώπου. Και υποκατάστατα μπορούν να βρεθούν και νέες πηγές ενέργειας και άλλα πολλά θαύματα μπορεί να μας επιφυλάσσει η επιστήμη. Αν, όμως, αρχίσουμε να μιλάμε για υποκατάστατα, μιλάμε για διαφορετικούς τρόπους και διαφορετικά επίπεδα αφθονίας, που ανάμεσά τους θα πρέπει να διαλέξουμε συνειδητά. Φυσικά, η εκλογή μας δεν είναι δυνατόν να μας κατεβάσει στο επίπεδο ενός ομαδικού ασκητισμού. Ο σοσιαλισμός δεν θα είναι ποτέ εξομοίωση όλων σε μια κοινή φτώχεια.

Η θέληση για ισότητα δεν αντέχει στην υλική στέρηση, παρά μόνο για εξαιρετικές φυσιολογίες —το Σωκράτη, τον Άγιο Φραγκίσκο της Ασίζης, το Σαβοναρόλα— που με τη μοναδικότητά τους υπογραμμίζουν ακριβώς την αδυναμία να φερθεί έτσι ο μέσος άνθρωπος.

Απ' αυτό, όμως, μέχρι να γενικεύσουμε για όλο τον κόσμο το βιοτικό επίπεδο του Αμερικάνου μικροαστού, υπάρχει απόσταση. Επιτέλους τι το θαυμάσιο πετυχαίνουμε, αν δώσουμε στον καθένα αυτοκίνητο αν παράλληλα του στερήσουμε τα τραμ και τα λεωφορεία; Γιατί θα γίνει πιο ελεύθερος και πιο καλός ο άνθρωπος του αυτοκινήτου; Η σύγχρονη τεχνολογία μας προσφέρει τη δυνατότητα κάποιας αφθονίας —είμαστε, όμως, υποχρεωμένοι να διαλέξουμε εμείς πόση αφθονία ζητούμε και πώς σκοπεύουμε να τη μοιράσουμε.

Έτσι, ερχόμαστε στο άλλο ερώτημά μας. Τι θα γράψει στις σημαίες της μια κοινωνία που αποφασίζει να συμφιλωθεί με το ανέφικτο της απόλυτης αφθονίας; Και αν συνεχίζει να θέλει να γράψει την αρχή «από καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του, σε καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του», τι κίνητρο θα προσφέρει, σε ποιες ανάγκες και σε ποια μέθοδο επιλογής θα δώσει προτεραιότητα;

Αυτά είναι ερωτήματα που δεν λύνονται αυτόματα από οποιαδήποτε ρεαλιστική αύξηση της παραγωγικότητας. Στον Όργουελ βρίσκουμε τη νοσταλγία της χαμένης ευκαιρίας —η μηχανή είχε αρχίσει να λύνει τα προβλήματα αυτά δίχως να έχουν πάρει είδηση οι άνθρωποι. Όταν το πήραν είδηση αντιδρούσαν αρνητικά και καταστροφικά. Στο Μαρξ βρίσκουμε την αόριστη υπόσχεση ενός μέλλοντος όπου η τεχνολογία έχει καταργήσει το οικονομικό πρόβλημα. Βέβαια, θα τον αδικούσαμε αν υποστηρίζαμε ότι στήριξε όλο το οικοδόμημά του στον τεχνολογικό ντετερμινισμό. Είναι, όμως, υπεύθυνος για την παρεξήγηση που δημιούργησαν ορισμένες υπερβολικές διατυπώσεις του.

Τελικά το πρόβλημα του σοσιαλισμού δεν είναι μόνο πρόβλημα αφθονίας, είναι και πρόβλημα ψυχολογικής μεταστροφής. Σε κάποια στιγμή οι άνθρωποι και οι ηγέτες τους θα χρειαστεί να δεχτούν ότι είναι ματαιότητα να συσσωρεύουν αφηρημένες οντότητες —το χρήμα, την εξουσία— που μας σπρώχνουν σ' έναν ανταγωνισμό δίχως τέλος, στην ασυμφιλίωτη αντιπαλότητα των κοινωνικών τάξεων. Άλλοτε περιμέναμε από την αφθονία να μας φέρει την ισότητα. Τώρα πια πρέπει να αποδεχθούμε την ισότητα για να αξιοποιήσουμε τη δυνατότητα μιας ορισμένης αφθονίας. Μόνο με τέτοια διπλή προσπάθεια μπορεί να κλείσουμε το δρόμο και στο «1984» και σε άλλα, πολύ χειρότερα, που μας απειλούν. □

Ο ORWELL κι ο Αμερικανός αναγνώστης

της Melanie Wallace

Οι Αμερικάνοι γιορτάζουν το 1984 μεταμορφώνοντας τον George Orwell σε δικό τους άνθρωπο. Διαβάζοντας τα βιβλία του σαν αντικομμουνιστικές προφητείες, αντί για διαμαρτυρίες ενάντια στον ολοκληρωτισμό, κρίνοντας τον ίδιο σαν επίδοξο συντηρητικό αντί σαν δηλούμενο —κι ανένδοτο— σοσιαλιστή, τώρα πιο πολύ από κάθε άλλη φορά, ο Orwell είναι ο λογοτέχνης - ήρωας της αμερικάνικης Δεξιάς κι ο προσοδοφόρος-αγαπημένος της αμερικάνικης εκδοτικής βιομηχανίας.

Ο Orwell διαβάζεται σταθερά στις Ηνωμένες Πολιτείες μ' έναν τρόπο περίεργο και μοναδικό. Από τότε που εκδόθηκε το 1984, ο Orwell έχει αποκτήσει μια τεράστια δημοτικότητα στην Αμερική, όχι μόνο γι' αυτό το έργο αλλά και για το *Animal Farm*, τα οποία ερμηνεύτηκαν και τα δύο σαν αντικομμουνιστικά φυλλάδια. Και τα δύο έφτασαν στις ΗΠΑ σχεδόν ταυτόχρονα με την αρχή του Ψυχρού Πολέμου, όταν η μεταπολεμική πολιτική του Τρούμαν κι οι ακροαματικές διαδικασίες της HUAC (Βουλευτική Επιτροπή Αντιαμερικανικών Δραστηριοτήτων) είχαν τόσο πείσει τον αμερικάνικο λαό πως ο μεγαλύτερός του εχθρός ήταν ο κομμουνισμός που ό,τι απόμεινε από την αμερικάνικη Αριστερά αποδεκατίσθηκε. Αυτός ο παθιασμένος φόβος —και μίσος— της Αριστεράς ήταν τόσο απόλυτος που εύκολα καταλαβαίνει κανείς γιατί ο μέσος Αμερικανός αναγνώστης δεν μπόρεσε να ανεχθεί μια λογοτεχνία της αμφισβήτησης· συνεπώς η λογοτεχνική κραυγή του Orwell ερμηνεύτηκε σαν ένα «κατηγορώ» του κομμουνιστικού μπλοκ. Παρουσιάστηκε ο ίδιος σαν ένας «λογοτεχνικότερος» και ταλαντούχος Ayn Rand, σαν ο μεγάλος εκπρόσωπος της φιλελεύθερης δημοκρατίας και της Δύσης εναντίον της Ανατολής. Αν το *Animal Farm* ήταν η αντισταλινική αλληγορία του Orwell (και πιστεύω πως ήταν), το 1984 θεωρήθηκε στην Αμερική σαν ο θρήνος του για την καταστροφή της ατομικής ελευθερίας στα κομμουνιστικά καθεστώτα. Και δεν υπήρχε άλλο πράγμα πιο άμεσα φοβερό για έναν Αμερικάνο, που η μόνη γνώση του για το κομμουνισμό ήταν οι επανειλημμένες προειδοποιήσεις πως στις κομμουνιστικές κοινωνίες το άτομο δεν είχε επιλογές, και πως ο κομμουνισμός επιδίωκε να κάνει όλους τους ανθρώπους ίδιους.

Δε ξέραμε ποτέ, πως, ο Orwell πήγε στην Ισπανία να πολεμήσει το φασισμό, και πως πολέμησε με τις ταξιαρχίες του POUM. Δε ξέραμε καλά για τον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο, αν κι είχαμε διαβάσει τον Hemingway. Δε διαβάσαμε το *Homage to Catalonia*. Πράγματι, κανένας —ούτε στην Αριστερά ούτε στη Δεξιά— δεν διάβασε το *Homage to Catalonia*, και τα βιβλία σαπίσανε στα ράφια των αποθη-

κών. Ήταν μια εμπειρία καθόλου άγνωστη για τον Orwell γιατί τα *Keep the Aspidistra Flying*, *Down and Out in London and Paris*, *The Road to Wigan Pier*, κι άλλα έργα του ποτέ δεν πούλησαν τόσο καλά ώστε να συντηρήσουν τον συγγραφέα τους· συνεπώς ο Orwell δούλευε στις εφημερίδες και στο ραδιόφωνο για να μπορέσει να συνεχίσει να γράφει. Αλλά το θέμα είναι πως αυτά τα βιβλία δεν τα διαβάσαμε, όχι λόγω ποιότητας, αλλά γιατί ήταν άγνωστα. Οι εκδότες δεν τα εκδίδανε στο κλίμα του Ψυχρού Πολέμου· κι όταν το έκαναν, οι πανεπιστημιακοί (πάντα δυστυχώς, το κυρίαρχο και πιο συντηρητικό στοιχείο της αμερικάνικης διανοήσης από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου) τα αγνοούσανε. Αλλά μας έκαναν να διαβάζουμε το *Animal Farm* μέσα στις ίδιες τάξεις που μας εκπαιδεύανε να στριμχνόμαστε κάτω από τα θρανία μας κα-

"TIME" και Όργουελ

τά τη διάρκεια δοκιμαστικών αντιαεροπορικών συναγεμιών· και μας πρωτογνωρίσανε με το 1984 όταν είχαμε φτάσει πια σε κάποια ηλικία «ωριμότητας» που μας επέτρεπε να ξέρουμε —και ν' αναγνωρίζουμε— τους εχθρούς μας. Αργότερα ακόμα, μας έμαθαν να γράφουμε σαν τον Orwell, και μελετήσαμε τα δοκίμιά του, «*Shooting an elephant*» και «*Inside the Whale*», τελικά στον αποκλεισμό όλων των άλλων δοκιμίων του. Όπως ταιριάζανε τα 1984 και *Animal Farm* σε συγκεκριμένους πολιτικούς στόχους, αυτά τα δυο δοκίμια ταιριάζανε σε «αισθητικούς» στόχους, γιατί είχαμε διαβαθμιστεί, στο σημείο πια που μπορούσαμε να αγνοήσουμε το περιεχόμενο και να μελετήσουμε μόνο το ύφος. Και το ύφος του Orwell ταίριαζε στην αμερικάνικη πεποίθηση πως η αλήθεια είναι,

τελικά, υποκειμενική (αυτή είναι η ύστατη υπεράσπιση του ατομικισμού): χρησιμοποίησε το «εγώ» —και μια ντόμπρα γλώσσα— και μπορείς να δημιουργήσεις την ιστορία.

Μόνο με τη δεκαετία του '60 και την πολιτική γέννηση της Νέας Αριστεράς άρχισαν μερικοί Αμερικάνοι να απαιτούνε μια επανεκτίμηση του Orwell, η οποία οδήγησε μερικούς από μας να επανεξετάσουμε και την πολιτική του και το παρελθόν του· και τα τελευταία δέκα χρόνια έχουν γίνει εύκολα διαθέσιμα στο πλατύ αναγνωστικό κοινό τα βιβλία του «άλλου» Orwell —του Orwell, των προ του 1944 χρόνων. Αλλά, κατά κάποιο τρόπο, είναι πολύ αργά πια. Ο Αμερικανός αναγνώστης σήμερα είναι σταθερά χαρακωμένος σ' ένα νέο Ψυχρό Πόλεμο: οι διαφορές μεταξύ μαρξιστών, κομμουνιστών, σοσιαλιστών, σοσιαλδημοκρατών —δηλαδή μεταξύ των *ad infinitum* δογμάτων της Αριστεράς— είναι ανύπαρκτες στο αμερικάνικο μυαλό ύστερα από σαράντα χρόνια χωρίς μια ντόπια αριστερή αντιπολίτευση. Εμείς, πολιτικά, δεν καταλαβαίνουμε από διακρίσεις: οι εχθροί του Reagan είναι κομμουνιστές ό,τι και να αυτοαποκαλούνται, κι όλοι οι κομμουνιστές επιθυμούν και ζουν σε κόσμους σαν το *Animal Farm* και 1984. Δεν τους νοιάζει τους αμερικάνους τι ήταν ο Orwell, γιατί απόδειξε τελικά, μ' αυτά τα δυο βιβλία, πως είχε γυρίσει στα λογικά του. Για μας, είχε απαρνηθεί το παρελθόν του.

Το πραγματικό πρόβλημα, βέβαια, είναι που ο Orwell πέθανε το 1950, στη μέση του αιώνα, σ' ένα ασταθές ιστορικό σημείο, πριν να καταλάβουμε σαφέστατα τις επιπτώσεις στη στροφή των αμερικανοσοβιετικών σχέσεων, και πολύ πριν βάλει κανείς στο νου του πως θα ξεχνούσαμε την μακροχρόνια διαμάχη μας με το φασισμό, του οποίου όλα τα χαρακτηριστικά θ' αναγνωρίζαμε από εδώ και πέρα σαν μέρη της κληρονομιάς των σοβιετικών —και της Αριστεράς. Μολονότι που ο Orwell πρόλαβε να δει την αρχή της διένεξης μεταξύ Ανατολής και Δύσης, δεν θα μπορούσε ποτέ να προβλέψει την αμερικάνικη θόλωση των διακρίσεων μεταξύ ολοκληρωτικών καθεστώτων και σοσιαλιστικών κρατών. Κι έτσι οι Αμερικάνοι συνεχίζουν να διαβάζουν τον Orwell —τώρα πιο πολύ από κάθε άλλη φορά— σαν ένα γνήσιο φιλελεύθερο, ενδιαφερόμενος, όπως ήταν, για την ατομική ελευθερία και τη μεταποίηση της ιστορικής αλήθειας, μην καταλαβαίνοντας πως κι η δική τους αυστηρή ερμηνεία του έργου του είναι, τελευταία ανάλυση, ένα από τα είδη της διαστρέβλωσης *εναντίον* των οποίων μας προειδοποιούσε.

Μετάφραση: Peter Pappas.

Η ιδεολογική ταυτότητα του George Orwell

του Δημ. Δημητράκου

Ο Όργουελ θεωρήθηκε μετά το θάνατό του σαν στοχαστής της Δεξιάς από πολλούς που παραγνώριζαν τους πολιτικούς του αγώνες μέσα στην αριστερή παράταξη σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Ο τίτλος του «δεξιού» του αποδόθηκε τόσο από τους επίσημους μαρξιστές όσο και από ορισμένους «ανένταχτους» διανοούμενους της Αριστεράς όπως είναι ο E.R.Thompson¹, παρά το γεγονός ότι η Νέα Αριστερά στην Αγγλία έχει υιοθετήσει πολλές ιδέες του Όργουελ και τον θεωρεί, ως ένα βαθμό προφήτη της². Ιδέες της Νέας Αριστεράς όπως είναι η αντίθεση στη γραφειοκρατία και το δογματισμό των επισήμων κομμουνιστικών κομμάτων, η εναντίωση στον πολιτικό μακιαβελισμό των αριστερών κομμάτων η ενασχόληση με νέου είδους προβλήματα όπως η καταστροφή του περιβάλλοντος και η «ποιότητα της ζωής» —έκφραση που είναι, άλλωστε του Όργουελ— αποτελούν μια θεματολογία χαρακτηριστικά ορουελλιανή³.

1. Ένας μύθος: ο «συντηρητισμός» του Όργουελ

Φυσικά ο μύθος περί του συντηρητισμού της σκέψης του Όργουελ δεν καλλιεργήθηκε μόνο από κύκλους της Αριστεράς. Η συντηρητική παράταξη χρησιμοποίησε τα δύο τελευταία του μυθιστορήματα, τη «Φάρμα των ζώων» και το «1984» για να καλλιεργήσει ένα αντικομμουνιστικό κλίμα. Ακόμη και σήμερα ο νεο-συντηρητικός εκδότης του περιοδικού COMMENTARY στις ΗΠΑ, Norman Podhoretz, ισχυρίζεται ότι αν ζούσε ο Όργουελ σήμερα θα ήταν κι αυτός νεο-συντηρητικός⁴.

Πόσο αλήθεια είναι ότι ο Όργουελ ήταν «στο βάθος» δεξιός ή ότι «αντικειμενικά έπαιξε το παιχνίδι της Δεξιάς», για να χρησιμοποιήσω —όχι χωρίς κάποια αποστροφή— το γνωστό αυτό κλισέ;

Στην πραγματικότητα έχουμε να κάνουμε με ένα μύθο που δημιουργήθηκε από τον μανιαϊκό σεκταρισμό ορισμένων διανοούμενων της Αριστεράς και που κατόπιν εύλογα χρησιμοποίησε η Δεξιά για δικούς της σκοπούς.

Είναι μια διαδικασία που έχει καταντήσει κοινός τόπος: πρώτο στάδιο, ηθική εξόντωση κάποιου σαφώς αριστερού διανοούμενου από ένα αριστερό ή αριστεροφέρον πολιτικο-ιδεολογικό ιερατείο που δεν του συγχωρεί την εκστόμιση μερικών σκληρών αληθειών. (Το θύμα σ' αυτές τις περιστάσεις έχει συνήθως την ευκαιρία να «ανανήψει» περνώντας από κάποιο «καθατήριο» και κάνοντας ορισμένες υπαναχωρήσεις). Δεύτερο στάδιο, καταδίκη του σαν αποστάτη, ρίψασπι, πουλημένου κτλ. Τρίτο στάδιο, ιδιοποίηση της σκέψης του από τη Δεξιά και επομένως επαλήθευση της θεωρίας ότι «αντικειμενικά παίζει (ή έπαιξε) το παιχνίδι της Δεξιάς»: όπερ έδει δείξαι.

Η επιβίωση αυτής της αηδιαστικής πτυχής του πνεύματος του Ιωσήφ Βησαρίονοβιτς στην πρακτική ορισμένων αριστερών διανοούμενων αποτελεί τραγικό δείγμα της δυσκολίας της ανανέωσης της Αριστεράς ακόμη και (ιδίως;) στον «ανανεωτικό» της χώρο.

Το ότι ο Όργουελ ήταν στοχαστής της Δεξιάς, υποκειμενικά ή αντικειμενικά μπορεί να διαψευσθεί ολοκληρωτικά αν λάβει κανείς υπόψη του τη στάση του κατά τη θυελλώδη εικοσαετία 1930-1950. Πάντα υπήρξε μαχητικός αριστερός και ποτέ δεν υποστήριξε το Συντηρητικό κόμμα ή ιδεολογικές θέσεις που να έχουν σχέση με τη Δεξιά. Πάντα βρέθηκε όχι μόνο στη

θεωρία αλλά και έμπρακτα στο πλευρό των καταπιεσμένων.

Είναι γνωστό ότι, τα βιβλία του όπως το *Down and Out in Paris and London* (1933), *The Road to Wigan Pier* (1937) και *Burmese Days* (1934) έχουν ένα σαφέστατο σοσιαλιστικό ή αντιαποικιακό περιεχόμενο.

2. Η αντι-ολοκληρωτική συνέπεια του Όργουελ

Ο Όργουελ όμως έδειξε πραγματικά το διανοητικό και ηθικό του ανάστημα με τη στάση του απέναντι στην άνοδο του φασισμού στην Ευρώπη. Ήταν από τους πρώτους που πολέμησε με τις Διεθνείς Ταξιαρχίες στην Ισπανία και έγραψε τις εντυπώσεις του στο *Homage to Catalonia* που όπως και στην περίπτωση του *L'Espoir* του Malraux και του *Spanish Testament* του Koestler είναι μια προσωπική μαρτυρία του ισπανικού εμφυλίου πολέμου.

Όμως το βιβλίο του Όργουελ είναι συγχρόνως και πολιτικό ντοκουμέντο εφόσον δεν εκθέτει μόνο τις αγριότητες του Φράνκο, αλλά και τις δολοφονίες τροτσκιστών και αναρχικών από τους κομμουνιστές στο δημοκρατικό στρατόπεδο.

Πολλοί αριστεροί διανοούμενοι και τα εκδοτικά κυκλώματα που ειδικεύονταν στο πολιτικό βιβλίο θεώρησαν ότι για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας θα έπρεπε να αποσιωπηθούν ορισμένες πληροφορίες που έδινε ο Όργουελ στο βιβλίο αυτό. Αυτή η στάση πληγώνει βαθύτατα τον Όργουελ ο οποίος πιστεύει, όπως θα ομολογήσει αργότερα, ότι προοικονιάζει την ακόμη μεγαλύτερη σαθρότητα που έδειξαν αυτοί οι διανοούμενοι το 1939, όταν υπογράφηκε το γερmano-ρωσικό σύμφωνο μη επιθέσεως-σαθρότητα που ο Όργουελ δεν σταμάτησε να εκθέτει, ιδίως όταν συνδεόταν με επικλήσεις «ρεαλισμού» και ανωτέρων «σκοπιμοτήτων».

Αν υπάρχει τρόπος να βγούμε από το ηθικό χοιροστάσιο στο οποίο ζούμε, το πρώτο που πρέπει να κάνουμε είναι να αντιληφθούμε ότι ο «ρεαλισμός» δεν αποδίδει και ότι το να πουλάς τους φίλους σου και να τριβείς τα χέρια σου την ώρα που αυτοί καταστρέφονται, δεν αποτελεί την τελευταία λέξη πολιτικής σύνεσης⁵.

Όταν ξεσπά ο πόλεμος τον Σεπτέμβριο του 1939 ο Όργουελ υποστηρίζει ότι πριν απ' όλα προέχει η νίκη κατά του φασισμού, διαφωνώντας με τους ειρηνιστές και τους κομμουνιστές που καταφέρονται κατά των «πολεμοκαπλήλων» των Δυτικών δημοκρατιών. Οι κομμουνιστές θα συμφωνήσουν ξαφνικά μαζί του τον Ιούνιο του 1941, μόλις δηλαδή στρέφεται ο Χίτλερ απροειδοποίητα κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Και αυτή τη διπλή μεταστροφή των κομμουνιστών (του 1939 και του 1941) τη θεωρεί ο Όργουελ χαρακτηριστική της ολοκληρωτικής νοοτροπίας και θα την καταγγείλει σαν τέτοια σε πολλά του κείμενα.

Όταν αποφασίζει να γράψει τη «Φάρμα των ζώων» είναι πάλι από τη σκοπιά του προδομένου αριστερού που μιλάει. Οι «χοίροι» στο μυθιστόρημά του εξομοιώνονται με τους «ανθρώπους», οι κομμουνιστές και οι καπιταλιστές γίνονται αξεχώριστοι.

Το πολιτικό κλίμα ήταν τέτοιο το 1945 ώστε να δημιουργηθούν πολλά εμπόδια στην έκδοση ενός τέτοιου βιβλίου. Λίγοι ήταν οι εκδότες στην Αγγλία και στη Γαλλία που θα τολμούσαν να πάνε «ενάντια στο ρεύμα». Γι' αυτό και βρήκε ακόμη

μεγαλύτερη δυσκολία για την έκδοση του βιβλίου αυτού από ό-
τι βρήκε για το *Homage to Catalonia* το 1937, όπως ομολογεί σε
γράμματα σε διάφορους φίλους του.

Αυτό όμως, δεν δημιουργεί καμιά μεταστροφή στον Όργου-
ελ: συνεχίζει να είναι σοσιαλιστής ακόμη και μετά την έκδοση
του «1984» όπως ομολογεί ο ίδιος σ' ένα γράμμα του:

*Το πρόσφατο μυθιστόρημά του ΔΕΝ έχει σαν σκοπό να επιτε-
θεί στο σοσιαλισμό ή στο Βρετανικό Εργατικό Κόμμα το οποίο
και υποστηρίζω.*

(Γράμμα στον F.E. Henson, 16 Ιουν. 1949).

Θέλησε να δείξει, όπως λέει στο ίδιο κείμενο, τις λογικές συ-
νέπειες των ολοκληρωτικών ιδεολογιών που ασπάζονται ορι-
σμένοι διανοούμενοι. Οι λογικές αυτές συνέπειες οδηγούν σε
παραμορφώσεις του σοσιαλισμού —παραμορφώσεις που ήδη
πραγματοποιήθηκαν εν μέρει στον κομμουνισμό και το φασι-
σμό.

Αυτά για το «1984». Οι ελάχιστες σημειώσεις που άφησε ο
Όργουελ και που έμειναν ανέκδοτες ως το 1968 δείχνουν ότι
δεν τον εγκατέλειψε ποτέ η έγνοια του για το σοσιαλισμό, ακό-
μα και όταν είναι αυστηρός κριτής των μεθόδων του και όταν
εκθέτει τις αυταπάτες και τα ψέμματά του στα οποία παγιδεύε-
ται ο ίδιος όταν έρχεται στην εξουσία: «Για ένα αριστερό κόμμα
στην εξουσία, γράφει το 1949, ο μεγαλύτερός του εχθρός είναι η
προπαγάνδα που έκανε προγενέστερα».

Δεν «χάρριζε κάστανα» ο Όργουελ στην Αριστερά, και το
κυριώτερο που δεν του συγχωρέθηκε από ένα ορισμένο είδος α-
ριστερού διανοουμένου, θεωρούσε ότι η σωστή στάση για κάθε
συγγραφέα ήταν, όχι η ουδέτερη, αλλά η κριτική στάση:

*Είναι καθήκον του αρθρογράφου να κατακρίνει την Δεξιά χω-
ρίς να κολακεύει την Αριστερά... Αν η Αριστερά δεν ήταν τόσο
εύκολα ικανοποιημένη από τον εαυτό της δεν βρισκόταν εκεί
που βρίσκεται σήμερα.*

Who are the War criminals? (1943).

Όπως θα δούμε όμως, η κύρια δυσαρέσκεια των διανοουμέ-
νων αυτών δεν ήταν το γεγονός ότι ο Όργουελ ήταν αυστηρός
κριτής της Αριστεράς. Ο μεταθανάτιος χαρακτηρισμός του
Όργουελ σαν δεξιού έχει να κάνει με την απόλυτη αντίθεσή
του προς τον ολοκληρωτισμό είτε δεξιάς είτε αριστερής έμ-
πνευσης και με τη σύνδεση του φαινομένου του ολοκληρωτι-
σμού με την πρακτική ορισμένων διανοουμένων στη Δυτική
Ευρώπη.

3. Μπρος στο «1984»

Ο Όργουελ δεν είναι «θεωρητικός» του αντι-ολοκληρωτι-
σμού —κυρίως διότι η σκέψη του δεν είναι «θεωρητική», δεν
είναι δηλαδή συστηματικά θεωρητική. Αλλά η συμβολή του
συνίσταται στο γεγονός ότι τόνισε ότι το φαινόμενο του ολο-
κληρωτισμού δεν έχει προηγούμενο στην ιστορία και ότι οι
«ορθοδοξίες» του παρελθόντος δεν έχουν σχέση με το δογματι-
σμό των ολοκληρωτικών ιδεολογιών: Η διαφορά συνίσταται
στο γεγονός ότι ο ολοκληρωτισμός μπορεί να σε υποχρεώσει
να πιστεύεις ορισμένα πράγματα, δεν αρκείται στο να σου υπα-
γορεύει ορισμένες δοξασίες⁶. Ο Ουίνστον, στο τέλος του
«1984» πιστεύει πραγματικά ότι ο Μεγάλος Αδερφός είναι κα-
λός, διότι τον υποχρεώνουν να το πιστέψει.

Το σημαντικότερο όμως από όλα, είναι η δυνατότητα εναλ-
λαγής στο περιεχόμενο της ορθοδοξίας κατά τη βούληση της
εξουσίας. Ο ολοκληρωτισμός ελέγχει τη σκέψη αλλά δεν κα-
θορίζει σταθερά το περιεχόμενό της. Το δόγμα αλλάζει ακρι-
βώς όπως και η πολιτική και επομένως και η ιστορία⁷. «Από ο-
λοκληρωτική άποψη, η ιστορία είναι περισσότερο αντικείμενο
προς δημιουργία παρά προς εκμάθηση.

Αυτό σημαίνει πως το οργανωμένο ψέμμα είναι δομική ανάγ-
κη στον ολοκληρωτισμό⁸.

Γιά τη γυναίκα

KRISNA

ΡΟΥΧΑ * ΔΩΡΑ * ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

ΔΩΡΑ!!
ΑΓΟΡΑΖΟΝΤΑΣ ΕΙΔΗ
5.000 ΔΡΧ.
ΔΙΑΒΕΤΕ
ΚΑΙ ΠΑΙΡΝΕΤΕ ΔΩΡΟ
Αξίας 500 ΔΡΧ.

ΤΙΜΕΣ
ΦΑΝΤΑ-
ΣΤΙΚΕΣ

ΠΩΛΗΣΗ:
ΧΟΝΔΡΙΚΗ - ΛΙΑΝΙΚΗ

Όλα Εισαγωγής μας
από ΑΣΙΑ - ΕΥΡΩΠΗ

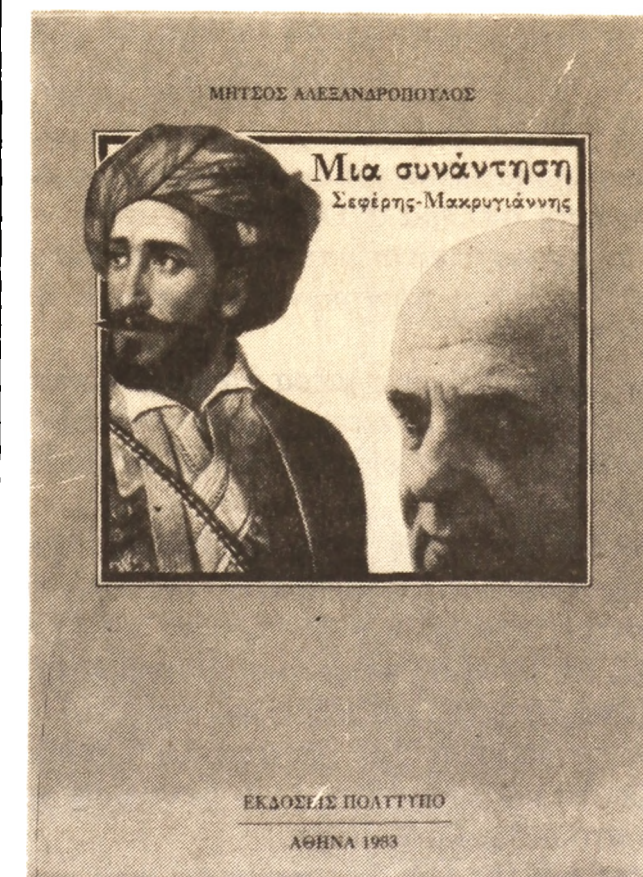
KRISNA

1) ΣΟΛΩΝΟΣ 109 - ΤΗΛ. 36.24.960
2) ΣΟΛΩΝΟΣ 124 - ΤΗΛ. 36.20.923
3) ΣΟΛΩΝΟΣ & ΧΑΡ. ΤΡΙΚΟΥΠΗ 29 - ΤΗΛ. 36.42.963

ΠΗΓΗ
ΙΝΔΙΚΩΝ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΙΑ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ
ΣΕΦΕΡΗΣ-ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

*Μια
ενδιαφέρουσα
συσχέτιση της
πνευματικής
«συνάντησης»
του Σεφέρη με
τον Μακρυγιάννη
δίνει την αφορμή
για μία νέα
ανάγνωση και
επανεγγραφή των
προβληματισμών
του*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΑΘΗΝΑ: «Νεφέλη» • Μαυρομιχάλη 9 • τηλ. 36.07.744, 36.39.962

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και Σία» Τσιμισκή 78 • τηλ. 279.720

Η ουσία του ολοκληρωτισμού δεν είναι μια αυταρχική κοινωνία που προσφεύγει απλώς στο ψέμμα, αλλά μια κοινωνία που έχει το ψέμμα και την αυταπάτη σαν οργανωτικές του αρχές.

Εκεί βρίσκεται η κυριότερη συμβολή του Όργουελ όσον αφορά τον ολοκληρωτισμό και που υποβαθμίζεται από πολλούς που γνωρίζουν ωστόσο το έργο του. Η φρίκη του κόσμου του «1984» συνίσταται, για αυτούς, στα εξωτερικά δείγματα της βίας και των άλλων καταναγκαστικών μηχανισμών του ολοκληρωτισμού, που περιλαμβάνουν και τους τεχνικούς ελέγχους της σκέψης και της συμπεριφοράς της Ωκεανίας.

Ωστόσο, ο Όργουελ θέλησε να τονίσει —και εκεί βρίσκεται η πρωτοτυπία του— τους έμμεσους τρόπους του ολοκληρωτισμού, που συνίσταται στη δημιουργία ενός ιδιαίτερου διανοητικού κλίματος. Αυτό πετυχαίνεται με την εξαφάνιση της ιδέας της αντικειμενικής αλήθειας και την παραχάραξη της ιστορίας.

Αυτή είναι η λογική συνέπεια τάσεων που είχε επισημάνει ο Όργουελ από τότε που γύρισε από την Ισπανία.

«Η ίδια η ιδέα της αντικειμενικής αλήθειας εξαφανίζεται από τον κόσμο», έγραφε το 1942 ξαναφέρονοντας στη μνήμη του τον ισπανικό πόλεμο. Στο προσωπικό του ημερολόγιο γράφει την ίδια εποχή:

«Πνιγόμαστε όλοι μέσα στην ηθική βρώμα... Η διανοητική τιμιότητα και η ευθυκρισία έχουν εξαφανιστεί από τη γη... Ο καθένας έχει γίνει ανέντιμος και άκαρδος συγχρόνως».

Στο ίδιο σημείο προσθέτει ότι ακόμη και η συμ-πάθεια, η δυνατότητα να συμπάσχουμε με τον πλησίον μας, γίνεται κι αυτή αντικείμενο πολιτικής σκοπιμότητας και οι συμ-παθητικές μας παρορμήσεις ελέγχονται με πολιτικά κριτήρια, αποφασίζουν για τα ίδια τα γεγονότα: αν έγιναν ή όχι εγκλήματα πολέμου, αν η αλήθεια είναι αλήθεια έστω και αν την λέει ο εχθρός κτλ.⁹

4. Η προδοσία των διανοουμένων

Εδώ φτάνουμε στο κύριο σημείο της αντίληψης του Όργουελ για τον ολοκληρωτισμό: στην ευθύνη των διανοουμένων. Χωρίς την ενεργό συμμετοχή του υπερπολιτικοποιημένου διανοούμενου και την απάθεια της απολιτικής «σιωπηρής πλειοψηφίας», δεν μπορεί να επικρατήσει αυτό το κλίμα. Η κύρια ευθύνη όμως βαρύνει τον πρώτο, τον ενεργό σύμμαχο του ολοκληρωτισμού που είναι ο διανοούμενος¹⁰.

Για τους διανοούμενους της Αριστεράς, αλλά και της Δεξιάς, είχε εκφραστεί αρκετά σκληρά ο Όργουελ.

«Όλοι οι συγγραφείς, έγραψε, είναι ματαιόδοξοι, εγωιστές και φυγόπονοι και στο βάθος των κινήτρων τους υπάρχει κάποιο μυστήριο»¹¹.

«Οι διανοούμενοι που υποστηρίζουν σήμερα ότι η δημοκρατία και ο φασισμός είναι το ίδιο πράγμα με απογοητεύουν φρικτά»¹².

«Οι Βρετανοί διανοούμενοι έχουν έναν ειλικρινή θαυμασμό για τον ολοκληρωτισμό»¹³.

«Οι περισσότεροι διανοούμενοι (στην Αγγλία) είναι πρόθυμοι να δεχθούν δικτατορικές μεθόδους, παραχαράξεις της ιστορίας κτλ., εφόσον αυτά γίνονται "από τη δική μας πλευρά"»¹⁴.

Πρέπει να σημειωθεί, ότι στο ίδιο κείμενο ο Όργουελ προσθέτει ότι μεταξύ της Ναζιστικής Γερμανίας και της Σταλινικής Ρωσίας προτιμάει τη δεύτερη, την υποστηρίζει εναντίον της πρώτης και νομίζει ότι υπάρχει έδαφος για βελτίωση στο στρατόπεδο αυτό ενώ στο άλλο δεν υπάρχει.

Αυτή η καινούρια καταγγελία των διανοουμένων θυμίζει το πολύκροτο βιβλίο του «Η προδοσία των λειτουργών» (La trahison des clercs) που εκδόθηκε το 1927.

Οι διανοούμενοι προδίδουν το ρόλο τους. Ο ρόλος τους πριν απ' όλα είναι να σέβονται την αλήθεια¹⁵. Η περιφρόνηση των διανοουμένων για την αντικειμενική αλήθεια ήταν ότι χειρότε-

ρο μπορούσε να συμβεί πολιτικά και πολιτιστικά στον κόσμο¹⁶.

Ποιος είναι ο λόγος γι' αυτό; Είναι ο διανοούμενος βιολογικά ή ψυχολογικά «προγραμματισμένος» για την προδοσία του ρόλου του; Ποια είναι η αιτία που αμβλύνει ή εξαφανίζει την «καταναγκαστική δύναμη της αντικειμενικής αλήθειας», για να χρησιμοποιήσουμε μια έκφραση της Hannah Arendt;

5. Γλώσσα και πολιτική

Η αιτία βρίσκεται κατά τον Όργουελ «στο σημείο συνάντησης της λογοτεχνίας με την πολιτική»: εκεί ο ολοκληρωτισμός ασκεί τη μεγαλύτερη πίεση στο διανοούμενο¹⁷. Εδώ μπορεί να δημιουργηθεί μια παρεξήγηση —και έχει δημιουργηθεί ακόμη και από το μεγάλο Αγγλο-ιστορικό E.P. Thompson—, ότι ο Όργουελ είναι υπέρ της απολιτικότητας της διάνοησης¹⁸. Αλλά λέει ότι το πρωταρχικό καθήκον του διανοούμενου σαν διανοούμενου, όχι σαν πολίτη, είναι η ακεραιότητα, ο σεβασμός της σεξπηρικής αρχής «να είσαι αληθινός με τον εαυτό σου» που στην περίπτωση του αρθρογράφου σημαίνει να λέει την αλήθεια.

Ο προσδιορισμός της αλήθειας είναι δυσχερέστατος από την εποχή του Πλάτου —που ειρωνεύεται τον Ιησού στο θέμα αυτό— ως σήμερα. Η δυσκολία αυτή γίνεται πρόσχημα για την καλλιέργεια του εσκεμένου ψέματος ή μιας ατμόσφαιρας όπου όλα επιτρέπονται. Κι αυτό γίνεται συχνά με τους διανοούμενους που υποχωρούν μπρος στη μαγεία των λέξεων. Αφήνουν τις λέξεις να κάνουν μόνες τους τη δουλειά που πρέπει να κάνει η κρίση μας, ή ακόμα προδίδουν την αλήθεια θολώνοντας τα νοήματα με τη χρησιμοποίηση ενός ορισμένου λεξιλογίου.

Αν δεχθούμε ότι η πραγματικότητα είναι ένας ιστός που φτιάχνεται από λέξεις και ότι δεν είναι ανεξάρτητη από τις σκέψεις που σχηματίζουμε για αυτή και τις λέξεις με την οποία την περιγράφουμε, ο δρόμος για τον ολοκληρωτισμό είναι στρωμένος. Διότι ο ολοκληρωτισμός κατασκευάζει νέες πραγματικότητες με λέξεις και με μύθους.

Αυτή η σκέψη του Όργουελ συνδέεται άμεσα με την καταγγελία της θολότητας και του διφορούμενου στη γραφή των διανοουμένων: πάντα είναι εκ του πονηρού. «Ο μεγαλύτερος εχθρός της καθαρής γραφής είναι η ανειλικρίνεια» έγραφε το 1946 προσθέτοντας ότι και η ίδια η γλώσσα διαφθείρει τη σκέψη όσο και η σκέψη διαφθείρει τη γλώσσα.

(*Politics and the English Language*, 1946)

Αυτό γίνεται μέσα από την «εισβολή της πολιτικής στη λογοτεχνία». (*Writers and Leviathan*, Μάρτιος 1948). Ο διανοούμενος που είναι συγχρόνως και «πολιτικός» καλείται να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα: τη βόμβα της Χιροσίμας, τις εκκαθαρίσεις των πολιτικών αντιπάλων κτλ. Αυτά δεν μπορούν να δικαιολογηθούν παρά μόνο με μια γλώσσα που συγκαλύπτει με την αοριστία της την ισχνή επιχειρηματολογία. (*Politics and the English Language*, 1946).

Εκεί εντοπίζει ο Όργουελ τη ρίζα της «προδοσίας των λειτουργών»: στην παραίτησή τους μπρος στην «πραγματικότητα» του δόγματος που ασπάζονται, την υποταγή τους στις λέξεις και σε δεύτερη φάση στην ενεργό συμμετοχή τους σε παραχαράξεις και παραμορφώσεις της πραγματικότητας.

6. Η κριτική της Αριστεράς

Ο Όργουελ καταγγέλλει αυτήν την στάση της Αριστεράς παράταξης ακριβώς διότι εκεί ανήκει ο ίδιος: γιατί δεν διαμαρτύρονται οι διανοούμενοι της αριστεράς; Γιατί να ισχύει πάντα η αρχή της «σκοπιμότητας»; Γιατί πρέπει να γίνονται παραχαράξεις που αποσιωπούνται με τη δικαιολογία ότι η καταγγελία τους θα εξυπηρετήσει τον εχθρό;

(*The Prevention of Literature*, 1946).

Τονίζει ωστόσο, στο *Writers and Leviathan* ότι δεν έχει η Αρι-

στερά το μονοπώλιο της διανοητικής ανεντιμότητας. «Στην Αγγλία οι υπεύθυνοι για το οργανωμένο ψέμα, και επομένως εχθροί της ελευθερίας, είναι οι ιδιοκτήτες των μεγάλων δημοσιογραφικών οργανισμών, οι κινηματογραφικοί παραγωγοί και οι γραφεικράτες... Αλλά το σοβαρότερο σύμπτωμα είναι η εξασθένηση της επιθυμίας των διανοουμένων για ελευθερία».

(*The Prevention of Literature*).

Αυτό συμβαίνει όμως συχνότερα με τους διανοούμενους της Αριστεράς διότι η ευαισθησία τους σε θέματα κοινωνικής δικαιοσύνης τους εξωθεί στην *πολιτικοποίηση της γραφής τους*. Και όταν η ολιστική έννοια της «κομματικότητας» (της λενινιστικής «παρτίλνοστ'») υπερισχύει σ' έναν συγγραφέα, έχει ήδη φτάσει στον ολοκληρωτισμό, εφόσον απολήγει η στάση του σ' ένα «πατριωτισμό της παράταξης» ή σε μια χωρίς όρους προσήλωση σ' ένα «τέλειο όραμα» που είναι υποθετικός στόχος μιας παράταξης ή ενός πολιτικού κινήματος. Η ίδια η μυθολογία της τελειότητας των οραμάτων της Αριστεράς, ο ουτοπισμός της και η επιθυμία για δικαιοσύνη την καθιστά επιρρεπή στο ψέμα ή στην αφιλογία σε περίπτωση αποτυχίας.

Αυτό που προτείνει ο Όργουελ είναι, κατά πρώτο λόγο, στην πολιτική να λέει η Αριστερά την αλήθεια —μια αρχή που πρέσβευε και ο Γκράμσι, όπως είναι γνωστό. Κατά δεύτερο λόγο, προτείνει ο Όργουελ οι διανοούμενοι να έχουνε πολιτική δράση σαν πολίτες, όχι σαν διανοούμενοι: η έννοια του «διανοούμενου του κόμματος» του ήταν απεχθής. Αυτή η θέση του Όργουελ παρεξηγήθηκε σαν πρόταση παραίτησης του διανοούμενου από την πολιτική, ενώ ο Όργουελ προτείνει ακριβώς το αντίθετο. Ζητεί την *εγρήγορηση* του διανοούμενου, το σεβασμό του μπρος στις κοινωνικές ανθρώπινες αξίες, την άρνησή του να είναι παθητικός δέκτης προκατασκευασμένων δογμάτων. Όσο και να ήταν αυστηρός με την Αριστερά, είχαν σαν στόχο τους οι παρατηρήσεις του την ανόρθωση του κύρους της.

Ο μύθος του «συντηρητισμού» του Όργουελ συνδέθηκε από την αρχή, όχι μόνο με την παρεξηγημένη ερμηνεία του «1984» σαν αλληγορικής καταγγελίας της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά κυρίως με την καταγγελία του ολοκληρωτισμού εν γένει.

Η άνοδος του ολοκληρωτισμού στην Ευρώπη στα χρόνια του μεσοπολέμου επέφερε αυτό που ο ιστορικός H.L. Fisher ονόμασε «διάσπαση της ηθικής ενότητας της Ευρώπης». Αυτή η «ηθική ενότητα» δεν αποκαταστάθηκε μετά το 1945. Η διάσπαση μπορεί να θεωρηθεί τελειωτική. Στο μέτρο που δεν αφο-

ρά μόνον την πολιτική διαίρεση της Ευρώπης αλλά κυρίως την ψυχολογική και πολιτιστική, μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί ίσως το μεγαλύτερο τραύμα που υφίσταται σήμερα ο δυτικός πολιτισμός. Ο Όργουελ το ένωσε βαθύτατα και το εξέφρασε δραματικά στο «1984».

Ο βαθμός επιτυχίας του όμως οδήγησε στην εσφαλμένη αντίληψη —που καλλιεργήθηκε μετά το θάνατο του Όργουελ— ότι το έργο του ήταν ένα μονοδιάστατο μάθημα πολιτικού συντηρητισμού από έναν πικραμένο και απαισιόδοξο πρώην Αριστερό. Στην πραγματικότητα το «1984» είναι η κραυγή του *Τελευταίου ανθρώπου στην Ευρώπη* —που είναι ο τίτλος που είχε αρχικά σχεδιάσει ο Όργουελ για το βιβλίο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

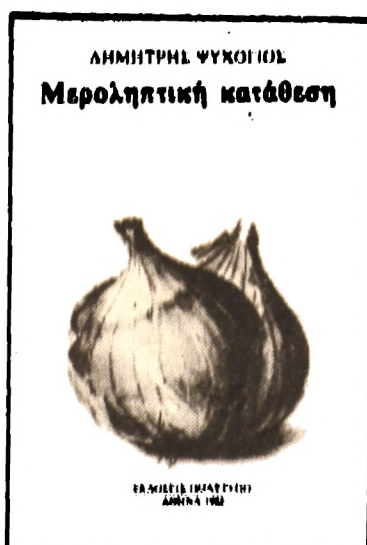
1. «Outside the Whale» (1960). Βλ. E.P. Thompson: «The Poverty of Theory», Merlin Press, Λονδίνο 1978 σσ. 1-33.
2. R. Williams: «Orwell». Εκδ. Fontana-Collins, Λονδίνο 1971 σ. 85.
3. Την πτώση στην ποιότητα της ζωής καταγγέλλει σ' ένα από τα συναρπαστικότερα μυθιστορήματά του *Coming Up For Air* (1939). Την έκφραση *quality of life* την χρησιμοποιεί συχνά. Βλ. γράμμα του στον H. House 11 Απρ. 1940. Αυτό όπως και άλλα του κείμενα (δοκίμια, άρθρα, προσωπικό ημερολόγιο κτλ.) βρίσκονται στο «The Collected Essays Journalism and Letters of George Orwell», επιμ. Sonia Orwell και Ian Angus, εκδ. Secker Warburg 1968 και εκδ. Penguin 1970, Λονδίνο.
4. Βλ. TIME 28.11.83.
5. Άρθρο στο Tribune: «Who are the War Criminals? 22 Οκτ. 1943.
6. *Literature and totalitarianism* ομιλία στο BBC Ιούνιος 1941. Δημοσιεύθηκε στο Listener στις 19 Ιουνίου 1941.
7. Στο ίδιο.
8. *The Prevention of Literature*. Δημοσιεύθηκε στο περιοδικό Polemic τον Ιαν. του 1946.
9. Στο ίδιο βλ. όμως και το ρόλο του «Υπουργείου της αλήθειας» στο «1984».
10. *The Prevention of Literature* ο.π.
11. «Why I Write» (1947).
12. Γράμμα στον V. Gollancz 8 Ιαν. 1940.
13. Άρθρο στο Tribune 14 Ιαν. 1944. Την ίδια ιδέα εκφράζει και σε γράμμα του στον H.J. Wilmott. 18 Μαΐου 1944.
14. Γράμμα στον H.J. Wilmott. ο.π.
15. *Literature and totalitarianism* ο.π. «Το πρώτο πράγμα που ζητάει κανείς από ένα συγγραφέα είναι να μη λέει ψέμματα».
16. *The Prevention of Literature* (1946).
17. Γράμμα στον Partisan Review, χειμώνας 1944.
18. Αυτό το διαψεύδει ρητά ο Όργουελ στο *Writers and Leviathan* (1948). («Κανένας σκεπτόμενος άνθρωπος δεν μπορεί σε μια εποχή σαν τη δική μας να παραμείνει έξω από την πολιτική»).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

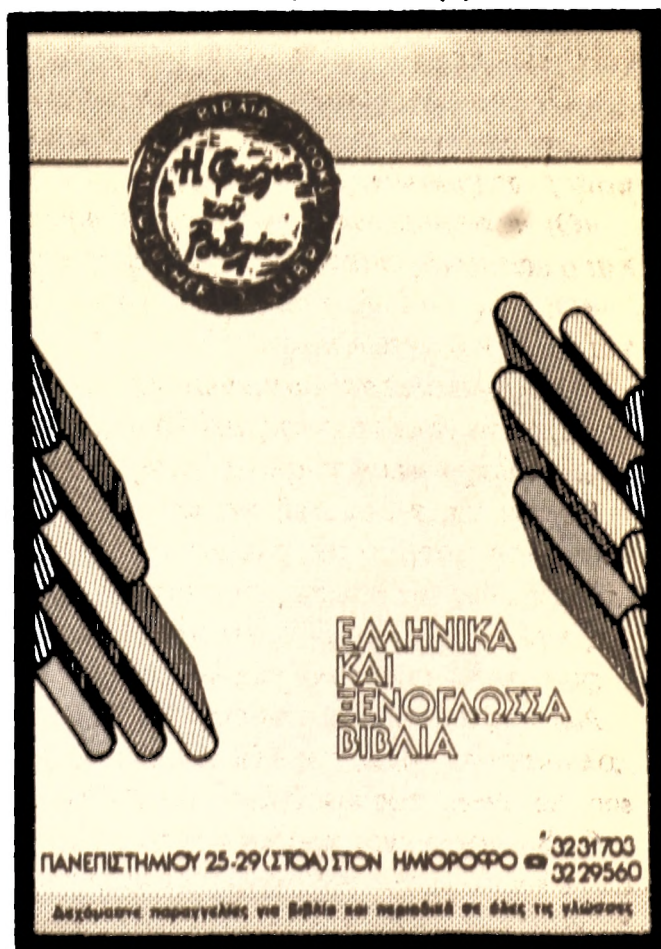
ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ
Συνήγορος της Παραλογοτεχνίας
σελ. 240 δρχ. 350

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΥΧΟΓΙΩΣ
Μεροληπτική κατάθεση
σελ. 110 δρχ. 180

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΩΝ ΕΞΟΠΛΙΣΜΩΝ

SLBM Submarine launched ballistic missile	SSN5 (SLBM)	SS 8 (ICBM)	SS 9 (ICBM)	SSN 8 (SLBM)	SS 19 (ICBM)	SS 17 (ICBM)	SSN 18 (SLBM)	SS 18 mod 4 (ICBM)	SSNX20 (SLBM)	NEW (ICBM)	S (IM)
ICBM Inter continental ballistic missile											
IMRBM Intermediate range ballistic missile											
ACLM Air launched Cruise missile											
Date of deployment	α	1963	1963	1966	1973	1976	1977	1977	1979	1983	1977
Range in nautical miles	β	700	6,000	6500	4300	5000	5400	4050	5500	4500	2700
Number of warheads	γ	1×Mt	1×5 Mt	1×20 Mt	1×1 Mt	6×0.5 Mt	4×0.5 Mt	3×0.2 Mt	10×0.5 Mt	?	3×15 Mt
Accuracy (CEP)	δ	1½ miles	1 mile	¾ mile	½ mile	1500 ft	1200 ft	½ mile	950 ft		1320 ft
Probability of destroying hardened target	ε	1%	3%	37%	11%	26%	39%	3%	50%		10%

Α Ημερομηνία εγκατάστασης. Β Εμβέλεια σε ναυτικά μίλια. Γ Αριθμός κεφαλών. Δ Ακρίβεια. Ε Πιθανότητα καταστροφής θωρακισμένου στόχου.

Μερικοί ασχολούνται με την κατάρτιση σχεδίων για μελλοντικούς πολέμους· άλλοι εφευρίσκουν ολοένα και μεγαλύτερες κατευθυνόμενες βόμβες, ολοένα και ισχυρότερες εκρηκτικές ύλες, ολοένα και πιο αδιαπέραστους θωρακισμούς· άλλοι ερευνούν για νέα, πιο θανατηφόρα αέρια ή για διαλυτά δηλητήρια που μπορούν να παραχθούν σε ποσότητες ικανές να καταστρέψουν τη βλάστηση ολόκληρων ηπείρων, ή για την καλλιέργεια μικροβίων που να μπορούν να αντισταθούν σ' όλα τα πιθανά αντισώματα· άλλοι αγωνίζονται για την κατασκευή ενός οχήματος που θα μπορούσε να κυκλοφορεί κάτω από τη γη όπως ένα υποβρύχιο κάτω απ' το νερό, ή ενός αεροπλάνου που να κινείται με αέρα, όπως ένα ιστιοφόρο. Άλλοι εξερευνούν περισσότερο μακρινές δυνατότητες, όπως το να συγκεντρώνουν ακτίνες του ηλίου σε φακούς που θα αιωρούνται σε απόσταση χιλιάδων χιλιομέτρων μέσα στο διάστημα, ή ακόμα να δημιουργήσουν τεχνητούς σεισμούς και τεχνητές πλημμύρες επενεργώντας στη θερμότητα του κέντρου της γης.

Όμως κανένα απ' αυτά τα σχέδια δε φτάνει ποτέ στην πραγματοποίησή του και κανένα από τα τρία υπερκράτη δεν κερδίζει ποτέ καμιά σημαντική υπεροχή απέναντι στα άλλα.

Όργουελ, «1984»

Από τις αρχές της δεκαετίας του '60 η πυρηνική αποτροπή βασίστηκε στην αρχή της ισορροπίας των εξοπλισμών. Και οι δύο υπερδυνάμεις συνειδητοποίησαν ότι παρόλο που η καθεμιά μπορούσε να αρχίσει μια καταστροφική επίθεση, καμία πλευρά δεν μπορούσε να καταστρέψει τις δυνατότητες της άλλης να απαντήσει με έναν εξίσου καταστροφικό τρόπο.

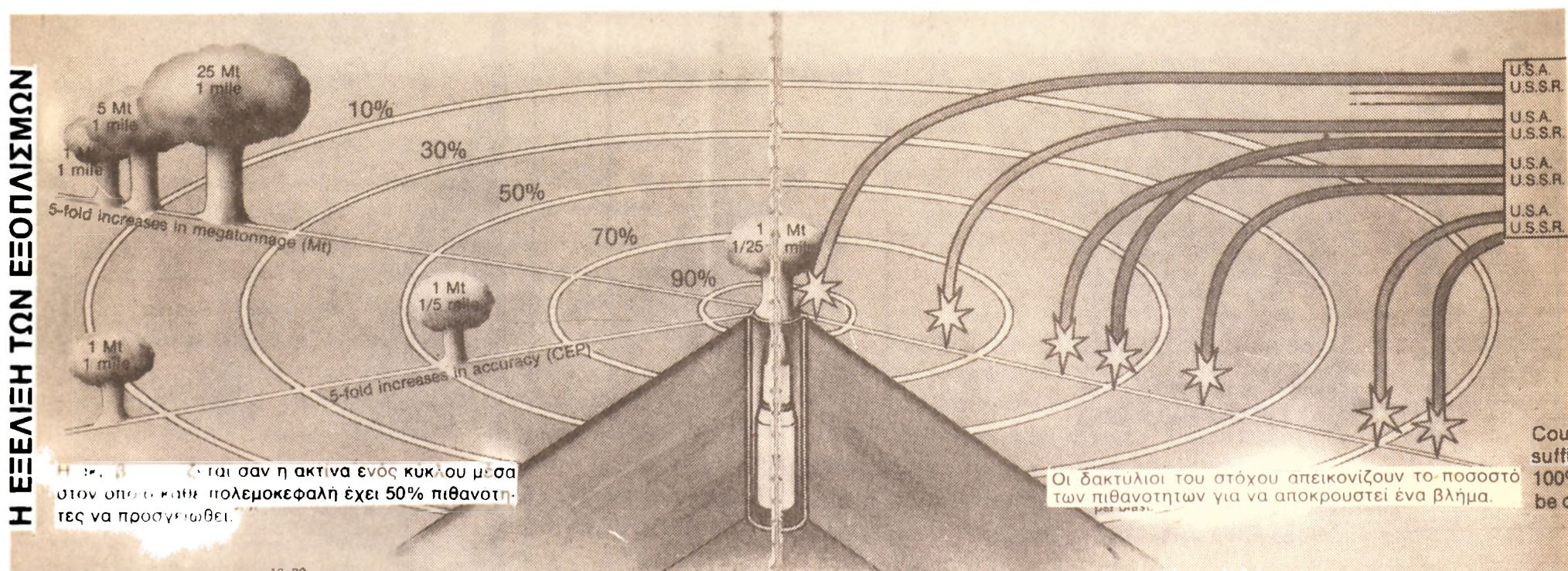
Έτσι η σταθερότητα και ασφάλεια στην ισορροπία των εξοπλισμών εξαρτιόταν από δύο παράγοντες.

- 1) Την ικανότητα αλληλοκαταστροφής των πόλεων τους.
- 2) Την ανικανότητα να καταστρέψουν η μία τους πυραύλους (βλήματα) της άλλης.

Παρόλα αυτά η ανάπτυξη της στρατηγικής της ανταπάντησης η οποία στηρίζεται στη δυνατότητα καταστροφής των πυραύλων της αντίπαλης πλευράς μέσα στις βάσεις τους, υπονόμει την ίδια την έννοια της αρχής της ισορροπίας των εξοπλισμών και έκανε τον πυρηνικό πόλεμο πιθανότερο.

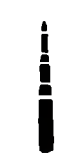
Η σημασία της ακριβούς στόχευσης των πυραύλων για την εφαρμογή της στρατηγικής της ανταπάντησης φαίνεται στο παρακάτω σχέδιο. Η καταστροφή ενός πυραύλου σε θωρακισμένη εγκατάσταση εξαρτάται περισσότερο από την ακρίβεια στόχευσης της επιθετικής κεφαλής, παρά το μέγεθος της καταστρεπτικότητάς της.

1.	ΗΠΑ δεκαετία '80,	Τριντέντ D5, A.L. Κρουζ	99%	5.	ΗΠΑ	1966	Μίνουτμαν II	60%
2.	ΕΣΣΔ	?	'	6.	ΕΣΣΔ	1966	SS9	37%
3.	ΗΠΑ	1979	Μίνουτμαν II MK 12 A	7.	ΗΠΑ	1963	Μίνουτμαν I	11%
4.	ΕΣΣΔ	1979	SS 18 Μοντέλο 4	8.	ΕΣΣΔ	1963	SS 8	3%

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΕΞΟΠΛΙΣΜΩΝ

Minuteman II (IRBM)	MX (ICBM)	Trident D5 (SLBM)	Air launched Cruise missile (ALCM)	Minuteman III Mk 12A (ICBM)	Trident C4 (SLBM)	Minuteman III (ICBM)	Poseidon C3 (SLBM)	Minuteman II (ICBM)	Polaris A3 (SLBM)	Minuteman I (ICBM)	Titan II (ICBM)	Polaris A1 (SLBM)
												
1983	Mid 80's	Mid 80's	1983	1979	1979	1970	1970	1966	1964	1963	1962	1960
970	6000	6000	1350	7000	4000	7000	2500	7000	2500	6500	6300	1200
0.25 Mt	14x0.35/0.5Mt	7x0.475 Mt	1x0.2 Mt	3x0.35 Mt	8x0.1 Mt	3x0.17 Mt	10x0.04 Mt	1x1.5 Mt	3x0.2 Mt	1x1 Mt	1x9 Mt	1x1 Mt
100 ft	300 ft	400 ft	200 ft	650 ft	1600 ft	980 ft	1700 ft	1300 ft	1/2 mile	1/2 mile	3/4 mile	1 mile
100%	99%	99%	100%	76%	10%	30%	6%	60%	5%	11%	23%	3%

3M Υποβρύχια εκτοξευόμενο βλήμα. ICBM Διηπειρωτικό βλήμα. IRBM Μέσου βελληνεκούς βλήμα. ALCM Βλήμα Κρουζ.

Οι εξοπλισμοί που έχουν αναπτυχθεί από τις δύο υπερδυνάμεις την τελευταία εικοσαετία, εικονογραφούνται στους πίνακες αυτών των σελίδων και στο παρατιθέμενο σχέδιο. Κι όσα ακολουθούν, στο άρθρο του συνεργάτη μας Νίκου Χριστοδουλάκη, χωρίς να έχουν καμία άμεση αναφορά στον Όργουελ και το «Υπουργείο Ειρήνης» της μυθιστορίας του, δίνουν πολύ καθαρά την κρίσιμη ώρα που έχει φτάσει για την ανθρωπότητα.

Ο Όργουελ, αν και αποδείχτηκε ίσως περισσότερο απ' όση έπρεπε απαισιόδοξος στο πρόβλημα του αυταρχισμού και της ανελευθερίας, η εικόνα του μέλλοντος που σκιαγράφησε ήταν τελικά η εικόνα ενός κόσμου χωρίς τον κίνδυνο του πυρηνικού ολέθρου: η σύλληψή του στηρίχθηκε στην «ελπίδα» πως η ισορροπία του τρόμου θα εξασφάλιζε μια «διαρκή ειρήνη» με τη μεσολάβηση μικρών τοπικών συγκρούσεων. Ισχύει όμως σήμερα αυτή η προοπτική; Η αρχή της «ισορροπίας του τρόμου» υπονομεύτηκε τελικά από τη λογική της διαρκούς ανάπτυξης των εξοπλισμών. Γι' αυτό και η καλύτερη συμβολή στη μελέτη του Όργουελ σε σχέση με το πρόβλημα της Ειρήνης, είναι η ψυχρή καταγραφή της ανάπτυξης των εξοπλισμών στην παρούσα φάση, χωρίς τη διαμεσολάβηση του μύθου. Και η μόνη ελπίδα που μένει για την ανθρωπότητα, είναι η αφύπνιση από τον εφησυχασμό και την απαθή εγκάρτηση.

Μερικοί το προτιμούν καυτό

του Νίκου Χριστοδουλάκη

Όταν τον Δεκέμβρη του 1979 το NATO αποφάσιζε τον εκσυγχρονισμό και την επέκταση του πυρηνικού του οπλοστασίου με το πρόσχημα της εγκατάστασης των σοβιετικών SS-20, λίγοι υποψιάζονταν την ταυτόχρονη πυροδότηση ενός καινούριου αντιπολεμικού κινήματος, που ο δυναμισμός του ξεπέρασε κατά πολύ τα πλαίσια της παραδοσιακής πολιτικής διαμαρτυρίας.

Η υιοθέτηση των πυραύλων Πέρσιγκ-2 και Κρουζ αποτελούσε ποιοτικό άλμα σε σχέση με προγενέστερες κλιμακώσεις των πολεμικών εξοπλισμών, γιατί καθιστούσε πια εφικτή μια πυρηνική αναμέτρηση των δύο υπερδυνάμεων, στο ευρωπαϊκό θέατρο χωρίς την άμεση δική τους ανάμιξη. Σε μια ατμόσφαιρα ήδη φορτισμένη από τη συχνότητα και σφοδρότητα τοπικών πολέμων και εντάσεων, και από την αβεβαιότητα της οικονομικής κρίσης, η απειλή του πολέμου έγινε απτή, και παρά το γεγονός ότι οι περισσότερες συνιστώσες της ευρωπαϊκής Αριστεράς βρίσκονταν την εποχή εκείνη σε κάποιου είδους εσωτερική κρίση, αναπτύχτηκε ένα εκτεταμένο κίνημα που στις καλύτερες στιγμές του πίστεψε πως θα μπορούσε πράγματι να ανατρέψει την ασταμάτητη αύξηση των εξοπλισμών.

Σήμερα, 4 χρόνια μετά, το κίνημα εναντίον της πολεμικής απειλής γνωρίζει μια καθαρή ήττα, που επισφραγίστηκε τον περασμένο μήνα με την έναρξη του τελικού σταδίου εγκατάστασης των πυραύλων και τις ανιστόρητες επευφημίες των κυβερνήσεων του Λονδίνου και της Βόννης που συνόδευσαν την τυπική κοινοβουλευτική τους έγκριση.

Παρόλα αυτά οι πύραυλοι Πέρσιγκ-2 και Κρουζ αποτελούν μόνο την αιχμή του δόρατος της πολεμικής απειλής, και μια υποθε-

τική απομάκρυνσή τους θα αποτελούσε επιτυχία μόνον αν εγκαίνιαζε μια ευρύτερη διαδικασία ξηλώματος όλων των πυρηνικών όπλων από την Ευρώπη. Γιατί ήδη τα οπλοστάσια του NATO και του Συμφώνου της Βαρσοβίας διαθέτουν μια εκτεταμένη ποικιλία και ποσότητα πυρηνικών όπλων, που επαρκούν για την ερήμωση της ευρωπαϊκής ηπείρου στο πολλαπλάσιο. Το NATO, για παράδειγμα, έχει αποθηκευμένα 6.000 αμερικανικά πυρηνικά όπλα στην Ευρώπη (από τις 26.000 που συνολικά διαθέτουν οι ΗΠΑ), και επιπλέον υπάρχουν οι «εθνικές» πυρηνικές δυνάμεις της Γαλλίας και της Βρετανίας.

Υπάρχουν 12 τύποι όπλων: οι αντιαεροπορικοί πύραυλοι Νίκη-Ηρακλής, οι πύραυλοι εδάφους-εδάφους Τίμιος Τζων, Λανς και Πέρσιγκ-1Α, οι αεροπορικές βόμβες B61 και B43, οι νάρκες κατεδάφισης W45 και W54, ανθυποβρυχιακές βόμβες βυθού, και δύο τύποι πυρηνικών κεφαλών για πυροβόλα 200 και 155 MM*. Το οπλοστάσιο αυτό δεν έπαψε ποτέ να εκσυγχρονίζεται και να επεκτείνεται ανάλογα με τα επιχειρησιακά σχέδια που επεξεργάζονται από το Στρατηγείο των Βρυξελλών και το Πεντάγωνο, σχεδόν απερίσπαστα από τον οποιοδήποτε πολιτικό έλεγχο, που θα μπορούσε ενδεχόμενα να κωλυσιεργήσει ή και να τροποποιήσει την υλοποίησή τους (αν και η πρόσφατη άνετη έγκριση των Πέρσιγκ και Κρουζ από τα διαφωτισμένα ευρωπαϊκά κοινοβούλια θα πρέπει ήδη να εξανέμιζε τέτοιους ευσεβείς πόθους). Το τωρινό πρόγραμμα εκσυγχρονισμού προβλέπει την αντικατάσταση των Νίκη-Ηρακλής με τους πυραύλους εδάφους-αέρος «πατριώτης» που θα τοποθετηθούν το 1984, την αντικατάσταση των B43 εξ ολοκλήρου με B61, την απόσυρση των W45 και των Πέρσιγκ-1Α και φυσικά

Μεταφορικά μέσα που ενδείκνυται να χρησιμοποιηθούν λίγες μέρες μετά την πυρηνική έκρηξη. Ιδιαίτερη σημασία έχει η κάλυψη της κεφαλής και αν είναι δυνατόν και αλεξηλίου για την προφύλαξη από τη Ραδιενέργεια.

Όταν πέσει η πυρηνική βόμβα είναι ουσιαστικό να ξαναβρεί η ζωή το γρηγορότερο δυνατό, τον παλιό καθημερινό της ρυθμό.

(Φωτογραφία έργου του D. Sieber, που εκτέθηκε στο Funkturm του Βερολίνου τον Απρίλιο 1983).

κά την εγκατάσταση 108 νέων Πέρσιγκ-2 και 464 πυραύλων Κρουζ που άρχισε τον περασμένο Νοέμβριο. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι οι πύραυλοι Τίμιος Τζων θεωρούνται πια απηρχαιωμένοι και εξακολουθούν να είναι εγκατεστημένοι μόνο στην Ελλάδα και την Τουρκία! Η επέκταση όμως του πυρηνικού οπλοστάσιου δεν πρέπει να κρίνεται μόνο από τον αριθμό των πυρηνικών κεφαλών που είναι εγκατεστημένες αλλά και την επιχειρησιακή τους διάταξη και ένταξη στη συνολική πολεμική μηχανή του ΝΑΤΟ, πράγμα που είναι εξαιρετικά δύσκολο να «μετρηθεί» ποσοτικά και κυρίως να διακριθεί από την αντίστοιχη διαδικασία των συμβατικών δυνάμεων. Πέρσι, ο Ανώτατος Διοικητής του ΝΑΤΟ στην Ευρώπη, Μπέρναντ Ρότζερς, ζήτησε από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις να αυξήσουν τις αμυντικές δαπάνες κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες ετησίως επί 6 χρόνια προκειμένου να επεκταθεί το συμβατικό οπλοστάσιο και να γίνει έτσι εφικτή η μείωση των πυρηνικών κεφαλών.

Πρός το παρόν, καμιά προγενέστερη εμπειρία δεν μας υποχρεώνει να πιστέψουμε ότι πράγματι το ΝΑΤΟ θα αρχίσει αυτόβουλα να μειώνει τα πυρηνικά του όπλα μετά από 6 χρόνια, μια και μπορεί κανείς εύκολα να φανταστεί άφθονα προκατασκευασμένα επιχειρήματα που είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν για να μεταθέσουν στο απώτερο μέλλον αυτές τις υποσχέσεις. Από την άλλη μεριά όμως, το βέβαιο γεγονός είναι ότι οι πολεμικές δαπάνες όντως θα αυξηθούν κατά 4%. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το ΝΑΤΟ έχει σήμερα υιοθετήσει το στρατιωτικό δόγμα της «ευέλικτης αντίδρασης» (flexible response) σύμφωνα με το οποίο τα πυρηνικά ό-

πλα μέσου βεληνεκούς θα πυροδοτηθούν όταν κριθεί ότι η μαχητική ικανότητα των συμβατικών δυνάμεων κλονίζεται, θα ήταν εσκεμμένη αφέλεια να ισχυριστεί κανείς ότι τουλάχιστο ένα μέρος των δαπανών δεν θα χρησιμοποιηθεί για την επιχειρησιακή βελτίωση της σύζευξης πυρηνικών και συμβατικών όπλων.

Το κύριο επιχείρημα της πρότασης Ρότζερς ήταν ότι η ΕΣΣΔ αυξάνει διαρκώς το στρατιωτικό της προϋπολογισμό με ρυθμό 4% ετησίως επιπλέον των αυξήσεων λόγω πληθωρισμού. Η εκτίμηση αυτή βασιζόταν σε μελέτες του Οικονομικού Τμήματος της αμερικανικής CIA, που πιθανότατα διαθέτει το πιο ειδικευμένο τμήμα μετά το Κρεμλίνο για την παρακολούθηση και την ανάλυση των εξελίξεων της σοβιετικής οικονομίας, και με τη σειρά του τροφοδοτεί με «στοιχεία» αρκετούς άλλους οργανισμούς, προσδεμένους με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στην αμερικανική Διοίκηση. Ξαφνικά, φέτος στις 21 Νοεμβρίου 1983 η Κοινή Οικονομική Επιτροπή του Κογκρέσου των ΗΠΑ έφερε στη δημοσιότητα μια εσωτερική Έκθεση της CIA που αποκάλυπτε ότι οι εκτιμήσεις για την αύξηση των σοβιετικών πολεμικών δαπανών ήταν υπερβολικές και ότι τουλάχιστο κατά τα 7 τελευταία χρόνια οι πραγματικές αυξήσεις ήταν χαμηλότερες από το μισό των υποτιθέμενων, αλλά κανείς υπεύθυνος του ΝΑΤΟ δεν θεώρησε μέχρι σήμερα αναγκαίο να εξηγήσει στην κοινή γνώμη (ή στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις τουλάχιστο) αν και οι προετοιμαζόμενες αυξήσεις των νατοϊκών πολεμικών δαπανών θα μειωθούν ισόποσα με το λάθος. Και φυσικά μια τέτοια μείωση δεν θα ανακοινωθεί ούτε στο μέλλον, γιατί στα επενδυτικά προγράμματα των εξοπλισμών κυριαρχεί, όχι το δόγμα της ευέλικτης αντίδρασης, αλλά «η αρχή της μη αντιστρεψιμότητας των αποφάσεων». Αξίζει επίσης να σημειωθεί ο επιλεκτικός χαρακτήρας των συγκρίσεων των πολεμικών δαπανών, όπου ο ρυθμός αύξησης του σοβιετικού προϋπολογισμού αντιπαραβάλλεται όχι με τον αντίστοιχο των ΗΠΑ (οπότε και θα βρισκόταν χαμηλότερος) αλλά με το μέσο όρο του ΝΑΤΟ, και αποσιωπάται το γεγονός ότι οι συνολικές ετήσιες δαπάνες του ΝΑΤΟ υπερβαίνουν σταθερά κατά 25% τις συνολικές ετήσιες δαπάνες του Συμφώνου της Βαρσοβίας¹.

Εκτός από το «μαγείρεμα» των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για να δείξουν στην κοινή γνώμη ότι η αύξηση των εξοπλισμών, είναι επιβεβλημένη από την επέκταση του αντιπάλου, υπάρχει και η πιο αποτελεσματική μέθοδος να διογκώνεται σε τέτοιο βαθμό ο προϋπολογισμός των δαπανών μιας συγκεκριμένης ποσότητας όπλων που δημοσιοποιείται και εγκρίνεται από τις πολιτικές αρχές, ώστε να επιτρέπει την υλοποίηση μεγαλύτερων εξοπλιστικών προγραμμάτων.

Ακόμα και στην περίπτωση που κάτι τέτοιο αποκαλυφθεί, είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν θα μπορέσει να αναιρέσει την πορεία των πραγμάτων, δεδομένης της γραφειοκρατίας του πολιτικού ελέγχου και της δυνατότητας της στρατιωτικής ηγεσίας να παρουσιάζει τα επιπλέον όπλα σαν πειραματικά, ασυναρμολόγητα, εκπαιδευτικά κτλ. Ένα πρόσφατο παράδειγμα αυτής της τακτικής συνέβη στις ΗΠΑ, αφότου ο Ρήγκαν είχε ανακοινώσει φέτος στις 19 Απριλίου ότι δέχεται να περιορίσει τον αριθμό των νέων διηπειρωτικών πυραύλων ΜΧ στους 100, συμβιβάζόμενος με το Κογκρέσο που διαμαρτυρόταν για το γιγαντιαίο προϋπολογισμό τους.

Τον επόμενο ακριβώς μήνα, στις 11 Μαΐου 1983, συντάχθηκε από το Αρχηγείο Αεροπορίας το Υπόμνημα Προγραμματισμένων Στόχων (Program Objectives Memorandum) που περιείχε τις κατευθυντήριες γραμμές για τους προϋπολογισμούς των οικονομικών ετών 1985 έως 1989 και περιέγραφε την εγκατάσταση των 100 πυραύλων σαν «την πρώτη από τις τρεις φάσεις του προγράμματος ανάπτυξης των ΜΧ». Η δεύτερη φάση θα περιλάμβανε εξέλιξη της έρευνας και υλοποίησης περαιτέρω τεχνικών βελτιώσεων των ΜΧ, ενώ στην τρίτη φάση θα εγκατασταθούν άλλοι 100 βελτιωμένοι πύραυλοι ΜΧ. Όταν η Ουάσιγκτον Ποστ αποκάλυψε την ύπαρξη του Υπομνήματος στις 2 Ιουλίου 1983, το Αρχηγείο Αεροπορίας αρνήθηκε να σχολιάσει το περιεχόμενό του επειδή απαγορεύεται ο σχολιασμός απόρρητων ντοκουμέντων, ενώ ένας άλλος αξιωματούχος του είπε επί λέξη ότι «...οι δεύτεροι 100 πύραυλοι ΜΧ συμπεριλήφθηκαν στο Υπόμνημα επειδή κάποιος δεν θα πληροφορήθηκε έγκαιρα το προεδρικό Στρατηγικό Πρόγραμμα»!

Την ίδια στιγμή συνεχίζεται απερίσπαστα η εφαρμογή του προγράμματος πυρηνικών οπλοστασίων που θα τεθούν σε τροχιά

στο διάστημα γύρω στο 1990, όπως ήδη έχει γραφεί παλιότερα (ΑΝΤΙ, τχ. 230).

Κανείς εκτός της επιτροπής που διευθύνει την έρευνα και που συνεργάζεται απ' ευθείας με τον Πρόεδρο, δεν γνωρίζει ακόμα ούτε το περιεχόμενο, ούτε το ύψος δαπανών αυτού του προγράμματος.

Το πυρηνικό πακέτο

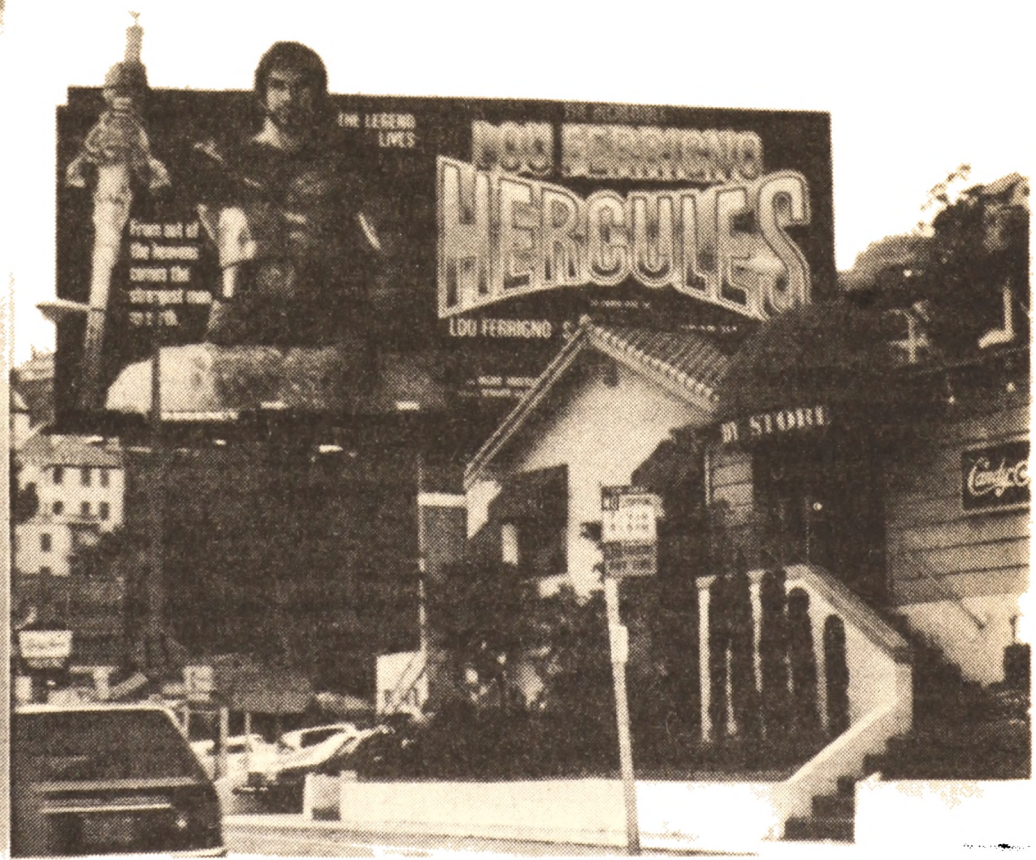
Στην Αμερική, μέσα σ' ένα κλίμα εντεινόμενου σωβινισμού για την επανάκτηση της παγκόσμιας ηγεμονίας, κερδίζει συνεχώς έδαφος η άποψη, ότι τώρα είναι η καταλληλότερη ευκαιρία να «γονατίσει» η ΕΣΣΔ και να αποκτήσουν οι ΗΠΑ μια αδιαμφισβήτητη υπεροχή μακράς διάρκειας. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η σοβιετική ηγεσία με τα αυξανόμενα προβλήματα εσωτερικής συνοχής της, τη φθίνουσα αποτελεσματικότητα της οικονομίας κυρίως σε καταναλωτικά αγαθά και την έρπουσα κρίση στις σχέσεις της Κομεκόν, θα αντιληφθεί γρήγορα ότι δεν μπορεί να παρακολουθεί για πολύ τα θεματικά άλματα στους εξοπλισμούς και θα επιζητήσει ένα «ουσιαστικό συμβιβασμό». Η Διοίκηση Ρήγκαν που αναμένεται να ανανεωθεί άνετα για άλλη μια τετραετία, πιστεύει πως επιταχύνει την έλευση αυτού του οριστικού διακανονισμού με το να επιδεικνύει σε πρώτη ευκαιρία την αποφασιστικότητα των ΗΠΑ να επιβάλλουν τη θέλησή τους χωρίς να φείδονται πολιτικού κόστους στις σχέσεις τους ακόμα και με συμμαχικά κράτη. Η εισβολή της μη διακρινόμενης στο χάρτη Γρενάδας και οι βομβαρδισμοί του Λιβάνου αποτελούν μόνο εργαστηριακούς πειραματισμούς για το τι μπορεί να συμβεί αν απειληθούν ορισμένα μέγιστα αμερικάνικα συμφέροντα —όπως φυσικά τα αντιλαμβάνεται η αμερικάνικη ηγεσία.

Σε μία σοβαρότερη διεθνή κρίση, η κλιμάκωση μιας συμβατικής πολεμική σύρραξης σε πυρηνική αναμέτρηση μπορεί να συμβεί σχεδόν «αυτόματα», αν κάποια ολιγομελή και ανεξέλεγκτα στρατιωτικά επιτελεία κρίνουν πως έτσι θα καθλώσουν πιο αποτελεσματικά τον εχθρό. Τουλάχιστον δύο φορές μέχρι τώρα, κατά τη διάρκεια της κρίσης της Κούβας το 1962 και στον αραβοϊσραηλινό πόλεμο του 1967 το πυρηνικό οπλοστάσιο των ΗΠΑ (και πιθανότατα της ΕΣΣΔ) είχε τεθεί σε πλήρη ετοιμότητα. Πολλοί πιθανόν να νομίζουν ότι ακόμα και σε μια τέτοια περίπτωση οι αρχηγοί των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ θα σκεφθούν ψυχραιμότερα και την τελευταία στιγμή δεν θα πατήσουν το μοιραίο πλήκτρο. Ή κι αν το πατήσει κάποιος άλλος από τους εκατοντάδες χειριστές πυρηνι-

κών όπλων μπορεί να ειδοποιηθεί η χώρα που δέχεται τον πύραυλο και να τον καταστρέψει εν πτήση, δεδομένου ότι απαιτούνται 20 μέχρι 30 λεπτά για να φτάσει το στόχο του. Σε ένα πρόσφατο άρθρο του ο πρώην υπουργός Αμύνης των ΗΠΑ Ρόμπερτ Μακ Ναμάρα περιέγραφε τον τρόπο, με τον οποίο ο σοβιετικός πρωθυπουργός Κοσύνκιν προσπαθούσε το 1967 να επικοινωνήσει με τον τότε πρόεδρο Τζόνσον για να του δηλώσει την πρόθεση της ΕΣΣΔ να επέμβει στην Μ. Ανατολή αν οι ΗΠΑ επενέβαιναν πρώτες, με την ιστορική φράση «αν θέλετε παγκόσμιο πόλεμο θα τον έχετε». Όπως αφηγείται ο Μακναμάρα, του τηλεφώνησε τα χαράματα ο αξιωματικός υπηρεσίας στο Πεντάγωνο για να του πει ότι ο πρωθυπουργός της ΕΣΣΔ ψάχνει να μιλήσει με τον Πρόεδρο². Ο υπουργός Αμύνης, που επί 6 χρόνια δεν είχε αντιληφθεί ότι δεν υπάρχει απευθείας τηλεφωνική επικοινωνία μεταξύ Λευκού Οίκου και Κρεμλίνου, έκανε αρκετή ώρα μέχρι να αποκαταστήσει επαφή μεταξύ των δύο αρχηγών, και σήμερα παραδέχεται ότι είναι εξαιρετικά πιθανό να παρερμηνευθούν τα κίνητρα της άλλης πλευράς ή να μη κατανοηθεί η διάκριση ανάμεσα στην «μπλόφα» και την πρόθεση, και μία διεθνής κρίση να εξελιχθεί σε πυρηνικό πόλεμο. Αν κανείς επιμένει ότι αυτό είναι έναν απλοποιημένο σενάριο μιας πολύπλοκης πραγματικότητας δεν έχει παρά να αναλογιστεί πόσοι πόλεμοι —που επώαστηκαν βέβαια από μακρόχρονες αντιθέσεις— ξέσπασαν, επεκτάθηκαν ή και τελείωσαν με βάση κάποια στιγμιαία εκτίμηση των προθέσεων του αντιπάλου.

Άλλο παράδειγμα της «τυφλής αδράνειας» με την οποία αντιδρούν οι στρατιωτικοί μηχανισμοί σε μια απρόβλεπτη εξέλιξη αποτελεί η κατάρριψη του κορεάτικου τζάμπο τον περασμένο Αύγουστο. Ο τοπικός σοβιετικός συνταγματάρχης που έδωσε την εντολή βομβαρδισμού, δεν διέπραξε έγκλημα αλλά κάτι χειρότερο: έκανε λάθος —για να χρησιμοποιήσουμε την κλασική φράση του Ταλλεϋράνδου— κάτι που ποτέ δεν θα έκανε τόσο αυτόματα ένας πολιτικός οργανισμός ανεξάρτητα από το αν το αεροπλάνο μετέφερε 269 ανύποπτους επιβάτες ή τους 269 οπλισμένους αστακούς της CIA. Και το λάθος είναι χειρότερο σε τέτοιες περιπτώσεις γιατί υπόκειται όχι σε λογικά ελεγχόμενες προθέσεις, αλλά σε κωδικοποιημένα ανταντακλαστικά κάποιων συστημάτων συναγερμού.

Αν σε μια ενδεχόμενη κρίση στη Γερμανία υπάρξει υποτροπή στρατιωτικής σύγκρουσης, η πεδιάδα του Έλβα θα μετατραπεί ταχύτατα σε πεδίο μάχης λόγω της εξαιρετικής ευκολίας ανάπτυ-

Σε περίπτωση πυρηνικής έκρηξης είναι απαραίτητο να σπεύσετε ταχύτατα προς την είσοδο του πλησιέστερου καταφύγιου. Αυτό δηλώνει το έργο του D. Rose, που εκτέθηκε στο Funkturm του Βερολίνου τον Απρίλιο 1983, και δείχνει η φωτογραφία αριστερά. Όμως οι ΗΠΑ, αποτελούν ως γνωστό τον ακοίμητο φρουρό του πολιτισμένου κόσμου εναντίον πάσης εσωτερικής υπονομεύσεως ή εξωτερικής απειλής που φαίνεται ότι θέλουν να... αποτρέψουν. Αυτό διακηρύσσει η διαφήμιση στους δρόμους του Λος Άντζελες, στη δεξιά φωτογραφία.

ξης του πυροβολικού και οι αρχηγοί των επιτελείων τόσο των εντεύθεν όσο και των εκείθεν σχηματισμών δεν θα αργήσουν να αποφανθούν ότι η κατάσταση είναι «εξαιρετικά κρίσιμη» και πιθανόν να ζητήσουν από το Λευκό Οίκο ή το Κρεμλίνο αντίστοιχα να κάνει χρήση του «ύστατου όπλου» αν στο μεταξύ μια τέτοια πρωτοβουλία δεν έχει ήδη αναληφθεί απευθείας. Το καθεστώς που επικρατεί σήμερα καθορίζει πως κανένα αμερικάνικο πυρηνικό όπλο δεν μπορεί να πυροδοτηθεί από το NATO χωρίς την έγκριση του Πενταγώνου, αλλά το Πεντάγωνο μπορεί ανά πάσα στιγμή να εκτοξεύσει τους πυραύλους χωρίς την τεχνική διαμεσολάβηση οποιουδήποτε άλλου νατοϊκού εταίρου. Το Φυλλάδιο Μάχης του Αμερικανικού Στρατού με κωδικό αριθμό F-100-5 (US Army Field Manual) προβλέπει στην περίπτωση αυτή χρήση «δέσμης» πυρηνικών όπλων, που κάθε μία περιλαμβάνει 2 νάρκες ατομικής κατεδάφισης (ADM), 30 βολές πυρηνικού πυροβολικού, 10 πυραύλους εδάφους-εδάφους και 5 αερομεταφερόμενες βόμβες¹. Αν τώρα το επιτελείο φοβάται ότι η προέλαση του εχθρού θα συνεχιστεί, πράγμα λογικό να το υποθέσει κανείς αφού ήδη έχει φτάσει στο σημείο να καταφύγει στα πυρηνικά, θα προτιμήσει να «ξοδέψει» και τα υπόλοιπα πριν πέσουν σε εχθρικά χέρια (το γνωστό σύνδρομο «παίζεις η χάνεις»).

Από κει και πέρα το ερώτημα που μένει είναι αν η πυρηνική αναμέτρηση επεκταθεί και πέρα από την ευρωπαϊκή ήπειρο ή αν πιάσει η κόκκινη τηλεφωνική γραμμή και οι ηγέτες των δύο Υπερδυνάμεων αποφασίσουν μετά από μία πολιτισμένη συνομιλία να σταματήσουν τις εχθροπραξίες.

Η προετοιμασία της επικράτησης

Μέσα από διαδοχικές εξελίξεις των στρατιωτικών δογμάτων, που χρησιμοποιούνται για να δικαιολογούν τις συνεχείς επεκτάσεις των πυρηνικών οπλοστασίων, το αμερικανικό Πεντάγωνο λανσάρει σήμερα αποκάλυπτα ότι αν οι ΗΠΑ διαθέτουν μια σαφή οπλική υπεροχή είναι δυνατόν «... να επικρατήσουν του αντιπάλου σε έναν περιορισμένο πυρηνικό πόλεμο». (Ντιρεκτίβα αρ. 13/1983 του Υπουργείου Αμύνης).

Ο μεγαλύτερος στόχος που έχει αναλάβει η Διοίκηση Ρήγκαν για να εκπληρώσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις εφαρμογής αυτού του δόγματος είναι η ψυχολογική προετοιμασία και ο εθισμός της αμερικάνικης κοινής γνώμης στο ενδεχόμενο μιας πυρηνικής προσβολής που θα έχει τεράστιες, αλλά όμως πεπερασμένες διαστάσεις. Πέρα από την καλλιέργεια ενός κλίματος «εθνικής οργής» εναντίον όλων των άλλων που είτε δεν κατανοούν, είτε συνειδητά υπονομεύουν την προνομιακή θέση των ΗΠΑ στο διεθνές στερέωμα και μπορεί συνεπώς να απαιτηθούν θυσίες από τον αμερικάνικο λαό για να την υπερασπιστεί, η Διοίκηση έχει θέση σε εφαρμογή εκτεταμένα προγράμματα πολιτικής άμυνας που βρίσκονται κυρίως υπό την αιγίδα του Ομοσπονδιακού Γραφείου Συντονισμού Εκτάκτων Καταστάσεων (FEMA). Στο ίδιο γραφείο υπάγονται και τα σχέδια διάσωσης για περιπτώσεις τυφώνων, σεισμών, χημικών διαρροών κτλ., ακριβώς για να προσδώσουν κατά συνάφεια και στην πυρηνική καταστροφή τις ιδιότητες άλλων κακών που έχουν ήδη συμβεί χωρίς να οδηγήσουν σε ολικό αφανισμό. Οι κινηματογραφικές υπερπαραγωγές της τελευταίας δεκαετίας που περιγράφουν απρόσμενες γιγαντιαίες καταστροφές έχουν προφανώς αρχίσει να προϊδεάζουν το κοινό, που συγκινείται βλέποντας ότι υπάρχει πάντα κάποιος ήρωας για να διατηρηθεί ψυχραιμος και να δαμάσει την καταστροφή, ενώ δεν αποκλείεται και να αρχίσει να επιθυμεί υποσυνείδητα την ένταση που χαρίζει η μεγάλη στιγμή. Ανάμεσα στις δραστηριότητες του Γραφείου FEMA είναι η διανομή φυλλαδίων στα σχολεία που εξηγούν τι είναι πυρηνική έκρηξη με έναν τρόπο ώστε αφενός να μην προκαλεί τρόμο και αφετέρου να καθιστά το άτομο σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνο για την προσωπική του επιβίωση. Σε ένα τέτοιο φυλλάδιο περιγράφει την ραδιενέργεια (όσο απίστευτο και να φαίνεται) σαν «κάτι ανάλογο με τις ακτίνες του ήλιου — μακριά παραμονή μπορεί να είναι βλαβερή, ενώ η ίδια διάρκεια έκθεσης του σώματος κατανεμημένη σε μερικές εβδομάδες προκαλεί ένα όμορφο μαύρισμα»³.

Πρόσφατα το Γραφείο FEMA ζήτησε την έγκριση 3,7 εκατομμυρίων δολλαρίων επιπλέον για τη χρηματοδότηση ενός ερευνητικού προγράμματος προστασίας των ραδιοφωνικών σταθμών από

Ο πρόεδρος των ΗΠΑ με ένα συμπαθητικό επιζήσαντα της πυρηνικής καταστροφής και μια αδελφή νοσοκόμο. (Από την ταινία «Ο Μπόνζο πάει για ύπνο» με τον Ρ. Ρήγκαν και την Νταϊάνα Λυν, 1951).

τις επιπτώσεις του Ηλεκτρομαγνητικού Παλμού (ΗΜΠ) που παράγεται κατά την πυρηνική έκρηξη. Όλα τα συμπεράσματα ερευνών της τελευταίας δεκαετίας συγκλίνουν στην άποψη ότι ο ΗΜΠ θα εξουδετερώσει όλα τα ηλεκτρονικά κυκλώματα με την υπερβολική πόλωση που θα υποστούν τα τρανζίστορ και θα προκληθεί έτσι πλήρης κατάρρευση του δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας, των επικοινωνιών, των κομπιούτερ και κάθε συγκοινωνιακού μέσου που χρησιμοποιεί ηλεκτρικά κυκλώματα. (Αυτό σημαίνει ότι τα ποδήλατα θα προσβληθούν μόνο στα μπροστινά φανάρια, αν τα πίσω είναι απλώς φωσφορίζοντα, ΣΣ).

Οι επιπτώσεις του ΗΜΠ ήταν γνωστές στο Πεντάγωνο από το 1962 όταν η έκρηξη μιας πειραματικής υδρογονοβόμβας σε ύψος 400 χλμ. στον Ειρηνικό Ωκεανό, προκάλεσε μέσα σε ένα δευτερόλεπτο το σβήσιμο όλων των λαμπτήρων στους δρόμους της Χαβάης, που βρίσκονταν 1.400 χλμ. μακριά, και έθεσε σε συναγερμό τους αντιδιαρρηκτικούς συναγερμούς των καταστημάτων⁴. Σε ένα πρόσφατο άρθρο του επιστημονικού περιοδικού Spectrum που εκδίδεται από το IEEE ο καθηγητής Έρικ Τζ. Λέμερ έγραψε ότι:

«Οι συνέπειες που μπορεί να επιφέρει ένας μικρός αριθμός ΗΜΚ μεγάλου ύψους στο εθνικό ηλεκτρικό δίκτυο, είναι συγκρίσιμες με τις επιπτώσεις που θα είχε η κεραυνοπληξία όλων των ηλεκτρικών γραμμών της χώρας. Αν ληφθεί υπόψη ότι δύο συνηθισμένοι κεραυνοί υπήρξαν το σχεδόν αποκλειστικό αίτιο της συσκότισης της Νέας Υόρκης το 1977 είναι εύκολο να δει κανείς γιατί μια πλήρης διακοπή του εθνικού δικτύου μπορεί να προκληθεί από μερικούς μόνο ΗΜΠ».

Οι πρώτες λύσεις που άρχισαν να υιοθετούνται για την αντιμετώπιση αυτής της εκκρεμότητας είναι η κατασκευή λεπτών μεταλλικών περιβλημάτων — κλωβών Φαρανταίου γύρω από τις πιο σημαντικές κατά προτεραιότητα εγκαταστάσεις τηλεπικοινωνιών και κομπιούτερ και η αντικατάσταση των παραδοσιακών χάλκινων αγωγών ηλεκτρισμού με fiber-optics που έχουν την ιδιότητα να διοχετεύουν τον ΗΜΠ κατά μήκος της ινώδους υάλου.

Η οδυνηρή συνειδητοποίηση των επιπτώσεων και της αυξημένης πιθανότητας μιας πυρηνικής καταστροφής έχει αρχίσει να δραστηριοποιεί ένα σημαντικό αριθμό προσωπικοτήτων της αμερικάνικης ζωής που εκδηλώνονται ανοιχτά υπέρ του «παγώματος» των πυρηνικών εξοπλισμών και της ουσιαστικής προόδου των διαπραγματεύσεων για τη μείωσή τους. Ανεξάρτητα από την ασημαντή επιρροή που έχει μέχρι τώρα η κίνηση αυτή στις τελικές αποφάσεις Λευκού Οίκου και του Πενταγώνου, είναι εντυπωσιακή η προσέλευση στις γραμμές της ονομάτων, που σε καμιά άλλη περίπτωση δεν θα διακινδύνευαν να θεωρηθούν από το περιοδικό Reader's Digest σαν «... ακούσιοι συνεργοί όσων απεργάζονται την εξασθένιση των Ηνωμένων Πολιτειών», όπως χαρακτηρίστηκαν στο άρθρο «Ο Μαγικός Πόλεμος της Κα Γκε Μπε για την Ειρήνη».

Ανάμεσά τους βρίσκονται οι στρατηγοί Τζαϊμς Γκάβιν και Ουίλλιαμ Φαίρμπορν, ο ναύαρχος Νηλ Γκαϊνλερ, ο πρώην υφυπουργός Εξωτερικών Κρίστοφερ Γουώρεν, ο Ρ. Σμιτ αντιπρόε-

δρος της Control Data Corporation, ο Ουίλλιαμ Άλντεν πρόεδρος της Allen Computer Systems, ο Λιούις Μπράνσκομπ αντιπρόεδρος της IBM, ο Στάνλεϋ Γουίς πρόεδρος της American Minerals Inc, και αρκετοί άλλοι εξίσου επιφανείς παράγοντες της οικονομίας και της πολιτικής. Ακόμα και ο πρώην αρχηγός της CIA Ουίλλιαμ Κόλμπυ προπαγανδίζει σήμερα το «πάγωμα» των πυρηνικών εξοπλισμών των ΗΠΑ με το επιχείρημα ότι:

«Οι σοβιετικοί σίγουρα δεν έχουν καμιά απολύτως υπεροχή έναντι των ΗΠΑ από οποιαδήποτε άποψη. Αν είχαν θα το χρησιμοποιούσαν αντί να καλλιεργούν την ανησυχία για το τεχνολογικό προβάδισμα των ΗΠΑ και τη δυνατότητα να κάνουν τέτοια άλματα στον τεχνολογικό τομέα τα προσεχή χρόνια που θα είναι αδύνατο για την ΕΣΣΔ να τα ακολουθήσει. Το σημερινό δυναμικό της Αμερικής για την ανταπόδοση πυρηνικού πλήγματος είναι απόλυτο και θα παραμείνει έτσι με μια κανονική συντήρηση ...»⁵.

Ο Ρ. Σμιτ αντιπρόεδρος της Control Data έγραφε επίσης ότι «... υπάρχει πάνω κάτω μια ισοδυναμία πυρηνικού πολεμικού δυναμικού μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ ...και ο λόγος που η Διοίκηση πιέζει για εξοπλισμούς είναι γιατί οι άνθρωποι της CIA έχουν συμφέρον να κρατούν την κατάσταση τεταμένη ώστε να μπορούν να πηγαίνουν στο Κογκρέσο και να ζητούν περισσότερα χρήματα για όπλα ή αύξηση του στρατιωτικού προϋπολογισμού, ποντάροντας σταθερά στο φόβο των ανθρώπων που δεν μπορούν να κρίνουν τέτοια ζητήματα σε τεχνική βάση»⁶.

Άσχετα με το αν συμφωνεί κανείς ή όχι με το πολιτικό σκεπτικό των επιχειρημάτων αυτών, η ουσία είναι πως αποδεικνύουν ότι το ενδεχόμενο πυρηνικού πολέμου είναι πια στην ατζέντα των επιλογών του στρατιωτικοβιομηχανικού συμπλέγματος με τόσο μεγάλη πιθανότητα που για πρώτη φορά φέρνει στην επιφάνεια ανοιχτές διαφοροποιήσεις των μερίδων εκείνων των καπιταλιστών που δεν αναμένεται να βγουν κερδισμένοι από το «θερμό παιχνίδι». Προσωπικά μάλιστα πιστεύω πως δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι οι περισσότεροι επιχειρηματίες που υποστηρίζουν το πυρηνικό «πάγωμα» προέρχονται από τον ηλεκτρονικό κλάδο της βιομηχανίας* ακριβώς αυτόν που θα υποστεί ολοσχερή καθίζηση από τον Ηλεκτρο-Μαγνητικό Παλμό της πυρηνικής έκρηξης.

Η τελευταία ενέργεια μεγάλου βεληνεκούς της κίνησης «παγώματος» των εξοπλισμών ήταν η τηλεοπτική μετάδοση της ταινίας «Μια μέρα μετά» που περιέγραφε με τρόπο αρκετά ρεαλιστικό τις τρομαχτικές καταστροφές που προκαλεί η πτώση πυρηνικών όπλων στο Κάνσας Σίτυ, μια συνηθισμένη πόλη αμερικάνικης ενδοχώρας*. Αν και οι σκηνές πανικού ήταν συχνά υποδεέστερες του τι πραγματικά θα συμβεί και δεν έλειπαν ούτε οι επιστημονικές ανακρίβειες για την ραδιενεργό ισχύ ούτε οι χολιγουντιανοί χαρακτήρες του ηρωικού γιατρού και του σκληρού Φάρμερ, το φιλμ προκαλεί ένα ισχυρό σοκ στο θεατή και ενδέχεται να τον αφυπνίσει από τη μακάρια εμπιστοσύνη που πιθανόν να τρέφει στο αήττητο του αμερικάνικου πυρηνικού οπλοστασίου ή την αποτελεσματικότητα των σωστικών σχεδίων της Πολιτικής Άμυνας. Δεν αποκλείεται βέβαια να επενεργήσει και ακριβώς αντίθετα σε ορισμένους θεατές, που θα θεωρήσουν ότι ο καλύτερος τρόπος να αποφευχθεί η πυρηνική έκρηξη είναι η ακόμα παραπέρα συσσώρευση πυρηνικών όπλων που θα αποθαρρύνει σίγουρα τον αντίπαλο από τη σκέψη να χρησιμοποιήσει τα δικά του.

Η δημοσιοποίηση που έκανε η Ουάσιγκτον Ποστ την επομένη της προβολής του φιλμ στην Αμερική (20 Νοεμβρίου 1983) έδειξε πως ενώ οι υποστηρικτές του «παγώματος» αυξήθηκαν κατά το στατιστικά ασημαντό ποσοστό του 2%, όσοι θεωρούν ότι η διεθνής πολιτική του Ρήγκαν μεγαλώνει τις πιθανότητες πολέμου μειώθηκαν θεαματικά από 57% σε 43%. Ακόμα και μόνο ενδεικτικά να ληφθούν τα αποτελέσματα της έρευνας είναι αρκετά για να αφαιρέσουν κάθε ίχνος αισιοδοξίας από όσους εξακολουθούν να πιστεύουν ότι η δύναμη της λογικής είναι εκείνη που πάντα τελικά επικρατεί.

Λίγο πριν από τη «Μέρα μετά»

Ο γιγαντισμός των πολεμικών εξοπλισμών που περιγράφηκε παραπάνω υποβοηθείται και από ένα μάλλον ευνοϊκό πολιτικό κλίμα που επικρατεί σήμερα στην Ευρώπη. Οι συντηρητικές κυβερνήσεις του βορρά που ανέκαθεν υποστήριζαν την αμερικάνι-

κη πυρηνική ομπρέλα, βρίσκονται σε θαυμαστή αρμονία με τους σοσιαλιστές του Νότου που είτε από κίνητρα εθνικής μεγαλομανίας (περίπτωση Μιτεράν) είτε από τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται προς τους εσωτερικούς συμμάχους και τους εξωτερικούς εγγυητές η όψιμη κατάληψη του θώκου της εξουσίας (περίπτωση Κράξι) υπερθεματίζουν τη σημερινή επέκταση του ευρωπαϊκού πυρηνικού οπλοστασίου των ΗΠΑ. Η θαρραλέα —(αλλά φυσικά και πρόχειρη λόγω καταγωγής)— πρόταση της ελληνικής κυβέρνησης για μια στοιχειώδη εξάμηνη αναβολή της εγκατάστασης των Πέρσιγκ-2 και Κρουζ στάθηκε ανεπαρκής να συγκινήσει οποιαδήποτε άλλη κυβέρνηση και ξεχάστηκε οριστικά όταν οι νταλίκες άρχισαν να ξεφορτώνουν τις πρώτες παρτίδες και οι σχολινοτενείς διαπραγματεύσεις της Γενεύης διακόπηκαν κάπως πιο απότομα από ό,τι όλοι περίμεναν. Αυτό που λογικά θα υπέθετε κανείς να είναι μια σύσσωμη αντίδραση εναντίον των νέων πυραύλων, διασώθηκε μόνο με μερικές δεκάδες γυναίκες που παρά το κρύο εξακολούθησαν να κατασκηνώνουν στην αμερικάνικη βάση του Γκρήναμ Κόμμον της Βρετανίας, τις διαδηλώσεις των ειρηνιστών στη Γερμανία, τη χάρτινη σαίτα που πέταξε μέσα στη Μπούντεσταγκ ο πρώην Καγκελάριος Χέλμουτ Σμιτ, και τις κινητοποιήσεις μερικών χιλιάδων Ιταλών που προσπάθησαν να εμποδίσουν τις πυραυλικές εγκαταστάσεις στο Κομίσο της Σικελίας και εισέπραξαν μια από τις πιο λυσσασμένες επιθέσεις που έχουν κάνει ποτέ εναντίον διαδηλωτών οι (νυν «σοσιαλιστικοί») καραμπινιέροι.

Το μόνο που μένει είναι μια αργή διαδικασία πολιτικής ωρίμανσης του αντιπολεμικού κινήματος, που αρχίζει και υιοθετεί πιο προχωρημένους στόχους αναφορικά με τη συνολική σκοπιμότητα του NATO σαν αμυντικού οργανισμού της Ευρώπης. Το Συνέδριο της Εκστρατείας Πυρηνικού Αφοπλισμού (CND) ψήφισε για την έξοδο της Βρετανίας από το NATO, ενώ παρόμοιος προβληματισμός άρχισε να αναπτύσσεται και στο γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα ταυτόχρονα με την ανάπτυξη κάποιου εντονότερου αντιαμερικανισμού, που θα μπορούσε να οδηγήσει στο μέλλον στην επανεξέταση του ρόλου του αμερικάνικου παράγοντα στη Γερμανία. Τώρα, βέβαια, αν οι εξελίξεις, αυτές συμβαδίζουν ή όχι με την όποια μαζικότητα έχει καταφέρει να κερδίσει σήμερα το αντιπολεμικό κίνημα, είναι τελείως άλλο θέμα.

□

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Frank Barnaby, How Nato's guns were spiked, εφημερίδα Guardian.
2. Περιοδικό «Foreign Affairs Magazine», τεύχος 14 Σεπτεμβρίου 1983.
3. Αναδημοσίευση από τον Economist, 26 Νοεμβρίου 1983.
4. David Burnham, U.S. Fears One Bomb Could Cripple the Nation, New York Times, 28 Ιουνίου 1983.
5. William Colby, Why Reagan should go for a Freeze, κοινή έκδοση Weekly των εφημερίδων Guardian, Monde και Washington Post, Vol. 128, 1 Μαΐου 1983.
6. Περιοδικό «Common Cause», έκδοση του American Freeze Movement, τεύχος Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου 1983.

*Τα στοιχεία αυτά νομίζω ότι ανασκευάζουν τους ελλιπείς πίνακες των Πυρηνικών Όπλων του Ευρωπαϊκού Θεάτρου, που υπάρχουν στο βιβλίο του Κ. Καστοριάδη «Μπροστά στον Πόλεμο», (ελλ. έκδοση, Παράρτημα II, σελ. 105). Σ' αυτούς αναφέρονται μόνο 1.512 πυρηνικοί φορείς του NATO με 1168 διαθέσιμες κεφαλές, έναντι 5.312 σοβιετικών φορέων με 1981 διαθέσιμες πυρηνικές κεφαλές. Έτσι «βγαίνει» το εντελώς αστήριχτο, κατά την άποψή μου, συμπέρασμα της σαφούς πυρηνικής υπεροχής της ΕΣΣΔ στην Ευρώπη έναντι του NATO, πράγμα που αποτελεί και το κεντρικό μοτίβο του βιβλίου. Για περισσότερα αναλυτικά στοιχεία ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο βιβλίο του T.B. Cohran, W.M. Arkin και M.M. Hoenig: *Nuclear Weapons Databook, Volume I, US Nuclear Weapons and Forces*, Ballinger, Massachusetts, 1983.

*Και μια νότα κλασικού αγγλικού χιούμορ: Μετά την προβολή της ταινίας που τελειώνει δείχνοντας δυο περιδεείς ανθρώπινες φιγούρες καμμένες από τη ραδιενέργεια να καταρρέουν ανάμεσα στα ερείπια, το τηλεοπτικό κανάλι ITN του Λονδίνου έβαλε ένα τρίλεπτο διαφημίσεων. Το πρώτο σποτ ήταν για μια μάρκα έγχρωμης τηλεόρασης και αμέσως μετά ήρθε μια διαφήμιση για ένα σαμπουάν που καταπολεμά την πιτυρίδα των μαλλιών όσο κανένα άλλο...

Ο ΚΩΤΣΟΣ ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΩ ΠΕΤΡΑΛΩΝΑ

ΧΑΘΗΚΑΜΕ!...
ΣΕ ΛΙΓΕΣ ΩΡΕΣ ΜΠΑΙΝΟΥΜΕ
ΣΤΟ 84
"ΜΠΑΙΝΟΥΜΕ ΣΤΟ 1984"
ΤΟΥ ΟΡΓΟΥΕΛ

ΚΑΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΑΝΩ
ΚΑΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΑΝΩΜΕ
ΓΙΑΤΙ ΑΛΙΩΣ ΘΑ ΜΕΤΑΒΛΗΘΟΥΜΕ
ΟΛΟΙ ΣΕ ΚΥΡΙΟ ΣΜΙΘ

ΕΣΤΙ ΝΑ ΒΡΩ ΑΥΤΗΝ ΤΗΝ ΑΝΑΡΧΑ
ΤΟΝ ΔΙΠΛΑΝΟ ΜΟΥ
ΕΣΤΙ ΑΥΤΟΝ

ΚΑΤΙ ΛΕΓΑΝΕ
ΓΙΑ ΠΑΡΤΗ ΤΟΥ
ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΚΕΙΝΗ
ΤΗ ΜΠΟΜΠΑ
ΣΤΟ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ
ΤΟΥ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥ

ΓΡΗΓΟΡΑ ΦΜΕ
ΝΑ ΚΑΝΟΥΜΕ ΚΑΤΙ...
ΜΠΑΙΝΟΥΜΕ ΞΕΡΕΙΣ
ΣΤΟ 84
ΘΑ ΓΙΝΟΥΜΕ ΟΛΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΣΜΙΘ

ΤΙ ΛΕΣ ΜΙΣΤΕ...
ΠΟΙΟ 84;
ΒΑΣΤΑ ΝΑ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΩ
ΠΟΣΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΕΧΟΥΜΕ
ΑΠΟ ΤΟ ΕΤΟΣ
ΤΗΣ
ΕΓΓΕΙΡΑΣ

"ΕΓΓΕΙΡΑΣ;
ΕΙΠΑΤΕ
"ΕΓΓΕΙΡΑΣ;"
ΕΙΜΑΙ ΠΙΣΤΟΣ
ΜΟΥΣΒΑΜΑΝΟΣ
ΕΓΩ ΚΥΡΙΕ
ΤΟ ΔΙΚΟΣΑΣ ΤΟ 84
ΔΕ ΜΕ ΑΦΟΡΑ

ΚΟΦΕ ΤΟΝ
ΛΑΙΜΟ ΣΟΥ
ΚΥΡΙΕ ΣΜΙΘ

ΗΤΑΝ ΑΝΑΓΚΗ
ΝΑ ΠΕΣΣ
Σ'ΑΥΤΟΝ ΤΟΝ
ΦΑΝΑΤΙΚΟ;
ΑΛΛΑ ΔΕΝ ΠΤΟΟΥΜΑΙ
ΘΑ ΠΑΣ ΣΤΟΝ
ΑΠΟ ΚΑΤΩ
ΕΙΝΑΙ ΒΕΡΟΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ
ΓΕΜΑΤΟΣ ΚΕΡΙΑ ΚΑΙ
ΛΙΒΑΝΙΑ

ΧΑΧΑΧΑΧΑ
ΘΕΣ ΜΗΚΑΙ ΠΑΛΑΙΟΗΜΕΡΟΛΟΓΙΤΗΣ;
ΑΝΤΕ ΝΑ ΤΟΝ ΠΕΙΣΣ
ΠΙΣΣ ΣΕ ΛΙΓΕΣ ΩΡΕΣ
ΜΠΑΙΝΟΥΜΕ ΣΤΟ 84

Μ'ΑΥΤΑ
ΚΑΙ Μ'ΑΥΤΑ
ΝΕΙΣΘΩ ΚΙΟΛΑΣ
ΚΥΡΙΟΣ ΣΜΙΘ

ΕΙΜΑΙ
Ο ΚΥΡΙΟΣ
ΣΜΙΘ
ΕΙΜΑΣΤΕ
ΟΛΟΙ
ΣΜΙΘ

ΕΙΜΑΙ ΦΟΒΕΡΟ
ΣΟΥΜΕ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
ΤΟΥ ΟΡΓΟΥΕΛ

ΑΗΔΙΕΣ

ΔΕΝ ΣΕ ΠΑΡΕΖΗΓΩ
ΑΝΘΡΩΠΕ ΜΟΥ.
ΘΑΣΑΙ ΜΣΑΜΕΘΑΝΟΣ...
ΠΑΛΑΙΟΗΜΕΡΟΛΟΓΙΤΗΣ
Ή ΑΠΑΣΣ ΕΧΑΣΕΣ
ΤΟ ΡΟΛΟΙ ΣΟΥ
ΚΑΙ ΔΕΝ ΠΙΣΤΕΥΕΙΣ
ΠΙΣΣ ΜΠΑΙΝΟΥΜΕ ΣΤΟ
84

ΚΑΙ ΒΕΒΑΙΑ
ΜΠΑΙΝΟΥΜΕ
ΣΤΟ 84

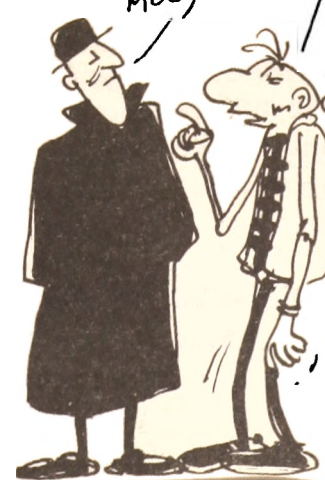

ΜΑ ΤΟΤΕ
ΕΙΣΑΙ ΚΑΙ ΣΥ
ΕΝΑΣ ΣΜΙΘ
ΚΑΙ ΖΕΙΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
ΤΟΥ ΟΡΓΟΥΕΛ

ΕΓΩ ΚΥΡΙΕ
ΕΙΜΑΙ ΕΝΑΣ
ΚΑΠΑ
ΚΑΙ ΣΣ ΣΤΟΝ
ΚΟΣΜΟ
ΤΟΥ
ΚΑΦΚΑ
ΟΠΙΣ
ΚΑΙ
ΣΥ

ΥΠΑΡΧΕΙ
ΑΝΤΙΡΗΣΗ
ΓΙΑ ΤΟΝ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
ΜΟΥ;

ΕΠΙΜΕΝΩ!
ΣΟΥΜΕ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
ΤΟΥ ΟΡΓΟΥΕΛ

ΕΞΑΛΛΟΥ
ΜΠΟΡΟΥΜΕ
ΝΑ ΡΣΤΗΣΟΥΜΕ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΑΪΤΖΗ

ΝΑ ΚΙΟΛΑΣ
ΜΙΑ ΔΙΚΗ

ΠΟΙΟΙ
ΕΙΜΑΣΤΕ
ΚΥΡΙΕ;
ΟΙ ΚΑΠΑ
Ή ΜΗΠΡΕ
ΟΙ ΣΜΙΘ;

ΑΝ ΚΑΙ
ΔΕΝ ΕΧΩ
ΠΡΟΧΕΙΡΗ
ΤΗΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥ...

...Ο ΚΥΡΙΟΣ ΑΠΟ ΔΩ,
ΕΙΝΑΙ Ο ΡΟΣΕΝΤΟ ΧΟΥΑΡΕΣ,
ΕΣΕΙΣ Ο ΠΕΔΡΟ ΔΑΜΙΑΝ
ΚΙ ΕΓΩ Ο ΝΤΑΜΕΛ
ΙΜΠΕΡΑ

ΕΚΤΟΣ ΑΝ
ΚΑΙ ΤΩΡΑ
ΤΟ ΒΛΕΠΩ
ΚΑΘΑΡΑ

...ΕΚΤΟΣ
ΑΝ ΕΙΜΑΣΤΕ ΤΡΕΙΣ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ
ΤΡΙΑΝΤΑΕΞΗ
ΔΙΚΑΙΟΥΣ
ΚΟΥΤΣΟΥΣ
ΒΟΥΦΜΚΣ

ΚΑΤΑΛΑΒΑΤΕ;
ΖΟΥΜΕ
ΣΤΟΝ
ΚΟΣΜΟ
ΤΟΥ
ΜΠΟΡΧΕΣ

ΔΕΝ ΕΙΜΑΣΤΕ
ΤΡΕΙΣ
ΔΙΚΑΙΟΙ ΚΟΥΤΣΟΙ
ΒΟΥΦΜΚΣ

ΚΑΙ ΔΕΝ
ΖΟΥΜΕ
ΣΤΟΝ
ΚΟΣΜΟ
ΤΟΥ
ΜΠΟΡΧΕΣ

ΑΛΟΙΜΟΝΟ
ΑΝ ΤΟ ΞΕΡΑΤΕ

ΟΣΟΙ ΑΝΗΚΟΥΝ
ΣΤΟΥΣ 36 ΔΙΚΑΙΟΥΣ
ΚΟΥΤΣΟΥΣ ΒΟΥΦΜΚΣ
—ΑΝΟΙΞΤΕ ΚΑΙ ΚΑΝΕΜΑ
ΒΙΒΛΙΟ—
ΟΥΔΕΠΟΤΕ
ΤΟ ΞΕΡΟΥΝ

ΕΓΩ ΞΕΡΩ
ΠΑΝΤΙΣ
ΠΙΣ ΕΙΜΑΙ
Ο ΚΑΠΑ

— ΠΛΙΧ
ΠΛΙΧ
ΠΛΙΧ —

ΤΟΥ ΜΠΗ
ΟΡΝΟΤ
ΤΟΥ ΜΠΗ

ΦΑΝΕΡΟ
ΚΥΡΙΕ
ΦΑΝΕΡΟ!
ΕΙΣΑΙ
Ο ΑΜΛΕΤ
ΚΑΙ ΖΕΙΣ
ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
ΤΟΥ ΣΑΪΦΗΡ

ΔΕΝ ΞΕΡΩ ΕΣΕΙΣ
ΤΙ ΕΧΕΤΕ ΣΤΟ ΜΥΑΛΟ ΣΑΣ
ΕΓΩ ΠΑΝΤΙΣ
ΛΕΓΟΜΑΙ ΜΙΚΟΣ
ΚΑΙ ΖΩ ΣΤΟ ΔΑΦΜΙ

ΠΑΕΙ ΤΕΛΕΙΣΣΕ

ΔΕΝ ΘΑ ΒΡΩ
ΟΥΤΕ ΕΝΑΝ
ΠΟΥ ΝΑ ΠΙΣΤΕΥΕΙ
ΟΤΙ ΜΠΑΙΝΟΥΜΕ
ΣΤΟ 84
ΣΤΟ 1984 ΤΟΥ ΟΡΓΟΥΕΛ

ΖΗΤΙΩΩ
ΜΠΑΙΝΟΥΜΕ ΣΤΟ 1984
ΣΤΟ 1984
ΤΟΥ ΟΡΓΟΥΕΛ

ΟΥΑΧΑΧΑ
ΧΑΧΑΧΑ
ΕΡΧΕΤΑΙ
ΤΟ 1984
ΤΟ 1984
ΤΟ 1984

ΑΔΥΝΑΤΟ ΚΥΡΙΕ
ΝΑ ΕΞΗΓΗΣΩ
ΤΗΝ ΕΥΘΥΜΙΑ ΣΑΣ
ΕΦ' ΟΣΟΝ ΤΟ 84
ΘΑ ΜΕΤΑΒΙΘΟΥΜΕ
ΑΠΑΣΤΑΝΤΕΣ
ΣΕ ΣΜΙΘ

ΣΜΙΘ ΜΠΟΡΕΙ
ΝΑ ΣΑΙ ΕΣΥ,
ΕΓΩ ΕΙΜΑΙ
Ο ΜΕΓΑΛΟΣ
ΑΔΕΛΦΟΣ...
Ο ΜΠΙΚ
ΜΠΡΑΔΕΡ...
ΓΙΟΥ ΜΟΘ;

ΕΣΥ;
ΕΝΑ
ΑΝΘΡΩΠΑΚΙ
Ο ΜΕΓΑΛΟΣ
ΑΔΕΛΦΟΣ...
ΑΠΟΚΛΕΙΕΤΑΙ
ΝΑ ΣΑΙ
Ο ΜΕΓΑΛΟΣ
ΑΔΕΛΦΟΣ

ΠΟΥ ΤΟ
ΞΕΡΕΙΣ;
ΤΟΝ ΕΙΠΕΣ
ΠΟΤΕ ΣΟΥ
ΕΧΕΤΕ
ΣΥΣΤΗΘΕΙ;

ΟΥΑΧΑΧΑ
ΟΥΑΧΑΧΑ
ΧΑΧΑ
ΧΑΧΑ

ΠΟΛΥ ΓΟΥΣΤΑΡΩ
ΠΟΛΥ ΓΟΥΣΤΑΡΩ
ΤΟ
1984
ΚΥΡΙΕ
ΣΜΙΘ

ΤΩΡΑ ΠΙΑ
ΕΙΜΑΙ ΣΙΓΟΥΡΟ
ΕΦ' ΟΣΟΝ ΥΠΑΡΧΕΙ
"ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΔΕΛΦΟΣ"
ΥΠΑΡΧΩ ΚΙ ΕΓΩ
ΕΓΩ Ο ΣΜΙΘ

ΣΜΙΘ ΕΣΥ;
ΜΑ ΔΕΝ ΤΟ ΒΛΕΠΕΙΣ
ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ
ΠΡΕΣ ΕΙΣΑΙ
ΜΑΧΑΡΑΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΚΑΡΥΤΑΛΑ
ΑΠΟ ΤΟ "ΤΡΙΚΕΦΑΛΟ
ΦΙΔΙ";

ΤΙ
ΕΙΝ'
ΑΥΤΟ;

ΒΙΒΛΙΟ
ΜΑΧΑΡΑΓΙΑ ΜΟΥ
ΒΙΒΛΙΟ...
ΚΡΙΜΑ ΝΑ ΖΕΙΣ
ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
ΕΝΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΠΟΥ ΔΕΝ ΤΟ
ΞΕΡΕΙΣ

ΔΕΝ
ΥΠΑΡΧΕΙ
ΤΕΤΑΡΟ
ΠΡΑΜΑ

ΠΟΥ ΤΟ
ΞΕΡΕΙΣ;
ΤΑ ΕΧΕΙΣ
ΔΙΑΒΑΣΕΙ
ΟΛΑ;
ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ;
ΟΛΑ; ΟΛΑ; ΟΛΑ;

ΑΚΟΥΣ ΕΚΕΙ!
ΝΑΣΑΙ
ΜΑΧΑΡΑΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΝΑ
ΜΗΝ ΤΟ
ΞΕΡΕΙΣ

ΠΙΣ ΔΕΝ ΤΟΧΑ
ΣΚΕΦΤΕΙ;
ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΜΑΙ
ΟΤΙΣ ΤΟΝ ΕΙΠΕ
-Η ΟΠΟΙΟΣΔΗΠΟΤΕ ΗΡΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΥ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΕ
ΔΙΑΒΑΣΕΙ

ΚΑΙ
ΟΧΙ
Ο ΣΜΙΘ

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΔΙΑΒΑΣΩ
ΤΡΕΧΩ ΝΑ ΔΙΑΒΑΣΩ
ΟΜΟΥΣ ΤΡΟΠΟΣ ΝΑ ΓΛΥΤΙΣΩ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΟΙΡΑ ΤΩ ΣΜΙΘ
ΕΙΝΑΙ ΣΤΙΣ ΛΙΓΕΣ ΩΡΕΣ ΠΟΥ
ΜΟΥ ΑΠΟΜΕΝΟΥΝ
ΝΑ ΔΙΑΒΑΣΩ

ΤΙ
ΟΜΙΣ;

ΓΙΑ ΝΑ ΔΟΥΜΕ...
ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΘΡΗΣΚΕΙΑ
ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ
ΓΕΩΛΟΓΙΑ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ
ΙΑΤΡΙΚΗ
ΓΕΩΠΟΝΙΑ

ΟΠΩΣ
ΟΜΠΟΥΒΑΡ
ΚΙ Ο ΠΕΚΥΣΕ

ΧΑΧΑ ΧΑ
ΟΜΠΟΥΒΑΡ
ΚΙ Ο ΠΕΚΥΣΕ!
ΕΙΜΑΙ Ο ΜΠΟΥΒΑΡ
ΚΙ Ο ΠΕΚΥΣΕ!
ΣΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
ΤΟΥ ΦΛΙΜΠΕΡ
ΝΑΙ! ΝΑΙ! ΝΑΙ!
ΞΕΦΥΓΑ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΟΡΓΩΕΛ

ΩΣ
ΜΠΟΥΒΑΡ
ΟΜΙΣ
-Η
ΩΣ
ΠΕΚΥΣΕ;

ΘΕΩΡΩ ΤΟΝ
ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ
ΑΡΜΟΔΙΟ ΝΑ ΣΑΣ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙ,
ΕΙΜΑΙ ΚΑΙ ΓΩ ΗΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΦΛΙΜΠΕΡ

ΓΚΥ
ΓΚΧ

Ο ΜΠΟΥΒΑΡ
-Η Ο ΠΕΚΥΣΕ;
-Η ΜΗΠΙΣ Ο ΑΡΝΟΥ;
-Η Ο ΜΟΡΕ;
Η ΜΗΠΙΣ
"Ο ΑΓΙΟΣ
ΑΝΤΙΜΟΣ"

ΕΙΜΑΙ
Η ΜΑΝΤΑΜ
ΜΠΟΥΒΑΡ ΚΥΡΙΕ
ΙΣΣ ΤΟ ΕΧΕΤΕ
ΞΑΝΑΚΟΥΣΕΙ
ΑΥΤΟ...
ΕΙΜΑΙ Η ΜΠΟΥΒΑΡ
ΣΑΣ ΔΙΑΒΕΒΑΙΣ
ΕΓΩ Ο ΠΑΤΕΡΑΣΤΗΣ,
Ο ΦΛΙΜΠΕΡ
Ο ΚΥΡΙΟΣ;

ΔΟΥ ΚΙΧΣΤΗΣ
ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

ΕΙΜΑΙ Ο ΔΟΥ ΚΙΧΣΤΗΣ
ΣΚΑΤΑ ΔΟΥ ΚΙΧΣΤΗΣ
ΟΖΑΝΤΣΟΣ ΕΙΜΑΙ,
Ο ΚΑΡΙΣΝΑΣ ΕΙΜΑΙ
Ο ΕΓΚΟΛΠΙΟΣ, Ο ΛΟΥΚΙΟΣ
Ο ΣΑΧΛΙΣΤΟΣ
ΝΑΙ ΕΙΜΑΙ Ο ΣΑΧΛΙΣΤΟΣ
ΝΑ ΤΙ ΕΙΜΑΙ

ΚΑΙ ΕΧΩ
ΕΛΑΧΙΣΤΟ
ΧΡΟΝΟ
ΓΙΑ ΝΑ ΠΑΨΩ
ΝΑ ΕΙΜΑΙ
Ο ΣΜΙΘ

ΔΕΝ ΘΑ ΞΑΝΑΔΙΑΒΑΣΩ ΠΙΑ
ΔΕΝ ΘΑ ΞΑΝΑΔΙΑΒΑΣΩ
ΔΕΝ ΘΕΛΩ ΝΑ ΞΕΡΩ
ΔΕΝ ΘΕΛΩ ΝΑ ΒΛΕΠΩ
ΘΑ ΚΛΕΙΣΩ ΤΑ ΜΑΤΙΑ
ΓΙΑ ΝΑ ΜΗ
ΒΛΕΠΩ
ΘΑ...

ΜΠΑ ΜΠΑ... ΜΠΑ
ΤΙ ΕΙΝ'ΑΥΤΟ
ΠΟΥ ΒΛΕΠΩ;

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΥ
ΒΑΖΑΡΕΛΛΙ
ΕΙΝΑΙ
ΟΧΙ ΟΧΙ...
ΤΕΡΑ ΓΥΡΙΖΕΙ
ΣΕ ΚΑΝΤΙΝΕΚΟΥ
ΝΑΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΝΤΙΝΕΚΟΥ

ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΑ
ΝΑ ΚΑΤΑΛΑΒΩ
ΑΝ ΣΣ ΣΕ
ΚΑΝΤΙΝΕΚΟΥ
Η ΣΕ ΒΑΖΑΡΕΛΛΙ
ΑΝ ΕΠΙΤΕΛΩΣ
ΣΤΑΜΑΤΩΣΑΝ
ΑΥΤΕΣ
ΟΙ ΦΩΝΕΣ

ΘΕΣ ΜΟΥ
ΤΕΡΑ ΑΚΟΥΣ
ΚΑΙ ΦΩΝΕΣ;

ΓΙΑ ΒΑΣΤΑ
ΒΑΓΚΜΕΡ
ΕΙΝΑΙ
ΜΑΓΚΑ ΜΟΥ
ΓΟΥΣΤΑΡΩ
ΒΑΓΚΜΕΡ

ΟΧΙ! ΔΕΝ ΘΕΛΩ
ΕΙΝΑΙ ΦΡΙΧΤΟ ΦΡΙΧΤΟ!...
"ΚΑΝΤΕ ΤΟ ΣΕ ΚΕΙΝΗΝ
ΚΑΝΤΕ ΤΟ ΣΕ ΚΕΙΝΗΝ"

ΓΑΜΙΤΟ
ΑΥΤΗ Η ΦΡΑΣΗ
ΑΠΟ ΤΟ "1984"
ΜΕ ΞΑΝΑΓΥΡΙΣΕ
ΣΤΟΝ
ΟΡΓΩΕΛ

ΜΗΠΙΣ
ΚΑΙ ΣΕΙΣ
ΘΑ ΜΟΥ ΠΕΙΤΕ
ΟΤΙ ΣΣ Σ'ΕΝΑ
ΒΙΒΛΙΟ
ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΕΙ
ΔΙΑΒΑΣΕΙ
ΚΑΙ ΟΧΙ ΣΤΟΝ ΟΡΓΩΕΛ;

ΚΑΙ ΒΕΒΑΙΑ
ΔΕΝ ΖΕΙΤΕ
ΣΤΟΝ ΟΡΓΩΕΛ
ΚΥΡΙΕ

ΖΕΙΤΕ
Σ'ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ
ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΕΙ
ΓΡΑΦΤΕΙ

ΚΑΙ ΔΕΝ
ΜΑΣ ΛΕΜΕ ΣΜΙΘ
ΑΛΛΑ ΚΕΤΣΟ
ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΣ
ΠΕΤΡΑΛΙΣΜΑ

ΑΚΡΙΒΩΣ
ΧΑΙΡΕΤΕ
ΚΥΡΙΕ

ΦΦΦΦΦ
ΑΣΕ ΜΑΣ
ΣΤΟΝ ΠΟΡΟ ΜΑΣ
ΡΕΦΙΛΑΡΑ

ΤΙΚ
ΤΑΚ
ΤΙΚΤΑΚ
ΤΙΚΤΑΚ

ΤΙΚ ΤΑΚ
ΤΙΚ ΤΑΚ
ΤΙΚ ΤΑΚ

ΤΙ ΠΕΡΙΜΕΝΩ
ΟΧΑΙΘΙΟΣ
ΕΜΠΡΟΣ ΝΑ ΓΡΑΨΩ
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΓΡΑΨΕΙ
ΤΟΝ "ΚΕΤΣΟ ΑΠΟ ΤΑ
ΚΑΤΣ ΠΕΤΡΑΛΙΣΜΑ"

ΘΕΟΥΛΗ ΜΟΥ
ΤΙ ΝΑ ΓΡΑΨΩ
ΜΕΣΑ ΣΕΛΙΓΑ
ΛΕΠΤΑ;
ΤΙ ΝΑ ΓΡΑΨΩ;

ΕΕΕΕΠ...
ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΓΚΗ
ΝΑ ΓΡΑΨΩ
ΚΙ ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ.
ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΓΡΑΨΩ ΕΝΑ
ΔΙΗΓΗΜΑ, ΕΝΑ ΠΟΗΜΑ
ΕΝΑ ΣΤΙΧΟ.

ΤΙ ΜΩΣ
ΤΙ;

ΕΝΑ ΣΤΙΧΟ
ΕΝΑ ΣΤΙΧΟ
ΚΙΑΝ ΔΕ ΜΠΩΣ,
ΑΣ ΦΤΙΑΞΩ
ΕΝΑ ΣΚΙΤΣΟ...
ΣΠΙΤΑΚΙΑ...
ΚΑΡΑΒΑΚΙΑ
ΑΝΘΙΣΤΑΚΙΑ

ΑΣ ΚΑΝΩ ΚΑΤΙ
ΑΣ ΚΑΝΩ ΚΑΤΙ

ΜΑΛΙΣΤΑ

ΘΑ ΠΑΡΩ
ΤΗΝ ΤΡΑΠΟΥΛΑ
ΝΑ ΦΤΙΑΞΩ
ΣΠΙΤΑΚΙΑ

ΜΑΡΙΑ... ΠΟΥ
ΕΒΑΛΕΣ
ΕΚΕΙΝΗ ΤΗΝ
ΤΡΑΠΟΥΛΑ;
ΘΕΛΩ ΝΑ ΦΤΙΑΞΩ
ΣΠΙΤΑΚΙΑ

ΟΡΙΣΤΕ!...
ΧΡΕΙΑΖΟΜΑΙ
ΤΗΝ ΤΡΑΠΟΥΛΑ
ΓΙΑ ΝΑ ΞΕΣΩ
ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
ΚΙΑΥΤΗ ΠΑΙΖΕΙ
ΚΟΥΜΚΑΝ

ΓΚΛΙΝ ΓΚΛΑΝ
ΓΚΛΙΝ ΓΚΛΑΝ

ΔΕΝ ΘΕΛΩ
Ν' ΑΚΟΥΣ
ΔΕΝ ΘΕΛΩ

ΜΗΤΣΟ
ΕΙΛΑ ΝΑ ΜΕ
ΦΙΛΗΣΕΙΣ
ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ
ΚΑΙ ΤΩ ΧΙΟΥΝ
ΝΑ ΜΑΣΤΕ
ΚΑΛΑ

ΜΠΟΡΕΙΣ
ΝΑ ΜΕ ΛΕΣ
ΣΜΙΘ
ΑΠΟ ΤΣΙΑ

ΤΣΟΥΛΙΑ
ΤΙ ΕΙΝ' ΑΥΤΑ
ΠΟΥ ΛΕΣ
ΜΩΣΤΟ ΜΟΥ

ΤΙ ΠΟΤΑ!...
ΑΣ ΠΟΥΜΕ
ΠΩΣ ΗΤΑΝ
ΕΝΑΣ
ΕΦΙΑΛΤΗΣ

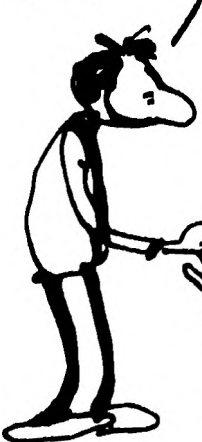

ΦΤΙΑΞΕ
ΛΙΓΟ ΤΑΜΒΤΙΑΣΗ,
ΗΡΘΕ ΚΑΙ
ΤΟ ΠΑΙΔΑΚΙ
ΝΑ ΜΑΣ ΠΕΙ
ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ

ΑΡΧΗΜΗΝΙΑ
ΚΙΑΡΧΗΧΤΟΝΑ
ΚΙΑΡΧΗΚΑΛΟΣ
ΜΑΣΧΡΟΟΟΡΟΣ

ΜΠΡΑΒΟ
ΜΠΡΑΒΟ
ΠΟΥΛΑΚΙ ΜΟΥ
ΠΩΣ ΣΕ ΕΙΠΑΝΕ;

ΚΙΣΤΑΚΗ

ΑΛΛΑ
ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΑ
ΜΕ ΞΕΡΩΝΕ
Ο "ΚΕΤΣΟΣ
ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΣ
ΠΕΤΡΑΛΙΣΜΑ"

Τι σημαίνει ν' αγαπάς;

Το «1984» στα 1984

του Λεωνίδα Λουλούδη

Habent sua fata libelli. Βιβλία σαν τη Θεία Κωμωδία, την Ηθική του Σπινόζα ή την Καταγωγή των Ειδών, έχουν τη μοίρα τους. Αλλά και τα αντίτυπα των βιβλίων γράφουν τη δική τους ιστορία έλεγε ο μανιώδης συλλέκτης Βάλτερ Μπένγιαμιν. Κάθε φορά που μια παλιά έκδοση ανασύρεται από την ανωνυμία των αζητήτων του βιβλιοπωλείου, για να πάρει τη θέση της στη βιβλιοθήκη του συλλέκτη, ξαναγεννιέται. Όπως άλλωστε συμβαίνει μ' ορισμένα βιβλία, που όχι πια ο συλλέκτης αλλά ο κοινός αναγνώστης ανοίγει αρκετά χρόνια μετά την πρώτη τους ανάγνωση. Κάποτε τόσο τυχαία όσο επιβάλλει η παράταιρη τοποθέτησή τους στο ράφι, αυτή η πρόκληση στην τάξη αλλά και την αυθαιρεσία οργάνωσης σε «θέματα», «συγγραφείς» και «εποχές» του εκθαμβωτικού χάους της πραγματικότητας και των πολλαπλών της ειδώλων. Άλλες φορές πάλι, τις περισσότερες, γιατί οι ίδιες οι εποχές έρχονται να θυμίσουν τη σημασία συγγραφέων και θεμάτων λησμονημένων ή ακόμα κι επιμελώς παρανοημένων. Τότε ο αναγνώστης μετατρέπεται σε συλλέκτη παλαιών εκδόσεων της αλήθειας που αναβιώνουν για να ελέγξουν τη φερεγγυότητα των συγχρόνων μύθων και την ψευδαίσθηση της ζωής που κυφορείται στη σκιά τους. Αυτή είναι η περίπτωση της σημερινής ανάγνωσης του «Χίλια εννιακόσια ογδόντα τέσσερα», τριανταπέντε χρόνια από την πρώτη του έκδοση.

Ανάγνωση πρώτη: η αυτοκριτική του πένθους

«Τα ουσιαστικά στοιχεία του ανθρώπινου δράματος είναι η νοσταλγία της ενότητας ο πόθος του απόλυτου»

Α. Καμύ

Το «1984»* εκδόθηκε τον Ιούνιο του 1949 και ήδη η πρώτη του ανάγνωση, αποκάλυψε με τον πιο σκληρό τρόπο στον συγγραφέα του τον αντι-ουτοπιστικό χαρακτήρα του έργου του. Η άμεση εκδοτική του επιτυχία δεν οφειλόταν στη συνειδητοποίηση εκείνων των τάσεων του μεταπολεμικού κόσμου που «θα μπορούσαν» —όπως ο ίδιος έγραφε— να οδηγήσουν σ' ένα νέο ολοκληρωτισμό, ούτε πολύ περισσότερο στην εγρήγορση των δυνάμεων αποτροπής του. Απλά, τα ήδη πανίσχυρα media, επιδείκνυαν για μια ακόμη φορά την ικανότητά τους να αποκρύβουν την αλήθεια, μεταδίδοντας τη μισή. Άλλωστε, λίγοι δεν είχαν παρασυρθεί από την ανά-

γνωση των συντηρητικών και των «ορθόδοξων δογματικών» κύκλων, που ταύτιζαν το ολοκληρωτικό κόμμα - κράτος «Ingsoc» με το Εργατικό Κόμμα που εκείνη την εποχή βρισκόταν στην εξουσία. Η ασφυκτική περιγραφή της Ωκεανίας θεωρήθηκε επιπόλαια από τις φίλιες δυνάμεις σαν την προφητεία ενός αριστερού διανοούμενου σε βαθιά διάσταση με την ιδεολογική του καταγωγή. Το αντίπαλο στρατόπεδο πρόβαλε τα σημεία που αποτελούσαν —κατά την άποψή του— θερμή συνηγορία προς την ανάγκη περιφρούρησης της ελευθερίας της ιδιωτικής επιχείρησης, πρωταρχικού κυττάρου της ειρήνης και της δημοκρατίας. Και ο συγγραφέας;

Τον Ιούνιο του 1949, λίγους μήνες πριν η φυματίωση τον εξοντώσει βιολογικά (21 Ιανουαρίου, 1950), ανήμπορος ήδη να γράφει, θα υπαγορεύσει την ένστασή του προς όλες αυτές τις παρερμηνείες, ακούσιες και εκούσιες. Με πρόδηλη αγωνία, επαναδιατύπωνε την κεντρική του ιδέα που η κριτική της διαφάνεια χλώμιαζε ολοένα και περισσότερο, μπροστά στην εκτυφλωτική λάμψη της αμφίσημης ενσάρκωσής της, του ίδιου του βιβλίου. Αν τα αρχικά «Ingsoc» παραπέμπουν στο σοσιαλισμό του κυβερνώντος Εργατικού Κόμματος, έλεγε, δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι περιγράφουν και την κοινωνική του προοπτική. Υπάρχουν οι αντικειμενικές προϋποθέσεις, ο ανταγωνισμός των ατομικών όπλων ανάμεσα στους καπιταλιστές και τους σοβιετικούς, οι επικίνδυνες τάσεις μιας συγκεντρωτικής οικονομίας που ήδη έχει γίνει πραγματικότητα στα κομμουνιστικά και φασιστικά καθεστώτα, ωστόσο ελπίδες ακόμα υπάρχουν. «Δεν πιστεύω», συνέχιζε, «ότι το είδος της κοινωνίας που περιγράφω θα έρθει απαραίτητα, αλλά πιστεύω, αν ληφθεί υπόψη και ότι το βιβλίο είναι μια σάτιρα, πως κάτι παρόμοιο θα μπορούσε να συμβεί. Πιστεύω ακόμα ότι οι ολοκληρωτικές ιδέες έχουν ριζώσει στα μυαλά των διανοουμένων και αποπειράθηκαν να επεκτείνουν αυτές τις ιδέες στις λογικές τους συνέπειες».

Μάταιος κόπος. Λίγοι μπορούσαν και ακόμη λιγότεροι ήθελαν να καταλάβουν, ότι μετά ενάμιση αιώνα θετικής ουτοπίας σοσιαλιστών, κομμουνιστών, αναρχικών από τον Μπαμπέφ έως τον Μπλοχ, για τον συγγραφέα Τζωρτζ Όργουελ, κατά κόσμο Έρικ Άρθουρ Μπλάιρ, είχε φθάσει η στιγμή καταμέτρησης των ιστορικών αλλά και λογικών συνεπειών της ελπίδας. Η δικιά του ελπίδα

*Ο πρωτότυπος τίτλος είναι «Χίλια εννιακόσια ογδόντα-τέσσερα» και όχι «1984» κατά την πρόσφατη ελληνική έκδοση.

συνοφίζονταν στην αντιστροφή των δύο τελευταίων ψηφίων της χρονολογίας έκδοσης του βιβλίου, που πρόσφερε στους αναγνώστες την ανάσα μιας χρονικής απόστασης ικανής να αποτρέψει το νέο εφιάλτη, υπό τον όρο ότι οι ίδιοι θα αποτινάζαν έγκαιρα τους αποχαυνωτικούς μύθους της εποχής τους. Ότι θα κοιτάζαν κατάματα, το χάσμα οραμάτων και πραγματώσεων. Με την αγγλοσαξωνική του λιτότητα προσδιόριζε ακόμη χωρίς περιστροφές, το συλλογικό υποκείμενο που όφειλε αντικειμενικά να αναλάβει το επαναστατικό καθήκον αποκατάστασης της αλήθειας: τους προλετάριους. Γιατί «αν υπήρχε αλήθεια έπρεπε να βρίσκεται στους προλετάριους, σ' αυτές τις περιφρονημένες τεράστιες μάζες. Δεν θα επαναστατήσουν αν δεν αποκτήσουν συνείδηση, και δεν θ' αποκτήσουν συνείδηση αν δεν επαναστατήσουν ...».

Αυτή θα μπορούσε να ήταν η πρώτη ανάγνωση του βιβλίου, αλλά δεν ήταν. Το ζήτημα είναι γιατί. Μιλήσαμε ήδη για τη μεροληπτική πληροφόρηση των πομπών ενημέρωσης των μαζών, την τηλεόραση, το ραδιόφωνο, τους διανοούμενους, καιρός να διερωτηθούμε για την παθητικότητα των δεκτών, την πολιτική τους ανεργία. Αλήθεια τι άλλο θα μπορούσε να συμβεί. Πώς θα μπορούσε η αγχώδης ενατένιση του επικείμενου τέλους της ιστορίας, να βρει μια θέση μέσα σ' ένα κόσμο που μόλις έβγαине από το μακελειό, με μοναδικό εφόδιο τον έωλο ανθρωπισμό της ετοιμόρροπης συμμαχίας των νικητών. Το βιβλίο, επιμένοντας να γυρίζει την πλάτη στην αναμενόμενη κοσμογονία των «παραγωγικών δυνάμεων», για να ιχνηλατήσει στη νύχτα των ερειπίων το άγνωστο στοιχείο της καταστροφής θυτών και θυμάτων, ουσιαστικά αρνιόταν τον εφσηυχασμό της «προόδου». Στον κόσμο της Ανασυγκρότησης δεν ταίριαζε η αυτοκριτική του πένθους αλλά η ιδιοτελής παρερμηνεία του. Ήδη οι προβολείς των νικητών σάρωναν το σκοτάδι, αναζητώντας ενόχους στο συμμαχικό στρατόπεδο. Η συντριβή των ηττημένων, δεν θα εμποδίσει την ειρήνη να εξελιχθεί σ' έναν πόλεμο μ' άλλα μέσα. Οι δύο υπερδυνάμεις, οι σφαίρες επιρροής, ο «ψυχρός πόλεμος», η παραγωγή, η κατανάλωση, το κοινωνικό συμβόλαιο των τάξεων επιβάλλουν τη νέα πραγματικότητα του μεταπολεμικού κόσμου: Ανάπτυξη και Πρόοδος σ' Ανατολή και Δύση.

Στον εφικτό παράδεισο της ανατολής, το προθανάτιο απόσταγμα των βιωμάτων του Έρικ Μπλαιρ γεννημένου στα 1903 στις Ινδίες, γιου του υπαλλήλου της Βρετανικής Αυτοκρατορίας Ρίτσαρντ, χωροφύλακα της Αυτού Μεγαλειότητας στη Βιρμανία, επαναστάτη της Καταλωνίας και μέλους του Εργατικού Κόμματος, δεν θα φθάσει ποτέ. Η πίστη του ότι το σοβιετικό καθεστώς αποτελούσε το μεγαλύτερο εχθρό του σοσιαλισμού, δεν μπορούσε παρά να οδηγήσει στη λογοκριτική πυρά συγγραφέα και έργο. Εκεί που ο κύκλος των παρεξηγήσεων θα παραμείνει ανοικτός σε κάθε κατάχρηση είναι ο λεγόμενος ελεύθερος κόσμος. Τριάντα πέντε χρόνια η κυρίαρχη άποψη θα αφομοιώνει στην προπαγάνδα της την οργουελινή ένσταση. Μόνο «μερικές χώρες του σοβιετικού μπλοκ και κάποιες δικτατορίες εδώ κι εκεί μπορούν να ζούνε σύμφωνα με την αρχή. "Η ελευθερία είναι Σκλαβιά" που 'πλασε η φαντασία του Όργουελ» έγραφε τον Οκτώβριο η επιθεώρηση Τίμπε, «αλλά μεταξύ των δημοκρατικών χωρών θα 'πρεπε να το παρατραβήξει κανείς υποδεικνύοντας ανάλογα παραδείγματα»... Γραμμές που απευθύνονται σε μνήμες ασθενείς, και ευαισθησίες παχύδερμες. Μόλις πριν δύο μήνες ο Αραφάτ από τη φλεγόμενη Βηρυττό σαρκάζει τη δική του προφητεία: «... αλλά θα καταλάβετε αργότερα ότι δεν θα είμαστε ο μόνος λαός που πληρώνει το λογαριασμό. Αποδεχόμενοι τώρα το φασισμό και την τρομοκρατία, θα υποχρεωθείτε στο μέλλον να δεχθείτε πολλές θερμές στιγμές». Απευθύνεται στις δημοκρατικές χώρες, μιλάει

γι' αυτές επιβεβαιώνοντας την ανάλογη παρατήρηση του Όργουελ: «η σκηνή του βιβλίου τοποθετείται στην Βρετανία για να τονίσει το γεγονός ότι οι Αγγλόφωνες φυλές δεν είναι από τη φύση τους υπέρτερες καμιάς άλλης, επομένως ο ολοκληρωτισμός αν δεν πολεμηθεί θα θριαμβεύσει παντού».

Στο κατώφλι του 1984 η γεωγραφία αυτού του «παντού» περιλαμβάνει την Κίνα, την Κούβα, το Λάος, το Βιετνάμ, την ΕΣΣΔ, την Αργεντινή, τη Χιλή, την Τουρκία, την Περσία, την Πολωνία, τη Νότιο Αφρική, το Σαλβαδόρ, τη Λιβύη, το Αφγανιστάν, τη Γρενάδα... «λεπτομέρειες» που αγνοούσε ο Όργουελ. Γι' αυτόν και τον κριτικό αναγνώστη του έργου του «παντού» το 1949, σημαίνει όπου οι προλετάριοι κατά τη Θουκυδίδεια κρίση «με την αδιαφορία των πολλών που δεν κοπιάζουν για να εξακριβώσουν την αλήθεια αλλά προτιμούν τα έτοιμα σχήματα», αντί να διεκδικήσουν την κοινωνική άνοιξη άφησαν το κόμμα, το κράτος, το κόμμα - κράτος να φροντίσουν για το νόημα της ελευθερίας τους. Αυτός είναι, θα έπρεπε να είναι ο πυρήνας της πρώτης ανάγνωσης του «1984» που συναντά τρεις δεκαετίες αργότερα ο Ζύμπερπεργκ, όταν αποχρυσταλλώνει το βίωμα των ηττημένων στη φράση - κλειδί του δικού του Χίτλερ: «... Πρώτ' απ' όλα δεν θα μπορούσε να υπάρξει ένας Χίτλερ χωρίς εμάς. Άρα λοιπόν το θέμα είμαστε εμείς». Δηλαδή όχι μόνο ο Στάλιν, ο Χίτλερ αλλά και εμείς αδρανείς, παθητικοί, σιωπηλοί μέσα στο τοπίο της νύχτας που μεγαλώνει. Έτοιμοι για ανέσεις, ασφάλεια, λιγότερη εργασία, κοινή λογική αλλά και ενδιάμεσα για πόλεμο, θυσίες, τύμπανα σημαίες και παρελάσεις όπως πολύ καλά γνώριζε ο Χίτλερ κατά τον Όργουελ πάλι. (Κριτική στο «Ο Αγώνας μου», 1940).

Είναι προφανές ότι οι δυσάρεστες αυτές ερμηνείες της ανθρωπίνης τραγωδίας ήσαν αρκετά απωθητικές, για ν' αποβούν χρήσιμες σ' εκείνους που κυρίως απευθύνονταν. Τους προλετάριους. Άλλω-

στε με τα χρόνια και η αντικειμενική τους ευθύνη να επαναστατήσουν εξασθενήσει. Σήμερα δεν χρειάζεται η τηλεόθνη να μηχανεύεται στατιστικές που ν' αποδεικνύουν ότι οι άνθρωποι έχουν περισσότερη τροφή, περισσότερα ρούχα, καλύτερα σπίτια, καλύτερη ψυχαγωγία, ότι ζουν περισσότερα χρόνια, δουλεύουν λιγότερες ώρες, είναι ψηλότεροι, πιο υγιείς, πιο δυνατοί, πιο έξυπνοι, πιο μορφωμένοι απ' ό,τι ήταν πριν πανήντα χρόνια. Είναι, και κουτσά-στραβά-και-ως-επί-το-πλείστον τα έχουν όλα αυτά. Αν χρειάζονται τα Υπουργεία Αλήθειας να ανανεώνουν ανεπαισθήτως τα αόρατα τείχη της Νέας Ομιλίας γύρω απ' αυτές τις βιο-μηχανές που παράγουν, δουλεύουν, αγοράζουν, καταναλώνουν, παράγουν, δουλεύουν... είναι γιατί πρέπει να πείσουν ότι δικαίω όλο το νόημα της ζωής στριμώχθηκε πια μόνο σ' αυτό τον «εκσυγχρονισμό της φτώχειας». Και ποιος μπορεί να παραβλέπει τους κινδύνους που παραμονεύουν όταν τα στομάχια των μαζών υπερσιτίζονται ενώ η φαντασία τους υποσιτίζεται. Όχι πια λοιπόν παρελάσεις στρατιωτών αλλά τελετές μοτοσυκλετών, όχι πια σημαίες κρατών αλλά φίρμες εταιρειών, μέσα - έξω, πάνω - κάτω, παντού - πάντοτε. Ο νέος ολοκληρωτισμός: όλοι και όλα για πούλημα.

Η δεύτερη ανάγνωση δεν μπορεί πια, όπως έστω ενδόμυχα η πρώτη, να προσβλέπει στο όραμα ενός ανοικτού μέλλοντος. Θα πρέπει να διερευνήσει τη δυνατότητα επιβίωσης στο κλειστό παρόν της σύγχρονης πόλης των φόβων και των πόθων, της ξέφρενης ανταλλαγής και της ακραίας εξατομίκευσης του ανθρώπου. Τη Βαβυλώνα, τον Γενναίο Νέο Κόσμο, το Λος Άντζελες του Blade Runner, το 1984, το 2019, το 2100 τι σημασία έχει.

Ανάγνωση δεύτερη: μέσα στην κοιλιά της φάλαινας' πάλι

*Καί διάταξε Κύριος μέγα κήτος νά καταπλή τον Ίωναν.
Καί ἦτο ὁ Ίωνας ἐν τῇ κοιλίᾳ του κήτους
τρεῖς ἡμέρας καί τρεῖς νύκτας*

*Καί προσέταξεν ὁ Κύριος τῷ κήτῳ, καί ἐξέμεσε
τόν Ίωναν ἐπὶ τὴν θηράν.*

Βιβλος Ἰωνᾶς, Κεφ. β'

«Τύλιξε σε ρολό όλη τη δουλειά που είχε τελειώσει και την έριξε στον αεροσωλήνα. Είχαν περάσει οκτώ λεπτά. Στερέωσε πάλι τα γυαλιά του στη μύτη, αναστέναξε, και τράβηξε κοντά του τον επόμενο σωρό από χαρτιά που είχε να δουλέψει και που πάνω σ' αυτά βρισκόταν εκείνο το χαρτάκι. Το ξεδίπλωσε. Με μεγάλα ακατάστατα γράμματα, έγραφε:

Σ' αγαπώ

Για μερικά δευτερόλεπτα πέτρωσε σε τέτοιο βαθμό που δεν μπόρεσε να ρίξει το ενοχοποιητικό χαρτί... δεν μπόρεσε ν' αντισταθεί να το διαβάσει άλλη μια φορά για να βεβαιωθεί ότι είχε διαβάσει σωστά».

Είχε πράγματι διαβάσει σωστά. Τον Ουίνστον Σμιθ υπάλληλο του Υπουργείου Αλήθειας στο ολοκληρωτικό κράτος της Ωκεανίας, απασχολημένο στην «επανόρθωση» του παρελθόντος Τύπου, στα ιδεολογικά πρότυπα του κυβερνώντος κόμματος «Ingsoc», έχει ερωτευθεί η συνάδελφος του τμήματος φτηνών πορνογραφημάτων για προλετάριους, Τζούλια, μέλος του Αντισεξουαλικού Συνδέσμου Νέων. Αυτός είναι τριάντα εννέα χρονών, έχει μια γυναίκα που δεν μπορεί να χωρίσει, κισσούς, πέντε ψεύτικα δόντια κι είναι απελπισμένος με την παραποίηση ενός παρελθόντος που νοσταλγεί, προς χάρη ενός παρόντος που μισεί θανάσιμα. Εκείνη είναι είκοσι έξι, με πλούσια μαύρα μαλλιά, κατακκόκινο στόμα, όμορφο κορμί και τρελαίνεται να κάνει έρωτα με μέλη του κόμματος όταν δεν ετοιμάζει πανώ για την Εβδομάδα του μίσους.

Αυτοί είναι οι δύο ήρωες του βιβλίου που συναντιώνται στην αρχή του δεύτερου μέρους, όταν έχει ήδη διατυπωθεί το πολιτικό αδιέξοδο των διαφωνούντων του καθεστώτος καθώς κι οι δυο προοπτικές υπέρβασής του. Αν η ελπίδα «έπρεπε» να βρίσκεται στους προλετάριους ο Σμιθ δεν αμφιβάλλει ότι οι κάθε χρόνο ολοένα και λιγότερες λέξεις, στενεύουν όλο και περισσότερο τους ορίζοντες της συνειδησης, έτσι κι αλλιώς χαμένης στους ατμούς του συνθετικού τζιν, μοναδικού φτηνού και άφθονου αγαθού, σ' έναν κόσμο όπου ευημερούν μόνο οι κρατικές στατιστικές. Συμπυκνώνοντας την αμφιβολία του σ' αυτό το αόριστο «έπρεπε» ο Σμιθ αποπέμπει τελευταίο ασπασμό στο ημιθανές σώμα της θεωρίας: το εντεταλμένο υποκείμενο της επανάστασης. Από κει και πέρα όμως δεν απομένουν παρά οι τελευταίες επικοινωνούσες εξοδοί κινδύνου: η υλικότητα του καθημερινού βίου και ο κοινός νους. Η κοινή λογική που οργανώνεται στην προσπάθειά της να αποστάξει ένα νόημα ύπαρξης, απ' αυτή και μέσα σ' αυτήν την υλικότητα. Στη διεκδικούμενη απόσταση ατόμου και κοινωνίας αντιτάσσεται σαν έσχατος αιμοδότης της ψυχορραγούσας συλλογικότητας, η συμφιλίωση του ατόμου με τον εαυτό του. Η επιστροφή και η εμμονή στις απλές καθημερινές πράξεις που παράγουν και αναπαράγουν τον βιολογικό κύκλο. Διαπιστώνοντας ότι η απόλυτη εξουσία του κόμματος κραταιώνεται με τον έλεγχο - αφαίρεση της ηδονής κι απ' αυτή τη σεξουαλική πράξη, ο Σμιθ θα συμπεράνει ότι «η επιτυχία της σεξουαλικής πράξης συνιστά από μόνη της μια εξέγερση».

Η παιδαγωγική και εξανθρωπιστική διάσταση του έρωτα σαν πρωτοβάθμια μορφή κοινωνικότητας δεν αποτελεί πρωτοτυπία. Αν κάτι αξίζει επισήμανσης, για το σημερινό αναγνώστη, είναι ότι ο Όργουελ στο σημείο αυτό, φαίνεται να εγκαταλείπει το μαχόμενο μαρξισμό του, τον οποίο άλλωστε όπως σημειώνει ο βιογράφος του Μπέρναρντ Κρικ, είχε γνωρίσει περισσότερο «προφορικά» από συζητήσεις παρά από τη μελέτη των κλασικών, για να περάσει σ' ένα φρούντομαρξισμό τύπου Ράιχ. Ο ίδιος θα παραμείνει βέβαια μέχρι τέλους ένας αυστηρός παραδοσιακός πάτερ φαμίλιας. Ωστόσο ο Σμιθ όπως κάθε μυθιστορηματικός ήρωας διαθέτει μια σχετική αυτονομία από το δημιουργό του, τουλάχιστον ως προς τα βιώματα και την υπέρβασή τους. Κοινή αφετηρία των δύο η συνωμοσία της σιωπής, η διαστρέβλωση της αλήθειας στην Ωκεανία του Σμιθ, στην Ευρώπη του μεσοπολέμου, στην Καταλωνία της εξέγερσης και της συντριβής για τον Όργουελ. Για τον συγγραφέα θ' ακολουθήσει μια περίοδος αυτοσυγκέντρωσης και μόνωσης, που επιτείνεται με το θάνατο της πρώτης του γυναίκας το 1945. Η έντονη αρθρογραφία στην «Tribune», οι εκπομπές του BBC, «Η φάρμα των ζώων», «Το χίλια εννιακόσια ογδόντα τέσσερα», η φυματίωση, ο γάμος με την όμορφη Σόνια τρεις μήνες πριν πεθάνει. Και για τον ήρωά του, η απουσία κάθε ιδιωτικότητας που διαβρώνεται από την καθηκοντολογική συμπεριφορά της νόμιμης και πιστής στο κόμμα ερωτικής του συντρόφου, η προσφυγή στο προσωπικό ημερολόγιο που αν δεν αναπληρώνει την έλλειψη φίλων και συντρόφων, τουλάχιστον διατηρεί άσβεστη τη φλόγα της κοινής λογικής: «δύο και δύο κάνουν τέσσερα». Η διαφορά των δύο έγκειται εκεί ακριβώς.

Ο Σμιθ βιώνει ήδη την ολοκλήρωση των τάσεων που την καταλυτική τους επίδραση για το μέλλον της ανθρωπότητας έχει διαπισθανθεί ο Όργουελ. Ο τελευταίος έχει ακόμα την ελευθερία να εκφράζει την πίστη του ότι: «δύο και δύο κάνουν τέσσερα». Είναι ελεύθερος. Ο Σμιθ δεν είναι. Γι' αυτό κι είναι έτοιμος για το έσχατο βήμα. Αν η πολιτική σαν συλλογικό βίωμα έχει ένα προβάδισμα, αυτό το δικαιούται μόνο αν προστατεύει τις μη-πολιτικές, ατομικές αξίες της ζωής. Όλες εκείνες τις «άσκοπες» μικροσυνή-

λεις, που κληρονομούνται από την παιδική ηλικία, για να αποτελέσουν μέχρι τέλους, την ασυμβίβαστη ένσταση απέναντι στην ισοπεδωτική ομοιομορφία της ενήλικης ζωής. Τι γίνεται όμως όταν η πολιτική απειλεί αυτή τη μικροβιολογία που καθήκον της είναι να προστατεύει;

Ο επαναστατημένος Σμιθ έχει ήδη υπαινιχθεί την απάντηση. Εγκαταλείποντας διστακτικά την ασφάλεια της θεωρίας «... οι προλετάριοι εκτός...» επιχειρεί ν' ακροασθεί τα τεκταινόμενα πίσω «από τον τοίχο της αρετής» που 'χει υψώσει το καθεστώς. Είναι έτοιμος να παραδοθεί στην εμπειρία και την προστασία της απόλυτα προσωπικής σχέσης, του έρωτα. Όμως το παρελθόν βαρύνει, είναι διανοούμενος, η θεωρία ζει εντός του σκλαβώνοντας όσες επιθυμίες διαφεύγουν τη λογική της. Εξ ου και ο δισταγμός, η αδράνεια, ο αυτοεγκλεισμός στο προσωπικό δράμα, η ονειροπόληση της ελευθερίας. Η πρωτοβουλία, το άνοιγμα στην πραγματικότητα, η υπόσχεση της ηδονής θα προέλθει απ' αλλού. Το γεμάτο ένταση βλέμμα που τον αναστατώνει ανήκει στην κοπέλλα του διπλανού τραπέζιου.

Η Τζούλια αγνοεί τα πριν την «επανάσταση» χρόνια. Μισεί το κόμμα αλλά αδιαφορεί για τη δογματική του όσο δεν θίγεται η προσωπική της ζωή. Για να προστατεύσει αυτή τη ζωή χτίζει μυστικά το μικρόκοσμό της όπου όλα επιτρέπονται. Δεν παραλείπει καμιά εθελοντική προσφορά κομματικής γυμναστικής, προκειμένου να διασωθεί η ακεραιότητα αυτού του μικρόκοσμου. Όταν σέβεται κανείς τους μικρούς κανόνες, μπορεί ν' αγνοήσει τους μεγάλους. Αυτή είναι η δική της «θεωρία», το σχέδιο επιβίωσης, η έξοδος στην ευδαιμονία της ζωής. Πρόκειται για μια στάση αντιδιαμε-

τρική εκείνης του Σμιθ. Στην αγωνιώδη αναζήτηση εκείνου μιας θεωρίας για την επανάσταση και των όρων διεξαγωγής της, εκείνη αντιθέτει την ατομική άρνηση για αγώνα, την ατομική αναζήτηση της ηδονής. Μοναδικό της μέλημα να προφυλαχθεί από την αγνότητα, αυτό το βιτριόλι της ψυχής όπως θα 'λεγε ο γεροκαπετάνιος του Τουρνιέ. Και το πράγμα δεν θα είχε ίσως τόση σημασία αν εξαιτίας αυτών των παραδοχών της Τζούλια, ο σκοτεινός και δύσσομος κόσμος του Σμιθ δεν γέμιζε, με την εισβολή της στη ζωή του, χίλια χρώματα και ευωδίες. Μαζί με την Τζούλια που αποκοιμίζεται στη μέση μιας ανάλυσης του «συστήματος», ο αναγνώστης εγκαταλείπεται κι αυτός σε μια αίσθηση πολύ αναπαυτική, ευχάριστη και οικεία. Σαν να ταξιδεύει μέσα στην κοιλιά μιας φάλαινας ενώ η φουρτούνα μαίνεται ολόγυρα.

Ενδιαφέρουσα αλήθεια εκτροπή της αφήγησης από έναν «άνθρωπο της Αριστεράς». Όμως αν αφήσουμε για λίγο ήσυχο αυτό το παράξενο ζευγάρι στο ηδυπαθές αγκάλιασμά του, θα διαπιστώσουμε ότι για την παθητική ανευθυνότητα της Τζούλια που παρόλ' αυτά ή εξαιτίας της διατηρεί άσβηστη τη φλόγα της ζωής, σ' αντίθεση με τη μαχητική αλλά απονεκρωτική υπευθυνότητα του Σμιθ, ο Όργουελ δεν μιλάει για πρώτη φορά. Αυτή την προβληματική θα 'πρεπε ίσως ν' αναδείξει η δεύτερη —σημερινή— ανάγνωση του βιβλίου. Στοιχεία της συλλέγονται ήδη από τη συνάντηση του Όργουελ με τον Χένρυ Μίλλερ στο Παρίσι το 1936 καθ' οδόν προς το στρατόπεδο Λένιν της Βαρκελώνης. Παρά το τρυφερά συναδελφικό κλίμα της συζήτησης, ο Μίλλερ δεν θα παραλείψει να τονίσει στον Όργουελ ότι θεωρεί σκέτη κουταμάρα ή και ηλιθιότητα αυτή την αίσθηση καθήκοντος που τον οδηγεί στην Ισπανία. Δεν θα τον απο-

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

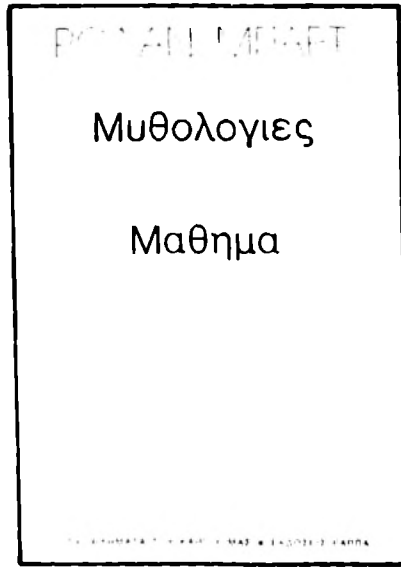
5 βιβλία του ΡΟΛΑΝ ΜΠΑΡΤ

αποσπάσματα
του ερωτικού λόγου

η επικράτεια
των σημείων

Μυθολογίες
Μάθημα

ΡΟΛΑΝ ΜΠΑΡΤ
από τον Ρ. Μπ.

η απόλαυση
του κειμένου

30 ΧΡΟΝΙΑ

1954-1984

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Γ. Γενναδίου 6 - Τηλ.: 36.15.783

...δημιουργούμε αναγνώστες

τρέφει βέβαια αλλά τέσσερα χρόνια αργότερα ο Όργουελ στο δοκίμιό του «*Μέσα στη κοιλιά της Φάλαινας*» θ' αποτιμήσει «*καίρια και τίμια*», όπως πάντα, κατά τον άξιο μεταφραστή του στη γλώσσα μας Γεράσιμο Λυκιαρδόπουλο, την άποψη Μίλλερ. Βέβαια, αναφέρεται στο συγγραφέα-Μίλλερ, αλλά τα ζητήματα που θίγει αναπόφευκτα παραπέμπουν σε γενικότερες σχέσεις. Και συγκεκριμένα, αν σε μια εποχή φόβου, τυραννίας και στρατιωτικοποίησης της πολιτικής, όταν οι δημοκρατικοί ορίζοντες φαίνονται να καταλήγουν από έναν άλλο δρόμο στο συρματοπλέγμα, είναι ένδειξη παρακμής η παθητική αποδοχή του κόσμου ως έχει. Αν δηλαδή διαπιστώνοντας ότι η πορεία του κόσμου πραγματοποιείται ερήμην του, το άτομο δικαιούται τον ησυχασμό που προκύπτει από την αφαίρεση των τρόμων της πραγματικότητας, με την εγκατάλειψή του σ' αυτήν. Παίρνοντας αφορμή από μια παρομοίωση του Μίλλερ για τη φίλη του συγγραφέα Αναίς Νιν, σαν Ιωνά μέσα στην κοιλιά του κήτους, ο Όργουελ τοποθετεί τον ίδιο το Μίλλερ στη θέση ενός εθελοντικού Ιωνά μέσα σ' αυτή τη φιλόξενη μήτρα, την προορισμένη να σώσει την ευαισθησία του δημιουργού από τη μανία των καιρών. Μπες μέσα στη φάλαινα ή μάλλον παραδέξου το πως είσαι μέσα στη φάλαινα —γιατί βέβαια είσαι. «*Αφέσου στην πορεία που ακολουθεί ο κόσμος, πάψε να παλεύεις εναντίον της, ή να διεκδικείς τον έλεγχό της*» περιορίσου στο να τη δέχεσαι, να την ανέχεσαι...» Το μήνυμα του Όργουελ είναι σαφές προς την περίπτωση Μίλλερ έστω κι αν ο τελευταίος σ' ένα γράμμα στην Αναίς Νιν το 1944 από την Καλιφόρνια θεωρεί την σχετική κριτική του Όργουελ, αριστερή επίθεση στο έργο του, τον «Τροπικό του Καρκίνου». Δεν έχει όμως δίκιο. Αντίθετα ο Όργουελ αηδιασμένος από τα κηρύγματα της μαρξίζουσας σοβιετόφιλης λογοτεχνίας, έλκεται από την υποκειμενική αλήθεια των γραπτών του Μίλλερ. Θεωρεί ακόμη και δικαιωμένη την παθητική στάση όταν αποτελεί προϋπόθεση για εκείνη τη συγκινησιακή ένταση που θα αγγίξει με το ζωογόνο χάδι της δημιουργίας το έργο του συγγραφέα. Και το έργο του συγγραφέα της εποχής του, είναι κατά τον Όργουελ η ενσάρκωση, το ζωντάνεμα του «*μέσου φιλήδονου ανθρώπου*» που αγνοούν οι μεγαλόσχημοι «*προγραμματικοί*» συγγραφείς.

Γυρίζοντας στο «1984» μετά απ' όλα αυτά και ψάχνοντας το νήμα που το συνδέει με τη σύγχρονη πραγματικότητα παρατηρούμε όχι τον συγγραφέα, αλλά ακριβώς αυτό τον κοινό, μη πολιτικό, μη ηθικό, παθητικό άνθρωπο να ταξιδεύει μέσα στην κοιλιά της φάλαινας. Πράγματι η Τζούλια φαίνεται ν' αντιπροσωπεύει αυτό το είδος ανευθυνότητας και ολόκληρο το βιβλίο μετά την εισβολή της στη ζωή του Σμιθ, σαν μια διερεύνηση των δυνατοτήτων του ιδιωτικού βίου να περισώσει τα αιτήματα της ανθρώπινης ψυχής που στραγγάλισε η νομοτέλεια του ιστορικού γίγνεσθαι όπως έγραφε για μια ανάλογη δική μας εποχή ο Δημήτρης Μορτόγιας. Ή όπως παρατηρεί ο Γιάννης Καλιόρης που αρκετά χρόνια τώρα κινείται επίμονα και επίκαιρα πάντοτε στις οργουελιανές συντεταγμένες «... *Μέσα στη γενική περιδίνηση... (καθένας)... είναι ωστόσο δυνατό συνειδητοποιώντας το πρόβλημα (και χωρίς κατ' ανάγκη ν' αρθεί στα ύψη που θ' αξίωνε μια ανεύρετη «οικουμενική λύση»), να διαφυλάξει την ιερότητα της δικής του ζωής μέσα στη χόβολη θυλάκων, οι οποίοι αντιστέκονται στο ρεύμα στο βαθμό ακριβώς που συνιστούν ακόμα απόλυτες προσωπικές σχέσεις*». Οι συμπτώσεις είναι χαρακτηριστικές. Στο δοκίμιο που προαναφέρθηκε ο Όργουελ θα θέσει σαν προϋπόθεση καταφυγής σ' αυτούς τους ζωοδότες θύλακες είτε την πλήρη απιστία ή αλλιώς ένα βαθμό πίστης που φθάνει στο μυστικισμό: «*η ιερότητα της δικής του ζωής*». Όχι μόνο πια, δύο και δύο κάνουν τέσσερα, αλλά

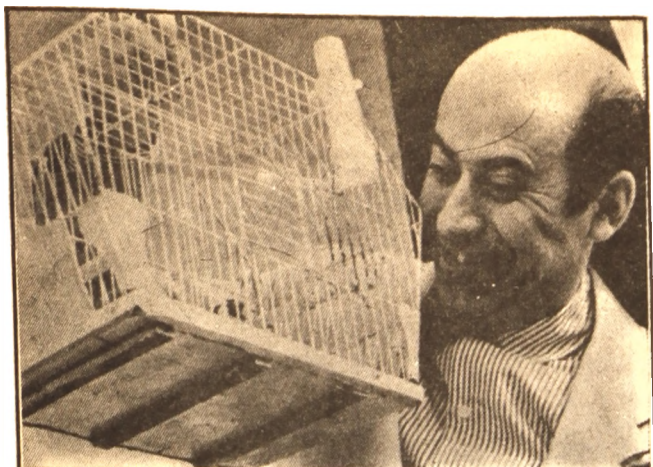
και μια σταγόνα συν άλλη μια σταγόνα κάνουν μια μεγαλύτερη σταγόνα ή ένα και ένα ίσον ένα όπως γράφει στο τοίχο του σπιτιού, που μπάζει από παντού, ο «*τρελλός*» προφήτης του Ταρχόφσκι στη φετινή του «*νοσταλγία*».

Αν επέμεινα σ' αυτή την εκδοχή της οργουελιανής αλληγορίας είναι γιατί όταν ο Σμιθ υποκύπτοντας ακόμη μια φορά στις ανησυχίες και τις περιέργειες του διανοούμενου, αναρωτιέται πόσοι απ' αυτή τη νέα γενιά της αγαπημένης του, αντί να επαναστατούν απέναντι στην εξουσία του κόμματος την αποφεύγουν «*όπως ένα κουνέλι το βάζει στα πόδια μπροστά στο σκύλο*», μου φαίνεται περισσότερο επίκαιρος παρά σ' οποιοδήποτε άλλο σημείο του βιβλίου. Γιατί στα 1984μ όταν λίγοι θα διαφωνούσαν με το Γιώργο Χειμωνά ότι έληξε η αμφισβήτηση, αποφαντίσθηκαν οι επαναστάσεις, καταγγέλθηκε η απάτη κάθε πρωτοπορίας, ο homo ideologicus αυτό το τυπικό προϊόν της γενιάς του '68, αισθάνεται την ίδια αμηχανία με τον ήρωα του Όργουελ μπροστά στην συμπεριφορά των σημερινών παιδιών. Κυρίως την βαθύτατη αποστροφή τους προς τα «*πολιτικά ζώα*» ή αντίστροφα την έλξη προς τα «*κοινωνικά ζώα*» και ιδιαίτερα γι' αυτό το ασπόνδυλο μαλάκιο «*το μέσο φιλήδονο άνθρωπο*». Προσποιητό ή ειλικρινές αυτό το ενδιαφέρον βρίσκεται στο επίκεντρο της σύγχρονης ζωής. Πρόκειται για ένα πραγματισμό που κρύβει στην κοιλιά της φάλαινας για καλύτερες μέρες την τρυφερότητα μιας πρόωρα χαμένης αθωότητας ή για την περιπλάνηση στο μυστικό τοπίο της βιομηχανικής κοινωνίας και την εγκατάλειψη στην συγκινησιακή ευτέλεια του τεχνολογικού της μείκ-απ. Ποιός μπορεί σήμερα εκτός από τους ηθικολόγους και των δυο απόψεων, ν' απαντήσει με βεβαιότητα.

Αλλά τα καθέκαστα αυτής της αμηχανίας, οι πιθανές εκβάσεις του διλήμματος δεν αφορούν αυτό το κείμενο. Εδώ αποπειραθήκαμε να υπενθυμίσουμε ότι εκκινώντας από τις εμπειρίες του προπαρασκευαστικού σχολείου, της Βιρμανίας, του μεσοπολέμου, της Καταλωνίας και της άμεσης μεταπολεμικής περιόδου, ο Όργουελ δεν περιγράφει μόνο τον ολοκληρωτισμό του μέλλοντος αλλά τολμά να ανιχνεύσει και τα όρια των απόλυτα προσωπικών σχέσεων σε μια εποχή που «*η ζωή μας είναι μικρή και οι θεοί εναντίον μας*». Συζητούμε την επικαιρότητα ενός βιβλίου με την έννοια της συμβολής του σε μια σύγχρονη προβληματική. Το δίδαγμα, η λύση ανήκουν στο συγγραφέα, στους αναγνώστες στη σχέση τους με την εποχή τους. Όταν ο Σμιθ μόνος νικημένος και μη νοσταλγώντας πια παρά το τραπέζι του στο καφενείο, την εφημερίδα και το τζιν που πίνει ασταμάτητα αφήνει ατέλειωτη την παλιότερη ακλόνητη πίστη του: $2 + 2 =$, ο αναγνώστης έχει την αίσθηση ότι δεν εκφράζει μόνο την αμφιβολία αλλά και τον αποτροπιασμό του ανθρώπου, μπροστά σε μια πράξη πια χωρίς περιεχόμενο. Έχει προηγηθεί το τρίτο —και τελευταίο— μέρος του βιβλίου. Εκεί μετά τη σύλληψη, τα βασανιστήρια, την ομολογία των δύο επαναστατημένων εραστών η απόλυτη προσωπική τους σχέση, θα σπρωχθεί στα κράσπεδα της έσχατης δοκιμασίας: την προδοσία εκείνου του προσώπου που όντας ο κόσμος για τον προδότη, τον επανεξορίζει στην αιχμηρή έρημο της κοινωνίας ελεύθερο, μόνο από την ψευδαίσθηση της ελευθερίας του. Με ανεξάληπτο το βίωμα της ψυχοκτόνου αυτοργίας.

«*Σε πρόδωσα είπε εκείνη ψυχρά. Σε πρόδωσα επανέλαβε αυτός*».

Ο τελευταίος Άνθρωπος στην Ευρώπη όπως ήθελε αρχικά να τιτλοφορήσει την περιπέτεια του τελευταίου ήρωά του ο Έρικ Μπλαϊρ. Ένας ζωντανός νεκρός. Ένα ανανεούμενο αίνιγμα για τους αναγνώστες του 1984, του 2019, του 2100... κι αυτό τελικά είναι που έχει σημασία. □

**Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ
1914-1984**

Ένα
άλλο
ημερολόγιο

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
Θεσσαλονίκη: 223147 Αθήνα: 3217064
Τιμή: 500 δρχ.

Ν

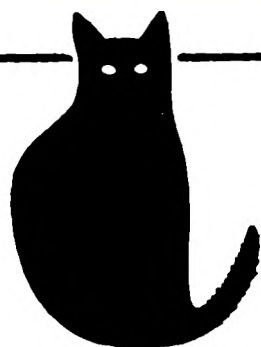
Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ Μαυρομιχάλη 9
Αθήνα 10679 Τηλ: 36.39.962-36.07.744

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

Σε όλα τα Κεντρικά Βιβλιοπωλεία

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
Ηλ. Δ. Καρταλαμάκης
Ιωνίας 29 — 156 69 ΠΑΠΑΓΟΥ
τηλ. 65.10.163

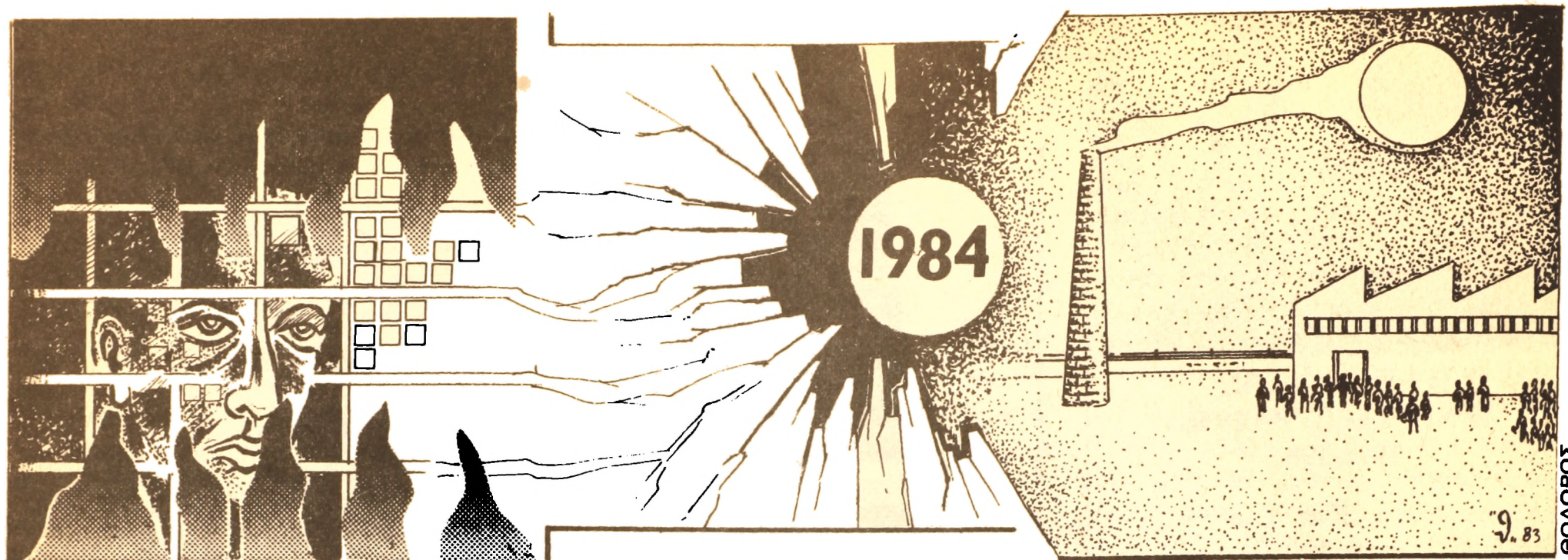

CAT COMPUTERS

ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 57, ΑΘΗΝΑ, τηλ.364 30 44

για ΟΜΟΙΟΝ ΕΧΕΙ ΚΑΙ ΓΑΤΑ
Ένα δώρο ΕΚΠΛΗΞΗ!!!

Η παλαιά οδός και η νέα ομιλία

του Νίκου Γιανναδάκη

της Μαρίνας Λαμπράκη, αντι για γράμμα

Είχα κάποτε δοκιμάσει να καταγράψω στο χαρτί σκέψεις του δειλινού και μνήμες από τα παιδικά μου χρόνια —να κρατήσω σε ένα σημείο ακίνητες τις στιγμές εκείνες που σαν σε καθρέφτη έβλεπα όψεις του εαυτού μου αληθινότερες, με αντοχή μέσα στο χρόνο μεγαλύτερη. Την άλλη μέρα, όταν ξανάπιανα το γραμμένο χαρτί στα χέρια μου, με έκπληξη μεγάλη και με οδύνη πολλή καταλάβαινα πως κρατούσα ένα κείμενο όχι δικό μου, πως ήμουν τελείως ανήμπορος να βρω το δρόμο από τη λέξη στο πράγμα και να ανακαλέσω εικόνες του παρελθόντος μέσα στα όρια της γλώσσας με την οποία εκφραζόμουν εκείνη την εποχή. Ήμουν μετέωρος: ο ουρανός από πάνω μου άδειος, χωρίς να διηγείται ή να αναγγέλει κανένα μυστήριο κρυφό· η γη από κάτω ένα σύμφυρμα ανθρώπων και πραγμάτων, χωρίς κανένα ενοποιητικό νόημα, έστω και εργαστηριακά κατασκευασμένο, που να μπορεί να εντάξει όλα τα πάντα σε κάποια έλλογη συναρμογή.

Οι καιροί ήτανε τότε χαλεποί. Και ακόμα, μέσα μου είχε στραπατσαριστεί άγρια και μια για πάντα η αλήθεια η πολιτική —μια αλήθεια που είχε αυτοαναγορευτεί σε αντικειμενική και τελική, βάζοντας τη σκέψη μου να κινείται στη σιγουριά του μονόδρομου, αποκόβοντάς με από τις άλλες, τις πνευματικότερες διαστάσεις της ζωής και σφεντονίζοντάς με στο θρόνο του υπέρτατου κριτή, απ' όπου λάβαινα την εξουσία την απόλυτη πάνω στην πορεία της ιστορίας του ανθρώπου. Σε τούτη την αλήθεια, όπως και σε κάθε άλλη που αυτοαναγορεύεται μέσα από τους δρόμους της ανθρώπινης λογικής σε αντικειμενική και τελική,

ταίριαζε ένα μονάχα γλωσσικό ένδυμα. Ήτανε όμως ένα ένδυμα στενό —ιδιαίτερα στενό, όταν μάλιστα κανένας ήθελε να ασχολείται με τα πάντα φορώντας το. Μπορεί τότε η ιστορία του ανθρώπου να φάνταζε στα μάτια μου σαν άπλετα φωτισμένη, μα το τίμημα για αυτό ήτανε η απώλεια της γλώσσας που μου είχε παραδοθεί μαζί με το γάλα της μητρός μου. Πέρασε πολύς καιρός για να καταλάβω πως πληρώνοντας αυτό το τίμημα ίσως να κέρδιζα τον κόσμο ολόκληρο, χάνοντας όμως την ίδια στιγμή την ελευθερία μου: εσωτερικεύοντας μιαν έξω από μένα κατασκευασμένη πολιτική αλήθεια, που είχε αυτοαναγορευτεί σε αντικειμενική και τελική, ήμουν εγκλωβισμένος στη μοναδική δυνατότητα να μιλάω κι εγώ για τον ράφτη μου (o altra cosa) ως ράφτη και όχι ως τον Τζων Ρόμπινσον, εξήντα χρονών, με άρρωστη καρδιά και μια κόρη φυματική, με πάθος για την κηπουρική και με χρεωστικό υπόλοιπο στην τράπεζα (R.G. Collingwood, *An autobiography*).

Πέρασε, είπαμε, πολύς καιρός για να το καταλάβω αυτό. Όμως, άλλο είναι να καταλαβαίνεις κάτι με το νου και άλλο να κάνεις αυτό που καταλαβαίνεις πράξη στη ζωή σου. Κρούω ακόμα τη θύρα για να εισέλθω στον κοιτώνα τον κεκοσμημένον και συχνά έχω το δυσάρεστο συναίσθημα πως μοιάζω με τον χωρικό εκείνον του Κάφκα που μάταια προσμένει μια κλήση μπροστά στην πύλη του Νόμου. Ωστόσο, με το νου πάντα, έχω ξεφύγει από τα δίχτυα της πολιτικής αλήθειας που έχει αυτοαναγορευτεί σε αντικειμενική και τελική (έχω δηλ. πάψει να μιλάω για τον ράφτη μου μονάχα ως ράφτη) και έχω πιάσει μιαν άλλου είδους συναναστροφή με αυτό που η «αντικειμενική» και «τελική» πο-

λιτική αλήθεια ονομάζει «ιστορία». Από αυτή την άλλου είδους συναναστροφή έμαθα άλλα πράγματα.

Πρώτα απ' όλα έμαθα πως η αγάπη είναι εκείνη που μεταμορφώνει τον άνθρωπο και τα πάντα γύρω του και πως η αγάπη αυτή ού φυσιοῦται, ού ζητεί τά έαυτής, ού λογίζεται τό κακόν, ού χαίρει επί τή άδικία. Μετά έμαθα πως αυτά που κάθε φορά γίνονται στην περιοχή των ανθρωπίνων πραγμάτων στέκεται δύσκολο να εξηγηθούν ολόκληρα με την επίκληση αιτίων που κείνται μέσα στα όρια του «φυσικού». Τα τέτοιας λογής αίτια είναι κολοβά όταν δεν αλυσιδώνονται με το *δντως αίτιόν*, χωρίς το οποίο, κατά την πλατωνική διατύπωση, το οποιοδήποτε αίτιο *οὔκ άν ποτ' εἴη αίτιον*. Έμαθα ακόμα πως εκτός από τους «δρόμους της ιστορίας», που επιδέχονται ως ένα σημείο λογική ανάλυση και εξήγηση, υπάρχουν και οι ανεξιχνίαστοι *τρίβοι τής δικαιοσύνης*, οι φτιαγμένοι από εκείνον που *έθετο σκότος άποκρυφήν αύτου*. Σε αυτούς τους *τρίβους* υφαίνονται εκβάσεις των ιστορικών γεγονότων εντελώς διαφορετικές από εκείνες που ο άνθρωπος προβλέπει με τη λογική του και τις ποικιλώνυμες «μεθόδους ανάλυσης» και από αυτούς τους *τρίβους* έρχεται και κάνει κρίση εκείνος που, κατά την ηροδότεια έκφραση, *φιλέει τά υπέρεχοντα πάντα κολουείν*. Τέλος, έμαθα πως το *αγαθόν* (όποιο όνομα και αν λαβαίνει στις διάφορες εποχές και στους διάφορους τόπους) *δεν κρατάει μαχαίρι και δε ματώνει ποτέ. Ποτέ όμως*. (Ζήσιμος Λορεντζάτος, «Χωρομετρήσεις», *Εκκηβόλος*, τεύχος 12).

Αυτά είναι λίγα από τα (βασικά) μαθήματα που μου έδωσε η «άλλου είδους» συναναστροφή με τον *πλησίον* μου. Θέλω να πω με όλα αυτά πως τώρα βλέπω

τα ίδια πράγματα βαδίζοντας σε μιαν άλλη οδό —σε μιαν *οδό παλαιά*, που στην απροσδιόριστη αρχή της στέκονται άλλες «αλήθειες». Ποιος από τους δυο δρόμους που γνώρισα πάει για το καλύτερο (*ἄμεινον*) δεν το ξέρω, γαίτι αυτό είναι *ἄδηλον παντί πλήν ἢ τῷ Θεῷ*. Ὄντας, λοιπόν, μέσα στην άλλη, την τωρινή οδό συναπαντιέμαι με το «1984» του Ὀργουελ, για να πω και εγώ δυο λόγια για το παράρτημα αυτού του βιβλίου, που επιγράφεται: «*Ἡ Νέα Ομιλία*».

* * *

Ειπώθηκε, στην αρχή - αρχή κιόλας, πως, όταν κάποτε έπιανα στα χέρια μου τα γραφόμενά μου, με έκπληξη και οδύνη ένιωθα πως αυτά δεν είναι δικά μου. Ένιωθα πως δεν είναι δικά μου, δεν μπορούσα όμως αυτό που ένιωθα να το σκεφτώ, να το εκφράσω με λόγια και να το διατυπώσω με λέξεις. Τη γλώσσα μου την είχε *σηκώσει* (με τη σολωμική έννοια) μια άλλη γλώσσα —η «*Νέα Ομιλία*»— που, καταπώς προφητεύει ο Ὀργουελ, θα έχει επικρατήσει πέρα για πέρα το έτος 2050 μ.Χ.: «*Ο σκοπός της Νέας Ομιλίας ήταν, όχι μόνο να δώσει ένα τρόπο έκφρασης της κοσμοθεωρίας και των διανοητικών συνηθειών του Άγγλος, αλλά και να καταργήσει κάθε άλλο τρόπο σκέψης. Όταν η Νέα Ομιλία υιοθετηθεί μια για πάντα και η Παλαιά Ομιλία ξεχαστεί, μια σκέψη αιρετική —δηλαδή μια σκέψη που βρίσκεται σε διάσταση με τις αρχές του Άγγλος— θα είναι αδύνατο να γίνει, τουλάχιστον ως το βαθμό όπου η σκέψη εξαρτάται από τις λέξεις*».

Ἡ προφητεία αυτή του Ὀργουελ δεν είναι αληθινή, γιατί εδράζεται στην (άρρητη) παραδοχή ότι τα ανθρώπινα πράγματα, και ο ίδιος ο άνθρωπος, διαμορφώνονται αποκλειστικά και μόνο μέσα σε μια σχέση με αντικειμενικά ή φυσικά αίτια. Προϋπόθεση *sine qua non* για την εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών που αναφέρονται στο βιβλίο του Ὀργουελ είναι η απόλυτη και όχι η σχετική ισχύς αυτής της παραδοχής. Επίσης, η προφητεία αυτή του Ὀργουελ δεν είναι αληθινή, γιατί αντιβαίνει στο φυσικό του ανθρώπου: Για να κατασκευάσει κανένας μια γλώσσα, θα πρέπει να ξεχάσει πως ο κάθε άνθρωπος, ο *συγκεκριμένος* και όχι ο *αφηρημένος*, είναι *ενδεής* ή *άπορος* και πως πάντα *τοῦ εἶδέναι ὀρέγεται φύσει*. Ἡ κατασκευή και η ακινητοποίηση μιας γλώσσας σε ένα αυθαίρετα καθορισμένο σύνολο λέξεων και εκφραστικών τρόπων είναι ακατόρθωτη και για αυτόν που την κατασκευάζει και για αυτόν που τη χρησιμοποιεί, γιατί προϋποθέτει το αδύνατο: την εξάλειψη της *ένδειας* ή *απορίας* από το φυσικό του κάθε ανθρώπου.

Είναι, βέβαια, αλήθεια πως επιδίωξη της εξουσίας (της όποιας εξουσίας ή *auctoritas*) είναι η εξάλειψη της *ένδειας* ή *απορίας*, η ομοιομορφοποίηση του λόγου και της πράξης σύμφωνα με τα προτάγματα ενός από τα ανθρώπινα *δοξάσματα* (που από τα παλιά τα χρόνια λογαριάζονται σαν *παίδων ἀθύρματα*), η εξορία της προσωπικής αλήθειας και η υποκατάστασή της με κάποια «αντικειμενική» και «τελική» αλήθεια. Ὄμως, άλλο πράγμα είναι η επιδίωξη —και οι εφήμερες καταστροφικές συνέπειές της στη γλώσσα— και άλλο αυτό που *τελικά* γίνεται. Αν η τέτοιας λογής επιδίωξη της εξουσίας (κεντρικής ή αποκεντρωμένης, δεν κάνει μεγάλη διαφορά) δεν προσέκρουε στην αντίσταση της *ένδειας* ή *απορίας* που ενυπάρχει στο φυσικό του ανθρώπου, τότε δεν θα κουβεντιάζαμε σήμερα για την προφητεία του Ὀργουελ ως προφητεία, αλλά για μια πραγματικότητα τελειωμένη. Εδώ και χιλιάδες χρόνια (αν μπορούσαμε πια να κουβεντιάζουμε).

Το ανθρώπινο δράμα, κατά τα γραφόμενα του Ὀργουελ, παίζεται ανάμεσα σε δύο κατηγορίες ανθρώπων, που είναι προσωποποιημένες στον ουμανιστικά σκεπτόμενο Ουίνστον Σμιθ και στον άνευ όρων υποταγμένο στη «λογική» της μονολιθικότητας Ο' Μπράιεν και που στέκονται σε δύο φαινομενικά αντίθετους πόλους. Και λέω «φαινομενικά», γιατί στη ρίζα της γλωσσικής έκφρασης αυτών που στέκονται και στον ένα πόλο και στον άλλο ελλοχεύει η ίδια «αλήθεια» —η «αλήθεια» εκείνη που έχει αυτοαναγορευτεί σε αντικειμενική και τελική, που θέλει τον άνθρωπο να είναι κάτι το αφηρημένο (αυτό σύμφωνα με τη μια θεωρία, *εκείνο* σύμφωνα με την άλλη), που θεμελιώνει το κύρος της στον ίδιο τον εαυτό της, που ο κάτοχός της δεν έχει έλεος για κανέναν και για τίποτε (στο όνομα της κατάκτησης της εξουσίας ο Ουίνστον Σμιθ είναι έτοιμος να ρίξει θεϊκό οξύ στο πρόσωπο ενός παιδιού, ενώ, στο όνομα της διατήρησης της εξουσίας ο Ο' Μπράιεν φτάνει όχι μόνο να καταστρέφει τους εχθρούς του καθεστώτος αλλά και να αλλάζει τη σκέψη τους), που ξεχνάει πως «*η αλήθεια δεν επιβάλλεται από τη γλώσσα στη ζωή, αλλά από τη ζωή στη γλώσσα*».

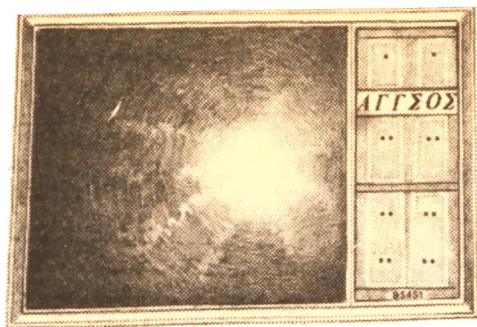
Ομολογώ πως δεν μπορώ να πω δυο λόγια για τη «*Νέα Ομιλία*» που προφητεύει ο Ὀργουελ χωρίς να αναφερθώ στην υποκείμενη, τόσο στην Παλαιά όσο και στη Νέα Ομιλία, «αλήθεια». Για μένα *that is the question*. Η «αλήθεια» αυτή, τόσο στην Παλαιά όσο και στη Νέα Ομιλία, είναι, αν όχι η ίδια, τουλάχιστον εξ αίματος συγγενική. Τη λύση του δράματος δεν την καθορίζει —κατα-

πώς φαίνεται να πιστεύει ο Ὀργουελ— η άσκηση της βίας, αλλά η ανακάλυψη της *ομοιότητας* που χαρακτηρίζει τις δύο φαινομενικά αντικρουόμενες «αλήθειες», όπως αυτές εκπροσωπούνται στη γλώσσα του Ουίνστον Σμιθ (= Παλαιά Ομιλία) και του Ο' Μπράιεν (= Νέα Ομιλία). Και οι δυο γλώσσες δεν αποτελούν το ένδυμα για τις αλήθειες εκείνες που απαντούν σε *οριακά* ερωτήματα του ανθρώπου, γιατί οι δικές τους «αλήθειες» δεν αφήνουν κανένα απολύτως άνοιγμα για να εισέλθει στην περιοχή του «φυσικού» *τὸ φῶς, τὸ τόπω, χρόνω, οὐ περιεχόμενον*.

Ἡ συζήτηση του Ουίνστον Σμιθ με τον Ο' Μπράιεν είναι κομμένη και ραμμένη στα πρότυπα της συζήτησης του Ρουμπάσοφ με τον Γκλέτκιν, όπως αυτή περιγράφεται από τον Α. Καίστλερ στο «*Μηδέν και τὸ Ἀπειρον*». Πιο πίσω χρονικά στέκεται (απ' όσα ξέρω) το πρότυπο μιας άλλης «συζήτησης», εκείνης που γίνεται ανάμεσα στον Ἰησοῦ και τον Μεγάλο Ἱεροεξεταστή στους «*Αδελφούς Καραμαζώφ*» του Ντοστογιέφσκι.

Ἡ λογική της υπεροχής και της εξουσίας εκπροσωπείται στις δύο πρώτες συζητήσεις από τον Ο' Μπράιεν και τον Γκλέτκιν. Στην τρίτη συζήτηση τη λογική της υπεροχής και της εξουσίας την ενσαρκώνει ο Μέγας Ἱεροεξεταστής, του οποίου οι ερωταποκρίσεις, για να δανειστούμε μια διατύπωση του Φώτη Κόντογλου, είναι «*ένας καταθλιπτικός μονόλογος που βγαίνει από το στόμα κάποιου πλάσματος που θαρρείς πως ανέβηκε από την κόλαση*» («*Μυστικά Ἀνθη*», σελ. 296). Ο Μέγας Ἱεροεξεταστής, όμως, διαφέρει από τον Ο' Μπράιεν και τον Γκλέτκιν, όπως και από τον Ουίνστον Σμιθ και τον Ρουμπάσοφ, σε ένα κρίσιμο σημείο: η φωνή του είναι η φωνή ενός πλάσματος παραδομένου ενσυνείδητα στο «*φοβερό και σοφό πνεῦμα, τὸ πνεῦμα της αυτοκαταστροφής και της ανυπαρξίας*» —με άλλα λόγια, στο πνεῦμα του κακού· η φωνή όλων των άλλων είναι η φωνή πλάσμάτων παραδομένων ενσυνείδητα στη δεσποτεία της *ratio* και τα οποία διαφέρουν μεταξύ τους κυρίως στον τρόπο χρήσης αυτής της *ratio*, είτε εκπροσωπούν την Παλαιά είτε τη Νέα Ομιλία. Γι' αυτό το λόγο στις δύο πρώτες συζητήσεις στη μία *ratio* αντιτάσσεται μια άλλη. Στην τρίτη, όμως, συζήτηση, απέναντι στη «φωνή» του γέροντα Μεγάλου Ἱεροεξεταστή στέκεται όχι το οποιοδήποτε αντεπιχείρημα αλλά «*Εκείνος που, ξαφνικά, τον πλησιάζει σιωπηλός και τον φιλάει στα λιπόσαρκα γεροντικά χείλη του...*».

□

Έλεγχος και Απώλεια της Μνήμης

του Ντένη Σαργέντη

ΟΙ ΕΦΙΑΛΤΙΚΕΣ καταστάσεις που περιγράφει ο Orwell στο βιβλίο του «1984» ανήκουν στις ουτοπιστικές εικόνες που μας έχει δώσει η νεότερη λογοτεχνία σε μία προσπάθεια να προφητεύσει τις κοινωνικές εξελίξεις στο συνδυασμό τους και την αλληλεπίδρασή τους με την ανάπτυξη της τεχνολογίας.

ΕΤΣΙ έχουμε αρκετά βιβλία που αναφέρονται στη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης τάξης πραγμάτων στην κοινωνία και που άλλα εμφανίζουν σαν «θετική» αυτή την τάξη ενώ άλλα την αποδίδουν ζοφερά. Ενδεικτικά αναφέρουμε το «Looking Backward» του Edward Bellamy ή το «News from Nowhere» του William Morris που ανήκουν στην πρώτη —θετική κατηγορία— ενώ το «Brave new world» του Aldous Huxley, το «WE» του Eugene Zamiatin και το πιο πρόσφατο απ' όλα το «1984» του Orwell απεικονίζουν ζοφερά και εφιαλτικά τον κόσμο που περιγράφουν.

ΑΥΤΟΣ ο διαχωρισμός σε θετική και αρνητική θεάση μιας ολοκληρωτικής τάξης πραγμάτων στην κοινωνία είναι παλιός και αξίζει εδώ να θυμηθούμε τη Marie Louise Berneri που στο έργο της «Ταξίδι μέσα από την Ουτοπία» γράφει:

«Δύο κύριες κατευθύνσεις φανερώνονται στην ουτοπιστική σκέψη όλων των εποχών. Η μία αποζητάει την ευτυχία της ανθρωπότητας μέσα από την καθολική υλική ευμάρεια και στην καταβύθιση της ατομικότητας του ανθρώπου στην ομάδα και στη μεγαλειότητα του κράτους, ενώ η άλλη ζητάει κάποιο βαθμό υλικής άνεσης αλλά θεωρεί ότι η ευτυχία είναι το αποτέλεσμα της ελεύθερης έκφρασης της ανθρωπίνης προσωπικότητας που δεν πρέπει να θυσιασθεί σε ένα τυχαίο ηθικό κώδικα ή στα ενδιαφέροντα του κράτους».

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ όμως πρόθεση του γράφοντος (ούτε άλλωστε του το επιτρέπουν οι δυνατότητές του) να πραγματευθεί μεθοδικά, συστηματικά και με τη σοβαρότητα που επιβάλλει το καίριο αυτό θέμα που αγγίζει άμεσα το «1984» του Orwell. Από την άλλη μεριά όμως επειδή στην τεχνοδομή της κοινωνίας του Orwell υποδηλώνεται άμεσα ή έμμεσα η χρησιμοποίηση ηλεκτρονικής τεχνολογίας, αξίζει να διερευνηθούν μερικά βασικά σημεία.

ΚΑΙ ΠΡΩΤΑ απ' όλα έχουμε την αναίρεση του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής των ατόμων με την εγκατάσταση του δικτύου των τηλεοθονών εκπομπής και λήψης.

ΕΙΝΑΙ σκληρά χαρακτηριστική η αναφορά που κάνει ο Orwell ότι οι συσκευές αυτές ήταν αρκετά ευαίσθητες ώστε να συλλαμβάνουν και τους χτύπους της καρδιάς των ανθρώπων και όχι μόνο να παρακολουθούν και να καταγράφουν όλες τις κινήσεις και όλες τις ομιλίες και εκφράσεις τους. Το τερατώδες αυτό δίκτυο τηλεοθονών τεχνολογικά δεν βρίσκεται καθόλου μακριά από τα σημερινά κλειστά κυκλώματα καθώς και τα τοπικά δίκτυα με κεντρικό ηλεκτρονικό υπολογιστή που διαθέτουν, θεωρητικά μέχρι στιγμής, audio response.

ΕΞΑΛΛΟΥ τα ήδη λειτουργούντα δίκτυα VIDEOTEX, έχουν εγκαταστήσει τηλεοθόνες σε σπίτια και γραφεία και παρέχουν κάθε είδους πληροφορία ενώ συγχρόνως επιτρέπουν και δοσοληψίες ορισμένων κατηγοριών. Η επόμενη τεχνολογική εξέλιξη αυτών

των δικτύων θα είναι μορφολογικά πολύ κοντά σ' αυτό που περιγράφει ο Orwell.

ΑΛΛΑ υπάρχει όμως πέρα από τις τηλεοθόνες και ένα άλλο, πιο σημαντικό υποδηλούμενο τεχνολογικό επίτευγμα της εποχής μας στο έργο. Κι αυτό είναι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής με τις απέραντες δυνατότητες απομνημόνευσης στοιχείων που έχει.

ΕΔΩ ΠΡΕΠΕΙ να θυμηθούμε τα λόγια που είπε ο Ο' Μράιεν στον Ουίνστον περφηανευόμενος: ότι όλο το παρελθόν υπάρχει στα αρχεία και στην ανθρώπινη σκέψη και πως το κόμμα ελέγχει όλα τα έγγραφα και όλη τη σκέψη, άρα ελέγχει το παρελθόν, ή αυτός που ελέγχει το παρελθόν ελέγχει το παρόν και το μέλλον!

ΕΔΩ ΝΟΜΙΖΩ ότι βρισκόμαστε σε μία από τις φοβερότερες εικόνες του έργου: στο φαινόμενο της ελεγχόμενης διαμόρφωσης της μνήμης στα αρχεία και στη σκέψη. Δεν νομίζω ότι θα ξαφνιαστούν ποτέ από τους αναγνώστες αν λεχθεί ότι αντιμετωπίζουμε σήμερα ένα κάποιο προοίμιο αυτού του φαινομένου. Και εξηγούμαι:

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ από τη στιγμή που γεννιέται εντάσσεται σε ένα πλήθος συστημάτων είτε σαν χρήστης είτε σαν δομικό στοιχείο. Όλα αυτά τα συστήματα του ανοίγουν μία «πληροφοριακή» μερίδα που τη συμπληρώνουν συνεχώς με στοιχεία που αφορούν τις σχέσεις του ατόμου με το σύστημα.

ΕΤΣΙ ΑΡΧΙΖΕΙ η ιστορία της «πληροφοριακής» καταγραφής από την κλινική που γεννήθηκε, μέχρι τις δημοτικές αρχές, τα σχολεία όλων των επιπέδων, το στρατό, τους πολυπληθείς οργανισμούς και υπηρεσίες που συναλάσσεται...μέχρι τη θλιβερή πιστοποίηση και τις γραφειακές διαδικασίες της αποχώρησής του από τον κόσμο!

ΚΑΙ ΑΥΤΟ το πράγμα γινότανε πάντοτε. Σήμερα όμως η εμφάνιση του ηλεκτρονικού υπολογιστή με τις δυνατότητες Real-Time, δηλαδή της αυτόματης επεξεργασίας και καταγραφής σε ηλεκτρονικά μέσα σε κλάσματα του δευτερολέπτου, όλων των στοιχείων κάποιας συναλλαγής, μαζί με τις απεριόριστες σε χωρητικότητα μνήμες των μαγνητικών μέσων έχει ανοίξει την όρεξη να συλλέγονται μερικές φορές «ανεξέλεγκτα» κάθε είδους στοιχεία του ατόμου που αν θεωρητικά συγκεντρωθούν όλες σε ένα χώρο, (και τι άραγε θα το εμποδίσει αυτό να γίνει αύριο;) τότε θα καταστήσει μύθος το ελεύθερο και απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής μας.

ΣΑΝ ΕΝΑ απλό παράδειγμα αναφέρω ότι στην Βρετανία προσπαθούν να λύσουν νομοθετικά το πρόβλημα αυτό, διότι ήδη υπάρχουν εταιρείες που συλλέγουν πληροφορίες για διάφορα άτομα (δικαστικές αποφάσεις που τα βαρύνουν, προσωπικά χόμπι και τρόπος ζωής κτλ. κτλ.) και τις οποίες στη συνέχεια τις «πουλάνε» στα τμήματα εμπορικών πληροφοριών των Τραπεζών, ώστε να αποφασίσουν για τη φερεγγυότητα του υποψήφιου πελάτη τους! Ο νόμος μάλιστα προβλέπει να έχει το δικαίωμα ο ενδιαφερόμενος να δει αν τα στοιχεία που του έχουν καταγράψει είναι ενημερωμένα και σωστά!!!

ΕΙΝΑΙ ΒΕΒΑΙΑ αλήθεια ότι γίνονται αρκετές ενέργειες για την

προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου από τις αδηφάγες ορέξεις κρατών και οργανισμών και επιχειρήσεων να «απογυμνώσουν» πληροφοριακά με ηλεκτρονικά μέσα πελάτες, υπαλλήλους ή και όποιον άλλον επιθυμούν.

ΣΤΟ ΕΡΓΟ του Orwell τα πράγματα βέβαια είναι εφιαλτικά χειρότερα! Εκεί όπως γράφει χαρακτηριστικά υπάρχει πειθαρχία μνήμης, κι αυτό σημαίνει την απόκτηση της βεβαιότητας που όλες οι γραφτές μαρτυρίες συμφωνούν με την επιθυμητή ορθοδοξία της στιγμής, κι αυτό είναι μία μηχανική πράξη. Χαρακτηριστικά πάλι, αναφέρει ο Ουίνστον πόσες φορές άλλαξαν άρθρα ή ειδήσεις στους Τάιμς προκειμένου να συμφωνήσουν με τα λόγια του Μεγάλου Αδελφού! Και μάλιστα όλα τα σωστά που καταστρέφονταν βουλιάζανε σε κείνη τη μυστηριακή τρύπα της μνήμης και κανείς δεν ήξερε πια τι γινόσαντε! Όσο για τα μαγνητικά αρχεία, ένας μόνιμος μηχανισμός, αναμόρφωνε, συμπλήρωνε, εξαφάνιζε τα στοιχεία ώστε πάντα να εμφανίζουν την εικόνα που προσδιόριζε ο Μεγάλος Αδελφός. Κι αυτό μόνο με τα συστήματα Real-time και το πλέγμα και δίκτυο μαγνητικών δίσκων ήταν δυνατόν να γίνεται!

ΣΤΟ ΘΕΜΑ όμως της Μνήμης όπως το εμφανίζει ο Orwell στο «1984», πέρα από τα αρχεία υπάρχει και μία άλλη φριχτότερη διάσταση: Ο έλεγχος της μνήμης στην ανθρώπινη σκέψη!

ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ για λίγο τη σκηνή που ο Ουίνστον μπαίνει σ' ένα μπαρ και πιάνει κουβέντα μ' έναν γέρο που υπολογίζει ότι θα έπρεπε να ζούσε και να είχε εμπειρίες και βιώματα από τη ζωή και τον κόσμο πριν από την εγκατάσταση της καινούργιας μορφής της κοινωνίας.

ΓΙΝΕΤΑΙ μια μεγάλη κουβέντα, ο γέροντας αναπολεί τη Βουλή των Λόρδων, θυμόταν που τους άρεσε στους καλούς κυρίους να τους βγάζεις το καπέλο, θυμήθηκε μάλιστα πως κάποτε τον είχανε σπρώξει για να κατέβει από το πεζοδρόμιο, θυμήθηκε τις λεμβοδρομίες και το ντύσιμο των αριστοκρατών, μα στην επίμονη ερώτηση του Ουίνστον αν τότε ήταν καλύτερα η ζωή ή τώρα δεν μπορούσε να απαντήσει! Λέει παραστατικά ο Orwell ότι «η μνήμη του γέρου ήταν μια στοίβα από άχρηστες λεπτομέρειες. Θα μπορούσε κανείς να τον ρωτάει μια ολόκληρη μέρα χωρίς να πάρει καμιά πραγματική πληροφορία». Η τελευταία αυτή ομολογία είναι τραγική! Αν σκεφτούμε για λίγο, ότι όπως ξέρουμε σήμερα, η μνήμη του ανθρώπου λειτουργικά διακρίνεται στον αισθητηριακό καταχωρητή, στη βραχύχρονη μνήμη και στη μακροπρόθεσμη μνήμη. Η διάρκεια και η χωρητικότητα των δύο πρώτων είναι πολύ μικρή, εκτιμάται σε 1 δευτερόλεπτο της πρώτης (Sensory Memory) και περίπου 15-20 δευτερόλεπτα της δεύτερης (Short Term Memory). Η πραγματική αποθήκη της μνήμης βρίσκεται στη θεωρητικά απεριόριστη (σε χρόνο και όγκο) κύρια μακροπρόθεσμη μνήμη (Long Term Memory).

ΤΟ ΥΛΙΚΟ της βασικής αυτής μνήμης διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες: το επεισοδιακό, το σημασιολογικό και το διαδικασιακό.

Το επεισοδιακό περιλαμβάνει τις προσωπικές μας ιστορίες και εμπειρίες και τα δικά μας συμβάντα και δεδομένα με τους σχετικούς χρονοχωρικούς προσδιορισμούς. Το σημασιολογικό περιέχει τη γνώση μας για τον κόσμο και τη σημασιολόγηση των λέξεων. Το τρίτο περιέχει τις εργασιακές μας ικανότητες, δηλαδή τα πράγματα που μπορούμε να ξέρουμε να κάνουμε για τη δουλειά μας ή για κάποιον άλλο λόγο. Και εδώ ακριβώς έρχεται η τραγική διαπίστωση του Orwell, ότι οι άνθρωποι είχαν μόνο επεισοδιακή και διαδικασιακή μνήμη. Ήσαν ανίκανοι να μετατρέψουν ασημαντά στοιχεία σε σημασιολογημένα για τον κόσμο εμπειρία. Μοιάζουν πολύ δηλαδή με τα «κουτιά» της μνήμης του ηλεκτρονικού υπολογιστή που περιέχουν πλήθος ασύνδετων και ασημασιολογητών στοιχείων μέχρι τη στιγμή που θα τα επεξεργασθεί ο ηλεκτρονικός υπολογιστής για να τα μετατρέψει έτσι σε χρήσιμες πληροφορίες. Λείπει δηλαδή ακριβώς από τους ανθρώπους αυτούς η θεμελιακή ικανότητα της σκέψης που είναι η επεξεργασία του υλικού που προσφέρουν οι αισθήσεις, ώστε να παραχθούν γνώσεις, έννοιες, θεωρίες για τον κόσμο.

Σ' ΑΥΤΟ το σημείο νιώθω πολύ την ανάγκη να αναφερθώ σε κάποια λόγια του Ορτέγκα Υ Γκασέτ από το βιβλίο του «Η εξέγερση των Μαζών». Γράφει εκεί ο Γκασέτ για τον μαζάνθρωπο «Είχε πίστεις, παραδόσεις, εμπειρίες, παροιμίες, διανοητικές έξεις αλλά ποτέ δεν φανταζόταν τον εαυτό του να κατέχει θεωρητικές γνώμες ως προς το τι είναι τα πράγματα ή πως πρέπει να είναι στην πολιτική ή οπουδήποτε αλλού. Ποτέ δεν του συνέβηκε να αντιπαραθέσει στις ιδέες των πολιτικών (ηγετών τύπου Μεγάλου Αδελφού) τις δικές του ιδέες».

ΠΡΙΝ κλείσει το σύντομο αυτό σημείωμα αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι συνεχώς προστίθενται συγγραφείς που καταπιάνονται με «ουτοπίες». Πρόσφατα μάλιστα η Ira Levin στο βιβλίο της «This Perfect Day» κρατάει το κλίμα και την πλοκή του «1984» του Orwell μόνο που ο έλεγχος ολόκληρης της κοινωνίας γίνεται από έναν κεντρικό ηλεκτρονικό υπολογιστή που τον αποκαλεί UNICOMP.

ΓΙΑ ΜΑΣ όλους τους αναγνώστες έργων ουτοπίας, όπως το «1984» του Orwell, είναι σαν να μας προσφέρεται ένας καθρέφτης της πραγματικότητας στον οποίο αντανakλώνται δυνατότητες μελλοντικών αναπτύξεων σαν πραγματωθέντα γεγονότα, που αν τα κοιτάξουμε και τα αναλύσουμε προσεκτικά μπορεί να βγάλουμε σημαντικά συμπεράσματα για την κοσμοθεωρία μας και για τις συνέπειες που έχει στη ζωή μας. Ειδικότερα μάλιστα θα πρέπει να αντιμετωπισθεί η σύγχρονη εξέλιξη της τεχνολογίας, όχι μόνο σαν απειλή χρησιμοποίησής της σε εμπόλεμες καταστάσεις αλλά σαν εργαλείο, τεχνική και μέθοδος δημιουργίας κοινωνικών καταστάσεων σαν αυτή του 1984 του Orwell.

Ντένης Σαργέντης

Ειδικός επιστήμων πληροφορικής και ηλεκτρονικών υπολογιστών

Θ ή λέξη

Ελληνική και Ήνη λογογραφία

Ανάλυση περιεχομένου του 1' τμήματος (21.00)

Σχέδια και Συμπληρώματα του Ηαρίλν, Σπαραντζά

29-30

νέομάρτις - δεκάμηνος '83

δρχ. 21M1

ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΒΣΚΙ-ΟΡΓΟΥΕΛ

του Δημήτρη Ραυτόπουλου

«... Το ένα δέκατο (της ανθρωπότητας) παίρνει την ελευθερία της προσωπικότητας και απεριόριστα δικαιώματα πάνω στα υπόλοιπα εννέα δέκατα. Τα εννέα δέκατα απ' την άλλη μεριά πρέπει να χάσουν την προσωπικότητά τους και να μεταβληθούν σ' ένα είδος αγέλης».

«Έχει και κατασκοπεία. Έχει το κάθε μέλος της οργάνωσης να παρακολουθεί τους άλλους και να κάνει υποχρεωτικές αναφορές (...). Όλοι είναι σκλάβοι και γι' αυτό ίσοι. Στις εξαιρετικές περιπτώσεις: συκοφαντίες και δολοφονίες —το κυριότερο όμως η ισότητα. Πρωτ' απ' όλα χαμηλώνει το επίπεδο της μόρφωσης, των επιστημών και των ταλέντων (...). Να κόψουμε τη γλώσσα του Κικέρωνα, να βγάλουμε τα μάτια του Κοπέρνικου, να λιθοβολήσουμε τον Σαίξπηρ (...) στην αγέλη όμως πρέπει να υπάρξει ισότητα».

«Δεν χρειάζεται μόρφωση, φτάνει πια η επιστήμη (...) μονάχα που πρέπει να εδραιωθεί η υποταγή (...). Μόλις αναφανεί η οικογένεια κι ο έρωτας, νάσου κι η επιθυμία της ιδιοκτησίας. Εμείς θα πνίξουμε την επιθυμία (...). Εμείς την κάθε μεγαλοφυΐα θα τη σβήσουμε στη γέννησή της. Όλοι θα υπαχθούν στο ίδιο μέτρο, πλέρια ισότητα (...). Χρειάζεται όμως και κάποιος ρίγος —γι' αυτό θα φροντίσουμε εμείς οι κυβερνήτες. Οι σκλάβοι πρέπει να 'χουν κυβερνήτες. Πλέρια υποταγή, ολοκληρωτικός αφανισμός της προσωπικότητας».

Τα αποσπάσματα αυτά δεν είναι από τον Όργουελ, κι ας αναλύουν τα τρία συνθήματα του κόμματος του «1984»:

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΙΡΗΝΗ
Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΣΚΛΑΒΙΑ
Η ΑΓΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ

Ογδόντα χρόνια πριν από τον Τζωρτζ Όργουελ, ο Φεντόρ Ντοστογιέβσκι συνόψιζε τον πολιτικό εφιάλτη που διάλεξε αυτή τη χρονολογία σαν οικονό σε μια μυθιστορηματική συνωμοσία μηδενιστών και στην ιδεολογία της στους «Δαιμονισμένους»¹. Το λαμπρό αυτό πρόγραμμα της ισότητας τυποποιεί τη συνθιτισμένη αναστροφή της ουτοπίας: από την ανάγκη της απελευθέρωσης στην πλήρη κατάργηση της ελευθερίας, από την ισότητα-ιδέα στην θεσμοθετημένη ανισότητα. Ο Σιγαλιόβ μάλιστα, το πρόσωπο στους «Δαιμονισμένους» που εισηγείται αυτόν τον «επίγειο παράδεισο», αφού πρώτα αποκαλεί «ανόητους», «ονειροπόλους», «μυθοποιούς» και «αντιφάσκοντες προς εαυτούς» όλους τους πριν απ' αυτόν προφήτες, Πλάτωνα, Ρουσώ, Φουριέ και συντροφιά, ομολογεί για το ίδιο το δικό του σύστημα με αποφασιστική ευθύεια:

«Περιπλέχθην εις τα δεδομένα μου και το συμπέρασμά μου είναι εκ διαμέτρου αντίθετον με την πρωταρχικήν ιδέαν εκ της οποίας ορμώμαι. Ορμώμενος από την απεριόριστον ελευθερίαν, καταλήγω εις τον απεριόριστον δεσποτισμόν»². Και αμέσως μετά, για να μην υπάρξει παρεξήγηση, βάζει και τη σφραγίδα του μόνου γνήσιου, υποχρεωτικού, μοιραίου δόγματος, εκτός του οποίου ουκ έστι σωτηρία: «Θέλω ωστόσο να προσθέσω ότι εκτός της λύσεως που δίνω εγώ εις την κοινωνικήν φόρμουλαν, δεν δύναται να υπάρξει ουδεμία άλλη»³.

Είμαστε ακόμα στη θεωρία του Σιγαλιόβσκι. Η «συνωμοσία» για τον επίγειο παράδεισο θα προχωρήσει στην πράξη κι αυτή τη διευθύνει όχι ο νευρωτικός διανοούμενος Σιγαλιόβ, ο ουτοπιστής που «ήξερε θετικά την ημέρα και την ώρα» της εγκαθίδρυσης των φαλανστηρίων στη Ρωσία, αλλά ο σχιζοφρενής Πέτρος Βερχοβένσκι, ένα πρόσωπο πλασμένο από το πιο αμιγές ντοστογιέβσκι θειάφι. Αυτός υιοθετεί το σύστημα Σιγαλιόβ, αλλά θεωρεί περιττές τις θεωρίες και τις συζητήσεις (κόβει τα νύχια του προκλητικά στη διάρκεια της συζήτησης, που τη χαρακτηρίζει συνοπτικά: «ανοησίες»). Και καλεί στο παρόν:

«Ποτέ δεν θα μπορέσει ο Σιγαλιόβ να σοφιστεί το πρώτο βήμα. Υπάρχουν πολλοί Σιγαλιόβ! Ένας όμως, ένας μονάχα σ' όλη τη Ρωσία έχει εφεύρει το πρώτο βήμα και ξέρει πώς να το κάνει. Κι αυτός είμαι εγώ»⁴. Μετά τον ένα και μοναδικό της θεωρίας, να και ο ένας της πράξης, ο αλάθητος αρχηγός: φύρερ, πατερούλης, Μεγάλος Αδελφός.

Δυο «προφητείες» δεν ταυτίζονται ποτέ, αλλά μπορούν να τέμνονται. Η πολιτική προφητεία του Ντοστογιέβσκι κι εκείνη του Όργουελ τέμνονται σε πλήθος σημεία, διαφέρουν ουσιαστικό μόνο στο χρόνο. Ο Σιγαλιόβσκι είναι ακόμα ουτοπία, «είναι κάτι που θα γίνει στο μέλλον», όπως λέει ο Βερχοβένσκι. Η συνωμοσία του τελευταίου σε μια μικρή, ανώνυμη, επαρχιακή πόλη, όσο και να σπέρνει την εξαχρείωση, το φόβο και το έγκλημα, μοιάζει με αταξία γυμνασιόπαιδων μπροστά στην αυτοκρατορία του τρόμου της Ωκεανίας του «1984». Η διαφορά είναι καθαρά ιστορική.

Όταν ο Όργουελ, το 1949, εκδίδει το «1984» έχει δει στον ξύπνιο του ένα μέρος από τον εφιάλτη που περιγράφει. Μια γωνιά του παραπετάσματος σηκώθηκε γι' αυτόν στη Βαρκελώνη του 1937. Άλλωστε, τέσσερα χρόνια νωρίτερα (1945) είχε εκδώσει τη «Φάρμα των ζώων», τη γνωστή αλληγορία για το σταλινισμό, τη νομενκλατούρα και τις δίκες της Μόσχας. Ολόκληρη η «Φάρμα» κι ένα μέρος από το «1984», μ' όλη τους τη συμβολική μυθοποιία, είναι μυθιστορήματα ιστορικά! Οι «Δαίμονες» (μάλλον αυτός είναι ο πραγματικός τίτλος) του Ντοστογιέβσκι, αντίθετα, ανάγονται από το δημιουργό τους στο χώρο της μεταφυσικής, αλλά δεν τους λείπει ολότελα το έδαφος της εμπειρίας.

Υπάρχουν, πραγματικά, ρυτίδες του ίδιου σκεπτικισμού σ' αυτούς τους τόσο ανόμοιους συγγραφείς, που σκάφτηκαν από παράλληλες αν και δυσανάλογες πολιτικές εμπειρίες. Στον Ντοστογιέβσκι ήταν κυρίως πορεία πνευματική: διαβάσματα Φουριέ και Σαιν-Σιμόν, προσχώρηση στον «κύκλο Πετρατσέβσκι» και θυελλώδεις συζητήσεις της Παρασκευής στην Αγία Πετρούπολη, όπου μηδενιστές, αόριστα επαναστατημένοι, φαρμακοτρίφτες της ουτοπίας, που συνωμοτούν αόριστα αλλά προφητεύουν πολύ συγκεκριμένα, γκρεμίζουν και φτιάχνουν τον κόσμο τέλεια, στο άφε-σβήσε. Εκεί σταματάει η επαναστατική καριέρα του μεγάλου Ρώσου. Ακολουθούν η σύλληψη και η καταδίκη σε θάνατο, η χάρη μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα, το κάτεργο, η εξορία. Όταν γράφει τους «Δαιμονισμένους» η πνευματική του πορεία έχει οριστικοποιηθεί.

Οι «ελευθερόφρονες» διανοούμενοι μένουν έκπληκτοι για το πέρασμα του συγγραφέα των «Φτωχών» στην «αντίδραση». Είναι, πραγματικά, σα να τους φτύνει ο Ντοστογιέβσκι αυτούς τους δαίμονες του μηδενισμού, που άλλοτε τους είχε πιστέψει ή τουλάχιστον τους έπαιρνε στα σοβαρά. Παλιάνθρωποι, ρεμάλια, κρετίνοι, μανιοκαταθλιπτικοί, γίνονται όλοι νευρόσπαστα στα χέρια του διαβολικού Βερχοβένσκι.

Ο Ντοστογιέβσκι είχε ανακαλύψει μεταξύ «σπιτιού των πεθαμένων» και επαρχίας της Σιβηρίας το «θεοφόρο λαό» και την ιστορική αποστολή του. Αλλά η δική του μεταστροφή δεν εξηγεί την απέχθεια που εκδηλώνεται σ' αυτά τα ανελέητα πορτραίτα, ούτε τη γελοιοποίηση του «ευρωπαϊσμού» με την αξιοθρήνητη χαρικατούρα του Τουργκένιεβ στο πρόσωπο του Καρμάζινοβ. Φαίνεται ότι η πολιτική επικαιρότητα στις παραμονές του 1870 —χρονιά που γράφτηκε το μυθιστόρημα— συνέβαλε αποφασιστικά. Ο μηδενιστής Νετσάιεβ, άρτι αφιχθείς από την Ελβετία, με την μπροσούρα του «Επαναστατική Κατήχηση» κήρυσε το μίσος και το γκρουπούσκουλό του «Ναρόντναγια Ρασπράβα» (Λαϊκή Δίωξη) τρομοκρατούσε προπαντός τα ίδια του τα μέλη για να κρατήσει τη συνοχή τους. Το 1869 η δολοφονία του φοιτητή Ιβάνοβ από τους «δικούς» του συγκίνησε ιδιαίτερα την κοινή γνώμη. Στο πρόσωπο του Σάτοβ, το μόνο συμπαθητικό από τα κεντρικά πρόσωπα του έργου, —που εκτελείται από τους «δαίμονες»— ο Ντοστογιέβσκι ενσαρκώνει το δολοφονημένο φοιτητή, αλλά κυρίως επενδύει τη δική του ιδεολογική περιπέτεια από την αθεΐα-επανάσταση στη ρωσική ιδέα και την ορθοδοξία. Όσο για τον Πέτρο Βερχοβένσκι, αυτός είναι καθαρά νεοπλασία του Νετσάιεβ.

Από τη στοιχειώδη εμπειρία που τροφοδότησε αυτό το μεγάλο μυθιστόρημα του Ντοστογιέβσκι ως την πολιτική Οδύσσεια του Έρικ Άρθουρ Μπλαιρ (το πραγματικό όνομα του Τζωρτζ Όργουελ) πιο χτυπητές είναι οι δυσαναλογίες παρά οι ομοιότητες. Τις κάνει προπαντός η ιστορία, ένας αιώνας: στη θέση των πνευματικών ανησυχιών και του νεανικού ιδανισμού ήταν τώρα ένα πολιτικο-κοινωνικό σύστημα, στη θέση των ουτοπιστικών αντιφάσεων ήταν θεσμοί και το ρόλο του μανιακού Νετσάιεβ έπαιζε πια το Κράτος-Λεβιάθαν.

Η πολιτική περιπέτεια του Όργουελ δεν σταμάτησε στις συζητήσεις της νεότητας αλλά κάλυψε όλη του την ωριμότητα. Ας θυμηθούμε ότι ξεκίνησε σαν τον Ντοστογιέβσκι: αναγκαστικές σπουδές σε στρατιωτική σχολή, παραίτηση. Αν θέλουμε ν' ανακαλύψουμε αναλογίες από κει και πέρα, αυτές γίνονται όλο και πιο αβέβαιες. Στο φοβερό βίωμα του Ντοστογιέβσκι στο κάτεργο π.χ. αντιστοιχεί ίσως η εμπειρία του Έρικ Μπλαιρ ως αποικιακού αστυνομικού —από τη μεριά των δεσμοφυλάκων δηλαδή— στη Βιρμανία όπου γίνονται καθημερινά εκτελέσεις και επιβάλλονται σωματικές ποινές. (Αλλά μήπως και ο Ντοστογιέβσκι δεν εξαναγκάστηκε, μετά το κάτεργο, να υπηρετήσει σε φρουρά στο Καζακστάν;) Στην εξορία του Ντοστογιέβσκι, όπου ο διανοούμενος ξαναγεννιέται μέσα στο λαό, αντιστοιχεί περισσότερο η ζωή κλοσάρ του Μπλαιρ στο Λονδίνο και στο Παρίσι, η γνωριμία του με το υποπρολεταριάτο και τα ναυάγια της καπιταλιστικής κοινωνίας, όπου γεννιέται ο συγγραφέας. Ο Ρώσος θα ενστερνισθεί την πίστη και την καρτερία των ταπεινών και καταφρονεμένων, ο Βρετανός θα προχωρήσει στην κοινωνική κριτική και στην επανάσταση.

Από πολιτική άποψη οι πορείες τους, ως τώρα κάπως παράλληλες, γίνονται αντίστροφες. Θα φτάσουν να τέμνονται πολύ αργότερα, όταν η περιπέτεια του Όργουελ στην Ισπανία θα τον οδηγήσει στον πολιτικό σκεπτικισμό των «Δαιμονισμένων». Δεν πρόκειται

βέβαια για διαφορετική εξέλιξη πολιτικής σκέψης, αλλά για κάτι πολύ βαθύτερο. Από τη μια είναι η μεταφυσική προσέγγιση, από την άλλη ο ουμανισμός και η πίστη στη λογική.

Μια σύντομη υπενθύμιση της πολιτικής εμπειρίας του Όργουελ είναι απαραίτητη. Προσχωρεί στο Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα, αριστερίστικη παραφυάδα του Λέμπορ Πάρτυ. Η στράτευσή του είναι το αντίθετο του ντιλεταντισμού. Όταν πάει για ρεπορτάζ στα ανθρακωρυχεία, μένει και δουλεύει εκεί, για να συμμεριστεί την άθλια ζωή των εργατών της εποχής της κρίσης, ώσπου αρρωσταίνει από φυματίωση. Πάει στην Ισπανία όχι για να γράφει, αλλά για να πολεμήσει το φρανκισμό. Φυσικά, οδηγείται στις γραμμές του POUM (Εργατικό Κόμμα Μαρξιστικής Ενότητας), τροτσκιστικών τάσεων, αν και θα διαπιστώσει γρήγορα ότι είναι πολιτικά πιο κοντά στις θέσεις της FAI (Αναρχικής Ιβηρικής Ομοσπονδίας). Σ' ένα μάλιστα ζήτημα δεν θα διστάσει να ταχθεί με την επιλογή του Κ.Κ.: πιστεύει κι αυτός ότι η στρατηγική «πρώτα ο πόλεμος εναντίον του φρανκισμού και ύστερα η επανάσταση» είναι η σωστή. Το πώς το εννοούσαν όμως αυτό οι κομμουνιστές θα το μάθει σύντομα. Η έξαρση του πολεμιστή εναντίον του φασισμού (τραυματίζεται σοβαρά στο μέτωπο της Καταλονίας) εναλλάσσεται στη συνείδησή του με την απογοήτευση του επαναστάτη από το διχασμό που επιβάλλουν οι κομμουνιστές στο αντιφασιστικό στρατόπεδο, με υποχείριό τους την κυβέρνηση του σοσιαλιστή Νέγκριν.

Το POUM και η JCI (Ιβηρική Κομμουνιστική Νεολαία) κηρύσσονται εκτός νόμου γιατί δεν συμφωνούν με τους κομμουνιστές και τους «τεχνικούς» της NKVD, της πολιτικής αστυνομίας του Στάλιν, που είχε γίνει κράτος εν κράτει. Η κριτική κατά του Κ.Κ., της κυβέρνησης Νέγκριν και της Ρωσίας τιμωρείται ως εγκλημα εσχάτης προδοσίας, οι αριστεριστές μαχητές που σκοτώνονται στο μέτωπο χαρακτηρίζονται «φασίστες», «γχεσταπίτες». Στήνονται δίκες των ηγετών του POUM στο μοντέλο των δικών της Μόσχας, με χαλκευμένα αποδεικτικά στοιχεία και ομολογίες αποσπασμένες με φριχτά βασανιστήρια στις ιδιωτικές φυλακές του Κ.Κ. και της NKVD. Οι κυβερνητικές αρχές παραδίνουν στον Ορλώφ (NDVD) τον ηγέτη του POUM Αντρές Νιν που υποβάλλεται σε βασανιστήρια, αν και βαριά άρρωστος, για να ομολογήσει προδοσία, θανατώνεται επειδή δεν ομολόγησε και εξαφανίζεται το πτώμα του. Στα συνθήματα που γράφουν οι αριστεριστές στους τοίχους της Βαρκελώνης «Πού είναι ο Νιν;», οι κομμουνιστές απαντούν με μια ρίμα: «Στη Σαλαμάνκα (πρωτεύουσα του Φράνκο) ή στο Μπερλίν». Το διάταγμα της 23 Ιουνίου 1937 ιδρύει ειδικά δικαστήρια, με τους μισούς συνέδρους στρατιωτικούς, για τους αντιφρονούντες και χαρακτηρίζει εγκλημα κατασκοπείας και εσχάτης προδοσίας κάθε κριτική, δίνει στην αστυνομία απεριόριστες πρακτικά εξουσίες και καθιερώνει επίσημα την κατάδοση: «Δεν θα τιμωρούνται εκείνοι που, αφού πρώτα συνωμότησαν για ένα από τα εγκλήματα αυτά, το καταγγέλλουν στις αρχές πριν από την εκτέλεσή του». Στις 14 Αυγούστου εγκύκλιος της προληπτικής λογοκρισίας απαγορεύει κάθε κριτική της ρωσικής πολιτικής. Ξένοι αντιφασίστες ηγέτες πεθαίνουν από βασανιστήρια στις παρακρατικές φυλακές του Ορλώφ ή εξαφανίζονται (Μπομπ Σμάιλι, Κουρτ Λαντάου, Μαρκ Ράιν, Φρόουντ, Έρβιν Βολφ⁵, Χοσέ Ρομπλές), εκτός από εκατοντάδες ανώνυμους. Άλλοι «δικάζονται» ως πράκτορες της Γχεστάπο. Όταν μια διεθνής Επιτροπή Έρευνας επισκέπτεται την «Υποδειγματική Φυλακή» της Βαρκελώνης, για να ερμηνεύσει τις συνθήκες ζωής των φασιστών —υποτίθεται— κρατουμένων, βρίσκεται κατάπληκτη μπροστά σε 500 αντιφασίστες που την υποδέχονται ψάλλοντας τη διεθνή με τη γροθιά υψωμένη!

Το διαβάσατε;

ΙΤΑΛΟ ΚΑΛΒΙΝΟ

Αν μια νύχτα του χειμώνα ένας ταξιδιώτης

Η ατμόσφαιρα αυτού του βιβλίου είναι χιλιάδες άλλα βιβλία μαζί. Όσο για τους ήρωές του... μα είσαι εσύ αναγνώστη κι εσύ αναγνώστρια που ζείτε την ερωτική περιπέτεια της ανάγνωσης και τη μυθιστορηματική περιπέτεια του έρωτά σας.

Το *Αν μια νύχτα του χειμώνα ένας ταξιδιώτης* είναι ένα από τα συναρπαστικότερα και πιο ιδιόμορφα έργα του Ιταλο Καλβίνο, αυτού του γοητευτικού συγγραφέα που στήνει έναν καθρέφτη απέναντι στη φύση κι ύστερα μας γράφει για τον καθρέφτη.

ΑΣΤΑΡΤΗ

πρώην «ΑΣΤΕΡΙ»

ΣΟΛΩΝΟΣ 121 ● ΤΗΛ. 36.19.802 – 36.06.597

Ο Έρικ Μπλαιρ, που είχε πάρει μέρος στις οδομαχίες της Βαρκελώνης από τη μεριά του ΡΟΟΜ και της FAI εναντίον των κομμουνιστών, με τις προτροπές των Ισπανών φίλων του έχει καταφύγει στη Γαλλία για ν' αποφύγει τη σύλληψη από τους σταλινικούς και παρακολουθεί με οδύνη το τέλος. Η κυβέρνηση Νέγκριν, στο βαθμό που εξεδέτερονε την αριστερή αντιπολίτευση αποκαθιστούσε βαθμιαία το αστικό καθεστώς, τα τσιφλίκια, την ιδιοκτησία της βιομηχανίας, καταργούσε τον χολεκτιβισμό και τα εργατικά συμβούλια, αποκαθιστούσε τη милитарιστική πειθαρχία στο στρατό. Αυτά της εξασφάλιζαν —κάπως αργά— όχι μόνο την ενθάρρυνση του «Εκονομιστ» αλλά και εύσημα από τον Τσώρτσιλ: «... Οι αναρχικοί μπήκαν στη θέση τους με τη φωτιά και το σίδερο... Όταν σε οποιαδήποτε χώρα όλη η δομή του πολιτισμού και της κοινωνικής ζωής έχει καταστραφεί, το κράτος δεν μπορεί να ανασυγκροτηθεί αλλιώς παρά μόνο σε πλαίσιο στρατιωτικό...». Μετά την επανάσταση, χάνεται και ο πόλεμος, για τις ανάγκες του οποίου δήθεν υποχωρούν οι επαναστατικές κατακτήσεις και ισχυροποιείται το αυταρχικό Κράτος.

Από το πρώτο κρίσιμο εξάμηνο του 1937 (σ' αυτό κρίθηκαν όλα) που έζησε ο Όργουελ στην Ισπανία διατήρησε το αίσθημα της τιμής του αγώνα, του σεβασμού στις θυσίες ενός λαού («Τιμή στην Καταλονία»). Μα η πολιτική του φιλοσοφία επηρεάστηκε αποφασιστικά. «Η ιστορία σταμάτησε το 1936», είχε πει στον Κάιςτλερ, στην Ισπανία. Είναι η βασική ιδέα του «1984»: το παρελθόν σβήνεται και το μέλλον αδρανοποιείται κι αυτά δεν πετυχαίνονται τόσο πάνω στο κοινωνικό σώμα με τον αστυνομικό μηχανισμό του «υπουργείου Αγάπης», όσο μέσα στον ανθρώπινο εγκέφαλο και στο ατομικό σώμα, με τη «Διπλή Σκέψη» και τη «Νέα Ομιλία», με το θάνατο της σκέψης και της γλώσσας και το τσάκισμα της επιθυμίας. Η «Αστυνομία της Σκέψης» διορθώνει τις παρεκλίσεις.

Σήμερα πρέπει να είναι κανείς απληροφόρητος, ουσιαστικά να μην θέλει να πληροφορηθεί, για να αγνοεί ότι αυτός ο τέλειος ολοκληρωτισμός έχει ντεμποντάρει εδώ και μισό αιώνα στον κόσμο και επιδιώκει ολοένα πιο βάνουσα την παγκόσμια κυριαρχία. Χρησιμοποιώντας όλα τα μέσα, παίζει όχι μόνο ποντάροντας στον αριβισμό και τη δίψα προνομίων του ελίτ, αλλά, κυρίως, πάνω στην ισοπεδωτική παιδεία, στις θρησκευτικές τάσεις και την αποπληροφόρηση των λαών, τη «μαζοποίηση» τους με τα μέσα μαζικής εξαπάτησης. Η «Διπλή Σκέψη» βαφτίζει κιόλας τη δουλειά «κοινωνική δημοκρατία», τον πόλεμο «ειρήνη», την κριτική «ψυχασθένεια». Και η «Νέα Ομιλία» αποδεκατίζει τη γλώσσα και τη σκέψη.

Ο Όργουελ είχε το πικρό προνόμιο να τα δει με τα μάτια του αυτά πάνω στον ενθουσιασμό των 34 χρόνων του, πάνω στη βεβαιότητα του ορθολογισμού του. Υποστηρίζοντας ότι η «Φάρμα των ζώων» και ως ένα σημείο το «1984» είναι μυθιστορήματα ιστορικά δεν υποτιμάμε το «προφητικό» μέρος του δεύτερου, αντίθετα διαπιστώνουμε την εγχυρότητα και την επικαιρότητά του.

Μπορούμε αντίθετα να δούμε σαν προφητεία τη συνωμοσία των «Δαιμονισμένων» και το απώτερο πρόγραμμά της, το «Σιγαλιόβισμο», αλλά και το μεσιανισμό που της αντιπαρατάσσει ο Ντοστογιέφσκι, τη θεωρία του «θεοφόρου λαού» (ρωσικού), που περιέχει κι αυτή (τι συνάντηση!) τον «Καινούργιο Λόγο» της, ή τη «Νέα Ομιλία» της⁶. Το αξιοσημείωτο και πολύ σημαντικό, πιστεύω, είναι ότι η μεταφυσική ανατομία της ουτοπίας και της επανάστασης που κάνει ο Ντοστογιέφσκι και η ορθολογική κριτική του

Όργουελ τέμνονται στα σημεία ακριβώς όπου η ιστορία έχει επιβεβαιώσει τις πιο ανησυχητικές προβλέψεις τους. Προσπερνάω για συντομία, χωρίς αντιπαράθεση αποσπασμάτων, τις εκπληκτικές αναλογίες ανάμεσα στις ιδέες Σιγαλιόβ-Βερχοβένσκι και στο καθεστώς του «1984»: αφανισμός της προσωπικότητας, ισότητα της αγγέλης, χαφιεδισμός, ψυχρό έγκλημα, θάνατος της επιθυμίας, κατάργηση του πολιτισμού, ευνουχισμός της επιστήμης και της παιδείας, σφαγές, πογκρόμ, γκέτο, ψέμα και διαστρέβλωση των γεγονότων, παραμερισμός κάθε ηθικού ενδοιασμού και κάθε αισθηματος⁷. Θα σταματήσω δειγματολογικά στο θεμελιακό για την πολιτική λογοτεχνία θέμα της εξουσίας.

Ο Βερχοβένσκι κηρύσσει: «Οι σκλάβοι πρέπει να έχουν κυβερνήτες. Πλήρως υποταγή, ολοκληρωτικός αφανισμός της προσωπικότητας (...) Θα μείνουμε μονάχα εμείς που προορίσαμε τον εαυτό μας για την κατάκτηση της εξουσίας».

Στο «1984» ο μέγας ιεροεξεταστής Ο' Μπράιεν λέει στον κρατούμενο Ουίνστον: «Το Κόμμα θέλει την εξουσία αποκλειστικά και μόνο για δικό του όφελος (...) Δε μας ενδιαφέρουν ούτε πλούτη, ούτε πολυτέλεια, ούτε η μακροβιότητα, ούτε η ευτυχία. Δε μας ενδιαφέρει παρά μόνο η εξουσία, η καθαρή εξουσία (...) Εμείς δεν είμαστε έτσι. (Σημ. σαν τους Γερμανούς ναζί και τους Ρώσους κομμουνιστές, που υποκρίνονταν ότι είχαν την εξουσία για «περιορισμένη διάρκεια»). Ξέρουμε πως δεν αρπάζει κανείς την εξουσία με την πρόθεση να την αφήσει έπειτα. Η εξουσία δεν είναι μέσον, είναι σκοπός»⁸.

Όσο για τον εθνικο-θρησκευτικό μεσιανισμό του Ντοστογιέβσκι έχει κι αυτός μεταποιηθεί στην ιμπεριαλιστική «σοσιαλιστική» ιδεολογία και στη «φαντασία» του Όργουελ. Τη μεταφυσική της εκδοχή κατά Ντοστογιέβσκι εκθέτει ο Σάτοβ στους «Δαιμονισμένους»: Η λογική και η επιστήμη, λέει, παίζουν μόνο βοηθητικό ρόλο στην οργάνωση των λαών, εκτός από στιγμιαίες εξαιρέσεις λόγω βλακείας (εννοεί τη Γαλλική Επανάσταση). Μια άλλη δύναμη, συνεχίζει, είναι «προσταχτική» και «κυρίαρχη» και η προέλευσή της «άγνωστη κι ανεξήγητη». Ποια είναι; «Είναι η δύναμη της ακατάπαυστης κι ακούραστης επιβεβαίωσης της ύπαρξης κι η άρνηση του θανάτου»⁹. Το ίδιο λέει και ο Ο' Μπράιεν για το θνητό άτομο και το αθάνατο Κόμμα. Ο Σάτοβ συνεχίζει: «Ο σκοπός κάθε λαϊκής πορείας (...) δεν είναι άλλος από την αναζήτηση του Θεού, που πρέπει το δίχως άλλο να 'ναι απόλυτα δικός του», «μόνος αληθινός» που «θ' αποδιώξει απ' τον κόσμο όλους τους άλλους θεούς. Αυτό πιστεύανε απ' την αρχή των αιώνων όλοι οι μεγάλοι λαοί», οι Εβραίοι, οι Έλληνες, η Ρώμη που θεοποίησε το κράτος κτλ. «Ο αληθινά μεγάλος λαός ποτέ δεν μπορεί να συμβιβαστεί, να παίξει ένα δευτερεύοντα ρόλο στην ανθρωπότητα· ούτε καν θα δεχτεί ποτέ έναν ρόλο πρωτεύοντα. Ζητάει τον πρώτο ρόλο και μόνον αυτόν»¹⁰. Ταυτόσημες σχεδόν είναι και οι αρχές της κυρίαρχης ιδεολογίας της Ωκεανίας, για την «αθάνατη σκέψη» του Κόμματος, που είναι «η μόνη αλήθεια», «συλλογική και αθάνατη»¹¹. Και στο επίμετρο του «1984» που τιτλοφορείται «Οι αρχές της Νέας Ομιλίας», διαβάζουμε:

«Αυτό που ζητούσαν από τα μέλη του κόμματος ήταν μια άποψη ανάλογη μ' αυτήν που έτρεφαν οι αρχαίοι Εβραίοι που ήξεραν —δεν ήξεραν άλλωστε και πολλά πράγματα— ότι όλα τα άλλα έθνη εκτός από το δικό τους λάτρευαν «ψεύτικους θεούς» (...). Όσο λιγότερα ήξεραν γι' αυτούς, τόσο διασφαλιζόταν η ορθοδοξία τους. Ήξεραν τον Ιεχωβά και τις εντολές του Ιεχωβά. Επομένως ήξεραν ότι όλοι οι θεοί που είχαν άλλα ονόματα και άλλες ιδιότητες ήταν ψεύτικοι θεοί»¹².

Έτσι, λέει, όλες οι λέξεις που περιστρέφονταν γύρω από τις ι-

δέες της ελευθερίας και της ισότητας, περιλαμβάνονταν σε μια μόνο λέξη το «έγκλημα σκέψης», ενώ όλες οι λέξεις που είχαν σχέση με την αντικειμενικότητα και τον ορθολογισμό περιλαμβάνονταν στη λέξη «παλαιοσκέψη».

Είναι μικρά δείγματα της Νέας Ομιλίας του «1984», που προβλεπόταν να γενικευτεί η χρήση της το 2050. Έχει γι' αυτό ανοίξει πολλά φροντιστήρια και καταστήματα Αστυνομίας της Σκέψης στο γλυκοχάραμα του 1984.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Φ. Ντοστογιέβσκι, «Δαιμονισμένοι», μετ. Άρης Αλεξάνδρου, εκδ. Γκοβόστης, Β' σελ. 196, 209-210.
2. ό.π. σελ. 195.
3. ό.π.
4. ό.π. σελ. 211.
5. Ο Έρβιν Βολφ είχε βοηθήσει το Λέοντα Σεντόβ, γιο του Τρότσκι, να αποκαλύψει πώς χαλκεύονταν τα ενοχοποιητικά στοιχεία του Βισίνσκι στις δίκες της Μόσχας. Το ξενοδοχείο «Μπρίστολ» στην Κοπενχάγη, όπου ο Πιατάκοβ ισχυριζόταν ότι είχε συναντήσει τον Λ. Σεντόβ, είχε κλείσει από χρόνια. Κάποιο ανάλογο στοιχείο που πέφτει τυχαία στα χέρια του Ουίνστον (κεντρικού προσώπου στο «1984») απόδειχνε ψευδείς τις κατηγορίες για προδοσία των παλιών κομμουνιστών ηγετών. Το σημειώνω γιατί δείχνει ότι ο Όργουελ ενσωμάτωσε στο έργο του, μεταπλάθοντάς τα βέβαια στοιχεία ιστορικά. Από τους μελετητές του Όργουελ έχει επισημανθεί η ενσάρκωση του Τρότσκι στον Γκολντσάιν του «1984», όχι όμως και η αντιστοιχία Βολφ-Ουίνστον όσο τουλάχιστον γνωρίζω.
6. Ντοστογιέβσκι, ό.π. Β' σελ. 43-48.
7. ό.π. σελ. 39-40, 49, 194-213, Γ' σελ. 146, 172 κ.ά.
8. Τζωρτζ Όργουελ, «1984», μετ. Ν. Μπάρτη, εκδ. «Κάκτος» σελ. 260.
- 9-10. Ντοστογιέβσκι, ό.π. Β' σελ. 46-48.
11. Όργουελ, ό.π. σελ. 246.
12. ό.π. σελ. 303.

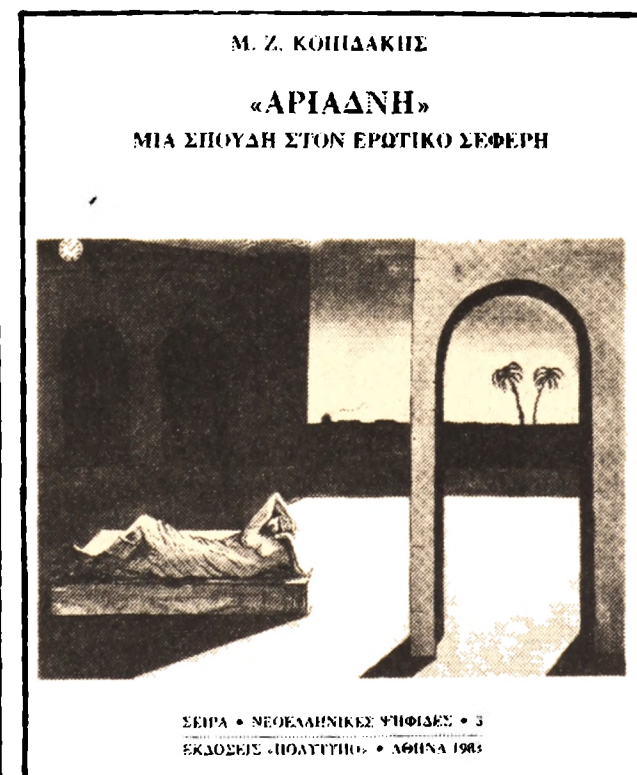
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

M.Z. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ

«ΑΡΙΑΔΝΗ»

ΜΙΑ ΣΠΟΥΔΗ ΣΤΟΝ ΕΡΩΤΙΚΟ ΣΕΦΕΡΗ

ΣΕΙΡΑ: ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΨΗΦΙΔΕΣ

Αποκρυπτογράφηση της ερωτικής διάστασης του Γ. Σεφέρη, στηριγμένη στην αναλυτική προσέγγιση του ποιημάτων του «Αριάδνη»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΑΘΗΝΑ: «Νεφέλη» • Μαυρομιχάλη 9 • τηλ. 36.07.744, 36.39.962

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και Σία» Τσιμισκή 78 • τηλ. 279.720

Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΛΗΘΗΣ κι η ανατρεπτικότητα της Αλήθειας

Στην Ειρήνη, ξόρκι του ζόφου του 1969, γεννημένου από τους Αλάριχους.

Το σύνορο που χωρίζει την επιστήμη από την αλήθεια είναι η αστυνομία
Λούντβιχ Φόνεμπαχ: Η ουσία του Χριστιανισμού Πρόλογος στην 2η έκδοση (1843)

του Διονύση Λιάρου

«Ο αγώνας του ανθρώπου ενάντια στην εξουσία είναι αγώνας της μνήμης ενάντια στην λήθη»¹, ο αγώνας για την ανεύρεση (και συντήρηση) της Αλήθειας. Η ετυμολογία της Αλήθειας, πρόνομιο της Ελληνικής, είναι πολύ σημαδιακή. Απ' τη μια είναι η μη-λήθη της πείρας, η άντληση δηλαδή μαθημάτων από τα παθήματα. Η άλλη είναι η απουσία λαθών (αλάθεια). Τέλος, είναι η προφάνεια, αυτό που είναι φανερό σε όλους, που δεν είναι κρυμμένο, που δεν λανθάνει².

Ας το πούμε απ' την αρχή: Όποιος νομίζει ότι ο Όργουελ περιγράφει στο «1984» μόνον τον Σταλινισμό, μοιάζει με τον ηλίθιο της κινέζικης παροιμίας που, όταν του δείχνουν το φεγγάρι, αυτός κοιτάει το δάχτυλο. Για μας είναι ξεκάθαρο: το «1984» αποτελεί μια εγκυκλοπαιδική σύνοψη κάθε ολοκληρωτισμού στην ιστορία, η γενική θεωρία των εκφάνσεών του, η λογική του σε λαϊκή μορφή, η καθολική του καταδίκη. Είναι μια «φανταστική» απεικόνιση της βαθύτερης του ουσίας.

Σίγουρα ο «Μεγάλος Αδελφός» μοιάζει με τον Στάλιν περισσότερο απ' όσο μ' οποιονδήποτε άλλον. Και σίγουρα το «Κόμμα» θυμίζει περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο την Καφκική Γραφειοκρατία του μεγάλου Γκριζου Τρόμου που άρχισε από την απίστευτα βίαιη κολλεκτιβοποίηση κι έφτασε έως τους διάφορους Γκλέτκιν ή Βυσίνσκυ³. Όμως σ' όλο το μεγάλο αυτό βιβλίο αναγνωρίζει κανείς μηχανισμούς πασίγνωστους σε άλλους ολοκληρωτισμούς. Π.χ. της Καθολικής εκκλησίας (διδαιώνιση της ιεραρχίας με υιοθεσία, αρχή σοφά αποτελεσματική, όπως παρατηρεί θαυμαστικά ο Άντολφ Χίτλερ στο «Ο Αγών μου»). Ή των θρησκευτικών φανατισμών: Ή των κομματικών και εμφύλιων συρράξεων. Ή των αλημιών της προσωπικής μνήμης.

Ο Θουκυδίδης περιγράφει στην Ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου (δυόμισι χιλιάδες χρόνια πριν τον Όργουελ!) την παραπλανητική δίσησημια του Νεομιλητού (Νεογλώσσας) του Ολοκληρωτισμού.

«Ο εμφύλιος πόλεμος μεταδόθηκε από πολιτεία σε πολιτεία. Για να δικαιολογούν τις πράξεις τους άλλαζαν ακόμα και την σημασία των λέξεων⁴. Η παράλογη τόλμη θεωρήθηκε ανδρεία και αφοσίωση στο κόμμα. Η προσωπική διστακτικότητα θεωρήθηκε δειλία που κρύβεται πίσω από εύλογες προφάσεις. Και η σωφροσύνη προσωπίδα της ανανδρείας. Η πα-

ραφορά θεωρήθηκε ανδρική αρετή. Ενώ η τάση να εξετάζονται προσεκτικά όλες οι όψεις ενός ζητήματος θεωρήθηκε πρόφαση για υπεκφυγή».

Όποιος βλέπει στο «1984» μόνο μία αντισταλινική κραυγή αγανάκτησης, χάνει τη βαθύτερη δομή του βιβλίου. Μια δομή που είναι τραγική, διότι αναφέρεται στην ίδια τη φύση του ανθρώπου και στα σχεδόν «μεταφυσικά» (πάντως, σίγουρα μετακομματικά) προβλήματα που του βάζει η ύπαρξή του στον κόσμο και στην ιστορία.

Η κόκκινη κλωστή που περνάει μέσα απ' το «1984» είναι ότι ο εξουσιασμός προφυλάσσει και διαιωνίζει την ανισότητα (και αποτρέπει το φάσμα της ισότητας) σπέρνοντας σύγχυση, αμνησία και πνευματική ανισορροπία (αλλοφροσύνη και παραφροσύνη). Διότι νιώθει ενστικτώδικα ότι η διαύγεια, η μνήμη και η πνευματική ισορροπία (η νουνέχεια, η εχεφροσύνη), γρήγορα θα οδηγούσαν στο τέλος του.

Η μάχη ενάντια στο Λογικό είναι ασίγαστη, εδώ και αιώνες. Πολύ πριν από τον συλλογικό σολιπισμό του Ενδότερου Κόμματος («1984»), οι θεολογίες κάθε είδους διδασκαν ότι Η ΑΓΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ. Υπάρχει εντυπωσιακότερη έκφραση αυτού του συνθήματος από το βάνουσο ξωπέταγμα των «πρωτόπλαστων» από την Εδέμ; Ο μισότρελος Ιαχβέ γκρεμοτσακίζεται να τους εξώσει και να τους «ευνουχίσει» συμβολικά —καταδικάζοντάς τους να 'ναι πια θνητοί, δηλαδή αδύναμοι— μόνο και μόνο επειδή γνώρισαν. Ο κατοπινός εξολοθρεμός των Γνωστικών (έως τους Καθαρούς) κάτι προδίδει πάλι. Όπως και το sacrificium intellectus (τη θυσία της διανοίας) των θεολόγων. Εν αγνοία γίνεται γνωστός ο Θεός, έγραφε ο Βυζαντινός Παχυμέρης (1250). Και ο Έρασμος έδειξε πως η Άγνοια και η Βλακεία αποτελούν τους δύο κύριους στύλους της κάθε εξουσίας μέσα στην ιστορία⁵.

Η τυραννία της σύγχυσης και η σύγχυση της τυραννίας

Στο εκπληκτικό του κείμενο Οι μεταμορφώσεις του Αλάριχου⁶ ο Ρόδης Ρούφος έδειξε πως ο Αλάριχος, ο καταστροφέας κάθε πολιτισμού, δεν είναι καθόλου μόνον ο εξωτερικός Βάρβαρος (του Καβάφη). Είναι, και κύρια, ο εσωτερικός βαν-

δαλισμός όλων, και των πιο «πολιτισμένων» —ίσως ιδίως αυτών. Η κύρια έκφραση όλων των «εντροπικών» τάσεων του ψυχισμού τους. Των τάσεων σ ύ γ χ υ σ η ς και μπερδέματος. Η θανατολατρεία του φασισμού, με το «Ζήτω ο θάνατος!» (*Viva la muerte!*) των Φαλαγγιτών, δεν εκφράζει άλλο από την απόλυτη βασιλεία της σ ύ γ χ υ σ η ς μέσα τους. Δηλαδή του θ α ν ά τ ο υ .

Αντιμέτωπη η ζωή μ' όλο το σύμπαν θανάτου που την περιβάλλει, με όλον τον ωκεανό της κοινωνικής παραφροσύνης και της προσωπικής αλλοφροσύνης, δίνει έναν αγώνα τιτάνιο κι εντυπωσιακό ενάντια στη σύγχυση, αποτελώντας, όπως έλεγε ο Γκαίτε, *το κάτι που νικάει το τίποτα*. Έτσι, όλος ο πολιτισμός δεν είναι παρά μια μάχη για την αποφυγή της παρα-νόησης, της π α ρ ά - ν ο ι α ς . Των «παρασίτων» κάθε μορφής επικοινωνίας: από τα τυπογραφικά λάθη ως τα ψυχολογικά *συμπτώματα* που κάνουν ακατάληπτο τον έναν άνθρωπο στον άλλον.

Ο Κομφούκιος έλεγε ότι όταν οι λέξεις και τα νοήματα δεν είναι καθαρά, τότε και οι πράξεις γίνονται συγκεχυμένες, η κοινωνία αναστατώνεται κι ακολουθούν πόλεμοι και καταστροφές. Το πόσο η ασυνεννοησία οδηγεί στην παρά-νοια (οπότε, με τη σειρά της αυτή διαιωνίζει εκπληκτικά αποτελεσματικά την ασυνεννοησία) φαίνεται από το ότι κύριο σύμπτωμα της παράνοιας, αυτής της *μάστιγας* του πολιτισμού, είναι η τάση *π α ρ ε ρ μ η ν ε ί α ς τ ω ν λ έ ξ ε ω ν* (λεγόμενων, γραφόμενων ή φαντασιωνόμενων). Μια τάση που καταντάει να 'ναι η κύρια πνευματική διαστροφή των κοινωνιών.

Δεν θα ψυχολογήσω εδώ την σημερινή παγκόσμια κατάσταση. Αλλά, μπαίνοντας το 1984, θα 'θελα να παρατηρήσω ότι τ α υ - τ ο λ ο γ ε ί όποιος ερμηνεύει την σημερινή εξοπλιστική υστερία μόνο με όρους οικονομικούς (ή αναγκαία για τον καπιταλισμό «καταστροφή του πλεονάσματος», κατά τον Μαρξ, που τόσο ωραία αναλύει και ο Όργουελ σαν πεμπτούσια των πολεμικών δαπανών). Αναμφίβολα παίζουν αυτοί τον κύριο ρόλο. Όμως δεν ερμηνεύουν τίποτα, πέρα από ένα ορισμένο επίπεδο της ανάλυσης. Αντίθετα, *σ υ γ κ α λ ύ π τ ο υ ν* οι τέτοιου είδους οικονομίστικοι συλλογισμοί την ο υ σ ί α αυτού που γίνεται: προκειμένου να διατηρηθεί η ιεραρχία πάνω στον πλανήτη —η ιεραρχία των φυλών, των καστών και των κοινωνικών τάξεων —θα χρησιμοποιηθεί ακόμα κι ο πυρηνικός πόλεμος. (*Better dead than red. Besser tot als rot*). Αυτό δεν εκφράζει το παρανοϊκό σύνθημα «κάλιο νεκροί παρά ερυθροί»; «Καλύτερα να γίνει όλος ο πλανήτης τσιμέντο, ένα κινούμενο νεκροταφείο στο διάστημα, παρά να ξαπλώσουν με τα κορίτσια μας οι χαχόλοι» — μοιάζει να 'ναι το σκεπτικό των παρανοϊκών *WASPS* (*White Anglo-Saxon Protestants*). Της άρχουσας κλίκας του πλανήτη, δηλαδή.

Οι άνθρωποι αυτοί ολοφάνερα δεν ξέρουν τι κάνουν. Κι είναι ανατριχιαστικό ότι την υπνοβατική τους σχοινοβασία πάνω από την άβυσσο την κάνουν και στο όνομα του... «Λυτρωτή» Ιησού (!). Αποτελώντας έτσι την κύρια ενσάρκωση της Ολιγαρχίας του Όργουελ που εκπορνεύει *ιδίως* τις έννοιες - ιδανικά που 'χει αυτή για θεμέλιά της. «Από ένα τρόπο δίχως τέλος, κάθε ετοιμοθάνατη τάξη προτιμάει ένα τρομακτικό τέλος. Δείχνοντας έτσι την αστυνομική της νοοτροπία» (Μαρξ). Μόνον, όμως, αστυνομική; Ή και αυτοκτονική; Πεισιθανάτια; Θανατολαγνική; Είναι τυχαίο ότι ο Φασισμός ύμνησε τον Πόλεμο; (Σαν «μοναδική υγιεινή της ανθρωπότητας» τον χαρακτήριζε). Και το θάνατο; («Η καλύτερη νιότη είναι κάτω από το χώμα»). Σύμφωνα με την Νορδική μυθολογία που ο Ναζισμός αναβίωσε, ακόμα κι αν ιδρυόταν το Χιλιετές Τρίτο Ράιχ, όλος ο κόσμος θα τελείωνε σ' ένα γενικό ολοκαύτωμα! (Το *ragnarok*).

Ακόμα και στις ζοφερότερές της στιγμές η Γκριζα Γραφειοκρατία του ενός έκτου της γης δεν έπαψε να μιλάει —υποκριτικά έ-
στω— για έναν παράδεισο που οι άνθρωποι θα φτιάχναν πάνω στη γη. Το ότι τελικά τσάκισε τις ορδές της ιεραρχικής θανατολαγνείας ίσως οφείλεται μερικά και στο ότι ένας μύθος υπέρ της ζωής —οποιοσδήποτε τέτοιος μύθος— φάνηκε ισχυρότερος από έναν μύθο υπέρ του θανάτου —κι όχι τυχαία.

**Η ζωή μπορεί να πεθάνει,
ο θάνατος δεν μπορεί να ζήσει**

Μαρξ: ενάντια στη λογοκρισία,
Εφημερίδα της Ρηνανίας,
(10.5.1842)

Η υψηλότερη στιγμή σ' όλο το «1984» νομίζω ότι είναι όταν το ανθρώπινο ράκος που ονομάζεται Ουίνστον, τσακισμένο από το ξύλο και πληγιασμένο από τα βασανιστήρια, αψηφά και απειλεί όλη την τρομοκρατία, ακριβώς όπως ο αλυσσοδεμένος στον Καύκασο Τιτάνας αψηφά το Κράτος και τη βία:

Ξέρω ότι θα αποτύχετε. Υπάρχει κάτι στο σύμπαν —δεν ξέρω τι, ένα πνεύμα, μια αρχή— που ποτέ δεν θα υποτάξετε... Κ ά π ω ς θα χρεωκοπήσετε. Κάτι θα σας νικήσει. Η Ζωή θα σας νικήσει.

Κι όταν ο Ο' Μπράιεν, όψιμος παρατρεχάμενος και τσανακογλύφτης της εξουσίας παρατηρεί ειρωνικά στον Ουίνστον-Προμηθέα «και τι είναι αυτό που θα μας νικήσει; Ο Θεός;», ο Ουίνστον απαντά *Το Ανθρώπινο πνεύμα (the spirit of Man)*.

Είναι ξεκάθαρος ο απόηχος από τον Π ρ ο μ η θ έ α Λ υ ό μ ε - ν ο του Σέλλευ, με τη θριαμβική νίκη του Ανθρώπου πάνω σε θεούς και δαίμονες και το γκρέμισμα στα Τάρταρα του Δία και των ενόπλων συμμοριών του (στρατών, αστυνομιών, ασφαλειών, σκεψοφυλάκων και ανθρωποφυλάκων). Η ελευθεριακή σκέψη του Όργουελ είναι φυσικό να συναντάει τη σκέψη του Αισχύλου και του μεγαλύτερου ποιητή της αναρχίας σ' αυτή την αιώνια επίκαιρη αλληγορία.

Είναι βαθιά σημαδιακό: Ο Προμηθέας απειλεί τον κριτή του με τη μελλοντική ανθρώπινη συνείδηση, την α λ η θ ι ν ή και όχι πλανημένη από το σκιάξιμο της τρομάρας. Ο Ιησούς περιφρονεί τους κριτές του λέγοντάς τους κατάμουτρα ότι δεν ξέρουν τι τους γίνεται. Κι ότι υπηρετούν το ψέμα ενώ αυτός «μαρτυρεί για την Αλήθεια». Ο Γιόζεφ Κ. παρατηρεί⁷ φρικιώντας στους δικαστές του ότι

με το να αναγορεύετε το ψέμα σε καθολική αρχή καταδικάζετε ολόκληρο το σύμπαν στην τ ρ έ λ α !.

Αυτό δεν λέει κι ο Ουίνστον; Ότι η τρέλλα πηγαίνει μ' έναν σκοτεινό κι ασαφή τρόπο ενάντια σ' όλη την ανθρώπινη τάξη, τη ζωή. Κι αφού είναι κύρια μέσα από την τρέλα (*την ε λ ε γ - χ ό μ ε ν η π α ρ α φ ρ ο σ ύ ν η*) που μπορεί να διαιωνίζεται μια (κάθε) ιεραρχία, η ίδια η ζωή θα καταργήσει την ιεραρχία και την τρομοκρατία της. Κάποτε. Γι' αυτό *η α λ η θ ι ν ή μ α ς ζ ω ή β ρ ί σ κ ε τ α ι μ ο ν ά χ α σ τ ο μ έ λ λ ο ν*. Αν το τι είμαστε σήμερα γίνει ξεκάθαρο μονάχα στο μέλλον, τότε, το τι ήσαν οι άλλοι στο παρελθόν γίνεται ξεκάθαρο μονάχα τ ώ ρ α . Η ερμηνεία του παρελθόντος γίνεται όχημα της εσχατολογίας του σήμερα. *Το μέλλον είναι η λυδία λίθος του παρόντος μας (Κάφκα).*

Για ν' αγαπάς το μέλλον πρέπει να μισείς το παρόν έλεγε πεθαίνοντας ένα άλλο θύμα της διαχρονικής αποκτήνωσης (της «συναισθηματικής πανούκλας» που θα 'λεγε ο Ράιχ), ο εικοσάχρονος Εβαρίστ Γκαλουά. Οι φασίστες και ολοκληρωτικοί κάθε απόχρωσης ονειρεύονται το μέλλον να 'ναι «... *Μια μπότα που ποδοπατάει έναν άνθρωπο στο πρόσωπο - για πάντα*».

Πράγμα που, για να γίνει, χρειάζεται να γίνουν όλοι οι άνθρωποι *δυσφορικοί γενίτσαροι* για τον εαυτό τους, τους ομοίους τους και την ίδια τη ζωή σε κάθε της σκίρτημα. *Θα ξεριζώσουμε το σεξουαλικό ένστικτο... Θ' αποσπούμε τα παιδιά από τις μανάδες τους, μόλις γεννιούνται, όπως παίρνει κανείς τα αυγά από μια κότα. Θα καταργήσουμε τον οργασμό...!*

Αυτό που το λυσσασμένο σκυλί, που λέγεται Ο' Μπράιεν, περιγράφει για «μέλλον», δεν είναι για την ανθρωπότητα παρά μια δόση από τα ίδια. Αιώνες τώρα δίνουν μάχη ενάντια στον οργασμό οι θρησκείες της. Κι αιώνες τώρα αποσπούνται τα παιδιά από τις μανάδες τους για να σταλούν στα τουβλοποιεία που λέγονται σχολεία ή στα φερετροποιεία που λέγονται στρατοί.

Αντίθετα προς αυτό το είδος του «μέλλοντος», ο Ουίνστον νιώθει ότι είναι κάπου μέσα στην ίδια τη δομή των πραγμάτων «το πνεύμα που χάνεται στη φύση να ξαναβρίσκει τον εαυτό του στην Ιστορία» (Χέγκελ). Η ήρεμη πίστη του Λένιν ότι «*κάποτε όλα θα κατανοηθούν, όλα*» από μια ανθρωπότητα που θα 'χει βγει πια από την κοπριά της προϊστορίας, είναι πιο επιβλητική από κάθε διαβεβαίωση για το τέλος της ιστορίας στην επανεμφάνιση κάποιου «θεού». Η κατανόηση των πάντων είναι, ουσιαστικά, η βασιλεία της αλήθειας, που θα σώσει τον κόσμο. Έστω και αν, προκειμένου να επικρατήσει, θ' άξιζε ο κόσμος ακόμα και να χανόταν ολόκληρος⁷. Αντίθετα, η επικράτηση της προπαγάνδας και των κατασκευασμένων πεποιθήσεων που περνάνε για «αλήθειες», είναι αποκρουστική, έστω και αν έσωζε τον κόσμο. Ευτυχώς, όμως,

για όλους μας, τον κόσμο η προπαγάνδα τον οδηγεί στο χαμό. Γι' αυτό θα εγκαταλειφθεί η προπαγάνδα. Εκατό ψέματα κονιορτοποιούνται με μια και μόνη αλήθεια. Διότι το ανθρώπινο μυαλό έχει τη θεία ιδιότητα να έλκεται εκλεκτικά από την αλήθεια —αφού, όταν «τη βρίσκει», πλημμυρίζει από απόλαυση.

Η αλήθεια είναι ένα αισθησιακό πανηγύρι στο οποίο κανείς δεν μένει αμέτοχος

Χέγκελ,
Η Φαινομενολογία του Πνεύματος (1809)

Γιατί συναρπάζει η αναζήτηση της Αλήθειας; Γιατί γαληνεύει η (αν)εύρεσή της; Γιατί λαχανιάζει αυτός που την κυνηγάει, ερωτευμένος, και ξαφνικά τη βλέπει ολόγυμνη μπροστά του;

Στην πρώτη πρώτη παράγραφο του «*Πέρα από το Καλό και το Κακό*», ο Φρήντριχ Νίτσε παρατηρεί στους συναδέλφους του φιλοσόφους ότι ο βασιλιάς τους είναι γυμνός: *Γιατί δεν προτιμάμε την άγνοια από τη γνώση; Γιατί προτιμάμε την Αλήθεια από το ψέμα; Και τη βεβαιότητα από την αβεβαιότητα;*

Μέχρι ν' απαντήσουμε σ' αυτά τα ερωτήματα, είναι άσκοπο να κατατριβόμαστε με φιλοσοφικά προβλήματα δεύτερης και τρίτης τάξης. Διότι, όσο κι αν διατυμπανίζεται γενικά το ενδιαφέρον για και η αφοσίωση στην Αλήθεια, τόσο της φιλοσοφίας όσο και των επιστημών, ξέρουμε εκνευριστικά λίγα πράγματα για τη φύση της, και τη βαθύτερή της λειτουργικότητα.

Ένας μεγάλος χειραφετητικός και ορθολογιστής νεοέλληνας στοχαστής ο Βενιαμίν ο Λέσβιος, παρατηρούσε ότι για την Αλήθεια έχουν δώσει τα πάντα, ακόμα και τη ζωή τους, αναρίθμητοι άνθρωποι:

*Τοσοῦτον ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τὴν ἀλήθειαν, ὥστε δι' αὐτὴν παρδίδει εαυτὸν εἰς μᾶστιγας καὶ εἰς θάνατον*⁸.

Με εκπληκτική διεισδυτικότητα ο ο Βενιαμίν συμπεραίνει ότι, αφού «*μέγιστη χαρά εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἐκείνη, ἣν περ δοκιμάζει εἰς τὴν εὐρεσιν μίας ἀλήθειας*», τότε η αλήθεια πρέπει κάτι να έχει να κάνει με τη βαθύτερή του ουσία, με την *ανθρώπινη φύση*. Η ερμηνεία του είναι (παράγραφος 217), ότι άνθρωπος και αλήθεια είναι οντότητες όμοιας σύστασης και ουσίας, είναι και οι δυο *όντα*, οπότε «*αναγκαίως πρέπει εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιδιώκει τὸ ὅμοιον καὶ νὰ ἐκφεύγει τὸ ἀνόμοιον*» (δηλαδή το μη ον του ψεύδους).

Η αλήθεια σαν ζωή κι η ζωή σαν αλήθεια

Έννοιες εκπληκτικής ωριμότητας αν τις πλησιάσουμε προς τη σύγχρονη κατανόηση της ζωής σαν ποσού *οργάνωσης*, πολυπλοκοποίησης, δηλαδή *πληροφόρησης* βιοχημικής, δηλαδή βιολογικής τάξης («αρνητικής εντροπίας» που έλεγε ο Schrödinger και ο Wiener). Κάθε «ώση» ζωής είναι μια ώση αλήθειας μέσα μας. Και κάθε ψεύτισμα, κάθε σύγχυση, κάθε μπερδεμα, κάθε λήθη μας, είναι μια ώση θανάτου. Ακριβώς όπως «αληθεύουμε» με τις τροφές και «ψευδόμεθα» με τα δηλητήρια. Τα ψέματα τι άλλο είναι από δηλητήρια του πνεύματος;⁹

Ο Κάφκα παρατηρούσε στο νεαρό του φίλο Γκούσταβ Γιάνουχ (που ανησυχούσε για μια ενδεχόμενη «έκλειψη» της αλήθειας από τα ψέματα) ότι «*τα ψέματα δεν μπορούν να σκεπάσουν την αλήθεια περισσότερο απ' όσο μπορούν οι σκιές να κρύψουν τον ήλιο*».

Το πανάρχαιο αλλά και τόσο αξεπέραστο αυτό μοτίβο της αλήθειας σαν φως και της λήθης σαν σκοτάδι (που είναι ισολειτουργικό με τα άλλα ισόμορφα δίπολα: γνώση-άγνοια, ορθός λόγος-πλανημένος λόγος, δικαιοσύνη-αδικία, ομορφιά-ασχήμια, αρετή-κακία) δεν έχει απεικονιστεί πουθενά εξοχότερα απ' όσο στο πρόσωπο του πρώτου ήρωα του πολιτισμού, του Προμηθέα.

Ο Προμηθέας δεν έδωσε στους ανθρώπους μόνο τη φωτιά (για τις τέχνες) και τα φώτα (διαλύοντας τα σκοτάδια του μυαλού τους). Τους έδωσε και το *αλφάβητο* και τους αριθμούς. Δηλαδή ένα εργαλείο πανίσχυρο ενάντια στη λήθη (την αποκτήνωση και αποζόφωση) που το ονομάζει ο Αισχύλος *μνήμη* να *πάρω* τω *ν*! (στίχος 461). Και τους δίνει το «*αλεξίληθο*» όργανο αφού πρώτα τους κάνει κυρίους του ίδιου τους του μυαλού (442), λογικούς (*έννοους*) και τους απαλλάξει από το μπερδεμα και τη *σύγχυση* (447, 453).

Λήθη, σύγχυση και ασχήμια

Αφιέρωσα το ταλέντο μου σε ψεύτικα είδωλα. Ούτε αυτή μου η θυσία κρίθηκε αρκετή. Μου αρνήθηκαν το δικαίωμα όχι μόνο να λέω την αλήθεια, αλλά και να ψεύδομαι με τρόπο που θα διάλεγα εγώ».

Ο Φαντέγιεφ, πρόεδρος της Ένωσης Σοβιετικών Συγγραφέων, σε γράμμα του, αυτοκτονώντας (1956).

Γιατί είναι αποκρουστική η σύγχυση για τους ανθρώπους; Γιατί μας φέρνει τέτοιο φόβο η αίσθηση της *δικής μας* σύγχυσης; (Τίποτα δεν είναι πιο πανικογόνο για τους ανθρώπους από το να συνειδητοποιήσουν ότι δεν ξέρουν τι ακριβώς λένε, τι ακριβώς κάνουν, και ποιοι ακριβώς είναι). Ή, της σύγχυσης *των άλλων*; (Απ' όπου και ο φόβος που εμπνέουν οι ψυχικά πάσχοντες και ειδικά οι ψυχωσικοί). Αν δεν δούμε ότι το μπερδεμα κι η σύγχυση είναι από μόνες τους εφιαλτικές καταστάσεις (πρωταδελφία του θανάτου), δεν θα μπορέσουμε να ερμηνεύσουμε τη *φρίκη* που μας προκαλεί η αέναη πλαστογράφηση των αρχείων της «Ωκεανίας» του 1984. Γιατί νοιώθουμε μια *σπλαχνική* αποστροφή με το ρετουσάρισμα των φωτογραφιών που κάνει ο ολοκληρωτισμός; Το να απαλείφονται άνθρωποι με δράση από κείμενα, βιβλία και φωτογραφίες, να μην υπήρξαν ποτέ και να γίνονται «*πρόσωπα*» (non person), είναι κάτι που μας κάνει να σκιρτάμε ενστικτώδικα, κάπου βαθιά απειλημένοι¹⁰. Ανεχόμαστε τις αδικίες της βαναυσότητας ξέροντας ότι κάποτε «*όλα θα μαθευτούν*». Το αν θα είναι η μέρα της ανάστασης των νεκρών από τους τάφους τους ή της κοινωνικής επανάστασης που θ' ανοίξει τις πόρτες των φυλακών, των ασύλων και των μυαλών των ανθρώπων, είναι απλά θέμα διατύπωσης. Το βέβαιο είναι ότι όλοι οι δίκαιοι και οι αδικημένοι περιμένουν την καμπάνα να σημάνει την ανάσταση. Τη μέρα που κάποιοι ευγενείς ιππότες (τύπου Λανσελότου, στον *Δράκο του Σβαρτς*) θα διαβάσουν το βιβλίο των παραπόνων της ανθρωπότητας και θα την εκ-δικη-θούν. Αποκαθιστώντας, έτσι, μια ισορροπία στον κόσμο (Δίκη) που 'χει κυνηγηθεί.

Η αλήθεια (για το παρελθόν) είναι ο σκοπός της ιστορίας. Ο ιστορικός που από σκοπιμότητα, ψαλιδίζει σπάνια χειρόγραφα, ή κρύβει κάποια γεγονότα, είναι εγκληματίας. Όμως γιατί; Γιατί να περιμένουμε το μέλλον να «αποκαταστήσει» κάποιους; Ο Ο' Μπράιεν κτυπάει ύπουλα τον Ουίνστον, όταν του τονίζει (στο πρώτο από τα τρία στάδια της «επανενοσωμάτισής» του, στο στάδιο της «*μάθησης*») το τι γίνεται.

«Πάνω απ' όλα δεν επιτρέπουμε στους νεκρούς να ξεσηκωθούν εναντίά μας. Πρέπει να πάψεις να φαντάζεσαι Ουίνστον ότι τα χρόνια που έρχονται θα σε δικαιώσουν. Δεν θα μάθουν ποτέ ότι υπήρξες... Θα σε μετατρέψουμε σε αέρα που θα χύσουμε στη στρατόσφαιρα. Τίποτα από σένα δεν θ' απομείνει. Ούτε ένα όνομα σε κάποιο κατάστιχο, ούτε ένα ίχνος μνήμης σε κάποιον ζώντα εγκέφαλο. Θα εκμηδενιστείς τόσο για το παρελθόν όσο και για το μέλλον. Δεν θα έχεις υπάρξει ποτέ».

Ο ολοκληρωτισμός είναι η παρανοϊκή επιδίωξη ολοκληρωτικού ελέγχου της μνήμης και, κατ' επέκταση του χρόνου, μέλλοντος και παρελθόντος: *Όποιος ελέγχει το παρόν, ελέγχει το παρελθόν. Όποιος ελέγχει το παρελθόν, ελέγχει το μέλλον*, είναι ένα βασικό σύνθημα της Ολιγαρχίας του «1984».

Έτσι αποκτά ιλιγγιώδες νόημα η μοναδική έγνοια των προγραμμένων (από το φασιστικό καθεστώς του Φάρενχάιτ 451) «περιθωριακών» να *θυμούνται*. Στους 451 βαθμούς της κλίμακας θερμοκρασίας του Φάρενχάιτ το χαρτί αρπάζει φωτιά. Είναι το σημείο της υπέρτατης λογοκρισίας. Και *κάθε* τυπωμένος λόγος στο χαρτί καταλήγει να *ναι* επικίνδυνος. Διότι επιτρέπει στον αναγνώστη να σκεφθεί. Να κοντοσταθεί. Ν' αναρωτηθεί. Να στοχαστεί. Να ονειροπολήσει. Να «απαντήσει» νοερά. Δηλαδή: να *αντιπαρατεθεί*. Το φασιστικό καθεστώς το ξέρει. Και γι' αυτό καίει *κάθε* βιβλίο. Και ξέρει τι κάνει.

«... Ο τυπωμένος λόγος είναι ο πιο γενικός τρόπος που υπάρχει για να κοινωνεί και να επι-κοινωνεί την πνευματική του ουσία το άτομο. Δεν αναγνωρίζει καμία αυθεντία σε πρόσωπα παρά μόνο στην ίδια την ευφυΐα και τον ορθό λόγο...

... Ό,τι δεν μπορώ να είμαι για τους άλλους, δεν είμαι ούτε για τον εαυτό μου και δεν μπορώ να το είμαι...

... Ο τυπωμένος λόγος αποτελεί περισσότερο από κάθε τι άλλο

πραγμάτωση της ανθρώπινης ελευθερίας...»

(Μαρξ, Εναντία στη Λογοκρισία, 1842).

Η κατάπνιξη της ελευθερίας αρχίζει πάντα με την κατάπνιξη του λόγου. Άλλοτε του γραπτού, άλλοτε του προφορικού και συχνότατα και των δύο μαζί. (Το φασιστικό καθεστώς της «Ωκεανίας» του 1984 έκανε ένα αποφασιστικό βήμα μπρος: προσπάθησε να καταπνίξει και τον ενδοπροσωπικό λόγο, τον ενδοψυχικό μονό-λογο των ανθρώπων. Ακόμα και το φυσιολογικό παρα-μιλητό του ύπνου).

Στο Φάρεναϊτ 451 οι φλογεροί εραστές της ανθρωπιάς δεν κλέβουν τη φωτιά από τους θεούς για να τη χαρίσουν στους ανθρώπους, όπως ο αφανής ήρωάς τους Προμηθέας, αλλά βιβλία από τη φωτιά για ν' ανατρέψουν μ' αυτά τους ψεύτικους θεούς της καταστροφής που τους έχουν κάτσει στο σβέρκο. Έτσι, διαβάζουν κρυφά τις νύχτες τα βιβλία, συλλαβίζοντας τα παθήματα του Νταϊνβιντ Κόππερφηλντ ή του Γιάννη Αγιάννη, μαγεμένοι. Κι έχουν απόλυτη επίγνωση του πόσο ανάτρεπτικο είναι αυτό που κάνουν¹¹.

Απ' όσους έχουν ανακαλυφθεί, μερικοί γλύτωσαν καταφεύγοντας στα δάση. Όπου συνεχίζουν την αντίσταση ενάντια στον φασιστικό ολοκληρωτισμό Α-λ-η-θ-ε-ύ-ο-ν-τ-α-ς: μη ξεχνώντας. Αποστηθίζει ο καθένας τους από ένα βιβλίο της ανθρωπότητας, για να σώσουν, σαν Κιβωτοί, τη συλλογική της μνήμη από το φασιστικό κατακλυσμό. Σε μια συγκλονιστική σκηνή, οι κατατρεγμένοι αλληλοσυσταίνονται:

«... να σου συστήσω τον Αριστοφάνη από δω, από κει τον Μαχάτμα Γκάντι και κει πέρα τον Γκαουτάμα Βούδα... Αν πάθει τίποτε ο Χάρρις θα γίνεις ε σ ύ ο Εκκλησιαστής. Είδες πόσο σημαντικός έγινες την τελευταία στιγμή;».

Η αλήθεια ως αντι-τρέλλα

Τι είναι η αλήθεια, αν όχι η αποκάλυψη αυτού που είμαστε;

Μαξ Στίρνερ:

Οι λαθεμένες αρχές της παιδείας μας (1842).

Ένα εξαιρετικό απόσπασμα του Ηράκλειτου, που τονίζει ο Πολυλάς (στα προλεγόμενά του στον Σολωμό), ότι καθοδηγούσε νοερά τον ποιητή του ύμνου στην ελευθερία:

«Α-λ-η-θ-ε-ύ-ο-υ-μ-ε στο βαθμό που επικοινωνούμε μέσα από τη Μνήμη με τον Λόγο —τον κοινό σ' όλους μας, και συνεπώς, θ-ε-ί-ο-, δηλαδή την ουσία της ανθρωπότητας, τη μήτρα της συλλογικότητας, Δ.Λ.— Αντίθετα, όποτε κλεινόμαστε στο καβούκι μας (ιδιάσσομεν) ψ-ε-υ-δ-ό-μ-ε-θ-α».

Το α-λ-η-θ-ε-ύ-ο-υ-μ-ε και το ψ-ε-υ-δ-ό-μ-ε-θ-α του Ηράκλειτου νιώθω ότι δεν εκφράζουν μόνο ή κύρια τη (μεταβατική) ενέργεια του να λέμε την αλήθεια (ή κάποιο ψέμα) αλλά, και κυρίως, την (αμετάβατη) εμπειρία του να π-λ-η-μ-υ-ρ-ι-ζ-ό-μ-α-σ-τ-ε από αλήθεια. (Ή από «ψεματίλα»). Δηλαδή από γαληνευτικά ή ψυχοδιαλυτικά βιώματα, αντίστοιχα.

Ο τρελός είναι αυτός που έχει χάσει τη μ-ν-ή-μ-η του», έλεγε ο Σοπενχάουερ. Ενθυμούμενοι το παρελθόν μας (σαν τον Προυστ, στην Αναζήτηση του χαμένου καιρού) ανθρωποποιούμε. Ειρηνεύουμε. Βρίσκουμε ξανά τα πλούτη μας που τα είχαμε νομίσει χαμένα, κλεμμένα —ενώ ήσαν θαμμένα κάπου μέσα στο σπίτι μας, αλλά τα είχαμε ξεχάσει. Ολοκληρωμένοι ξανά, αληθεύουμε —και μόνον τότε. «Η αλήθεια βρίσκεται μονάχα στην ολότητα» (Χέγκελ). Όποτε ξεκοβόμαστε από τη συλλογική μνήμη, δηλαδή τη γ-λ-ώ-σ-σ-α, π-λ-α-ν-ι-ό-μ-α-σ-τ-ε— τόσο μεταφορικά όσο και κυριολεκτικά. Μη ξέροντας τι μας γίνεται, αγόμαστε και φερόμαστε, και είμαστε συνέχεια εκτός πραγματικότητας. «Εν πλάνη». Τότε είναι που θεριεύουν οι εσωτερικοί Λαιστρυγόνες, ανεμπόδιστοι από εξωτερικούς φραγμούς. Και αλωνίζουν ασύδοτα μέσα μας, τα θηρία του στήθους μας. Μονάχα η πνευματική τους «εξημέρωση» μπορεί να μετατρέψει αυτά τα οδυνηρά αγκάθια σε ηρεμιστικά τριαντάφυλλα. Τις Εριννύες σε Χάρητες. Είναι η διαδικασία επούλωσης των πληγών του πνεύματος που περιγράφει ο Χέγκελ στη Φ-α-ι-ν-ο-μ-ε-ν-ο-λ-ο-γί-α του Π-ν-ε-ύ-μ-α-τ-ο-ς.

Ο συνεχής «μηρυκασμός» μιας τραυματικής εμπειρίας (π.χ. η ανάμνηση της σύγκρουσης των τραίνων που αλαφιάζει στον ύπνο ή στον ξύπνιο το μηχανοδηγό που την έζησε), μοιάζει να έχει σαν σκοπό την «εξημέρωση» του άγριου αυτού βιώματος και την «δη-

μιουργική» του αφομοίωση στον υπόλοιπο ψυχισμό. Που αλλιώς αντιδρά βίαια σ' αυτό το «ξένο σώμα». Κάτι τέτοιο γίνεται και στην εγρήγορση και στον ύπνο. Στην εγρήγορση με την ανάγκη μας να μιλάμε συνέχεια για ό,τι μας πονάει: «εξαχνώνοντας», κατά κάποιο τρόπο, το αίμα και τα πήγματα του πόνου μας σε λ-ό-γ-ι-α.

Τόσο στα όνειρα (στον ύπνο μας), όσο και στις ονειροπολήσεις (στον ξύπνιο μας), δεν κάνουμε ίσως τίποτ' άλλο από το να «διορθώνουμε» την όποια ασυμφωνία υπάρχει ανάμεσα στις επιθυμίες μας και την πραγματικότητα, μ' ένα είδος «ψυχικής ραπτικής» των συναισθημάτων μας. Ένα μαντάρισμα των πόντων που έφυγαν από το υφάδι των επιθυμιών μας. Μία από τις πολλές τεχνικές του μανταρίσματος είναι, κατά τον Φρόυντ, και η δ-ε-υ-τ-ε-ρ-ο-σ-τ-α-γ-ή-ς ε-π-ε-ξ-ε-ρ-γ-α-σ-ί-α (του ονείρου, αλλά και όλης της μνήμης). Είναι, κατά κάποιο τρόπο, η τελική απάλειψη κάθε ασυνέχειας (ώστε να δημιουργείται μια ψ-ε-υ-δ-ο-σ-υ-ν-ο-χ-ή, και κάθε ενοχλητικής «λεπτομέρειας» (για να δημιουργείται μια ψ-ε-υ-δ-ο-ε-ν-ό-τ-η-τ-α)).

Είναι λοιπόν να παραξενευόμαστε που όλοι επιδιώκουμε επίμονα, είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα, να «ρετουσάρουμε» (να εξωραϊσούμε, να ωραιοποιήσουμε) την ίδια μας τη συσσωρευμένη μνήμη; Ο Κούντερα¹ το δίνει με μια εικόνα συγκλονιστική: όλη μας τη ζωή τρέχουμε να προλάβουμε να βάλουμε κάτω από τον έλεγχο μας τα εργαστήρια ρετουσαρίσματος της συλλογικής μνήμης. Όποιος είναι «αφέντης» δεν δίνει μόνο το νόημα που θέλει στις λέξεις —όπως παρατηρεί ξερά-ξερά και σοφά ο Humpty-Dumpty (το κουνέλι) στην Αλίκη— αλλά και την ερμηνεία που θέλει στο παρελθόν. Όχι μόνον οι Χριστιανοί έκαψαν εκατομμύρια χειρόγραφα των Εθνικών. Όχι μόνο το Ισλάμ έκαψε άλλα τόσα των άλλων («αν λένε ό,τι λέει και το Κοράνι —τότε δεν χρειάζονται. Κι αν λένε τ' αντίθετα— τότε πρέπει να καούν»). Όχι μόνον οι Κινέζοι αυτοκράτορες έγραφαν από την αρχή όλη την ιστορία της χώρας τους (με το που στεφόντουσαν απόλυτοι μονάρχες). Αλλά και ο μετανάστης, πριν γυρίσει μετά από χρόνια στο χωριό του, θέλει να ξαναγράψει την ιστορία του. Να μετ-α-ξι-ώ-σ-ε-ι το παρελθόν του. Το παιδί που έφυγε για την Αμερική —κατάστρωμα— είχε φαίνεται μεγάλη ψυχή. Αν κριθεί από το ποιος είναι σ-ή-μ-ε-ρ-α. Και πολύ σωστά. Πρέπει να έχουμε τη δυνατότητα να αλλάξουμε κάπως το παρελθόν μας, να το βλέπουμε μέσα από ροζ γυαλιά (το Amor Fati του Νίτσε).

Η Ιστορία δεν είναι ένα π-ρ-ά-γ-μ-α, κάπου αποθηκευμένο, που πρέπει απλώς να ξεθάψουμε. Είναι μια αέναη διελκυστίνδα συνειδήσεων. Η μνήμη ενάντια στη λησμονιά, η αλήθεια ενάντια στη λήθη, όπως η ζωή ενάντια στο θάνατο. «Αν θες να βρεις τον τάφο μας ψάξε στις καρδιές των ανθρώπων», έγραφε στους μεταγενέστερους πριν από χίλια σχεδόν χρόνια ο Σούφης Al Rumi. Το παρελθόν δ-ε-ν βρίσκεται στις πέτρες και στα χαλάσματα. Βρίσκεται στην συνείδηση των ανθρώπων.

Ο ολοκληρωτισμός κάθε είδους το ξέρει. Γι' αυτό και μάχεται για τον έλεγχο των συνειδήσεων. Για την επιβολή μιας ι-δ-ι-ό-τ-η-τ-η-ς ε-κ-λ-ε-κ-τ-ι-κ-ή-ς α-μ-ν-η-σ-ί-α-ς. Για την μαζική τροφοδότηση του πληθυσμού που θέλει να ελέγξει με το φοβερό νερό της Λήθης. Αυτό που, πίνοντάς το κάθε μέρα, οι άνθρωποι ξεχνάνε το παρελθόν τους και γίνονται έτοιμοι να «μυηθούν» (όπως γινόταν και στ' Αρχαία Μυστήρια) στις ανοησίες που θα σερβίρει στο «αδειανό» πια μυαλό τους το κάθε είδους ιερατείο: θρησκευτικό, κομματικό, πολιτικό, ιδεολογικό, ψυχολογικό, κοινωνικό.

Μόνον έτσι κατανοείται η γιγαντομαχία γύρω από το περιεχόμενο της Μνήμης που δείχνει ο Άρης Αλεξάνδρου στο εφιαλτικό του «Κ-ι-β-ώ-τ-ι-ο». Ή, η προσφιλής συνήθεια κάθε ολοκληρωτισμού να αναγορεύει τα ζωτικά του ψεύδη, τα δ-ό-γ-μ-α-τ-α, σε αλήθειες... αιώνιες (!). Που δείχνουν, υποτίθεται, σαν πυξίδες, πάντα το... Βορρά¹².

Κι απ' την άλλη, μόνον έτσι κατανοείται η έμφαση των απελευθερωτικών στοχαστών πάνω στη ζ-ω-τ-ι-κ-ή σημασία της Αλήθειας.

Η φύση του πνεύματος είναι πάντα η ίδια η αλήθεια

Μαρξ: Παρατηρήσεις πάνω στη Λογοκρισία (1842)

Η Πρώτη Διεθνής είχε σαν στόχους την υπηρεσία όχι μόνο της

αλληλεγγύης, της ισότητας και της ελευθερίας, αλλά και της Αλήθειας. Γραμμένοι οι στόχοι της από το χέρι του Μαρξ αποκτούν ιδιαίτερο φιλοσοφικό βάρος. Να τι έγραφε στις έξοχα δηκτικές παρατηρήσεις του πάνω στη Λογοκρισία, σαν αρχισυντάκτης της Εφημερίδας της Ρηνανίας:

... Η αλήθεια είναι καθολική, δεν μου ανήκει, ανήκει σε όλους. Δεν κατέχω εγώ αυτήν, αυτή με κατέχει...

Τα ψευδοεπιχειρήματα των λογοκριτών περί της «ατέλειας» των ανθρώπων, που, υποτίθεται¹³, «δεν αντέχουν πολλήν αλήθεια» ο νεαρός Μαρξ τα κονιορτοποιεί, δείχνοντας συνάμα τη μεγάλη του πνευματική κατάρτιση και ωριμότητα.

Ο Λακάν, υμνώντας την Αλήθεια, παρατηρούσε ότι τόσο οι νευρώσεις όσο και οι ψυχώσεις, δηλαδή κάθε είδος τρέλας, οικοδομούνται πάνω στα κάθε είδους ψέματα που λέχτηκαν στον ψυχικά «άρρωστο» όταν ήταν παιδί.

Μ' άλλα λόγια, αν μας απελευθερώσει κάτι, αυτό θα 'ναι σίγουρα η Αλήθεια —και μόνον, Ολόκληρη και ανόθευτη¹⁴.

Η μεγάλη καινοτομία του χριστιανισμού στάθηκε ότι ο Ιησούς «είναι» ο ίδιος η Αλήθεια. Και μάλιστα κι η Οδός και η Ζωή, ταυτόχρονα. Δεν είναι καιρός να δούμε το βαθύ συμβολικό νόημα αυτών των πραγματικά μεγάλων λόγων; Διότι τα κομματόσκυλα τύπου Ο' Μπράιεν παρέρχονται. Οι κάθε είδους Μεγάλοι Ιεροεξεταστές όμως παραμένουν. Σφετεριζόμενοι τον θρίαμβο της κάθε είδους στρατευμένης και μαχόμενης εκκλησίας (*ecclesia militans*) όποτε αυτή —σαν σύνολο των φτωχών και των απόκληρων— φτάνει από τους τενεκεδομαχαλάδες της Ιστορίας στα κυβερνητικά της μέγαρα. Της εκκλησίας που μόνο όνομα αλλάζει στους αιώνες και συνθήματα (από αγάπη, ελευθερία, ισότητα, δημοκρατία, αδελφότητα, συντροφικότητα, διεθνισμός, συναδέλφωση. Απ' τον καθένα όσο μπορεί, στον καθένα όσο χρειάζεται). Κάτω από τις νέες ταμπέλες το κρασί μένει το ίδιο. Κι όποτε αλλάζει, είναι μόνο προς ξύδι.

Έχω την αίσθηση ότι ο Όργουελ στο «1984» έδειξε ένα και μόνο πράγμα: το πως το μεθυστικό κρασί γίνεται εμετικό ξύδι. Πώς οι απελευθερωτές γίνονται ανεπαίσθητα, βαθμιαία, ανθρωποβοσκοί —χωρίς ντροπή και χωρίς αιδώ. Πώς οι λέξεις που παλιά φλόγιζαν, τώρα αποτελούν ένα νεκρό δάσος απολιθωμάτων. (Βλ. Στο νεκρό δάσος των λέξεων, στο «Κατά Σαδουκαίων» του Μιχάλη Κατσαρού). Η λήθη απολιθώνει. Η Αλήθεια απολιθώνει.

Η Αλήθεια του υποκειμένου αποτελεί, σαν απόρροια της ανάμνησης, τον στόχο της ψυχανάλυσης. Ο Φρόυντ πίστευε μια ζωή στη φράση του Γκαίτε: «Η αγάπη προς την Αλήθεια είναι η πρώτη προϋπόθεση για τη μεγαλοφυΐα— και η μόνη». Η Ποίηση ορίστηκε σαν απόπειρα «αδράγματος της Αλήθειας» από τον Διονύσιο Σολωμό. Και έτσι είναι. Λωτρεαμόν: «η ποίηση έχει σαν στόχο την πρακτική αλήθεια». Ρεμπώ: «θέλω να κλείσω όλη την αλήθεια σε μια ψυχή κι ένα σώμα» (Μια εποχή στην Κόλαση).

Από την Κόλαση των ψεμάτων και της λησμονιάς θα βγούμε μονάχα όταν θυμηθούμε όλα μας τα βάσανα. Όλα.

Επανάληψη, ανάμνηση, επ-εξ-εργασία

Στο ομώνυμο βασικό του κείμενο του 1914 ο Φρόυντ προσπάθησε να δείξει ότι τα παθήματα, όσο είναι λησμονημένα δεν μπορούν να γίνουν μαθήματα. Αντίθετα, τείνουν συνέχεια να επαναλαμβάνονται¹⁵. (Ο νευρωτικός είναι αυτός που επαναλαμβάνει τα λάθη του —Άντλερ). «Όποιος ξεχνάει το παρελθόν, είναι καταδικασμένος να το επαναλάβει» (G. Santayana). Ο Φρόυντ, γενικεύοντας αυτές και άλλες παρατηρήσεις, μίλησε για την (καθολική και) επιτακτική τάση επανάληψης (του παρελθόντος), την Wiederholungszwang. Μια τάση στο βάθος της πολύ συντηρητική.

Ίσως ο κύριος λόγος που οι κοινωνίες επαναλαμβάνουν συνέχεια τα ίδια σφάλματα είναι επειδή δεν έχουν πάρει μαθήματα από τα παθήματά τους, από την Ιστορία. Την οποία, υποκριτικά, σέβονται, βέβαια. Και τα λησμονημένα παθήματα τείνουν να επανεμφανίζονται συνεχώς, σε μια εφιαλτική αλυσίδα βαρβαρότητας. Μονάχα όταν η ανθρωπότητα θυμηθεί το παρελθόν της μπορεί να πάψει να 'ναι καταστρεπτική. Μονάχα όταν συγκληθεί το "δικαστήριο των δικαίων" μπορεί να θεωρηθεί κλεισμένο πια το

κεφάλαιο της βαρβαρότητας της προϊστορίας. Και ανοιγμένο, επιτέλους, το πρώτο κεφάλαιο της ιστορίας μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Μίλαν Κούντερα, *Το βιβλίο του γέλιου και της λήθης*, μετ. Ανδρέα Τσακαλή, έκδ. Οδυσσέας, 1982 (σελ. 8).

2. Ο Πλάτωνας, από την εχθρότητά του προς τον Ηράκλειτο, που τόσο εξύμνησε την Αλήθεια, αυτός ο γενάρχης των μεταφυσικών και των κάθε είδους ολοκληρωτισμών (δεν υπάρχει αποκρυφιστής που να μην θαυμάζει τον Πλάτωνα, τον «μεγάλο Καλλιόστρο» όπως τον είπε ο Νίτσε, έβαλε τον Σωκράτη να πει ειρωνικά και αστειευόμενος πως η Αλήθεια δεν είναι παρά, μια *άλη θεία*, δηλαδή μια *θεία πλάνη* (Κρατύλος, 421, β).

3. Ο ανακριτής του «Ρουμπάσωφ» (του Μπουχάριν ή Ζηνόβιεφ) του Μηδέν και το Άπειρο του Καίσιερ και ο εισαγγελέας των Δικών της Μόσχας του 1936.

4. Υπογράμμιση Δ.Λ. Μετ. Άγγελου Βλάχου. Στη χρονιά 420 π.Χ. Είναι ενδιαφέρον ότι αυτή η σύγχυση άρχισε όταν ο πελοποννησιακός πόλεμος έγινε *εμφύλιος* (αρχικά στην Κέρκυρα). Σήμερα *κάθε πόλεμος είναι εμφύλιος* (Παβέζε). Στα 3 υπερκράτη του «1984» (προοπτική του Μπάρναμ —βλ. την "Επανάσταση των Διευθυντών", εκδ. Κάλβος) ο πόλεμος είναι συνεχής και αδιάλειπτος και είναι μόνον εσωτερικός, όπου οι ηγεσίες εξοντώνουν επιστημονικά μόνον τους δικούς της υπήκοους.

5. Στο περίφημο *Εγκώμιο στη Μωρία*, γραμμένο στο σπίτι του Τόμας Μουρ.

6. Εποχές, Μάιος 1963. Σε βιβλίο. Ίκαρος, 1971.

7. Στην κινηματογραφική απόδοση της *Δίκης* (του Κάφκα) από τον Όρσον Ουέλλες.

8. Στοιχεία της Μεταφυσικής, παρά Βενιαμίν Λεσβίου, εν Βιέννη της Αυστρίας, Σνείρερ 1820 (παράγρ. 215).

9. Βλ: άρθρο μου για τη φύση της «Ψυχικής Ενέργειας» (περιοδικό Εγκέφαλος, 1982), το άρθρο «Σολωμός και Φρόυντ, η αλήθεια σαν κοινό αίτημα, Ποίησης και Ψυχανάλυσης», (υπό δημοσίευση στη *Λέξη*), και το άρθρο *Ψυχανάλυση κι ελληνική γλώσσα* (στον τόμο *Ψυχανάλυση και Ελλάδα*, υπό έκδοση, από την Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών της Σχολής Μωραΐτη).

10. Ενώ, βέβαια, γελάμε μέχρις δακρύων όταν, στο ντοκυμαντέρ της υποδοχής του πρώτου κοσμοναύτη Γκαγκάριν βλέπουμε στους ώμους του Νικήτα Χρούτσεφ το κεφάλι του... Μπρέζνιεφ! (Όπως παρουσίασε στο *Wiener Tagebuch* ο Έρνστ Φίσερ).

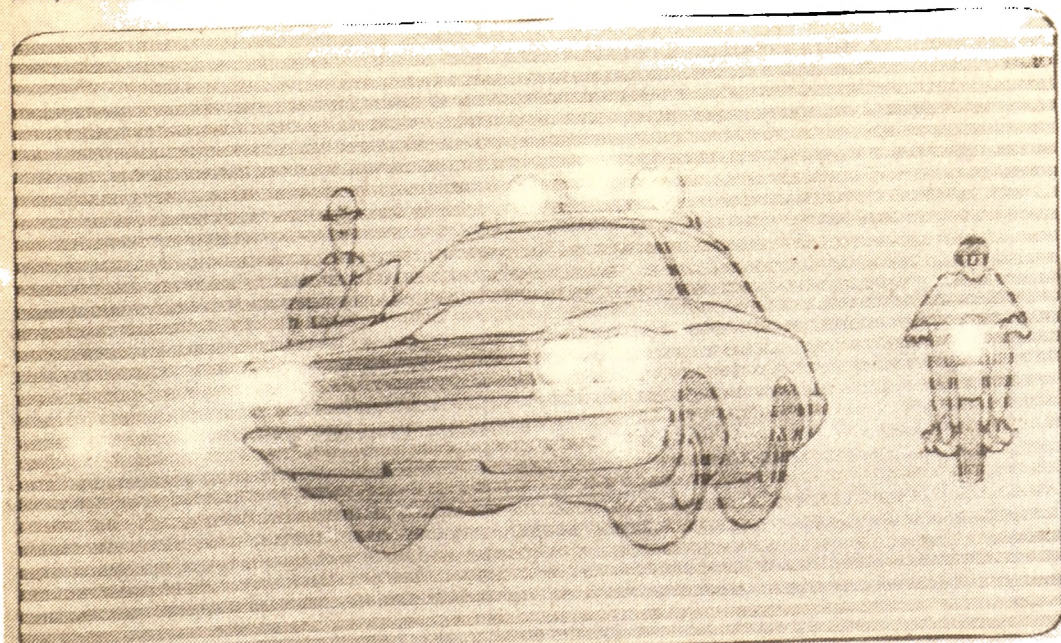
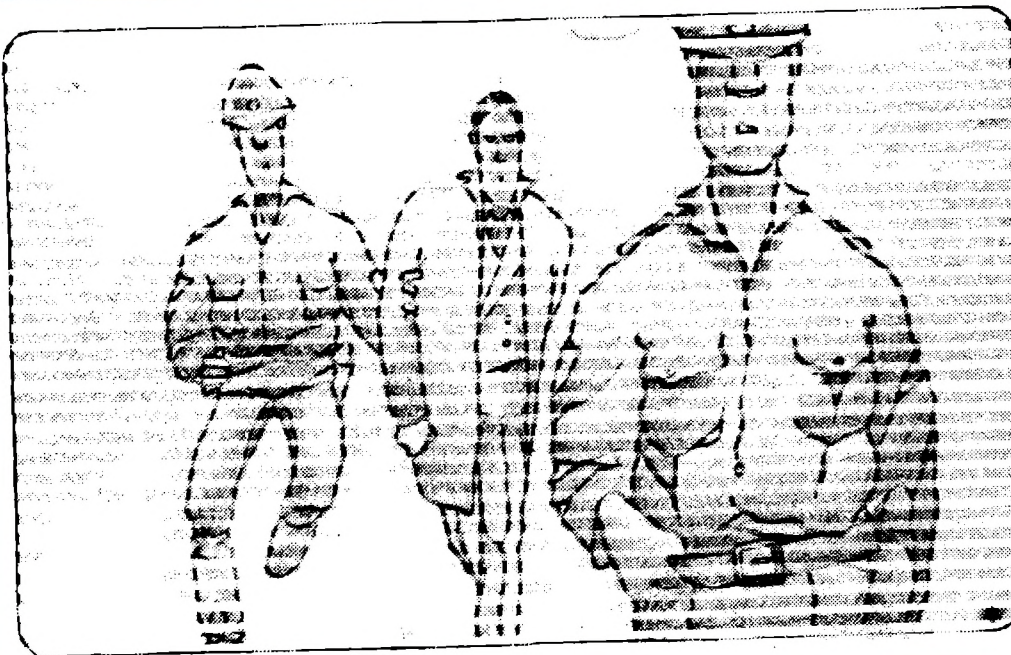
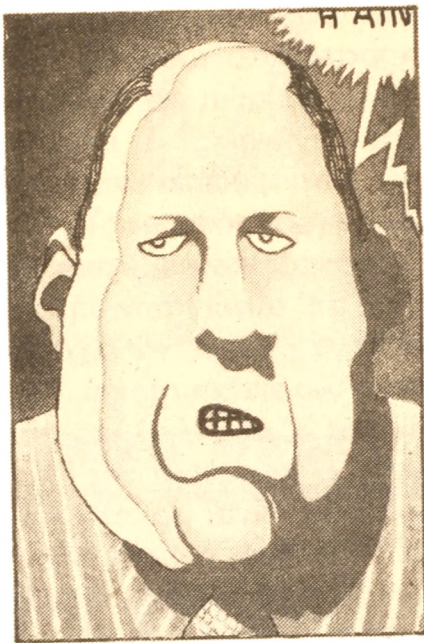
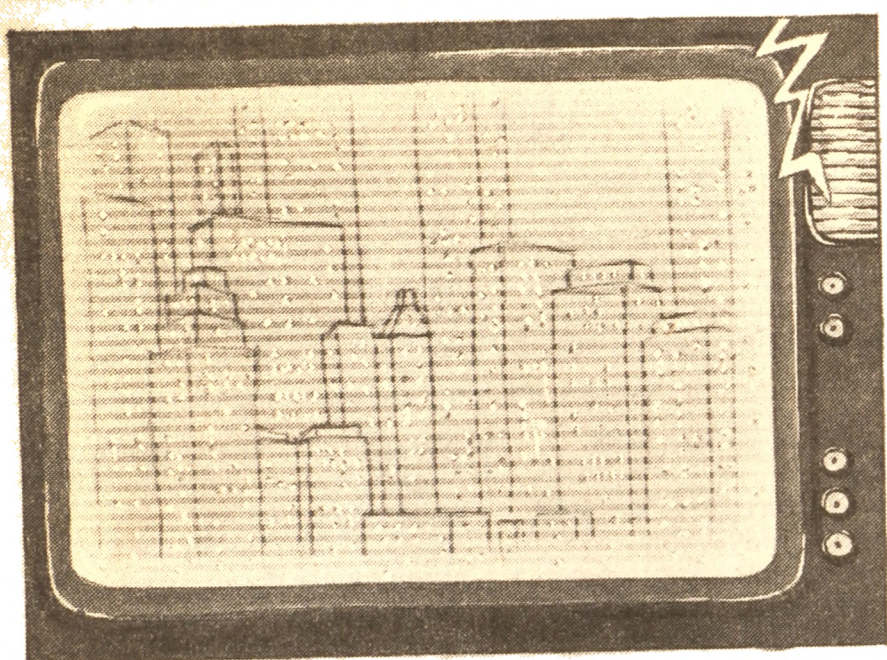
11. Μοιάζοντας με τα παιδιά που ανακαλύπτουν τη θεία «φωτιά» της σεξουαλικότητας πάνω στο σώμα τους, αλλά το κρύβουν επιμελώς από τους γονείς τους, σαν να ξέρουν —ή να μαθαίνουν γρήγορα— πόσο ανατρεπτική είναι αυτή για την καθεστηκυία τάξη των πραγμάτων. Ο Καρλ Άμπραχαμ δείχνει σαφώς ότι ο Προμηθέας είναι, σ' ένα επίπεδο, και κάθε παιδάκι που τρομοκρατείται για τη «γνώση» των απαγορευμένων μυστικών του σώματός του.

12. Άποψη που υπερασπίζεται ο Άντολφ Χίτλερ στο βιβλίο του «*Ο Αγών μου*» με τα ίδια ακριβώς λόγια κι επιχειρήματα που τη στηρίζουν οι ειδικοί της Χριστιανικής Δογματικής —ειδικού μαθήματος στις Θεολογικές Σχολές— όπως και, υποθέτω, και οι ειδικοί κάθε Δογματικής...

13. Όπως λέει χαρακτηριστικά ο T.S. Elliot στα *Τέσσερα Κουρτέττα*. Μιας λοιπόν και οι απλοί άνθρωποι δεν αντέχουν πολλήν αλήθεια (ενώ το κάθε ιερατείο έχει πάθει Μιθριδατισμό κι αντέχει οποιαδήποτε δόση της σαν νεράκι, απτόητο), το συμπέρασμα βγαίνει από μόνο του. Πρέπει να 'ναι «ταπεινόφρονες» και όχι «αλαζονικοί», «ισχυρογνώμονες», «υπερφυσισμένοι», σαν εκείνον τον καταραμένο, τον αντάρτη, τον Προμηθέα. Σ' ένα γράμμα του στον Ruge (1843) ο Μπακούνιν παρατηρούσε σαρκαστικά: *Είναι απόλυτα μέσα στην τάξη των πραγμάτων όπως έχουν, οι αντίπαλοί μας —πού 'χουν το θάρρος να μας εξηγούν ότι είμαστε και θέλουμε να παραμείνουμε ανορθολογικοί— να είναι οι πρώτοι που χτυπάνε τη λογική, με όπλο κάθε παραλογισμό!*

14. Η αναφορά στον Ιωάννη (η αλήθεια θάσας ελευθερώσει) δεν είναι παραχώρηση προς κανέναν θεό. Εξακολουθούμε να «μισούμε τους θεούς», όπως φώναζε ο πρωτομάρτυρας της λατρείας του ανθρώπου Προμηθέας. Απλά διαβάζουμε κι ένα άλλο νόημα στις εξαισίες φράσεις του ευαγγελιστή όπως στην προτροπή του να γίνουμε «συνεργοί στην αλήθεια» (3. Ιω. 8). Σίγουρα ο διάβολος είναι μια απλοϊκά ανθρωπομορφική απεικόνιση των διαλυτικών τάσεων στον άνθρωπο, την κοινωνία και τον κόσμο. Κόσμος είναι ακριβώς το οργανωμένο σύνολο που διαλύεται από τις ακοσμίες του «Πατέρα του Ψεύδους» (Ιω. 8, 44). Δεν παύει όμως να εκφράζει βαθιές αλήθειες, έστω και αλληγορικά, η θεολογία. (Όπως στον Ιωάννη. Στην πιο ελληνική και φιλοσοφική ανάγνωση του ευαγγελίου). Όπως ότι ο θεμελιακός σκοπός του Πνεύματος, που ταυτίζεται με την Αλήθεια (1 Ιω. 5,6), είναι να οδηγήσει, σαν Παράκλητος (σαν Πνεύμα της Αλήθειας, Ιω. 14, 17) «εις πάσαν την αλήθειαν» (Ιω. 16, 13). Κι ότι κάθε πιστός, αφήνοντας τη σπορά του Λόγου να «ενοικεί» ενεργητικά μέσα του, εξισγιάζεται μέσα στην αλήθεια (Ιω. 17, 17.19).

15. Σαν *συμπτώματα*, που έχουν ένα νόημα που διαφεύγει από τον πάσχοντα. Αυτή η «εκ-δράση» της μνήμης (acting out), σ' αντίθεση με την «εκβίωσή» της (living out) ή την ανάμνησή της, είναι τις περισσότερες φορές *καταστρεπτική*. Όλη η ιστορία μοιάζει να 'ναι μια τέτοια «έκδραση».

Ενιαίος φορέας βιβλίου

Κάθε χρόνο τέτοια εποχή, μετά τον κατακλυσμό νέων εκδόσεων που αντιμετωπίζουμε στην περίοδο των γιορτών, θυμόμαστε με λύπη το πόσο χαμηλά βρίσκεται ακόμη η υπόθεση του βιβλίου. Πολλά βιβλία, πολλά περιοδικά, κανένας όμως προγραμματισμός, κανένας συντονισμός, καμιά βοήθεια για ορισμένους, πολλή βοήθεια σε άλλους. Η ιδιωτική πρωτοβουλία καλείται να καλύψει, πέρα απ' την πρωτογενή παραγωγή, κι ένα ρόλο που, τελικά, είναι επιτελικός και συντονιστικός. Δεν φταίνει μόνο οι εκδότες, όταν το κράτος δεν έχει διαμορφώσει ακόμη ούτε συγκεκριμένα κριτήρια για την ανάπτυξη της έντυπης παραγωγής, και όταν, κατά συνέπεια, δεν γνωρίζει τι να προωθήσει και τι να βοηθήσει. Τα βραβεία που ανακοινώνονται κάθε χρόνο και οι περιορισμένες αγορές βιβλίων, είναι κάτι θετικό, αλλά πολύ λίγο μπροστά στο αληθινό πρόβλημα. Ο πραγματικός ρόλος του κράτους, είναι να θεσπίσει κίνητρα προς ορισμένες προφανείς κατευθύνσεις, να επιβραβεύσει τις πετυχημένες προσπάθειες, να διαμορφώσει ένα ευρύτερο πρόγραμμα που να περιλαμβάνει μακροπρόθεσμες προοπτικές. Οι δημοτικές βιβλιοθήκες, είναι θεσμός που πρέπει να προηγηθεί στη θεσμοποίηση και ενίσχυση απ' αυτών των δημοτικών θεσμών, όπως και οι κοινοτικές θα έπρεπε να είχαν προηγηθεί των πολιτιστικών εκδηλώσεων του καλοκαιριού. Το βιβλίο είναι πεδίο μόνιμης αναφοράς για όλες τις άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις κι όχι παρεπόμενο. Η παρουσία της υπουργού πολιτισμού στις εκθέσεις βιβλίου, δεν είναι αρκετή για να καλύψει τα καθήκοντα του ΥΠΠΕ. Και είναι γνωστό ότι και προτάσεις από αρμόδιους φορείς υπάρχουν, και μοντέλα από άλλες χώρες ποικίλλουν, και η αναγκαιότητα είναι επείγουσα. Ένας φορέας με ειδικευμένα καθήκοντα, θα μπορούσε ν' αναλάβει συντονιστικά αυτήν την υπόθεση, να διαμορφώσει τους στόχους του και να προχωρήσει, επιτέλους, στην υλοποίησή τους.

Ιn και ουστ!

Από τη μητρόπολη στην περιφέρεια, από το «κέντρο του κόσμου» στις παρυφές, μόνο μια ιδέα μπορεί να κυκλοφορήσει με επιτυχία: ότι το εργοστάσιο μπορεί να μετατραπεί σε αισθητικό αντικείμενο, ότι η εργασία είναι χαρά, κέφι, ξεφάντωμα. Στη Δρυάδα, αυτήν την καινούρια ντισκοτέκ στη λεωφόρο Βουλιαγμένης που έγινε γνωστή ως *Εργοστάσιο*, οι χορευτές υιοθετούν όλο και περισσότερο το ρυθμό των εργαζομένων, οι κινήσεις τους ελάχιστα διαφέρουν από τον τρόπο με τον οποίο δουλεύει ο Τσάπλιν στους *Μοντέρνους Καιρούς*. Η σύγχρονη ντισκοτέκ είναι πράγματι ένα εργοστάσιο του ελεύθερου χρόνου, ακριβώς όπως οι σύγχρονες διακοπές των ευρωπαίων στα ελληνικά νησιά δεν είναι τίποτε άλλο από την εκτέλεση ενός εξαντλητικού προγράμματος. Και στις δύο περιπτώσεις κυριαρχεί η ιδέα ότι τα σώματα μπαίνουν σε κίνηση απ' τη στιγμή που θα βρεθούν σ' ένα συγκεκριμένο ντεκόρ, σ' έναν καθορισμένο χώρο. Όλο το πρόβλημα είναι πώς θα βρεθεί κανείς εκεί γιατί μόλις τα καταφέρει ο μηχανισμός λειτουργεί από μόνος του.

Το πρόβλημα λύθηκε: στην

πόρτα είναι ο Άρης Δαβαράκης, πλασιέ των in και out στον *Ταχυδρόμο*. Επιλέγει φάτσες, κοψιές και φιγούρες ή, αν προτιμάτε, μετατρέπει το σύστημα in και out σε κυριολεξία. Όταν όμως γίνεται κάτι τέτοιο, όταν τα in και out συμβαίνουν σε πραγματικό επίπεδο, το μόνο δυνατό αποτέλεσμα είναι ο ρατσισμός, η τρομοκρατία του στυλ, η άσκηση της εξουσίας. Σε πρακτικό επίπεδο in είναι μόνο η εξουσία, οποιαδήποτε εξουσία. Μπαίνουν να διασκεδάσουν «εργαζόμενοι» μόνον όσοι είναι προετοιμασμένοι φυσιογνωμικά γι' αυτό, ακριβώς όπως οι εργάτες πρέπει να φοράνε τραγιάσκες και να στρίβουν καπνό για να φωτογραφίζονται χωρίς τύψεις μετά το συνέδριο του κόμματος. Άλλωστε, απ' τη στιγμή που θα επιλεγείς για να διασκεδάσεις στο *Εργοστάσιο*, αναγκαστικά συμπεριφέρεσαι και ως in, αφού περνάς μια σύντομη περίοδο τύψεων γι' αυτούς που έμειναν έξω. Είναι η στιγμή που το out, λέξη που στο ποδόσφαιρο λυτρώνει τους μισούς και απογοητεύει τους υπόλοιπους, μετασχηματίζεται σ' ένα μεγάλο ουστ, για να έχουμε το κεφάλι μας ήσυχο.

Χρ. Β.

● Η «Σαντορίνη» της Όλγας Παναγοπούλου είναι ένα ντοκυμαντέρ μεγάλου μήκους που βραβεύθηκε στο Βαλκανικό φεστιβάλ της Σόφιας. Τώρα, μετά από τιμητική συμμετοχή

στο 7ο διεθνές φεστιβάλ ταινιών τέχνης του Παρισιού (1983), είναι υποψήφιο για την 56η απονομή βραβείων ΟΣΚΑΡ ντοκυμαντέρ, που θα γίνει τον Απρίλιο στο Μπέμπερλυ Χιλς.

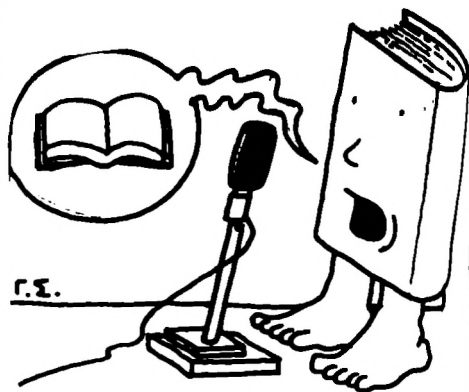
● Ο Πιερ Πάολο Παζολίνι. Θεωρητικός ή κινηματογραφιστής; Σ' αυτό το ερώτημα προσπαθεί να απαντήσει το τελευταίο τεύχος του *Σύγχρονου Κινηματογράφου*, αποκαλύπτοντας τις δυο —εξίσου σημαντικές— διαστάσεις της παρουσίας του Παζολίνι στη μεταπολεμική Ιταλία. Τα θεωρητικά κείμενα του σκηνοθέτη (*Tetis, O κινηματογράφος σαν σημειολογία της πραγματικότητας. Η αιρετική εμπειρία*) εναλλάσσονται με συνεντεύξεις του Μπερνάντο Μπερτολούτσι, της Μαρίας Κάλλας (για το ρόλο της στη *Μήδεια*) και του ίδιου, καθώς και με κείμενα των Ρολάν Μπαρτ, Νίκου Κολοβού, Άλκη Λελοούδη και Χρήστου Βακαλόπουλου. Το τεύχος ολοκληρώνεται με πλήρη φιλομορφία και βιβλιογραφία για τον «πιο σημαντικό ιταλό διανοούμενο μετά τον πόλεμο», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά στον πρόλογο του αφιερώματος ο Μιχάλης Δημόπουλος.

● Το ελληνικό δημοτικό τραγούδι είναι το βασικό θέμα του φετινού συμπόσιου ποίησης της Πάτρας. Όσοι ενδιαφέρονται να συμμετάσχουν με ανακοινώσεις και ομιλίες, ας απευθύνονται στη διεύθυνση: Τ.Θ. 1142, Πάτρα 26110.

Φαίνεται ότι το συμπόσιο ποίησης της Πάτρας, ετοιμάζοντας φέτος την 4η κατά σειρά εκδήλωσή του, πέτυχε την γενική αποδοχή των νεοελληνιστών, αφού στο μεταξύ κατόρθωσε να ωριμάσει μέσα απ' τα λάθη του. Ο έγκαιρος φετινός

προγραμματισμός τουλάχιστον, δείχνει ότι έχει πάρει το χαρακτήρα θεσμού.

● Με τίτλο «το βιβλίο στο μικρόφωνο» άρχισε στο α' πρόγραμμα του ραδιοφώνου (κάθε Σάββατο 6.30-7) μια νέα εκπομπή για το βιβλίο. Πρόκειται για μια ζωντανή εκπομπή με κριτικές, συζητήσεις και ρεπορτάζ, που ετοιμάζει ο Γ. Σαρηγιάννης, γνωστός απ' την προσφορά του στο «ΔΙΑΒΑΖΩ». Ευχόμαστε στη νέα χρήσιμη εκπομπή κάθε επιτυχία.

● Καλές προθέσεις για το πρόγραμμα και την τεχνική οργάνωση του Ραδιοφωνικού Σταθμού Χανίων έχει ο νέος διευθυντής του Μπάμπης Παπαδάκης. Οι ώρες τοπικού προγράμματος είναι ήδη πολλές και καλύπτουν θέματα που αφορούν όλη την Κρήτη, ενώ η εμβέλεια του σταθμού θα φτάνει σε λίγο ως την Αθήνα. Το μουσικό σήμα ετοίμασε ο συνθέτης Γιάννης Μαρκόπουλος.

Μένει τώρα να δούμε πότε θα ολοκληρωθεί ο εκσυγχρονισμός κι άλλων σταθμών, ιδίως των παραμεθωρίων, όπου η αναγκαιότητα είναι άμεση.

Βιβλιο-παιρουμετικη

ΥΓΧΡΟΝΗ ΓΕΡΜΑΝΟΦΩΝΗ ΟΙΗΣΗ

πιλογή-Μετάφραση-Σχόλια:
ντώνης Τριφύλλης,
κδ: Πλέθρον, Αθήνα 1983

Πολύ ενδιαφέρον και χρήσιμο βιβλίο, φέρνει κοντά μας ορισμένα σύγχρονα ρεύματα της ποίησης, που, ενώ στην Ευρώπη έχουν επανειλημμένα σχολιαστεί και συζητηθεί, στην Ελλάδα παραμένουν σχεδόν άγνωστα. Στην εισαγωγή που ανήκει στον ποιητή-μεταφραστή Αντώνη Τριφύλλη, ο οποίος έχει και την ευθύνη της επιλογής των ποιημάτων, επιχειρείται η καταγραφή των ρευμάτων της σύγχρονης γερμανόφωνης ποίησης. Οι ποιητές που ανθολογούνται καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα τάσεων που διακρίνονται: σε συμβολιστές (Μπεν), ολιτικούς ή ρεαλιστές (Εντσενμπεργκερ, Κούντσε, Έντλερ), υστικιστές (Ζαχς, Αουσλέντερ), εο-νατουραλιστές (Άιχ, Μπάχαν), γλωσσολόγους ή μεταποιητές (Τσέλαν, Μπρας) και συγκεκριμένους (Χάιζενμπύτεζ). Είναι έβαια σχετική η διάκριση αυτή, όπως σημειώνει και ο μεταφραστής, βοηθάει πάντως σε μια πρώτη προσέγγιση. Για κάθε ποιητή υπάρχει σύντομο βιογραφικό σημείωμα και για τα περισσότερα ποιήματα επεξηγηματικές σημειώσεις.

ΕΛΕΝΗ ΣΑΡΑΝΤΗ-ΙΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Γα Δέντρα που τα λένε Ντιβι-ντιβι.
κδ: Καστανιώτη, Αθήνα 1983

Μια επιλογή από διηγήματα του κατά καιρούς δημοσιευτήσαν σε αθηναϊκές εφημερίδες από τη συγγραφέα του «Ο κήπος με τ' αγάλματα». Μπορεί βέβαια με την έκδοση αυτή να μην «προσκομίζει» κάτι καινούριο στο χώρο του διηγήματος, με την ατλή όμως, κοφτή και άμεση γραφή της, η Ελ. Σαράντη - Παναγιώτου παρασύρει τον αναγνώστη στους ρυθμούς της. Τα θέματα καθημερινά, άμεσα, οι «διελλανοί» μας άνθρωποι, ειδωμένα με ματιά τρυφερή, αλλά όχι γλυκανάλατη.

ΕΛΙΑ Δ. ΚΑΡΤΑΛΑΜΑΚΗ

Ελληνικά φτερά
Πρόκειται για τον πρώτο τόμο μιας ιστοριογραφικής μελέτης για την εξέλιξη και ανάπτυξη της πολεμικής Αεροπορίας στη χώρα μας. Ο συγγραφέας, αεροπόρος και πιλότος, έχει ζεστασιά και οικειότητα ως προς όσα ιστορεί. Το κείμενο είναι γλαφυρό, οι διηγήσεις και τα περιστατικά που ανεκδοτολογικά παρατίθενται δίνουν μια παραστατικότητα και μια ζωντάνια στην παρακολούθηση των γεγονότων.

Καταγράφεται σε αδρές γραμμές η πορεία και η ανάπτυξη του νέου όπλου από το 1912 ως το 1932. Το έργο, χωρίς να έχει ακριβώς «διδασκαλικό» χαρακτήρα, εμπνέει πάντως την εντύπωση ε-

νός πνεύματος εμποτισμένου από τις αξίες που το όπλο διαμόρφωσε στην πρώτη «ηρωική» περίοδό του, που αποτελεί ίσως και την πιο ενδιαφέρουσα στιγμή της ιστορίας του.

ΑΡΓΥΡΩ ΚΟΚΟΡΕΛΗ

Το παραμύθι της Λίζας που έγινε μαμά

Εικονογράφηση: Αγγελική Μακρή. Εκδ: Πατάκη

Στο παραμύθι αυτό, που διηγείται η Αρ. Κοκορέλη στους μικρούς φίλους της, η Λίζα, ένα μικρό κορίτσι, ζηλεύει την τύχη και το ρόλο της μαμάς. Τα συναισθήματά της όμως δε θα μείνουν αναπάντητα. Ένα παράξενο όνειρο θα τη φέρει πρόωρα στο ρόλο αυτό.

Μαζί όμως θα έρθουν και οι σκοτούρες και οι έγνοιες της άπειρης μαμάς, σε σημείο που νιώθει ένα ξελάφρωμα, όταν ξαναγυρνάει στον πραγματικό κόσμο της παιδικής της ηλικίας.

ΓΚΡΙΜΜ

Η χιονάτη

Μετ: Ελένη Βαλαβάνη

Εικονογράφηση: SVEND OTTO S.
Εκδ: Πατάκη, Αθήνα 1983

Πρόκειται για το γνωστό και πολυαγαπημένο παραμύθι των παιδιών. Αυτό όμως που έχει σημασία στην έκδοση αυτή και σ' όλη τη σειρά των βιβλίων αυτών που κυκλοφορούν είναι η εικονογράφηση του Δανού SVEND OTTO S., που έχει βραβευτεί με το διεθνές βραβείο Άντερσεν για τη δουλειά του αυτή. Θαυμάζει κανείς τα εξαιρετικά λεπτά χρώματα, την κίνηση και την έκφραση των προσώπων, την ποίηση που αναδύεται από την εικόνα. Έτσι η σειρά αυτή, πέρα από τη μαγεία του παραμυθιού, που σκλαβώνει το μικρό αναγνώστη, αποτελεί και ένα μέσο αισθητικής καλλιέργειας της τρυφερής παιδικής ψυχής.

ΑΝΘΟΛΟΓΗΣΑΝ:

ΛΟΤΗ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ-ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΡΓΥΡΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΚΗ: Νεανικό ημερολόγιο με σταγόνες νεοελληνικής ποίησης

Εικονογράφηση: Νίκος Μαρουλάκης - Κατρίν Χένζελ
Εκδ: Πατάκη, Αθήνα 1983

Με τον παραπάνω τίτλο εκδόθηκε ένα ημερολόγιο για παιδιά και για νέους, όπου συναντιέται η ευαισθησία των ζωγράφων με τη μουσική και το λυρισμό των στίχων, για να μιλήσουν στην ψυχή του παιδιού και του εφήβου.

Οι στίχοι και οι εικόνες μιλάνε για τις εποχές, τους μήνες και τις μέρες που περνούν στον ελληνικό χώρο, την ελληνική φύση, με τα ελληνικά έθιμα και τις μεγάλες στιγμές του τόπου.

Ο ελεύθερος χώρος μέσα στο ημερολόγιο περιμένει τη γραφίδα του εφήβου και του παιδιού να το γεμίσει με τη ζωή του και τη δημιουργία του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΝΩΣΗ

βιβλία που ξεχωρίζουν

Αλκ. Γιαννόπουλος

«Η μεταφορά για τη διαφορά είναι ένα από τα θέματα που απασχολούν τον σύγχρονο άνθρωπο. Είναι η προσπάθεια να βρούμε τον τρόπο να ζήσουμε μαζί, να μην έχουμε φόβο, να μην έχουμε εχθρότητα, να μην έχουμε μίσος. Είναι η προσπάθεια να βρούμε τον τρόπο να ζήσουμε μαζί, να μην έχουμε φόβο, να μην έχουμε εχθρότητα, να μην έχουμε μίσος.»

Η ΣΑΛΑΜΑΝΤΡΑ

μυθιστόρημα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΝΩΣΗ - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΙΣ 23

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Η Σαλαμάντρα

Το κλασικό μυθιστόρημα του Αλκ. Γιαννόπουλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΝΩΣΗ»

ΓΡΗΓ. ΑΥΣΕΝΤΙΟΥ 26, ΙΛΙΣΙΑ, ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 779.4879 - 775.4963 - 778.6441

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΤΕΥΧΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- **Δημήτρη Πλουμπίδη:** «Εισαγωγικά γύρω από την εγκατάσταση της ψυχιατρικής στην Ελλάδα»
- **Μιχάλη Μαδιανού:** «Οι διαστάσεις των ψυχικών διαταραχών και η ψυχιατρική περίθαλψη στην Ελλάδα»
- **Θανάση Τζαβάρα-Δημήτρη Κυρτάτα:** «Η ψυχαναλυτική βιβλιογραφία στην Ελλάδα»
- **Π. Σακελλαρόπουλου:** «Σχόλια στο υπόμνημα της ομάδας εργασίας για την ψυχιατρική περίθαλψη»
- **Ι. Τσιάντη:** Προτάσεις για την παιδοψυχιατρική περίθαλψη στην Ελλάδα
- **Ρένας Χατζηδάκη:** «Ψυχιατρική περίθαλψη και ψυχιατρική "μεταρρύθμιση" στην Ελλάδα: το έγκλημα με τη φορεσιά της αθωότητας»
- **Μανώλη Μυλωνάκη:** «Ορισμένες συγχύσεις και παρεξηγήσεις - στον γενικό πληθυσμό - για την ψυχιατρική»
- **Θανάση Τζαβάρα:** «Επιστολή περί παραφρόνων προς χρήσιν των εχθρόνων»
- **Μιχάλη Μαδιανού:** «Η συμμετοχή της κοινότητας στη λειτουργία του Κέντρου Κοινωνικής Ψυχικής Υγιεινής Βύρωνα-Καισαριανής»
- **Συνέντευξη με την Ψυχολόγο-Ψυχαναλύτρια Κ^α Άννα Ποταμιάνου:** «Παρουσίαση του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής»
- **Γιώργου Μποτονάκη-Μυρτώς Νίλσεν:** «Το ψυχιατρικό φαινόμενο στην Ελλάδα και οι κοινωνικές δυνάμεις που το επηρεάζουν»
- **Κλήμη Ναυριόδη:** «Η διαλεκτική του τρόμου και το φάντασμα της επικαιρότητας»
- **Γρηγόρη Βασιλαματζή:** «Ψυχιατρική και κυρίαρχη ιδεολογία»
- **Όλγας Πανοπούλου-Μαράτου:** «Περιγεννητική φροντίδα: η σημασία της για την ψυχική υγεία»

Λόη Παπαδόπουλου: «Τα λόγια των αρχιτεκτόνων μεταξύ θεωρίας και πρακτικής»

Δημήτρη Μπουραντά: «Έλεγχος, εξάρτηση και ανταγωνισμός του ελληνικού αγροτοδιατροφικού συστήματος από το ξένο κεφάλαιο»

Κυκλοφορεί το 19ο τεύχος

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

● Νομίζουμε ότι το θέμα των πολιτικών προσφύγων είναι ακόμα ανοιχτό. Είναι ανάγκη να δοθούν πιο συγκεκριμένες λύσεις κυρίως όσον αφορά την επαγγελματική και κοινωνική τους αποκατάσταση και τη διευκόλυνση της επανέταξής τους στην ελληνική πραγματικότητα.

Με τηλεγράφημά τους οι έλληνες πρόσφυγες που ζουν ακόμη στην Ουγγαρία εκφράζουν την αισιοδοξία τους ευχαριστώντας την ελληνική κυβέρνηση για τη θετική της στάση απέναντί τους. Δηλώνουν μάλιστα ότι θα της συμπαρσταθούν στην προσπάθειά της να πραγματοποιήσει το πρόγραμμά της.

Το μήνυμά τους όμως, συνοδεύει την αναγγελία του θανάτου μακριά απ' την πατρίδα ενός ακόμα πολιτικού πρόσφυγα. Είναι κρίμα, να θυμόμαστε το πρόβλημα των πολιτικών προσφύγων κάθε φορά που πεθαίνει ένας απ' αυτούς.

Εμείς οι Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες που ζούμε ακόμα στη Λαϊκή Δημοκρατία της Ουγγαρίας, εξ' αφορμής της κηδείας του συναγωνιστή μας Παναγιώτη Μαυρομάτη, αγωνιστή της Αλβανίας και της Εθνικής Αντίστασης, ευχαριστούμε δημόσια τον πρωθυπουργό κύριο Παπανδρέου και του εκφράζουμε μέσω του περιοδικού σας την απέραντη ευγνωμοσύνη μας γιατί εκτός από

τα άλλα γνωστά μετρα που έχει λάβει για μας, όπως ο ελεύθερος επαναπατρισμός μας και η αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης, ο εκπρόσωπος της κυβέρνησης της Αλλαγής στη Βουδαπέστη, πρέσβης κύριος Παντελής Οικονόμου μας συμπαρστέκεται πάντοτε αδελφικά και συγκινητικά σε όλα τα προβλήματά μας, όπως και στην περίπτωση της κηδείας του αγαπητού μας φιλόσοφου και ποιητή Παναγιώτη Μαυρομάτη.

Συγχαίρουμε θερμά τον κύριο πρωθυπουργό για την τόσο επιτυχημένη εκλογή του εκπρόσωπου της κυβέρνησης στη Λαϊκή Δημοκρατία της Ουγγαρίας και δηλώνουμε ότι και με την επιστροφή μας στην αγαπητή μας πατρίδα Ελλάδα θα δώσουμε όλες μας τις δυνάμεις για την πραγματοποίηση του προγράμματος της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ.

Με εκτίμηση
Πολιτικοί πρόσφυγες που ζουν στην Ουγγαρία
- εκ μέρους τους
Ευθ. Βασιλειάδης
Μιχ. Αργυρόπουλος
Αριστ. Μουμουλίδης

ΜΑΣ ΕΚΟΨΕ ΚΑΙ ΜΑΣ ΕΚΑΨΕ

● Μετά από πολλές παλινδρομήσεις ο επιστολογράφος, μας έστειλε το γράμμα που ακολουθεί:

Αίσχος, ντροπή, παλιοί φίλοι του «Αντί»! Και ημερολόγιο ακόμα της οργάνωσης της ΣΙΑ «αλληλεγγύης» με επικεφαλής αυτό το καθήκι τον Βαλέσα και πράκτορα της Σ.Ι.Α που έχει ένα εκατομμύριο δολάρια στις τράπεζες του Βατικανού, και κοροϊδεύει τον αφελή κοσμάκη στην Πολωνία με γονοκλυσίες και δεήσεις ψευδοθρησκευτικές στους δρόμους! Μας έβαλε στο τεύχος 248 το σοσιαλιστικό ευρωκομμουνιστικό «Αντί» και προκάλεσε την αγανάκτηση όλων των συ-

νετών αριστερών. Εστείλατε και τον πολύ Κούλογλου για να συκοφαντήσει ακόμη περισσότερο την Πολωνική κυβέρνηση. Αφού δεν υπάρχει ελευθερία εκεί για τον Κούλογλου, πως του δώσανε άδεια οι πολωνικές αρχές; Κακώς για μένα. Σε τέτοια υποκείμενα που παίζουν το παιχνίδι της Σ.Ι.Α. δεν πρέπει να δίνουν άδεια. Άκου λέει κλείνονται όλοι οι Πολωνοί κάθε βράδυ στις 9 μ.μ. και ακούνε τη «φωνή της Αμερικής» και τη φωνή της «ελεύθερης Ευρώπης» δηλαδή την καθάρη φωνή της Σ.Ι.Α.

Την φωνή της Σ.Ι.Α έπρεπε να ακούσουν που προπαγανδίζει με όλα τα μέσα και με πληρωμένους δημοσιογράφους, την επαναφορά του καπιταλιστικού συστήματος με τους παλιούς γεωκλήμονες των 10.000 στρεμμάτων γης!!! ή να δουλέψουν με όρεξη, κι όχι όπως τώρα παθητικά, για την ενίσχυση και πρόοδο του σοσιαλιστικού συστήματος, αφήνοντας τις θρησκοκλησίες, και τις μετάνιες γονοκλυσίες και δεήσεις μέσα στις πλατείες και τους δρόμους, στις υποδοχές των διάφορων τράγων του Παπισμού! Μεσαιωνισμοί στο τέλος του 20ου αιώνα!!!

Γειά σας για πάντα παλιοί φίλου του «Αντί».

Α. Βοχαΐτης
Κορινθία

Υ.Γ.: Όλα τα τεύχη που είχα από το 2-248 τα έκαψα.

ΕΚΔΡΟΜΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΑΠΟ ΑΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΩΝ

● Δεν πέρασαν εκπληκτικά στην εκδρομή τους οι τελειόφοιτοι Νομικής Αθήνας. Απ' ό,τι γράφουν, το πρακτορείο, που επέλεξαν, διέψευσε τις προσδοκίες τους, με αποτέλεσμα την ταλαιπωρία 50 ανθρώπων.

Η επιστολή αναφέρεται στην

εκδρομή των τελειόφοιτων της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, από 11-22 Ιουλίου 1983 στη Γιουγκοσλαβία-Ουγγαρία-Αυστρία-Ιταλία, με το πρακτορείο ταξιδιών «Ξεναγός» (Κλεισόβης 13 πλ. Κάνιγγος).

Κατ' αρχήν πρέπει να ευγνωμονούμε το πρακτορείο, αφού επιστρέψαμε σώοι μετά από μια διαδρομή 5.500 Km με έναν μόνο οδηγό στο πούλμαν. Αντικατάστατης δεν υπήρχε, έτσι για να είμαστε περισσότερο «ασφαλείς». Εφόσον ο οδηγός ήταν καλός, σκεφθήκαμε ότι το κακό δεν ήταν μεγάλο.

Αλλά... Με αφορμή ένα τρακάρισμα στη Βουδαπέστη, τη δεύτερη κιόλας μέρα, φάνηκε η «πλήρης οργάνωση» του πρακτορείου «Ξεναγός» χωρίς να υπάρχει ξεναγός - διερμηνέας, περιμέναμε 3 ώρες σχεδόν (8.30-11.30 το βράδυ) στο δρόμο, όπου να διευθετηθεί η υπόθεση. Αποτέλεσμα; Χάσαμε το γεύμα που δικαιούμεθα στο ξενοδοχείο. Οι εκπλήξεις όμως συνεχίστηκαν. Για να δούμε τα ουγγαρέζικα βιολιά σε ταβέρνα της Βουδαπέστης, έπρεπε να πληρώσουμε 5 δολάρια έκαστος, απεφάνθη το πρακτορείο μας. Προσέξτε: Όχι ουγγαρέζικα χρήματα. Δολάρια. Επειδή αρνηθήκαμε κατηγορηματικά, οι άνθρωποι το πήραν κατάκαρδα, γιατί χάσαμε, λέει, τα βιολιά!

Αυστρία στη συνέχεια και καινοτομίες: Οι ξεναγοί ήταν Έλληνες φοιτητές της Βιέννης, χωρίς φυσικά δίπλωμα ξεναγού και με «πλήρεις γνώσεις» ιστορίας, αρχαιολογίας κτλ. Σε όλα δε τα Μουσεία και στο Ζωολογικό Κήπο της Βιέννης πληρώσαμε εισόδο, άσχετα με το ότι ξεναγήσεις και περιηγήσεις περιλαμβάνονταν στην τιμή.

Σύνορα Αυστροϊταλικά και αποκορύφωμα της «οργάνωσης»

BAR FORUM

Τώρα που η επικοινωνία
δυσκολεύτηκε,
απ' τις περιπτώσεις...
...Υπάρχει ένα **FORUM**
επικοινωνίας

στα ΕΞΑΡΧΕΙΑ στην ΠΛΑΤΕΙΑ
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ 3 Α' ΟΡΟΦΟΣ

Από τις ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

Τα βιβλία του Δημ. Χατζή:

Το διπλό βιβλίο
Μυθιστόρημα

Οι ανυπεράσπιστοι
Διηγήματα

Σπουδές
Διηγήματα

του πρακτορείου. Λόγω ελλείψεως μιας κάρτας για είσοδο του πούλμαν σε χώρα της ΕΟΚ, απαγορεύεται να μπούμε στην Ιταλία. Πίσω στην Αυστρία λοιπόν και μας εντονότερες διαμαρτυρίες μας, ο ιδιοκτήτης του πρακτορείου και εκπαιδευτικός κ. Γαζής, που συνόδευε την εκδρομή έμεινε απαθής και απάντησε: «Τώρα είσαστε στην καλή μου διάθεση. Εάν θέλω σας πάω στην Ιταλία»!!!

Κόντρα στην εγκληματική αδιαφορία του κυρίου αυτού, κατορθώσαμε να περάσουμε στην Ιταλία με αυστριακό πούλμαν, που πλήρωσε το πρακτορείο. «Το απρόβλεπτο» αυτό έξοδο ήταν ίσως ο κύριος λόγος που τις επόμενες μέρες το φαγητό ήταν μέτριο έως κακό (Ιταλία). Τα δίκλινα και τρίκλινα της τελευταίας διανυκτέρευσης στη Γιουγκοσλαβία έγιναν τρίκλινα και τετράκλινα, αντίστοιχα.

Οι παθόντες και μαθόντες

1. Μαρία Αγγελάκου
2. Κων/νος Κιουρτσόγλου
3. Μαρία Τζιούνη
4. Ελένη Σιμηγιάννη
5. Μαρία Σιούγκαρη
6. Ανδρέας Κούνδουρος
7. Δημήτρης Μπιλής
8. Χρήστος Θεοδώρου
9. Λία Ακριώτου
10. Ελένη Μερκούρη
11. Ρούλα Χρυσάφη
12. Γιώργος Ν. Παπαδόπουλος
13. Μαρία Χρυσάφη
14. Λεωνίδας Σδράλλης
15. Αγγέλα Χριστοδούλου
16. Νίκος Γιώτας
17. Νίκος Λυμπέρης
18. Θέμης Παπαϊωάννου
19. Φλώρα Μαγκανάρη
20. Αφροδίτη Σαββίδου

ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ ΧΩΡΙΣ ΑΝΤΙΚΡΥΣΜΑ

● Πήρε εισιτήρια για συναυλία του Συλλόγου Μουσικοσυνθετών και Στιχουργών και τελικά έμεινε απ' έξω ο επιστολογράφος μας Τάσος Παρσέλιας.

Αγαπητό «ΑΝΤΙ»,

Είμαι τακτικός αναγνώστης σου. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την ύπαρξη στήλης, όπου φιλοξενούνται οι αναγνώστες σας, με ώθησε να σας στείλω την παρακάτω επιστολή-ειδίξη, που εφόσον το θεωρήσετε σκόπιμο, μπορείτε να τη δημοσιεύσετε αυτούσια ή σε περίληψη.

Από το Σύλλογο Μουσικοσυνθετών και Στιχουργών Ελλάδας είχε προγραμματιστεί συναυλία για τις 11 και 12/12/83 —Κυριακή και Δευτέρα αντίστοιχα— στο παλαι-ντε-σπορ Θεσσαλονίκης. Διαφήμιση έγινε με αφίσες και μεγάφωνα. Για την πώληση εισιτηρίων στήθηκε περίπτερο στην πλατεία Αριστοτέλους, απ' όπου την Παρασκευή απόγευμα στις 9.12.83, αγόρασα κι εγώ δύο εισιτήρια αντί 800 δρχ., για τη

συναυλία της 11.12.83, δηλαδή της Κυριακής. Το Σάββατο ανακοινώνεται από την ΕΡΤΙ-1, στο δελτίο ειδήσεων των 21.00, ότι για τεχνικούς λόγους ματαιώνεται η συναυλία της Κυριακής (11.12.83) και όσοι είχαν εισιτήρια μπορούσαν να τα χρησιμοποιήσουν στη συναυλία της Δευτέρας 12.12.83.

Λυπηθήκαμε και αποφασίσαμε να πάμε τη Δευτέρα παρόλο που δε μας βόλεψε, γιατί εργαζόμαστε κι οι δυο. Δυστυχώς, όμως, οι κύριοι «μουσικοσυνθέτες και στιχουργοί» άλλα είχαν αποφασίσει για μας.

Όταν πήγαμε τη Δευτέρα στις 20.00 η ώρα, μάθαμε από κάποιον που κάθονταν στο ταμείο της θυρίδας 5 του παλαι-ντε-σπορ, ότι η συναυλία είχε γίνει την Κυριακή στις 11.12.83 και επομένως δεν θα γίνονταν τη Δευτέρα. «Γράψανε» είπε «οι εφημερίδες της Κυριακής και ανακοινώθηκε από το ραδιόφωνο την ίδια μέρα τρεις φορές». Δυσανασχέτισαμε φυσικά, όπως δυσανασχέτησαν και οι εκατοντάδες που έφταναν για τη συναυλία. Εμείς και πολλοί άλλοι «τυχεροί», που είχαμε εισιτήρια της Κυριακής χάσαμε και τα λεφτά μας. «Είναι της Κυριακής» μας είπε ο άνθρωπος της θυρίδας «και εφόσον έγινε η συναυλία της Κυριακής δεν επιστρέφονται χρήματα. Έτσι γίνεται και στα γήπεδα. Άδικα διαμαρτυρηθήκαμε. Τέλος, ζητήσαμε από τον άνθρωπο της θυρίδας να μας δώσει τηλέφωνο ή διεύθυνση των μουσικοσυνθετών για να διαμαρτυρηθούμε, μάταια όμως. Δήλωσε —με ειλικρίνεια— πως δεν γνωρίζει κανέναν. Φύγαμε με την πικρία πως χάσαμε τη βραδιά μας, ταλαιπωρηθήκαμε μέσα στο κρύο και πιαστήκαμε κορόιδα από τους κυρίους μουσικοσυνθέτες και στιχουργούς».

Ελπίζω, η έκφραση της πικρίας μου να φτάσει μέχρι τους υπεύθυνους, ώστε να παρθούν μέτρα για τον περιορισμό της ανευθυνότητας και του τυχοδιωκτισμού στη χώρα μας.

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία
Τάσος Παρσέλιας

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΣΥΜΠΟΡΕΥΣΗ ΝΕΟΛΑΙΩΝ

● Μιλά για «Ένωση Πολιτικών Νεολαίων» ο αναγνώστης μας και αναρωτιέται πώς είναι δυνατόν να συμβαδίσουν οι μαρξιστές με τους... φιλελεύθερους που πηγαίνουν κάθε χρόνο στο Μακρυγιάννη και στο Βίτσι.

Ενωμένη δράση των πολιτικών νεολαίων ή πως το Νεολαιιστικό κίνημα γίνεται κουδουνίστρα... στα χέρια των παιδιών.

Αυτές τις μέρες οι λεγόμενες «δημοκρατικές» εφημερίδες με τυχαίους τίτλους, διατυμπανισμούς και ευχολόγια για το μέλλον, διαφημίζουν την «ένωση»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΦΥΛΛΑ-ΦΤΕΡΑ
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

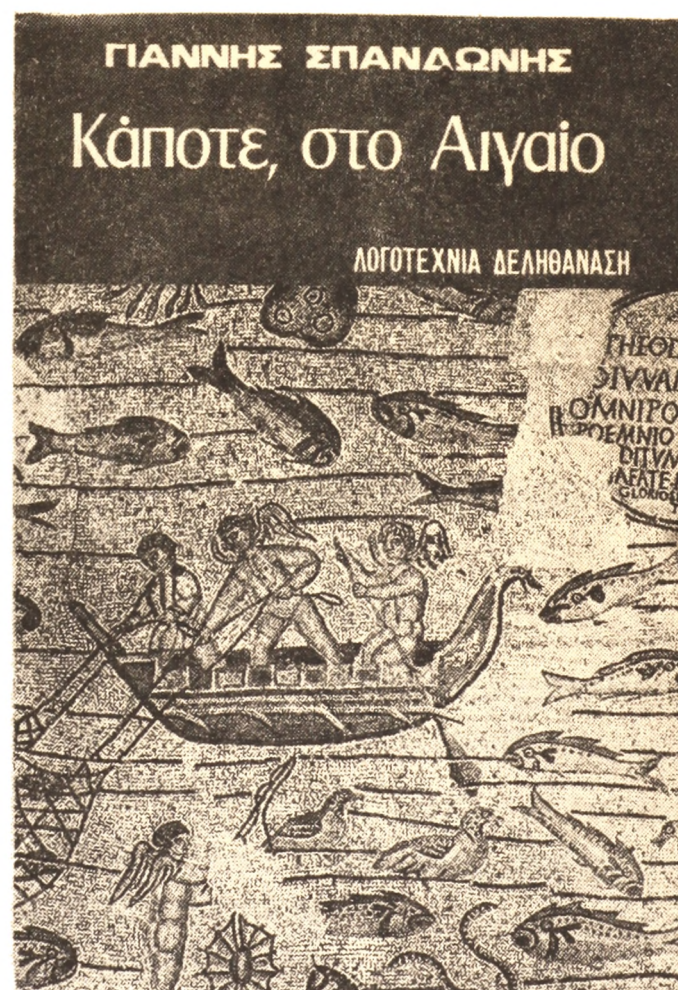

Διηγήματα
βασισμένα σε
γεγονότα,
καταστάσεις
και μνήμες που
συνιστούν την
ελληνική εμπειρία

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΑΘΗΝΑ: «Νεφέλη» • Μαυρομιχάλη 9 • τηλ. 36.07.744, 36.39.962
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και Σία» Τσιμισκή 78 • τηλ. 279.720

«ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ» Καλέντης και ΣΙΑ Ε.Ε.

Κολοκοτρώνη 15 1ος όροφος

Τηλ. 32.34.270-23.31.781 105 62 ΑΘΗΝΑ

Βιβλιοπωλείο: Μέτωνος 62 Χολαργός

(πρώτη παράλληλος της Μεσογείων τρίτη στάση)

των πολιτικών νεολαίων της χώρας μας.

Αρχικά, ορίστηκαν τα πρώτα θέματα για τα οποία θα συνεργαστούν από κοινού οι... άξιοι εκφραστές του φιλελευθερισμού, του υπαρκτού σοσιαλισμού, του τρίτου δρόμου...

Και μετά σου βγαίνουν μερικοί ιθύνοντες π.χ. φίλιας και μιλούν για αποπροσανατολισμό των νέων και για στροφή προς το μηδενισμό.

Κι όμως, αν υπάρχουν ακόμα μερικά δείγματα δύναμης και ζωντάνιας αυτά βρίσκονται στη νεολαία. Κι αυτά πάνε να εξαφανίσουν τα μεγάλα κεφάλια της «πολιτικής μας». Το κάθε πράγμα στη σειρά του. Πρώτα η... κοινωνικοποίηση των απεργιών, μετά το καπέλωμα - καλούπωμα των δημοσίων υπαλλήλων και τώρα η μεγάλη ένωση των νέων.

Οι ΚΝίτες θα κάτσουν στο ίδιο τραπέζι μ' αυτούς που κάθε χρόνο πηγαίνουν στου Μακρυγιάννη, στο Γράμμο και στο Βίτσι. (Αποθέωση του ιστορικού συμβιβασμού). Οι Ρηγάδες θα βοηθήσουν και θα βοηθηθούν απ' αυτούς που πριν λίγο τους έδερναν έξω από το Χημείο. Ίσως έφτασε

ο καιρός που είχε προβλέψει ο παπούς - Μαρξ: Θα ζούμε σε μια αταξική κοινωνία!

Δίκιο είχε, λοιπόν, και ο κ. Λάσκαρης που πριν από μερικά χρόνια το 'λεγε: «Μόνο η συνεργασία των τάξεων θα μας σώσει».

Τότε γελούσε κι η κουτσή-Μαρία. Και να τώρα που ήλθε ο Λαλιώτης και τα «ΝΕΑ» να εφαρμόσουν τα λόγια του.

Στην Κύπρο οι πολιτικές νεολαίες και κυρίως αυτή του ΑΚΕΛ, κάθε Σαββατοκύριακο ξεχορτίζει τους δρόμους. Εδώ όχι μόνο αυτό θα γίνει μα θα μας παίξουν και θέατρο και τσίρκο, θα πάμε όλοι μαζί εκδρομούλα και κάθε πρωί θα προσευχόμαστε «all together» στο όνομα της... εθνικής ομοψυχίας.

Έτσι μας ήθελαν κι έτσι σας έφτιαξαν.

Μην ξαφνιάζεστε λοιπόν κ. Φίλια, κι όχι μόνο, όταν βλέπετε πρεζάκηδες, χούλιγκανς και φρικά. Ξέρετε καλά ποιος φταίει. Και να είστε σίγουροι πως σιγά σιγά όλοι το μαθαίνουν.

Θα ήθελα να τελειώσω μ' ένα διαφημιστικό σε τοπική εφημερίδα του Ηρακλείου Κρήτης.

«Έχουν Δίκιο... Είμαστε οργανωμένοι!... Ξένες γλώσσες. Πόπη Χρονάκη».

Βενιαμίν Λιουκάκης

ΝΤΑΣΙΕΛ ΧΑΜΕΤ

● Για την παρουσίαση του βιβλίου «Ο κόκκινος θερισμός» του Ντ. Χάμετ που έκανε ο Χρ. Βακαλόπουλος στο τεύχος 245 μας γράφει αναγνώστης του περιοδικού.

Γράφει ο συνεργάτης σας: «... Λέτε να βγάλουμε πολλά λεφτά; Πάντως εσείς δεν πλουτίσατε...». Μου φαίνεται ύποπτη αυτή η «μηνχητή» για τον άνθρωπο που διευθύνει τις εκδόσεις «Έξοδος», από τις οποίες βγήκαν «Ο κόκκινος θερισμός» και «Το κορίτσι με τ' ασημένια μάτια». Ο Χάμετ γύρω στη δεκαετία του '50 πλούτισε από τα βιβλία του, ζούσε... Άλλη ιστορία αν τα διέθετε στο κομμουνιστικό κόμμα της Αμερικής, που φυσικά τον ξέχασε όταν πάλευε να γλυτώσει από την φυματίωση. Τελιώνοντας, θα συνιστούσα στον κ. Βακαλόπουλο να διαβάσει το «ΑΝΤΙ» και να μην το φυλλομετρεί. Πριν 2 χρόνια, αν θυμάμαι καλά, είχε αφιερώσει για την «μαύρη λογοτεχνία» και μικρό βιογραφικό για τον Χάμετ.

Άρης Δούκας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΥΤΟΠΙΑ
Νικηταρά 8-10 ΑΘΗΝΑ
τηλ: 36.38.696

- Μέ προφητείες για κάθε εβδομάδα
- Μέ 12 αναλυτικούς Ζωδιακούς
- Μέ'χρησιμα' τηλέφωνα άχρηστες πληροφορίες

Καί ΑΝΑΝΕΩΜΕΝΟ
ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟ

ο χάρτης
κυκλοφόρησε

ΤΟ
ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ
ΤΟΥ 1984

- Έπίσης στό ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 1984 του 'Χάρτη' θά βρείτε σε παγκόσμια αποκλειστικότητα τούς τέσσερις τρόπους μετατροπής χιλιομετρικών αποστάσεων σε γραμμάρια
- Όδηγίες περί σημάτων Μόρς στη Νεοελληνική στιχουργική
- Καθώς και εύχρηστους όσο και λεπτομερείς χάρτες:
Τής Ούτοπίας
Τής 'Ατλαντίδας
Τής Νήσου των θησαυρών (Ναί!)
του Παραδείσου, κλπ. κ.λπ.

80 σελίδες
ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ
ΚΑΙ ΑΣΤΕΡΟΚΟΠΕΙΑ

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΣΕ
ΤΟΝΙΚΟ!

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Υπεύθυνος τυπογραφείου:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
Μιλτιάδου 23β
Χαλάνδρι
- Δημόσιες σχέσεις
Διαφημίσεις:
ΤΑΚΗΣ ΜΩΡΑΪΤΗΣ
- Καλλιτεχνική επιμέλεια:
ΜΠ. ΜΠΟΖΕΝΑ
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Αναπαραγωγή φιλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237

«ΛΙΘΟΤΥΠ» Α.Ε.
Ιασιού 5 - Περιστέρι
Τηλ. 57.22.201

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξαμ. 600 δρχ. - Ετήσια 1.200
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κτλ.: 4.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού

Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: απλή δολ. 11
" αεροπ. δολ. 13
ετήσια: απλή δολ. 22
" αεροπ. δολ. 28
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία:
εξάμηνη: απλή δολ. 11
" αεροπ. δολ. 15
ετήσια: απλή δολ. 22
" αεροπ. δολ. 30
Αυστραλία - Ωκεανία:
εξάμηνη: απλή δολ. 11
" αεροπ. δολ. 20
ετήσια: απλή δολ. 22
" αεροπ. δολ. 40

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60,
115 21 ΑΘΗΝΑ

- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 50
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 80

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:
Εκδόσεις «Νεφέλη»
Μαυρομιχάλη 9,
Τηλ. 36.07.744 - 36.39.962
- Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο Μ. Κοτζιά και Σια Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720
546 22 Θεσσαλονίκη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΚΤΟΣ

ΤΖΩΡΤΖ ΟΡΓΟΥΕΛ

1984

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ-105 64 ΑΘΗΝΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 57 και ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 2ος όροφος

ΤΗΛ: 32.41.200-32.41.958

ΜΑΡΙΑ ΜΟΝΤΕΣΣΟΡΙ

Παιδαγωγικά Άπαντα

1. Να χτίσουμε τον κόσμο που ταιριάζει στο παιδί 180
2. Το όραμα μιας νέας αγωγής 180
3. Η διαμόρφωση του ανθρώπου..... 180
4. Να εκπαιδεύσουμε το ανθρώπινο δυναμικό 180
5. Πρακτικός οδηγός στη μέθοδό μου 180
6. Ο δεκτικός νους..... 350
7. Το μυστικό της παιδικής ηλικίας 250
8. Η ανακάλυψη του παιδιού 300
9. Εκπαίδευση για έναν καινούργιο κόσμο..... 180
10. Τί πρέπει να ξέρετε για το παιδί σας..... 180
11. Η Μοντεσσόρι και το παιδί σας 150

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

Διάφορα

ΝΤΡΑΪΚΩΡΣ	1. Το δικαίωμα να είσαι παιδί..... 200
	2. Το παιδί: μια νέα αντιμετώπιση 300
	3. Η δημοκρατία στο σπίτι 200
ΤΖΩΝ ΝΤΙΟΥΙ	4. Εμπειρία και εκπαίδευση..... 150
	5. Το σχολείο που μ' αρέσει 170
ΖΑΝ ΣΑΤΩ	6. Οι μεγάλοι παιδαγωγοί..... 500
ΤΖ.ΓΟΥΙΚΣ	7. Ο εσωτερικός κόσμος της παιδικής ηλικίας..... 400
ΡΙΤΣΑΡΝΤ ΦΑΡΣΟΝ	8. Για την απελευθέρωση των παιδιών 200
ΤΖ.ΚΑΛΜΠ - ΝΤ.ΒΙΣΚΟΤ	9. Όταν είσαι αγόρι, όταν είσαι κορίτσι 150
Κ.ΤΖΟΝΣΟΝ	10. Για την αγάπη, το σεξ και την ανάπτυξη 150
ΕΛΕΝ ΝΤΟΥΪΤΣ	11. Τα χρόνια της εφηβείας..... 200
Ε. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ	12. Ο μαθητής έχει τη δική του αξία 200

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ

Λ.ΛΑΝΣΟΝ	1. Από γυναίκα σε γυναίκα..... 500
Κ.ΝΤΟΥΛΙΝΓΚ	2. Το σύνδρομο της Σταχτοπούτας 300
Κ.ΧΟΡΝΕΪ	3. Η ψυχολογία της γυναίκας..... 300
ΜΙΛΛΕΡ	4. Για μια νέα ψυχολογία της γυναίκας 200
ΕΛΑΪΝ ΧΕΦΝΕΡ	5. Για μια νέα μητέρα 250
ΕΞΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	6. Η αξία της γυναίκας 180
ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	7. Ψωμί και τριαντάφυλλα 250

Εκδόσεις Γλάρος

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 31 • ΑΘΗΝΑ 141 • ΤΗΛ. 36 18 457